

N. inw.

1505

W. 2/1/57

Szafa
Półka

5
7

ZOOLOGIA

c z y l i

ZWIERZĘTOPISMO OGÓLNE

podług

NAYNOWSZEGO SYSTEMATU

ułożone

przez

FELIXA PAWEŁA JAROCKIEGO,

NAUK WYZWOLONYCH i FILOZOFII DOKTORA, PROFESSORA ZOOLOGII W KRÓLEWSKO WARSZAWSKIM UNIWERSYTECIE, CZŁONKA TOWARZYSTWA MINERALOGICZNEGO W JENIE, etc.

TOM DRUGI.

a dwiema rycinami

P t d k i.

W WARSZAWIE

W Drukarni Łątkiewicza przy Ulicy Senatorskiej Nro: 457.

1821.

<http://rcin.org.pl>

1565

**Magnus est DEUS noster!
et magna est virtus Eius,
et potentiae Eius non est numerus!**

David Psalm CXLVI. v. 5.

DALSZY POCZET ALFABETYCZNY

JO. JW. WW. JMci PANÓW PRENUMBRATORÓW.

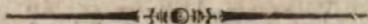
<i>Biblioteka Szkoły</i>	Leśney w Warszawie	-	-	-	1.
—	—	Woiewódzkiej w Kielcach	-	-	3.
—	—	Woiewódzkiej w Pułtusk	-	-	3.
—	—	Woiewódzkiej w Płocku	-	-	2.
—	—	Wydziałowey w Łęczycy	-	-	2.
—	—	Podwydziałowey w Tykocinie	-	-	1.
<i>Bogucki Jan</i> ,	Uczeń Prawa w Uniwers. Jagiellońskim				1.
<i>Bogusławski Andrzej</i> ,	Applikant przy Trybunale Cywilnym w Płocku	-	-	-	1.
<i>Brunner Fidelis</i> ,	Konserwator i Operator Gabin. Zoologicz. przy Król. Warszaw. Uniwersytecie				1.
<i>Chrapczyński Józef</i> ,	Nauczyciel w Szkol. Woiewódz. Radomskiej	-	-	-	1.
<i>Czosnowski Wincenty</i> ,		-	-	-	1.
<i>Elsner Samuel</i> ,	Aptekarz w Stół. Mieście Warszawie				1.
<i>Gedroyć Adolf</i> ,	Xiąże	-	-	-	1.
<i>Gorączkiewicz W.</i>		-	-	-	1.
<i>Grobicki Antoni</i> ,	Nauczyciel przy Szkole Woiewódz. Płockiej	-	-	-	1.
<i>Gruell Waleryan</i> ,	Aptekarz w St. Mieście Warszawie				1.
<i>Hildebrand Jan</i> ,	Uczeń Medycyny w Król. Warszawskim Uniwersytecie	-	-	-	1.
<i>Jax Jan</i> ,	Magister Farmacyi, Prowizór Apt. w Łęczycy				1.
<i>Kamionowski, X.</i>	Rektór Szk. Woiewódz. w Radomiu				1.

<i>Koszkowski Szymon</i> , Sekretarz Archiwista w Kommissyi R. W. R. i O. P.	- - - - -	1.
<i>Kotowski</i>	- - - - -	1.
<i>Kozłowski Wiktór</i> , Assessor Nadleśny w Województwie Mazowieckiem	- - - - -	1.
<i>Kronenberg Salus</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Kurczyński Józef</i> , Patron przy Tryb. w Plocku	- - - - -	1.
<i>Kuśmiński Marcin</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Le Brun Alexander</i> , Uczeń Medycyny w Król. Warszawskim Uniwersytecie	- - - - -	1.
<i>Lipiński Józef</i> , Radca Kommissyi R. W. R. i O. P. Członek Król. Warsz. Tow. Przyj. Nauk, etc.	- - - - -	1.
<i>Łuszczkiewicz Michał</i> , Z. Proffesor Fizyki i Zoologii w Lyceum Krakowskiem	- - - - -	1.
<i>Markowski Felix</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Motty Ján</i> , Proffesor w Lyceum Poznańskiem	- - - - -	1.
<i>Niemcewicz Urs. Julian</i> , Sekretarz Senatu Król. Pol. Członek wielu Towarzystw Uczonych, etc.	- - - - -	1.
<i>Pieczkowski Józef</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Pietraszkiewicz Onufry</i> , Magister Filozofii	- - - - -	1.
<i>Piotrowski Andrzej</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Piotrowski Józef</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- - - - -	1.
<i>Plewczyński Franciszek</i> , Aptekarz w S. M. Warszawie	- - - - -	1.
<i>Pokutiński Bartłomiéy</i> , Adwokat w Radomiu	- - - - -	1.
<i>Postawka Ludwik</i> , Inżynier Klasy Iszey Budowy Dróg i Mostów w Królestwie Polskiem	- - - - -	1.
<i>Raabski Jdzy</i> , Assessor w Poznaniu	- - - - -	1.
<i>Redecki</i> , X. Rektór Szk. Woiewódz. w Łukowie	- - - - -	1.
<i>Reschif</i>	- - - - -	1.
<i>Rochliński Ján</i> , Uczeń Medycyny w Królewsko Warszawskim Uniwersytecie	- - - - -	1.

<i>Roliński Marcin</i> , Professor Anatomii w Królewsko Warszawskim Uniwersytecie	- - -	I.
<i>Salinger Stanisław</i> , Uczeń w Liceum Warszawskiem		I.
<i>Sawiczewski Józef</i> , Dr. Medycyny, Professor Farma- cyi w Uniwersytecie Jagiellońskim	- -	I.
<i>Sawiczewski Julian</i> , Medycyny i Chirurgii Dł. Profes- sor w Uniwersytecie Jagiellońskim	- -	I.
<i>Siekierzyński Paulin</i> , X. Prefekt Konwiktu XX. Pi- iarów w Warszawie	- - - -	I.
<i>Skotnicki Michał Jarosław</i> , Patron przy Tryb. w Pło- cku, Obrońca Prokuratoryi Jeneralney Kró- lestwa Polskiego	- - - -	I.
<i>Skrodzki Karól Józef</i> , Professor Fizyki w Królewsko Warszawskim Uniwersytecie	- - -	I.
<i>Sniadecki Jan</i> , Professor Astronom w Imperat. Wi- leńskim Uniwersytecie, Członek wielu To- warzystw Uczonych, etc.	- - - -	I.
<i>Stankowski Ignacy Lojola</i> , Rektór Szkoły Podwy- działowey w Tykocinie	- - - -	I.
<i>Stoliński Józef</i> , Uczeń Prawa w Uniwersyt. Jagielloń.		I.
<i>Szubert Michał</i> , Filozof. Dr. Professor Botaniki w Król. Warszaw. Uniwersytecie	- -	I.
<i>Szumski Tomasz</i> , Professor w Lyceum Poznańskiem		I.
<i>Tillinger Karol</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	-	I.
<i>Ulbricht Ferdynand</i> , Aptekarz w St. Mieś. Warszawie		I.
<i>Vetter Gottfried</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	-	I.
<i>Węcki Józef</i> , Księgarz Nadwórny w Warszawie	-	13.
<i>Wierciński Kazimierz</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem		I.
<i>Woiatowski Jan</i> , Fizyk Obwodu Łęczyckiego	- -	I.
<i>Wolff Maxymilián</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem		I.

<i>Wolski Antoni</i> , Magister Praw, Sędzia przy Tryb. Cywil, Iszély Instancyi w Warszawie - -	1.
<i>Wolski Józef</i> , Artysta Dramatyczny w Warszawie -	1.
<i>Wołowski Michał</i> , Patron przy Tryb. w Płocku -	1.
<i>Wunderlich Henryk</i> , Prowizor Apteki w Warszawie	1.
<i>Zachert Ludwik</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem -	1.
<i>Zawadzki Józef</i> , Marszałek Dworu Xcia Namiestni- ka Króla Polskiego - - - - -	1.
<i>Zawadzki</i> , Księgarz Nadworny w Wilnie - -	13.
<i>Zdzarski Augustyn</i> , Professor w Szkole Woiewódz. w Płocku - - - - -	1.
<i>Zegrzda Konrad</i> , Assessór Pełnomocnik Prokurato- ryi Jeneralnéy Król. Polsk. przy Kommissyi Hypotecz. w Woiewódz. Płockiem - -	1.
<i>Zeuschner Ludwik</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	1.

Późniéy Prenumeruiących jmiona umieszczone zosta-
ną na czele tomu trzeciego.

Upraszam Czytelników, ażeby następujące uchybie-
nia druku w tym tomie sprostować raczyli.

Str: 11. w. 11. od góry <i>jest</i> oeroma	<i>szytay</i> cęroma
— 44. — 13. od dołu — długie	— długie
— 50. — 10. od góry — Zywią	— Żywią
— 55. — 2. od dołu — Zywią	— Żywią
— 56. — 8. — — — Zywią	— Żywia
— 62. — 10. — — — dzioba	— dzioba
— 113. — 7. — — — znaia	— znaią
— 116. — 10. — — — nymniej	— nymniej
— 121. — 4. — — — ozykowato	— nozykowato
— 154. — 4. — — — sie	— sie
— 167. — 6. od góry — apirovus	— apivorus
— 172. — 13. — — — cinercus	— cinereus
— 175. — 10. od dołu — serpentanius	— serpentarius
— 200. — 6. — — — pułkuli	— półkuli
— 264. — 15. — — — nąpięknieszcz	— nąpięknieszcz
— 302. — 3. od góry — Zagłościgi	— Żagłościgi
— 309. — 1. od dołu — przywiązani	— przywiązanie
— 316. — 10. od góry — zgrubiałemi	— zgrubiałemi
Na pierwszej stronie SPIEU NAZWISK	
w. 6. od góry <i>jest</i> Confussis	— Confusie

W TOMIE PIERWSZYM

Uszły sprostowania następujące uchybienia druku.

Między Prenumeratorami *jest* Dubicki *czytaj* Dubiecki

Str. 13. w. 13. od góry — Wytchniemy *czytaj* Wytłniemy

— 32. — 16. — — — łączącego — łączącego

— 273. — 5. w tablicy — palce nieprzedłużone zewnątrz błony.y.

czytaj: palce nieprzedłużone, mierne, zewnątrz
błony umieszczone.

— 326. w. 16. od góry *jest* zewnątrz ciała *czytaj*: wewnątrz ciabła

Nadto w wielu miejscach zaimek *jem* zamiast *jm*.

W S T Ę P.

Przystępujemy teraz do uwag nad gromadą takich zwierząt, których równie sposób ubarwienia czyli pokrycia, jak cała zewnętrzna postać tyle ma odznaczającego, że je zaraz na pierwszy rzut oka od wszystkich jnych dotąd znanych zwierząt rozróżnić można. Temi są *Ptaki*. Tę zewnętrzną charakterystyczność Ptaków potwierdza jeszcze mocniej wewnętrzna budowa jch ciała. Okazaliśmy to prawda dosyć obszernie w ogólnych uwagach nad tą gromadą (*). Gdy jednakże jeszcze wiele takich punktów zostało niedotkniętych, które albo same z siebie są za ważne, ażeby je można przejść milczeniem, albo też do łatwiejszego zrozumienia i pojęcia rzeczy konieczne są potrzebni: poświęćmy więc dla nich przynajmniej krótką chwilę czasu.

Z wszystkich dotąd znanych zwierząt Ptaki mają głos najmocniejszy i najdonośniejszy. Przyczyna tego zawisła częścią od długości gardzieli, a częścią od urządzenia jch krztanicy; gdyż ściśle biorąc, głos jch powstaie w jch siersiach, a nie przy gębie jak u jnych zwierząt.

*) Patrz w *Tomie pierwszym* na stronie 28 i na następnych.
Tom II. †

Gardziela (trachea) nazywamy cały ten z chrząstkowych obręczek złożony kanał, którym powietrze do płuc przechodzi; ten zaś koniec gardzieli, który głos wydaie, zowiemy *krztanią* (larynx).

Większą liczbą Ptaków má żołądek podzielony na trzy osobne kómary. Pierwszą z tych jest *Wole* (ingluvies, jabot). Jest to ów cienki, wewnątrz gładki, błonowy wórek, który powstaie przez rozszerzenie się kanału pokarmowego czyli gardła, a który u nich postrzegamy pod szyją przy piersiach. *Wole* można uważać za skład zapasowy żywności, i odpowiada *torbie żołądkowej* w Ssących-Przeżuwiających. *Wole* jest u jednych więcej niż u drugich wyraźne; a u wielu zupełnie go niedostaie. I tak wszystkie prawie te Ptaki, które żyją wyłącznie Owadami i Robákami, nie mają wyraźnego wola.

Drugą kómarą żołądka ptasiego jest *Odwilżacz* (ventriculus, *ventricule succenturie*). Wórek także błonowy, ale grubszy niż pierwszy, znajdujący się wewnątrz ciała tuż przy żołądku właściwym, opatrzony jest na wewnętrznej stronie mnóstwem drobnych gruzłów, które dostarczają płynu do zmiękczenia pokarmów twardych.

Trzecią nakoniec kómarą jest *Trawieniec* czyli *żołądek właściwy* (gésier). Ta kómarą składa się z dwóch bardzo grubych i potę-

żnych, brunatnych muszkułów, które na wewnętrznej stronie wysłane są grubą, chropowatą i prawie chrząstkowatą błoną, a zewnątrz złączone są z sobą za pomocą dwóch *ścięgaczy* (tendonów) promienistych. Ta część ich wnętrzości służy do rozcierania pokarmów i do uskutecznienia trawienia. W Ptakach żywiących się wyłącznie mięsem *trawieniec* tak niemal jest cienki jak *odwilżacz*, i oba te przedziały żołądka tak nieznacznie z sobą się łączą, że stanowią prawie jeden worek.

Moc i prędkość trawienia w Ptakach odpowiada ich żęźwości. Wszystkie jednak dla ułatwienia strawności połykają mniej więcej piasku lub drobnych kamyków, a to stosownie do jakości pokarmu, który pożeraią, i do wielkości swojej. Piasek w żołądku mniejszych, a kamyki w żołądku większych Ptaków są tem potrzebniejsze; gdyż Ptaki nie mając zębów, muszą pokarm bez żucia w znacznych kawałkach połykać. Tym to więc piaskiem i kamykami rozciera ich żołądek zawarty w sobie pokarm.

Kanał odchodowy Ptaków (*cloaca*) jest kiszka obszerną. W nim schodzą się *kanał gnojowy* (rectum), kanały urynowe i kanały nasienne u samców, a jajowód u samic.

Ptaki nie oddają uryny osobno, ale zawsze połączoną z gnoiem. Jeden tylko Struś zdaje się czynić wyjątek od tej ogólnej reguły; gdyż czasami wyrzuca on z siebie oso-

бно gnóy, a osobno urynę. Uryną Ptaków jest ta gęsta, flegmista, biaława ciecz, którą zwykle obok rudego jch gnoiu postrzegamy.

Pokrycie Ptaka nazywamy w ogólności *piérzem*; lecz to piérze względnie do wielkości i położenia na ciele jego dostało różne nazwiska; a mianowicie:

a. *Piérze właściwe* (*plumae*) czyli pióra mniejsze, które stanowią zewnętrzne pokrycie ciała ptasiego.

b. *Puch* (*pennulae* albo *plumulae*) zowie się to krótkie, miękkie bez szypulek piérze, którem ciało niektórych (nadewszystkie pływających) Ptaków gęsto jest przyodzia-
ne, a które w ten czas dopiero postrzegamy, gdy *piérze właściwe* obskubane zostało.

c. *Pióra lotne* (*pennae*) są pióra największe na Ptaku, i umieszczone w skrzydłach i w ogonie. Względnie do tych dwóch położeń, dostały one dwoiste nazwisko. Te z nich, które się znajdują na tylnym brzegu skrzydła, a które składają właściwe narzędzie do lata-
nia, nazywają się *Lotki* (*remiges*); te zaś, które są osadzone na brzegu kupra, dostały nazwisko *Stéruwki* (*rectrices*); gdyż ostatnie pełnią Ptakom podobną usługę w locie, jaką stér przy statku na wodzie.

d. *Pióra strzępiaste* (pluma pilosa) są pióra wietkie, których włosy w chorągiewkach nawzajem się nie czepią: takimi są n. p. pióra podskrzydłowe u *Ptaka Rayskiego*.

e. *Pióra krzewiste* (pluma decomposita), które mają włosy w chorągiewkach rzadkie, a każdy taki włos ma po dwie osobne chorągiewki tak, że przez powiększające szkło widziany, ma postać osobnego pióra: takie są n. p. Stérówki u samca *Dziwogona*.

W każdym piórze właściwem postrzegamy następujące części:

a. *Dutka* (calamus), część rogowa, mniej więcej doskonale walcowata, tęga, sprężysta, w pół przezroczysta, wewnątrz wydrążona i szupłym gąbkowatym rdzeniem (*duszą* zwanym) opatrzona. *Dutkę* można uważać za korzeń pióra. Jest ona po większej części w skórze Ptaka utkwiona. Dopóki pióro całkowicie niewyrośnie, dopóty dutka jego jest zupełnie miękka, błonowata, krwią napełniona.

b. Z *dutką* pióra styka się *Szypułka* (rhabdus) Jest to część sucha, rdzeniowata, czworograniasta, z wierzchu i ze spodu listwami rogowymi, sprężystymi wzmocniona. Te listwy są przedłużeniami dutki. *Szypułka* z *dutką* razem wzięte stanowią *Łodygę pióra* (scapus).

c. Do dwóch boków *Szypułki* przyrosłe są *Chorągiewki* (pogonium) złożone z włosów płaskich, zadzierzystych i tak nawzajem się

czepiących, że na pierwszy rzut oka zdają się być jednym ciałem. *Chorągiewka zewnętrzna* (pogonium externum) jest pospolicie węższą niż chorągiewka *wewnętrzna* (pogonium internum). Ta różnica w szerokości chorągiewek najwyraźniej widzieć się daie na piórach lotnych.

Kształt nóg będąc najlepszą wskazówką do poznania sposobu życia, jest oraz najdogodniejszą i najpewniejszą zasadą do ustalenia oddziałów *rzędami* zwanych. Zastanówmy się więc nad niemi.

Większa część Ptaków chodząc następuie na same tylko palce; stopę zaś właściwą mają zeszuploną i pionowo w górę podniesioną. Tak ustawiona i zwykle łuskowato pokryta stopa w tej gromadzie nazwaną została *goleniem*. Od tej, prawie ogólnej ustawy, rząd Ptaków *Bezlotnych* czyni ważny wyjątek; gdyż te mając nogi bardzo krótkie, następują na całych stopach; a te są u nich spłaszczone i rozszerzone. Ten przeto rząd między Ptakami przypomina nam rząd Nastopnych w gromadzie Ssących.

Palce Ptaków musimy tu rozróżnić dla snadniejszego zrozumienia w dalszem wystowieniu.

a. *Palce wolne* (digiti fissi) nazywamy te, które są aż do osady rozłączone, błoną nie spięte. Nogi z takimi palcami nazywają także Łacinnicy *pedes fissi*.

b. *Palce w części spięte* (subcolligati) zowią się te, które są przy nasadzie po pierwszy członek błoną złączone.

c. *Palce wpółspięte* albo *do połowy spięte* (semicolligati) są te, między którymi błona spinająca застаie mniej lub więcej niż do połowy.

d. *Palce Płatkowate* (lobati) zowiemy te, które są na bokach rozszerzone błoną w płatki powycinaną.

e. *Palce spięte* (colligati albo connexi) są palce aż do końców błoną spętane.

f. *Palce zrosłe* (coadunati) nazywamy te, które do połowy lub dalej bez szrodkującej błony z sobą są spoione, czyli zrosłe.

Potężne, łukowate, ostrokończyste pazury nazywamy *Szponami*.

Do ogólnych uwag nad Ptastwem jeszcze i to dodadź wypada, że niektóre Ptaki gdziejndziej przepędzają lato, a gdziejndziej zimę. — Tak n. p. *Jaskółki*, *Bociany*, *Przepiórki* i inne przybywają do nas z początkiem wiosny, a na początku jesieni odlatują do krajów cieplejszych; przeciwnie zaś *Śnieguły* (*Emberriza nivalis*) przybywają do nas wsrzód zimy a z początkiem wiosny wracają do krajów zimniejszych. Takie Ptaki nazywamy *Ptakami przelotnemi* (*Zugvögel*). Za pierwszą przyczynę tego zmieniania miejsca pobytu można by położyć zbyt wielką ich tkliwość, która

jem uczucia zbyt mocnego zimna i zbyt wielkiego ciepła nieznośnemi czyni. Drugą, a podobno ważniejszą jch przelotności przyczyną, jest niedostatek żywności. I tak wszystkie te Ptaki, które się żywią wyłącznie albo Owadami albo Gadami i Płazami: muszą się udawać na zimę do kraiów cieplejszych; ponieważ u nas z początkiem zimna jesiennego wszelki dla nich zapas żywności ustaie. Wiadomo bowiem, że o tęg porze w kraiu naszym Gady, Płazy, Owady i Robáki kryją się w łono ziemi dla odbywania snu zimowego.

Inne Ptaki bawią u nas tak w zimie jak w lecie. Między temi wiele jest takich, jakoto: Czyże, Wrony i t. d. które się tułaią po kraiu stadami w czasie zimy i jesieni: takie nazywamy *Ptakami tułaiącemi się* (Strichvögeln).

Wszystkie Ptaki pierzą się co rocznie. — Wszystkie prawie po skończonym roku przestają rosnać.

Zostawiając resztę uwąg do dalszego ciągu rzeczy, przystapmy po tym krótkim wstępie do przedmiotu; a naprzód rozbierzmy tę gromadę tabellarycznym sposobem na rzędy.

Koniec Wstępu.

Tablica I. (47.)

GROMADA TRZECIĄ. PTAKI. AVES.

Zwierzęta Grzbietne bez cyców, dwunożne, skrzydlate, pokryte piérzem, niosące jaja, oddychające za pomocą płuc: mające czerwoną ciepłą krew, serce o dwóch uszkach i o dwóch komórkach, kanały odchodowe w jeden złączone.

		RZĘDY.	ORDINES.
Palcu u nóg wolne, zwrócone spierze	} dwa na przód, a dwa w tył; rzadko dwa na przód, a jeden w tył	1. Łączące.	<i>Scansores.</i>
		} trzy na przód, a jeden w tył	2. Zrostopalczaste.
	} wszystkie cztery na przód; rzadko tylny zwrotny; pazury słabe . . .		3. Skaczące.
		} w części, rzadko wolne; nogi	4. Przyczępne.
	} mierne, czworopalczaste; rzadko wysokie; u palców		5. Drapieżne.
		} (wysokie, dwój lub trój palczaste; pazury tępe	6. Grzebiące.
	} o połowy, rzadko wolne; nogi czworo palczaste, wysokie . . .		7. Biegające.
		} aż do pazurów, lub płatkowate; nogi krótkie; chód	8. Brodzące.
	} (na palcach		9. Pływające.
		} (na całym stopie	10. Bezłotne.

UWĄGI DO TABLICY I. (47.)

Stósownie do przyjętęj zasady wspartęj na jakości nóg i urządzeniu palców, widzimy w dopięro odczytanęj tablicy całą gromadę Ptaków podzieloną na dziesięć tak naturalnych rzędów, że na pierwszy zaraz rzut oka rozróżnić je można. Dalsze uwągi náylepięj nás przekonaią o trafności tego podziału. —

Ponieważ dalsze podziały na Pokrewieństwa i na rózuaie, zasadzaią się po więkšęj części na kształcie i wielkości dzióba: potrzeba zatém wymaga, ażebyśmy się cokolwiek nad nim zastanowili.

Dziób *bardzo krótki*, (rostrum brevissimum) nazywamy ten dziób, który jest krótszym niż połowa długości głowy.

Dziób *krótki* (rostrum breve) jest na ten czas, gdy niewyrównywa długości głowy.

Dziób *mierny* (rostrum mediocre), którego długość równa się długości głowy.

Dziób *długi*. (rostrum longum) jeżeli wyrównywa długości głowy półtora razy wziętęj.

Dziób *przedłużony* (rostrum elongatum), skoro jest dwa razy tak długi jak głowa.

Dziób *bardzo przedłużony* lub *bardzo długi* (rostrum longissimum) zowie się ten, który jest dłuższy niż długość głowy dwa razy wziętą.

Dziób *wielki* lub *bardzo wielki* (rostrum maximum) skoro jest bardzo długi i bardzo gruby.

Dziób *haczykowy* (rostrum aduncum), nazywá się taki dziób, którego wierzchnia szczęka będąc znacznie dłuższą i mając szczyt mnięj wiecéj łukowato wypukły, zakończoną jest końcem ostrym, na dół podanym.

Dziób *wpół-haczykowy* (subaduncum), jeżeli przy podobném (jak przeszły) ukształceniu má koniec wierzchnięj szczęki tępy i nie wiele przed spodnią szczękę wystaiący.

Dziób *nożykowaty* (*cultratum*), jest dziób prosty, ściśniony, mający szczęki równe lub prawie równe, z szczytem prostym przy końcu łukowato spadzistym. Taki dziób widziany z boku ma postać noża szewskiego.

Resztę o kształcie dzióbów powiemy w miejscach gdzie tego potrzeba będzie.

Niektóre Ptaki mają przy nasadzie dzioba skórę nagą, kolorową, grubą, zamsowatą. Tę skórę (zgodnie z innymi Naturalistami) nazywać będziemy *Woskawką* (*ceroma*, *Wachshaut*).

Po takim przygotowaniu, przejdźmy do uwag nad każdym z zapowiedzianych rządów.

Tablica II. (48.)

REĘD PIĘRWSZY. (17.) ŁAZĄCE. SCANSORES.

Ptaki mające nogi do łożenia czworopalczaste z dwiema palcami na przód a z dwiema w tył zwróconemi; rzadko tróypalczaste, z których na przód dwa a jeden w tył zwrócony: palce wolne, błoną nie spięte; rzadko przednie zrosłe; pazury łukowate, kończyste.

		POKREWIEŃSTWA.	FAMILIAE.
Palce	{ wszystkie wolne; dziób { z woskawką przy osadzie, wypukły, haczykowaty . . . { bez woskawki; { wyraźnie ząbkowane { brzezi dzioba; { gładkie; { nie wysuwal- { duża, wąsata . . . { język { ny; głowa { mierną . . . { wysuwalny, przedłużony . . .	1. Papugowate.	<i>Psittacini.</i>
		2. Zebatodziobe.	<i>Serrati.</i>
		3. Wąsate.	<i>Barbati.</i>
		4. Zwrotnopalczaste.	<i>Amphiboli.</i>
		5. Strzałojęzykie.	<i>Sagittilingves.</i>
		6. Ostrodziobe.	<i>Acutirostres.</i>

UWAGI DO TABLICY II. (48.)

Ptaki tego rzędu szukając pożywienia łążą z dołu do góry po najwyższych nawet drzewach. Ta podziwienią godną ich zręczność, zjednała im w wszystkich językach jedno znaczące nazwiska rządowe. Do tego łążenia otrzymały one od Przyrodzenia tak szczególniejsze urządzenie nóg, że niemi zaraz na pierwsze weyźwienie różnią się dostatecznie od wszystkich jnych dotąd znanych Ptaków. Co większą? w całym oddziale zwierząt Grzbietnych jeden tylko rodzaj *Kameleon* między Gadami má podobne nóg urządzenie. Nogi albowiem Ptaków Łażących są pospolicie krótkie, rzadko mierne; a u każdej nogi zmáyduie się po dwa palce na przód a po dwa w tył zwrócone, z których skrayne są pospolicie dłuższe niż przyszrodkowe. Tak rozdzielone, i kończystými łukowatými pazurami opatrzone jch palce, tworzą w pewnym względzie gatunek obcęgow ostrych, któremi na korze drzew wygodnie trzymać się mogą. Tak urządzone nogi nazywamy *nogami do łążenia* (*pedes scansorii*).

W niektórych rodzajach tego rzędu postrzegamy to usposobienie, że palec tylny skrayny mogą podług upodobania zwracać na bok; nigdy jednakże zupełnie na przód przekrećić go nie mogą. — Te stanowią pokrewieństwo *Zwrotnopalczastych*.

Znáydujemy także niektóre gatunki w tym rzędzie, które mają tylko po trzy palce u nóg; t. j. po dwa na przód a po jednym w tył zwróconym. — Liczba takich jest dotąd bardzo małą.

U wszystkich palce są zupełnie wolne. W ostatniem tylko pokrewieństwie napotykamy palce przednie zrosłe aż do ostatniego członka. To więc pokrewieństwo daie piękny przechód do rzędu *Zrosłopalczastych*.

Wszystkie prawie Ptaki Łażące mają skrzydła przykrótkie. Lot jch z tego powodu jest powolny.

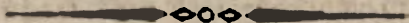
Jedne z pomiędzy nich żywią się Owadami i Robakami, drugie obok tych używają owoców roślin. O tym punkcie na swoim miejscu obszerniej mówić nie zaniedbamy.

Wszystkie prawie nie mają wola, wyraźnego, i niemal wszystkie gnieźdzą się w dziuplach takich drzew, które lubo mają w sobie miejsce wypruchniałe, jeszcze żyć nieprzystały; czyli (co jedno znaczy) które liściem są pokryte.

Wyrazy *nosdrza* lub *otwory nosdrzy*, których używać będziemy w cechach rodzajowych téj gromady, są wyrazami jedno znaczącemi.

Nosdrza w osadzie lub w *nasadzie dzioba*, są takie, których otwory umieszczone są w téj błonie, która pod ostrym kątem na boki dzioba jest wysunięta.

Nosdrza na dziobie nazywamy te, których otwory umieszczone są nie w błonie wypustkowej, ale wydrążone we właściwych, rogowych częściach dzioba. —

Tablica III. (49.)

POKREWIEŃSTWO I.
PAPUGOWATE. PSITTACINI.

Ptaki Łiżące, mające nogi krótkie, czworopalczaste: palce wolne, niezwrócone, skrajne dłuższe niż przyszkodkowe: pazury łukowate, okrągławe: dziób rogowy, gruby, z wiérczu i ze spodu wypukły, haczykowaty z małą woskuwką przy osadzie.

RODZAJE. GENERA.

Goleń	}	płaski, bardzo krótki; dziób	. . .	1. Zięwacz.	<i>Chaeneirhynchus</i>
		wielki, w szrodku zięjący			
		za okrągławe, połowie palca skrajnego			
głony, równy {	całemu palcowi skrajnemu	3. Pieszka.	<i>Pezoporus</i> .		

UWAGI DO TABLICY III. (49.)

Pokrewieństwo *Papugowatych* stawiamy z téj przyczyny na czele gromady Ptaków; ponieważ zwierzęta do niego policzone podziwienią godną zdolnością w naśladowaniu wyrazów mowy ludzkiej i głosów jnnych zwierząt, tudzież zgrabnością w łażeniu po drzewach, zręcznością w poruszeniach i w użyciu nóg, nakoniec życiem niespokojnym i wrzaskliwem zasługują na takie miejsce w gromadzie *Ptaków*, jakie otrzymały *Małpy* w gromadzie *Ssących*.

Wszystkie prawie Ptaki *Papugowate* jedząc stoją na jedney nodze, a drugą podają sobie żer do dzioba. Podobnego sposobu karmienia się niespostrzegamy w żadnym jnnym pokrewieństwie tego rzędu. —

Ptáki tego pokrewieństwa łażąc w górę po gałęziach czepiaią się naprzód dziobem gałązki, a potem za też samą gałązkę chwytaią nogą. Podobnie czynią, gdy złażą na dół: opieraią się naprzód dziobem na tę gałęzi, na którą stąpić zamyślaią. Tym więc sposobem długością szyi swojej wymierzaią sobie długość każdego stąpienia swego. Takiego łażenia po drzewach nie zobaczymy w żadném jnném pokrewieństwie.

Wszystkie Papugowate żyją tylko w kraiach pod strefą gorącą: żaden przeto niezamieszkuje w Europie; chyba jedynie przywiezione i trzymane w niewoli. — W Oyczyźnie swojej żywią się one Owadami, Robákami, owocami drzew i ziarnem roślin. Gnieżdżą się w dziuplach drzew. Są bardzo świegotliwe. Głos mają mocny, wrzaskliwy, różno zmienny.

Jch język gruby, mięsisty; tudzież jch krztań błonkami zmarszczkowatými opatrzona i z każdéj strony trzema osobnými muszkulami wzmocniona: nakoniec jch szczeka spodnia poruszana licznieyszymi muszkulami niż u jnnych Ptaków: otóż to takie uposarzenie jest zasada jch podziwienia godnéj zdolności i łatwości, z jaką się uczą gadać czyli naśladować wyrazy mowy ludzkiey, tudzież głosy Psów, Kotów i jnnych zwierząt. W jch udach znáydujemy licznieysze muszkuly niż u jnnych Ptaków. Jch żołądek jest gruby muskularny bez kiszki grubéj. Jch trzewia są bardzo długie.

Wszystkie prawie *Papugowate* mają ubarwienie bardzo powabne, różnomaściste. Maść zielona jest na nich przemagająca; gdyż nie wiele znáydziemy między niemi takich gatunków, któreby na sobie nic nie miały zielonego.

Po tych ogólnych uwagach, przystąpmy do rodzaiów.

R O D Z A Y I.

ZIEWACZ. *CHAENEIRHYNCHUS.*

Oiseau-a-trompe. albo Ara-à-trompe. *Fran.*
Gähnschnabel. *Niem.*

Dziób wielki, dłuższy niż głowa, ściśniony, haczykowany, przy nasadzie bardzo wysoki. Szczęka wierzchnia długa, łukowato haczykowata z szczytem prawie ostrym. Szczęka spodnia więcej niż przez pół krótsza, wypukła, w górę nagle zadarta. Brzegi obudwóch szczek esowato wycięte, u zamkniętego dzioba w środku do siebie niedostają, i znaczny otwór między sobą zostawiają. Woskuwka przy czole bardzo mała. Nosdrza w woskuwce. Język mięśnisty, walcowaty, długi, w półwysuwalny, rogowym rozdwojonym sęczkiem zakończony. Policzki nagie. Głowa wielka. Szyja bardzo gruba, strzępiastemi piórami pokryta. Ogon mierny. Nogi bardzo krótkie, czworopalczaste, do tażenia. Goleń poziomy płaski, krótszy niż pół przedniego skrajnego palca. n. p. *Psittacus aterrimus.* GL. —

Do tego rodzaju znamy dwa gatunki. Z tych gatunków za przykład wymieniony jest wielkości *Kury*, cały ciemno czarny, połyskujący. LETEM (*Latham*) opisał go pod nazwiskiem *Psittacus Gigas*, a LE VAILLANT pod napisem *l'Ara noir à trompe.* — Obraz głowy jego w naturalnej wielkości załączamy na *Fig. 2.* — Drugi gatunek cokolwiek mniejszy, szary opisał LE VAILLANT pod nazwiskiem *l'Ara gris à trompe.* Obadwa te gatunki są mieszkańcami Nowej Hollandyi, i należą do liczby największych osobliwości w zbiorach Zoologicznych. Obadwa mają policzki nagie różowe. U obudwóch spostrzegamy na głowie czub duży z piór długich a wazkich. Dzioba nigdy zupełnie zamknąć nie mogą; zawsze

bowiem zostaje w środku duży przelot, od którego dostały swe nazwisko. Jch szczeka wierzchnią w stosunku do spodniej jest bardzo wielką. Jch nadmiarę grubą szyja nadaie jm postać niezgrabną. — Golenie u nóg mają bardzo krótkie, spłaszczone, poziome, do kształtu stopy zbliżone. Chodząc, następują na całym stopie podobnie jak *Ptaki Bezłotne*. Gdyby więc nie to, że mają palce wolne, po dwa na przód, a po dwa w tył zwrócone: najsłabsze miejsce dla Ziłowaczów byłoby w rzędzie *Bezłotnych*. O jch sposobie życia nic jeszcze pewnego nie wiemy.

R O D Z A J I I.

P A P U G A. P S I T T A C U S.

Perroquet. *Fran.* Papagey. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, lekko ściśniony, haczykowaty. Szczeka wierzchnią dłuższą, wypukłą, łukowato haczykowatą z szczytem tępym. Szczeka dolna krótsza, wypukła w górę łukowato zadarta. — Brzegi przy końcu wycięte: wierzchnie pokrywają spódnię. Na podniebieniu rowek poprzeczny dla końca szczeki dolnej. Język mierny, gruby, lekko spłaszczony, cały mięsisty. Woskuwka przy czole mała. Nosdrza w woskuwce. — Nogi krótkie, czworopalczaste, do łazenia. Goleń pionowy, zaokrąglony, równy połowie przedniego skrajnego palca. Goleń i palce skórą pończoszkowatą pokryte. Pazury mocno łukowate.

Jest to jeden z najbogatszych rodzajów w tej gromadzie. Liczymy w nim dotąd przeszło sto siedm-dziesiąt gatunków różnej wielkości. Wszystkie ży-

ia pod strefą gorącą tak jednakże, że (oprócz Europy) każda część świata, a nawet każda duża blisko zwrotników leżąca wyspa, ma sobie właściwe gatunki. Należy więc atoli znaleźć je między 20 a 30 stopniem szerokości geograficznej po obu stronach równika. Francuzcy Naturaliści dzielą je na cztery następujące podrodzaje.

a. A R A. A R A.

L' A r a. Fran.

Głowa bez czuba. Policzki nagie. Ogon długi, wazki, klinowaty. n. p. Psittacus Ararauna. GL.

Do tego podrodzaju należą największe gatunki z całego pokrewieństwa. Liczymy ich w powyższej ilości przeszło *dziesięć* gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowej. Piękne i żywe maści w ubarwieniu stanowią całą ich zaletę; mają bowiem głos gruby, chrapliwy: okazują mniej niż inne zdolności w uczeniu się wyrazów mowy ludzkiej. Są powolniejsze i nie tak wrażliwe jak inne. — Handlarze przywożą je często żywe do Europy pod nieostosownym nazwiskiem *Kruków Indyjskich*.

b. K A K A D O. C A C A T U A.

Kakatoë. Fran.

Na głowie czub z piór dużych. Pióra w czubie (u niektórych także i na karku) dowolnie ruchome. Policzki piórami pokryte. Ogon zaokrąglony. n. p. Psittacus cristatus. GL.

Tych liczymy *dwanaście* gatunków. Wyspy Moludzkie, Filipińskie, Nowa Holandia i południowe kraje Ameryki są ich Ojczyzną, tak jednakże, iż każdy gatunek gdzieś indziej mieszka. Należą do liczby większych gatunków. Są one z całego rodzaju tego najkrzykliwsze, najniepokojniejsze, ale

oraz niemal nájpoiętniejsze w naśladowaniu wyrazów mowy ludzkiej. Najczęścięj jednak (nawet i dzikie) lubią powtárzać wyrazy: *Kakado*, *Kakadoe*; a ten jch krzyk zamieniono prawie w wszystkich językach na jch nazwisko. *Kakada* mogą pióra na głowie i na szyi dowolnie najęzać lub opuszczać: przez to przy jnnych poruszeniach ciała nadają sobie rozmaite dziwaczne postaci. Słowem, Ptaki tego podrodzaju przedstawiają nám w sobie żywy obraz obyczajów *Matp*.

C. P A P U G A. P S I T T A C U S.

Lory albo Perroquet. Fran.

Głowa bez czuba. Policzki piórami pokryte; u niektórych tylko obwód oczów nagi. Ogon albo mierny albo krótki. n. p. Psittacus erithacus. GL.

W tym podrodzaju mieścimy przeszło *ośmdziesiąt* gatunków, które rozrzucone są po Azyi, Afryce, Ameryce i po wyspach jm przyległych. Co do wielkości są one bardzo różne; przechodzą bowiem stopniami od okazałości *Gołębia Grzywacza* aż do wielkości *Wróbla*. Większe między niemi są nájzdolniejsze do uczenia się gadania; a te nazywają *Francuzi les Perroquets proprement dits*; nájmniejsze zaś zowią *les Lorys*. Udzielanie tych dwóch nazwisk w języku francuzkim jest prawie dowolne; bo nie zawisło od żadnej stałej cechy.

D. P A P U Z I K. P S I T T A C A.

Le Perruche. Fran.

Głowa bez czuba. Policzki piórami pokryte. Ogon długi, klinowaty. n. p. Psittacus tabuensis. GL. --

Takich znamy blisko *siedmdziesiąt* gatunków, które w wielkości jescze bardzięj są różne, niż *Papugi właściwe*. Nájwięcej znaydujemy jch na wy-

spach południowych. Pięknością ubarwienia przechodzą one wszystkie inne gatunki tego wielkiego rodzaju.

Wszystkie Papugi w ogólności trzymane w niewoli można żywić wszelkiemi dojrzałemi owocami drzew i leguminami, byleby te niebyły zbyt słodkie. Mięsa potrzeba przestrzegać, ażeby nie jadły. Lubią one prawda jeść mięso gotowane, ale od niego wpadają w taką chorobę (*świerzbienie skóry*), że sobie pióra przy ciele dziobem ucinają, i wkrótce zdychają. Papugi są długowieczne: nawet w niewoli mogą żyć po kilkadziesiąt lat, skoro są przyzwoicie pielęgnowane. Z przyczyny krótkich skrzydeł wszystkie mają lot słaby. — *Fig. 3.* wyobraża kształt dzioba w tym rodzaju.

R O D Z A Y III.

P I E S Z K A. P E Z O P O R U S.

Perruche-Ingambe. *Fran.* Erdsittich. *Niem.*

Dziób cokolwiekkrótszy niż głowa, gruby z góry i z dołu wypukły. Szczęka wierzchnia dłuższa, haczykowato zakończona, małą woskuwką przy nasadzie opatrzoną. Szczęka spodnia łukowato zadarta, po większej części piórami zastoniona. Nosdrza w woskuwce przy czole. (Język — ?) Policzki piórami pokryte. Głowa mierna. Nogi przykrótkie, czworopalczaste, do łożenia. Goleń pionowy, okrągławy, równy przedniemu skrajnemu palcowi. Pokrycie goleniów pończoszkwate; palców zaś łuskowate. Pazury słabo łuskowate. n. p. Psittacus formosus. LATH.

Dotąd wiemy tylko o *jednym* gatunku; a ten mieszka w Nowej Hollandyi. Jest to piękny blado zielony, porządnie czarno i żółto upstrzony Ptak, mający długi, wazki, klinowaty ogon. Od końca dzioba do końca ogona ma on blisko trzynaście cali długości; lecz z tego sam ogon zajmuje blisko dziewięć cali: ciało więc jego zaledwie wyrównywa ciału *Przepiórki*. W całej postaci swojej *Pieszka* ma wiele podobieństwa z *Papugami*, a mianowicie z temi, które do czwartego oddziału liczymy; lecz dziób jey jest słabszy, nogi o wiele wyższe, a pazury prostsze.

Pieszki rzadko łążą po drzewach; ale ustawicznie prawie biegają po ziemi. Żywią się Owadami i nasionami roślin. Należą jeszcze pomiędzy osobliwości w zbiorach Zoologicznych na stałym lądzie Europy. —

Tablica IV. (50.)

POKREWIEŃSTWO II. ZĘBATODZIOBE. SERRATI.

Ptaki Łączące mające nogi przykrótkie, czworopalczaste, do łążenia: palec skrajny tylny w niektórych rodzajach na bok zwrotny: pazury łukowate kończyste: dzioby rozmaite, bez woskuwki przy nasadzie, z brzegami ząbkowanemi.

		RODZAJE.	GENERA.		
Dziób	bardzo wielki; język rogowy; nosdrzak	{ za dzióbem na czole	1. Tukán.	<i>Ramphastos.</i>	
		{ na dziobie blisko osady	2. Pieprzoad.	<i>Pteroglossus.</i>	
	prawie mierny, bardzo wysoki, z szczytem daleko na czoło zastaiącym	krótszy niż głowa, przy nasadzie	{ wyższy niż szerszy, nożykowato klinowaty	3. Szyszak.	<i>Musophaga.</i>
			{ szerszy niż wyższy, gruby	4. Swietnoczub.	<i>Corythaix.</i>
				5. Pilik.	<i>Trogon.</i>
				6. Chrapiak.	<i>Pogonias.</i>

UWAGI DO TABLICY IV. (50.)

O Ptakach tego pokrewieństwa tylko tyle w ogólności powiedzieć można, że mają brzegi dzióbów ząbkowane, i że nogi jch są łuskowato (czyli cienkimi rogowymi tabliczkami) pokryte. Z resztą tak są różne między sobą, że w prost do uwag nad rodzajami przystąpić musimy.

RODZAY I. (4.)

TUKAN. RAMPHASTOS.

Tucan. Fran. Gross-Schnabel. Niem.

Dziób bardzo wielki, ale czczy i słaby, nożykowaty, rogowy: przy osadzie bardzo gruby, równo przycięty z obrąbkem grubym mniej więcej wyraźnym: przy końcu mocno ściśniony z szczytem ostrym. Brzegi szczęk nierówno ząbkowane. Język rogowy, długi, cienki, wązki, z obu stron naksztalt pióra zadzierzysty. Nosdrza w tyle dzioba przy czole. Ogon długi, równo przycięty lub zaokrąglony. Nogi czworopalczaste, do łożenia. Palce u nóg wolne: skrajne dłuższe niż przyszkodkowe, nie zwrotne. n. p. Ramphastos Toco. GL.

Tukany różnią się zaraz na pierwszy rzut oka bezstósunkową wielkością dzioba od wszystkich dotąd znanych Ptaków. U niektórych dziób dłuższy jest niż ciało. Mimo jednak tej okazałej grubości i długości, dzioby jch są tak słabe, że niemi nic rozdrobić niemoga; gdyż szczęki jch utworzone z bardzo cienkiej rogowej błony, wypełnione są wewnątrz rzadką komórkowatą tkanką. Muszą więc

żér w całych sztukach połykać. Według twierdzenia niektórych Pisarzów *Tukany* jedząc rzucają żér w górę, i dopiero chwytają go w paszcz otwartą. — Żywią się miękkimi owocami roślin, Owadami i świerzo wylęgnetemi Ptaszkami. Liczymy jch blisko *osm* gatunków. Wszystkie mieszkaia w Ameryce w kraich między zwrotnikami położonych. — Żyia gromadnie, litaiac po kilka w jednem stadzie. Z przyczyny wielkości dzioba lot maia niezgrabny, a postac głupiowatą. Wszystkie prawie są po większý części ciemno czarne, nieniaco połyskuiące; ale spód szyi, piersi i pokrycie kupra maia nayıpięknieyszými maściami przyozdobione. Z tych to jch części robiono dawnieý kosztowne dywany. *Tukany* gniezdzą się w dziuplach drzew. Młodo złowione łatwo się ugłaskać daia. Na zimno bardzo są tkliwe. — Mięso jch, lubo czarne, má bydź dosyc smaczne. —

Nayıwsze między niemi wyrównywiaia wielkością ciała *Gołębiewi Grzywaczowi*.

R O D Z A Y II. (5.)

PIEPRZOJAD. *PTEROGLOSSUS*.

Aracari. *Fran.* Federzüngler. *albo* Pfefferfresser. *Niem.*

*Dziób bardzo duży, ale czczy i słaby, nożykowaty, rogowy: przy osadzie gruby, kątowato powycinany: przy końcu lekko ściśniony, z szczytem zaokrąglonym, tępym. Brzegi nierówno ząbkowane. Język taki jak w rodzajuu *Tukana*. Nosdrza na bokach dzioba, w osadzie, blisko szczytu. Ogon długi stopniowany. Nogi czworopalczaste, do łożenia.*

Palce wolne: skrajne dłuższe niż przysrodkowe, nie zwrotne. n. p. *Ramphastos maculirostris.* GL.

Ten rodzaj zawiera w sobie pięć dobrze zmany gatunków. Wszystkie żyją w gorących krajach Ameryki. Latają małemi stadami. Żywią się Owadami i miękkimi owocami drzew. Szczególniey mają lubić owoc *Pieprzu Hiszpańskiego* (*Piper longum*), od którego też dostały swoje nazwisko.

Lubą gatunki tego rodzaju mają także dziób bardzo duży; lecz w stosunku do ciała o wiele mniejszy niż *Tukany*, i nierównie silniejszy. Pieprzojady należą także do liczby Ptaków ozdobnych. Maść zieloną jest na nich przemágaiacą. Gatunki jch są mniejsze niż w przeszłym rodzaju.

Ptaki tych dwóch ostatnich rodzajów (t. j. *Tukana* i *Pieprzojada*) z przyczyny szczególniejszego języka, powinnyby osobne stanowić pokrewieństwo; gdyż język jch długi, wazki, cienki, rogowy, na bokach zadzierzysty má zupełny kształt pióra. Takiego języka niezнайdziemy w żadnym inném rodzaju tego rzędu.

Ogon *stopniowany* (*cauda gradata*) nazywamy ten, w którym steruwki szrodkowe są najdłuższe, a naboczne ku brzegowi ogona stopniami znacznie coraz krótsze. Ogon stopniowany jest oraz *klinowatym*; lecz nie każdy klinowaty może się nazywać stopniowanym.

R O D Z A Y III. (6.)

S Z Y S Z A K. M U S O P H A G A.

Musophage. *Fran.* Helmvogel. *Niem.*

Dziób prawie mierny, gruby, bardzo wysoki, daszkowaty: u spodu przy nasadzie szeroki: przy

końcu ściśniony, nożykowato klinowaty. Szczęka wiérzchnią wysoka: szczyt jej daleko na głowę zastaiący i tu wypukło płaski, rozszerzony; ku końcowi zaś tuko-wato spadzisty, coraz ostrzeyszy. Brzegi szczek nierówno ząbkowane. Nosdrza naboczne przy szrodku szczeki górney, niczém nie zastłonię, z otworami jaykowitzami. Język krótki, ogrubny, chrząstkowaty. Nogi mierne, czworopalczaste, do łazenia. Palce przy saméy nasadzie cokolwiek błoną spięte: skrajne dłuższe niż przyszrodkowe: tylny skrajny zwrotny. n. p. *Musophaga violacea*. LATH.

Známy tylko jeden gatunek. Senegal i Gwinea są jego Oyczyzną. Szyszak jest wielkości *Wrony*, na całym ciele ciemno fioioletowy (prawie czarny) przyiemnie mieniący połyskuiący. Ma dziób jasno czerwono-żółty, obwódkę oczów nagą, czerwona, plamę na uchu białą, ogon zaokrąglony. Ten Pták żywi się owocami roślin, a szczególniej owocem Bananasów. —

RODZAY IV. (7.)

SWIETNOCZUB. *CORYTHAIX*.

Touraco. *Fran.* Trägvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, przy nasadzie wyższy niż szerszy, daszkowato klinowaty, z szczytem przy końcu spadzistym, na czoło niezastaiącym. Brzegi szczek ząbkowane. Nosdrza w osadzie dzioba, naboczne, piórami położystemi zakryte. — Język chrząstkowaty, płaski, kończysty. Na głowie czub ściśniony, ruchomy podobnie jak u Dutka. Nogi mierne, czworopalczaste, do łazenia. Palce przy

nasadzie cokolwiek błoną spięte: skrajne dłuższe niż przyszrodkowe: tylny skrajny dowolnie zwrotny.
n. p. *Cuculus Persa.* GL.

Liczymy z pewnością tylko jeden gatunek, a ten mieszka w Afryce południowej. Jest przyjemnie zielony, a wielkością ciała wyrównywa *Kawce*. Żywi się miękkimi owocami roślin i Owadami. Więcej o jego obyczajach nic pewnego nie wiemy.

Gdyby nie brzegi dzioba ząbkowane, te dwa rodzaje (*Szyszak* i *Świetnoczub*) przyzwoicięj pomieścić by można w pokrewieństwie *Zwrotnopalczastych*. Ale i w tamtym równie jak w tym czyniłyby wyjątek od powszechnej reguły; gdyż między palcami przy nasadzie mają szcążki błony spinającej, której w całym rzędzie *Łażących* niepostrzegamy. —

R O D Z A Y V. (8.)

P I L I K. T R O G O N.

Couroucou. Fran. Nageschnabel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, przy nasadzie szerszy niż wyższy, daszkowaty, na końcu ściśniony. Brzegi nie równo ząbkowane. Pączk obszerna. — Nosdrza naboczna, w osadzie dzioba, długimi szczeciastymi wąsami w pół-zastłonięta. Ogon długi, równo przycięty. Nogi bardzo krótkie, słabe, aż do palców kosmate, czworopalczaste, do łożenia. Palce wolne, niezwrotne: skrajne krótsze niż przyszrodkowe. n. p. *Trogon Curucui.* GL.

Ten rodzaj obejmuje dobrze znanych siedm gatunków. Oyczywła jch są południowe kraje Azyi,

Alfryki i Ameryki tak jednakże, iż każda z tych części świata ma sobie właściwe gatunki. Wszystkie mają w pokryciu bardzo piękne maści; a nadto samce ich przyozdobione są świetnym metalicznym połyskiem. Żyją pojedynczo w gęstych, bagnistych lasach. Żywią się Owadami i Robakami. Mimo swą piękność w ubarwieniu mają postać smutną. — Są bardzo ciężkie i ospałe. Latają powoli. W dzień siedzą spokojnie na drzewach krzewistych: w porankach i w czasie zmroku wieczornego wylatują na zér. Gnieźdzą się w dziuplach drzew. Pierze mają na sobie miękkie, gęste i tak duże, że się daleko większymi wydają, niż są w jstocie.

Piliki czynią w tym rzedzie ważny wyjątek; gdyż one tylko mają *palce skrajne krótsze* niż przysrodkowe.

R O D Z A Y VI. (9.)

C H R A P I A K. P O G O N I A S.

Barbican. *Fran.* Sch'nurrvogel. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, przy nasadzie wyższy niż szerszy, daszkowato klinowaty, kończysty, z szczytem słabo łukowato spadzistym. Brzegi szczęki wierzchniej jedno lub dwuzębne. Nosdrza naboczne, w osadzie dzioba, długimi, szczeciastymi, położystymi wąsami pokryte. Język gruby, mięsisto chrząstkowaty. Nogi przykrótkie, do łożenia. Palce wolne, niezwrotne, skrajne dłuższe niż przysrodkowe. n. p. Bucu dubius. GL.

W tym rodzaju mieścimy *cztery* gatunki, które się znajdują w Afryce i na wyspach jęj przyległych. Wszystkie należą do liczby Ptaków jpo-
mniejszych. Lot mają ciężki. Lecąc wydają głos chrząplwy, od którego prawie w wszystkich językach dostały jednoznaczne nazwiska rodzajowe. — Żywią się prawie wyłącznie owocami roślin. Gęste krzewia i cieniste lasy są miejscem jch pobytu. Tęgie położyste wasy przy dzióbje, różniąc je od wszystkich jnych tego pokrewieństwa, zbliżają je do Ptaków pokrewieństwa następującego.

Tablica V. (51.)

P O K R E W I E Ń S T W O III.

WĄSATE. BARBATI.

Ptaki Łączące mające nogi czworopalczaste: palce wolne, niezwróte, skrajne dłuższe niż przyszrodkowe: dzioby z brzegami gładkimi bez woskuwki przy osadzie: paszcz obszerną, język niewysuwalny: wąsy sterczące, długie: głowę dużą.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	}	prosty	{	klinowaty, kończysty . . .	1. Brodacz.	<i>Bucco.</i>
		gruby		okrągławy, małym haczykiem	2. Drzym.	<i>Tamata.</i>
			zakończony . . .	3. Wąsatek.		
		łukowaty, szczupły; głowa napuszysta .				

UWAGI DO TABLICY V. (51.)

Ptaki tego pokrewieństwa okazują wiele wspólnego tak w budowie ciała swego, jak w obyczajach: dla tego większą jch część składała w dawniejszych systematach tylko jeden rodzaj *Bucco*; reszta zaś bez względu na sprzeczność cech rozrzuconą była po różnych rodzajach. Wszystkie *Wąsate* mają głowę dużą, mniej więcej napuszystą; a ta nada im postać smutną i wyrządza głupiości. Wszystkie mają przy dziobach długie, szczeciaste, najeżone wąsy. Żyją w najgęstszych lasach pojedynczo. Żywią się prawie wyłącznie Owadami. Látaią powoli, i krótko. Siedząc na drzewach tak są o siebie nie dbale, że je z łatwością podéydz i kiiem zabiić mo-

zną. Co większa? nawet wystrzałem w bliskości z kuzyni nie wiele się przestraszała. Wszystkie ma-
leżą do liczby Ptaków pomniejszych.

R O D Z A Y I. (10.)

B R O D A C Z. B U C C O.

Barbu. *Fran.* Bartvogel. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, klinowaty, kończysty: przy nasadzie gruby; na końcu ściśniony z szczytem słabo spadzistym). Przy nasadzie dzioba wąsy szczeciaste, gęste, sterczące; na pięć kupek rozdzielone. Brzegi gładkie. Pascus obszerna. Nosdrza w osadzie dzioba piórami i wąsami zastonione. Nogi krótkie, czworopalczaste, do łazenia. n. p. Bucco cayennensis. GL.

Podług dobrych opisów i obrazów liczymy do tego rodzaju przeszło *dwadzieścia* gatunków, które są rozrzucone po Azji, po Afryce i po Ameryce. — Większą ich liczba ma ubarwienie bardzo powabnie upstrzone. Mimo to głupowata ponurość wszystkim jest właściwą. Dzioby napotykamy u nich pospolicie czarne, rogowe. Ich wąsy szczeciaste rozłożone są kupkami w następującym porządku: po jedney kupce za każdym otworem nosdrzy, po jedney przy kątach otworu pasczy; a piątą kupką pod brodą.

Dla krótszego wyrażenia w cechach dzioba, zamiast *brzegi szczek* będziemy używać tylko wyrazu *brzegi* (to mia); tam jednakże położymy obadwa powyższe wyrazy, gdzieby z tego skrócenia wątpliwość wyniknąć mogła.

R O-

R O D Z A Y II. (11.)

D R Z Y M. T A M A T I A.

Tamatia. Fran. Grossmaulvogel. Niem.

Dziób cokolwiek dłuższy niż głowa, gruby, prosty, zaokrąglony, na końcu ściśniony. — Szczęka wierzchnią małym, tępym haczykiem zakończoną, z brzegami przy końcu wyciętymi; z resztą brzegi gładkie. Pascus obszerna. Nosdrza na dziobie przy osadzie, piórami zastonione. Przy dziobie wąsy szczeciaste, sterczące. Głowa duża, napuszysta. — Nozgi krótkie, słabe, do łożenia. n. p. Bucco macrohynchos. GL.

Drzymów liczymy blisko sześć gatunków. — Wszystkie są mieszkańcami gęstych lasów Ameryki. Latają pojedynczo. Żywią się Owadami i Robakami. Siedząc na drzewach mają postać smutną, i niby drzemiącą; a ta jest powodem do ich nazwiska rodzajowego. U jednych dziób jest czerwono-wo żółtawy lub rdzawo czerwony, u drugich czarny. U wielu koniec haczyka szczęki wierzchniej znajdujemy rozdwojony.

R O D Z A Y III. (12.)

W A S A T E K. B A R B A C U L U S.

Barbacou. Fran.

Dziób mierny lub krótszy niż głowa, szupły, łukowaty, cokolwiek ściśniony, konczysty, z brzegami gładkimi. Wasy przy nasadzie dzioba rzad-

kie, szeciaste, sterczące. Nosdrza w osadzie piórami i wąsami zastonione. Paszcz obszerna. Głowa duża, mocno napuszysta. Nogi krótkie, słabe, do tażenia. n. p. *Bucco calcaratus*. LATH.

Ten rodzaj obeymuie teraz trzy gatunki. Z tych gatunek za przykład wymieniony, mieszkający w Ameryce w gestych lasach Kaienny, ma dziób czarny, krótszy niż głowa. Tenże gatunek znayduiemy w trzynastém wydaniu dzieł Linneusza opisany pod trzema następującemi nazwiskami: *Cuculus tranquillus*, *Bucco cinereus* i *Corvus australis*. Ta mieszanina dostatecznym jest dowodem dwuwykładności cech rodzajowych w dawniejszych systematach; bo jakąż w nich pewnośc, skoro jeden i ten sam Ptak mógł bydz do trzech tak od siebie różnych rodzajów policzonym? Daléy znajdziemy więcéy tэм podobnych zamieszzań.

Dwa jnne gatunki tego rodzaju mieszkające w Azyi, mają dzioby mierne, za życia czerwone, które po śmierci wyschnąwszy, przybierają żółtośc wosku. Na wszystkich maśc czarna jest przemagająca. Wszystkie z przyczyny mocno najézonyé głowy mają postać smutną.

W tэм pokrewienstwie náywiększą zasługę položył Anglik Licz (LÉACH) (*) przez dokładne opisy i ryciny nowo odkrytych gatunków. To tylko szkoda, że na dawne dzieła nie miał względu; bo nawet te gatunki nowémi ochrcił nazwiskami, które już dawniéy znane były.

(*) Patrz pismo peryodyczne: The Zoological Miscellany by William Elford LÉACH.

Tablica VI. (52.)

POKREWIEŃSTWO IV. ZWROTNOPALCZASTE. AMPHIBOLI.

Ptaki Łączące mające nogi czworopalczaste; palce wolne, skrajne dłuższe niż przysrodkowe; tylny skrajny na bok zwrotny; dzioby rozmaite, bez woskuwki z brzegami nieząbkowanymi; język nie wysuwalny, głowa mierna.

		RODZAJ.	GENERA.
Dziób	szupły	dłuższy niż głowa, okrągławy, prawie prosty	1. Wróżyk. <i>Vetula.</i>
		bardzo ściśniony; pazur tylny prosty	2. Prostoszpón. <i>Centropus.</i>
		krótszy niż głowa. { miernie ściśniony, pazury wszystkie łukowate	3. Kukułka. <i>Cuculus.</i>
	wysoki, ściśniony	długi, silny, nożykowaty	4. Żłobkodziób. <i>Scythrops.</i>
		mierny, lancetowaty; szczyt i broda ostre	5. Kleszczojad. <i>Crotophaga.</i>
	gruby, daszkowaty	mierny; nosdrza przy środku dzioba	6. Daszkonos. <i>Cromba.</i>
		krótki, niski	7. Miodowiód. <i>Indicator.</i>

UWAGI DO TABLICY VI. (52.)

Te siedm dopięro w tablicy odczytane tak od siebie różne rodzaje stanowały w dawnych systematach tylko dwa, t. j. *Cuculus* i *Crotophaga*; i to w takim stosunku, że do rodzaju *Crotophaga* należały tylko dwa gatunki: wszystkie zaś inne wcielone były (właśnie jak na chybi-trafi) do rodzaju *Cuculus*. A przecież tak zgromadzone Ptaki miały tylko to wspólne, że ich tylne skrajne palce są dowolnie na bok zwrotne. Ażeby się o tę niezgodności tem mocniej przekonać można, zastanówmy się nad każdym rodzajem w szczególności.

R O D Z A Y I. (13.)

W R Ó Ż Y K. V E T U L A.

Tacco. *Fran.* Weibervogel. *Niem.*

Dziób długi, prawie prosty, miernie-szczypty, równy, lekko-ściśniony, zaokrąglony. Szczyt na samym końcu spadzisty. Brzegi górnej szczęki przy końcu drobno nasiekane. Nosdrza w osadzie dzioba, podłużno okrągławe, odstonione. Pącz obszerna. Wąsów żadnych. Ogon przedłużony, stopniowany. Nogi prawie mierne, czworopalczaste, do łożenia. Pazury łukowate. n. p. *Cuculus Vetula*. GL. —

Z pewnością wiemy tylko o jednym gatunku. Oczyzną jego są lasy wyspy Jamaiki. Długi ogon czyni go okazałym; lecz ciało jego mało co jest większe od ciała *Synogarlicy*. Lot má krótki. Ludzi się nie bardzo lęka. Żywi się Owadami, Robakami tudzież drobnymi Gadami i Płazami. — Jest bardzo żarłoczny. Pospolicie dniem przed słońcą da-

ie słyszeć swój żalony, labiedzący głos tak właśnie, jak gdyby chciał nastąpić mającą niepogodę przepowiedzieć. To jego pewnoczasowe czyli perydyczne odzywianie się zjednało mu powyższe nazwisko rodzajowe.

R O D Z A Y II. (14.)

P R O S T O S Z P O N. C E N T R O P U S.

Coucal. *Fran.* Spornfuss. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, niski, daszkowato nożykowaty, przy końcu mocno ściśniony i zeszupłony. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzioba szczeciastymi, położystemi piórami zakryte. Ogon przedłużony, stopniowany. Nogi mierne, czworopalczaste, do łożenia. Pazur na palcu tylnym przyszrodkowym najdłuższy, prosty; jnne pazury słabo łukowate. n. p. Cuculus Tułu. GL.

Do tego rodzaju należy ośm gatunków, które żyją w Afryce, w Azji i na wyspach jm przyległych. Żywią się prawie wyłącznie Owadami. Oprócz cech powyższych zaraz na pierwszy rzut oka różnią się tem od jnych rodzajów tego pokrewieństwa, że mają głowę pokrytą wązkiemi drobnemi piórkami, i że jch głowa niska nieznaocznie w dziób przechodzi. Trudno zgadnąć, dla jakiej przyczyny mogły być policzone do rodzaju Kukułek.

R O D Z A Y III. (15.)

K U K U Ł K A. C U C U L U S.

Coucou. *Fran.* Kukkuk. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, słabo łukowaty, przy nasadzie słabo przygnieciony, daley miernie ści-

śniony, nożykowaty. Nosdrzu odstonione, przy osadzie naboczne, okrągławe. Ogon stopniowany, albo długi, albo przedłużony. Nogi czworopalczaste, do łazenia. Pazury wszystkie łukowate.

Ten rodzaj zamyka w sobie blisko czterdzieści dobrze znanych gatunków. Każdą część ziemi ma sobie właściwe. Niektóre między niemi należą do liczby Ptaków *Przelotnych* (*Wandervogel*); t. j. do takich, które latową porę roku przepędzają w krajach chłodniejszych, a zimową w krajach ciepłych. Wszystkie żyją prawie wyłącznie Owadami i ich liszkami. Są bardzo żarłoczne. Wiele między niemi jest takich, które mają ubarwienie świetnym metalicznym połyskiem przyozdobione. Ostatnie zamieszkują w Afryce. Wszystkie mają mięso smaczne. Francuzcy Naturaliści dzielą je na dwa następujące podrodzaje. —

a. KUKUŁKA. *le. COUCOU.*

Nogi bardzo krótkie. Otwory nosdrzy okrągłe w krótkich, rurkowatych, błonowych przedłużeniach.
n. p. *Caculus canorus.* GL.

Do tego oddziału należy większą połową powyższej liczby gatunków. Wszystkie z tych lepiej znane mają ten szczególniejszy zwyczaj, że same jay swoich niewysiadują, ale znoszą je w gniazda jnnych owadożernych Ptaków. Przyczyna tak osobliwszego (tylko Ptakom tego podrodzaju właściwego) postępowania, jest dotąd zagadką dla Badaczów. Ta zagadka stała się tém ważniejszą, bo w tym punkcie *Kukułki* czynią wielki wyjątek w gromadzie Ptaków, w której wszystkie matki tak troskliwemi są o swoje dziatki. W tym zaś jednym podrodzaju ani matki swych dzieci, ani dzieci swych matek nigdy nieznają.

Niektórzy Naturaliści uważając, że *Kukułki* mają żołądek za bardzo w tył usunięty i kością piersio-

wą nie zasłonięty, czego w jnnych Ptákach niepostrzegamy: wnioskują z tąd, że w tém położeniu jch żołądka tkwi wrodzona jch niemożność siedzenia na jaiach; bo siedząc na nich, uciskałyby żołądek, a tém samém tamowałyby trawienie, i przyspieszałyby koniec życia swego. Drudzy do powyższego wniosku przydają to postrzeżenie, że jaja dożywiają w *Kukulkach* bardzo powoli, i że tak znaczny przeciąg czasu upływa samicy między zniesieniem dwóch jaj, jż każde prawie jajo musiałaby wysiadywać osobno.

Napomknąć tu musimy, że wszystkie inne powieści o *Kukulkach Europejskich*, których dotąd pełno między pospółstwem i w dawniejszych ksiązkach, należą do zbioru tak niedorzecznych uroień, że nawet wspomnienia są niegodne; gdyż tém podobne baśnie muszą być płodem nieprzyjaciół prawdy i oświaty; niemi albowiem trwoniąc czas drogi, zabałamucają oraz umysły wyprowadzając je z kolei czystych doświadczeń, w przestrzeń marzeń i ośląkanią.

Gatunek za przykład wymieniony gości co lato w umiarkowanych krajach Europy; na zimę ciągnie do krajów południowych.

b. KUKULIK. *le COUAS.*

Nogi prawie mierne. Otwory nosdrzy podłużno okrągławe bez rurkowatych wyrostów. n. p. Cuculus madagascarensis. GL.

Tu należy ledwie dziesięć gatunków z powższej liczby. — Ścisłe biorąc, podział ten jest trudnym do zachowania: gdyż ustawivszy wszystkie gatunki w jednym rzędzie, zobaczymy tak nieznacznie powiększającą się wysokość jch nóg, że prawie niepodobieństwem jest ścisłe oznaczenie granic, na którym gatunku má się piérwszy podrodzój kończyć, a na którym drugi zaczynać. Mimo to niemożemy zaniechać tego podziału; gdyż

nowsi, wiary godni Pisarze zgadzają się na to, że w tym rodzaju wszystkie te gatunki wysiadują same swe dzieci, które mają nogi cokolwiek wyższe.

R O D Z A Y IV. (16.)

Ż Ł O B K O D Z I Ó B. S C Y T H R O P S.

Bec-de-corne. *Fran.* Rinnenschnabel. *Niem.*

Dziób długi, silny, wysoki, ściśniony, nożykowaty. Szczyt przy głowie płaski; ku końcowi ostry łukowato spadzisty, na końcu wraz z spodnią szczęką zakrzywiony. Brzegi gładkie. Obwódki oczów nagie. Język chrząstkowaty, płaski, na końcu rozdwojony. Nogi prawie mierne, czworopalczaste, do łożenia. Pazury łukowate.

Liczymy tu trzy gatunki. Tak małą liczbę z przyczyny ważnych różnic dzielą francuzcy Naturaliści na dwa następujące podrodzaje:

a. Ż Ł Ó B K O D Z I Ó B. S C Y T H R O P S.

Dziób potężny. Na bokach szczęki wierzchniej po dwa płytkie ukośne rowki. Nosdrza naboczne w osadzie dzioba, okrągławe, grubą skórą obrąbione. Obwódki oczów nagie, pozmarszczone. n. p. Scytrops Novae Hollandiae. LATH.

Tu należy tylko jeden dość okazały gatunek; a ten znajduje się na Nowej Hollandyi. O jego obyczajach i o sposobie życia nic dotąd pewnego nie wiemy.

b. K R W A W O L E C. M A L C O H A.

Dziób cokolwiek krótszy niż w przeszłym podrodzaju, zupełnie gładki. Otwory nosdrzy na dziobie, okrągławe, blisko brzegów. Obwódki oczów i

większą część policzków, nagie brodawkowate. n. p.
Cuculus pyrocephalus. LATH.

Takich znamy dwa gatunki. Obadwa mieszka-
 ją na wyspach leżących blisko Nowej Hollandyi.
 Żywią się Owadami i owocami roślin.

Ptaki tych dwóch podrodzaiów tyle mają cech
 uderzających, któremi się różnią między sobą, iżby
 słusznie dwa osobne rodzaje stanowić powinny.

R O D Z A Y V. (17.)

K L E S Z C Z O J A D. *C R O T O P H A G A*.

Ani. *Fran.* Schneidenvogel. *Niem.*

*Dziób mierny, wysoki, lancetowaty, silny, po-
 teźnie ściśniony, z boku widziany kształtu połowy
 jaja. Szczyt i broda ostre. Brzegi gładkie. Nos-
 drza na bokach dzioba przy nasadzie. Język pł-
 ski, kończysty. Ogon stopniowany, przedłużony,
 ośmio steruwkowy. Golenia nóg mierne. n. p.*
Crotophaga Ani. GL.

Dotąd wiemy o dwóch gatunkach. Obadwa są
 mieszkańcami wilgotnych okolic Ameryki południo-
 wej. Obadwa są ciemno czarne mieniąco połysku-
 jące: różnią się więc po większej części tylko wiel-
 kością ciała. Latają wielkimi stadami. Żywią się
 Owadami i owocami roślin. Lubią siadać na bydła
 dla wybierania *Kleszczów*, które w tamtych kraiach
 są bardzo liczne, a bydła wielce dokuczające.

Samice *Kleszczojadów* zbierają się po kilka, a
 czasem i po kilkadziesiąt, w jedną gromadę: budu-
 ją na drzewie jedno duże gniazdo, i w niem po dwa
 razy co rocznie wysiadują i pielęgnują zgodnie swe
 pisklęta. Młodo złowione łatwo się oswoiają, a na-
 wet i gadać się uczą. Mięso jch licza pomiędzy
 pośredniejsze.

R O D Z A Y VI. (18.)

D A S Z K O N O S. C R O M B A.

Courol albo Vourougriou. Fran.

Dziób mierny, gruby, prosty, ostro daszkowaty, prawie trójkątno klinowaty. Szczyt ostry, prosty, przy końcu spadzisty, podgięty. Brzegi drobno nasiekane, przy końcu obu szerek wycięte. Otwory nosdrzy odstępione, podługne, ukośne, na bokach dzioba, przy środku, bliżej końca niż osady. Głowa duża, płaska. Wypustki czoła daleko na boki dzioba zstają. Ogon przedłużony, zaokrąglony. Golenia mierne. n. p. Cuculus afer GL.

Ten rodzaj zawiera tylko jeden gatunek; a ten znajduje się na wyspie Madagaskar. Żyje Owadami i nasionami roślin. Gnieździ się w dziuplach drzew. Jest wielkości *Gołębia*. Samiec ma zupełnie inne ubarwienie niż samica: dla tego też dostały od tamtejszych mieszkańców dwa osobne nazwiska; i tak, samca nazywają *Wurugdrin*, a samicę *Kromb*. — Z jakiego powodu został *Daszkonos* wcielonym do rodzaju *Cuculus*? tego trudno się domyśleć: w całej albowiem budowie ciała nie ma nic takiego, w czemby choć pozorne podobieństwo z *Kukułkami* upatrzeć można.

R O D Z A Y VII. (19.)

M I O D O W I Ó D. I N D I C A T O R.

Indicateur. Fran. Honig-Weiser. Niem.

Dziób krótki, ogrubny, prosty, niski, daszkowato klinowaty. Szczyt przy końcu słabo spadzisty.

Brzegi gładkie, przy końcu wierzchniej szczęki wycięte. Nosdrza odstonione, na dziobie blisko osady, okrągławo podłużne. Wąsy przy pasczy drobne. Wypustki czoła znacznie na boki dzioba wystają. Ogon mierny. Nogi przykrótkie, do łączenia.
n. p. *Cuculus Indicator.* GL.

Do tego rodzaju należy tylko jeden gatunek. Jest to czerwono-szara, niepozorna, ale użyteczna ptaszyna. Wielkością ciała wyrównywa *Dzierlatce*. Mieszka w Afryce. Żywi się Owadami; nade wszystko zaś lubi miód. Z tej przyczyny wyszukuje z pilnością w lasach bartnie *Pszczół* dzikich; a znalazłszy którą, krąży w koło niej z krzykiem; tym sposobem zdradza je Ludziom, którzy podbierając miód i jemu cząstkę wyrzucają. Przeznaczwszy mu Przyrodzenie taki żywił, dało mu oraz na ciele bardzo grubą i twardą skórę; tak więc zabezpieczyło go przeciw żądłom. Z drugiej strony postrzegamy podziwienią godny instynkt w *Pszczółach*; gdyż te broniąc swych zapasów zdają się wiedzieć o tem, że skóra na ciele *Miodowioda* tak jest tęga, iż jej żądłem swoim przebić niezdolają; wszystkie bowiem cisną się mu do oczów, i zdarza się, że go tym sposobem życia pozbawiają. *Miodowiód* w tak wielkiem jest poszanowaniu u tamtejszych Narodów, że go zabijać niewolno. Gniazdo buduje sobie z cienkich włókien roślinnych w kształcie kolby chemicznej, i zawieszają je tak u gałęzi, że długi, sztykowaty wchód do gniazda wisi u spodu. Takim urządzeniem gniazd zabezpieczają swe dziatki przed żarłocznością *Węzów*, które w takich gorących krajach wciągają się po drzewach pisklery innych Ptaków z gniazd wyjadać. — Gabinet Zoologiczny Królewsko Warszawski i Uniwersytetu posiada parę gniazd takich.

Tablica VII. (53.)

POKREWIEŃSTWO V.
STRZAŁOJEZYKIE. SAGITILINGVES.

Ptaki Łazące mające nogi czworopalczaste, rzadko tróypalczaste: palce wolne, niezwrotne, skrajne dłuższe niż przyśrodkowe: dziób klinowaty, silny, bez woskuwki: język przedłużony, wysuwalny, kończysty.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	(Krótszy niż głowa; końce sterówek wietkie 1. Krętogłów. <i>Yunx.</i>	.	2. Dzięcioł. <i>Picus.</i>
-------	---	--	---	----------------------------

UWAGI DO TABLICY VII. (53.)

Ptaki tego pokrewieństwa z przyczyny szczególniejszój budowy języka zasługują na uwagę. Język ich cienki, wazki, na końcu twardy, prawie rogowy, ostro kończysty, bardzo długi, jest oraz wysuwalnym zapomocą następującego urządzenia. *Dwie długie, szupłe chrząstki*, które są przedłużeniami kości podjęzykowej, otaczają tył głowy, i mają końce przyrosłe do czoła przy osadzie szczytu dzioba. Dopóki Ptak z tego pokrewieństwa ma dziób zamknięty, dopóty wspomniane ściągna wraz z częścią języka zgięte łukowato rozpychając skórę pod gardłem i na tyle głowy, zostają w spoczynku. Jak tylko Ptak (taki) zacznie dziób otwierać, natychmiast osobne muszkuły ściągając skórę przy głowie, wypychają wspomniane chrząstki; a-tém samém przymuszają język do wysuwania się z dzioba. Prędkość wysuwania się języka, odpowiada prędkości otwarcia dzioba. Na taki język podobnie jak na

szpilke chwytają one Owady. Nadto koniec języka u jednych jest zupełnie gładki, u drugich na bokach wstecznie zadzierzasty. Ostatnie mogą nawet z ciasných szpár zdobyć swą wyciągać; bo raz na jch język nawdziany Owad, już się z niego ssunąć nie może. —

Żołądek mają wietki, prawie zupełnie błonowy. Między jch trzewiami nieznamydujemy kieszki grubey.

Ptáki *Strzałojęzykie* będąc bardzo żarłoczne a żywiąc się niemal wyłącznie takimi Owadami, które psują korę drzew, powinny być wysoce szanowane w lasach, i zabijanie jch powinno być surowo zakazane; gdyż one wytępiąją najszkodliwszych nieprzyjaciół lasów.

R O D Z A Y I. (20.)

K R E T O G Ł Ó W. Y U N X.

Torcol. *Fran.* Wendehals. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, prosty, gładki, walcowaty, kończysty. Nosdrza na dzióbku blisko osady duże, odstonione. Wąsy przy dzióbku szczeciaste, krótkie, położyste. Język przedłużony, wysuwalny, kończysty, gładki. Ogon zaokrąglony: w nim steruwki na końcach wietkie. Nogi mierne, czworopalczaste, do tażenia. Palce wolne: skrajne dwa razy tak długie jak przyszrodkowe. n. p. Yunx Torquilla. GL.

Znány dotąd cztery gatunki. Z tych jeden mieszka w Europie, jeden w Ameryce, a dwa w Afryce. *Krętogłów pospolity* czyli Europeyski ma ten zwyczaj, że złapany i trzymany w ręce wykręca głowę swoją wraz z szyją na wszystkie strony. Te zwroty nawet i na piskłętach widzieć się daia. Jest on ptakiem prze-

lotnym. Z początkiem wiosny przybywá do nas; a w jesieni odlatuie do ciepłych krajów. Gnieździ się w dziuplach drzew. Żywi się Owadami; a szczególniéw Mrówkami. Mięso má smaczne. Przy końcu lata bywa bardzo tłusty.

R O D Z A Y II. (21.)

D Z I Ę C I O Ł. P I C U S.

Epeiche albo Pic. Fran. Specht. Niem.

Dziób mierny, silny, prosty lub lekko zgięty, wieloboczny, na końcu ściśniony, klinowaty. Nosdrza w osadzie dzioba, okrągławe, piórami szcziastemi, położystemi zakryte. Język wysuwalny, przedłużony, kończysty, na bokach wstecznie zadzierzysty. Ogon klinowaty: w nim steruwki tegie, ostro kończyste. Nogi krótkie, czworopalczaste, rzadko tróypalczaste, do łożenia. Palce wolne, skrajne cokolwiek dłuższe niż przyszrodkowe.

Ten rodzaj względnie do jakości nóg dzielą francuzcy Naturaliści na dwa następujące podrodzaje.

a. DZIEŃCIOŁ. *le Pic* albo *l'ÉPEICHE*.

Nogi czworopalczaste. Dziób prosty, wieloboczny. n. n. Picus Martius. GL.

Do tego podrodzaju liczymy przeszło pięćdziesiąt gatunków; sama bowiem Europa żywi siedm dobrze różnionych. Z całego rzędu tego są one najzręczniejsze w łożeniu po drzewach. Do tego dopomaga jm osobliwszy tego steruwkowy ogon; bo gdy leżą do góry po drzewie podpieraią się nim podobnie jak trzecią nogą. Łącząc po drzewach pukają swym silnym rogowym dziobem w korę drzewa dla wystraszania z pod niej Owadów. Wystra-

szone chwytają na język. Przebywają u nas zimą i latem. Są Ptakami nąyżyteczniejszemi w gospodarstwie leśném; gdyż czyszcą lasy z szkodliwych drzewom Owadów.

Między gatunkami Afrykańskimi jeden *Picus arator*. VALL. stanowi ważny wyjątek; gdyż ten nigdy prawie po drzewach nie łazi; ale zawsze niemal uwija się za Owadami po ziemi: mimo to má wszystkie cechy *Dzięciołów właściwych*.

Do tego podrodzaju liczą także zamorskie (exotious) gatunki, które mają *dziób okrągławy, słabo łukowato zgięty*. Těmi są *Picus auratus* i *Picus cafer*. LATH. Scisle biorąc te dwa gatunki powinny by stanowić osobny podrodzaj.

b. DZIĘCIUK. PICOIDES.

Picoïde. Fran.

Dziób prosty, wieloboczny. Nogi tróypalczaste; t. j. bez tylnego skrajnego palca. n. p. *Picus tridactylus*. GL.

Do tego podrodzaju należy pewnie więcej niż trzy gatunki; lecz dotąd niemiano w nich względu ani na wielkość ciała, ani na uderzającą różność w ubarwieniu: wszystkie więc umieszczono w systematach pod jednem nazwiskiem *tridactylus*, tak właśnie, jak gdyby były jednym gatunkiem.

Stósownie do powyższego wykazu ten wielki rodzaj zawiera blisko *sześćdziesiąt* rozmaitych gatunków, z których większa część do liczby ozdobnych, a wszystkie do użytecznych Ptaków zamieścić potrzeba. Wszystkie gnieźdzą się w dziuplach drzew.

Tablica VIII. (54.)

POKREWIEŃSTWO VI.

OSTRODZIOBE. ACUTIROSTRES.

Ptaki Łażące mające nogi bardzo krótkie, czworopalczaste lub tróypalczaste; palce przednie zrosłe aż po ostatni członek; tylne wolne: dziób długi, kończysty z brzegami nasiekanými.

		RODZAJE.	GENERA.
Nogi	{	czteropalczaste	1. Złotka. <i>Galbula.</i>
		tróypalczaste	2. Rybaczek. <i>Ceyx.</i>

UWAGI DO TABLICY VIII. (54.)

To pokrewieństwo składając się z dwóch rodzajów, stanowi piękne ogniwo, które daje nieznaczny przechód z rzędu Ptaków Łażących do Zrosłopalczastych. Ptaki bowiem *Ostrodziobe* mają po cztery lub po trzy palce u nóg, z których (podobnie jak w całym tym rzędzie *dwa naprzód*, a *dwa lub jeden w tył* są zwrócone; lecz owe dwa przednie jch palce są z sobą zrosłe aż do ostatniego członka; tylne zaś palce mają wolne, nie zwrotne. Ptaki te wmieszane były dawniej do rodzaju *Abcedo*. Zastanówmy się bliżej nad niemi.

R O-

R O D Z A Y I. (22.)

Z Ł O T K A. G A L B U L A.

Jacamar. *Fran.* Glanzvogel. *Niem.*

Dziób przedłużony, albo prosty albo cokolwiek zgięty, szczyty, czworograniasto ostro słupny, kończysty. Szczyt i broda ostre. Szczęki prawie równe, z brzegami bardzo drobno nasiekanymi. Wąsy przy dziobie położyste. Nosdrza na bokach dzioba przy osadzie, jaiowate, odślonione. Język krótki, kończysty. Nogi do tażenia, bardzo krótkie, słabe, czworopalczaste. Palce przednie zrosłe aż po ostatni członek; tylne wolne. n. p. Alcedo Galbula. GL.

Liczymy w tym rodzaju dobrze znanych pięć gatunków. Wszystkie mieszkają w gęstych, bagnistych lasach Ameryki południowej. Żywią się Owadami i Robakami. Lot mają bystry. Lubią, siadać i gnieździć się na gałązkach blisko ziemi. Świetny, mieniący, metaliczny połysk jch piór dał powód do jch nazwiska rodzajowego. Jakoż w rzeczy samej *Złotki* należą bezsprzecznie do liczby najpiękniejszych Ptaków. Mięso mają mieć smaczne.

Te z pomiędzy nich, u których dziób jest słabo łukowato zgięty, opisał LE VAILLANT pod nazwiskiem *Jacamerops*. Takim jest naprzykład gatunek *Galbula Grandis*. LATII.

R O D Z A Y II. (23.)

R Y B A C Z E K. C E Y X.

Ceyx. *Fran.* Uferspecht. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, ogrubny, czworograniasty, lekko ściśniony, kończysty. Szczyt pro-
Tom II. 4

sty, odznaczony. Broda cokolwiek w górę zadarta. Szczeki prawie równe. Brzegi drobno, ukośnie nasiekane. Język krótki, mięsisty, płaski. Otwory nosdrzy wązkie w osadzie dzioba, blisko szczytu. Nogi krótkie, tróypalczaste, do łożenia. Palce przednie zrosłe aż po ostatni członek; palec tylny wolny. n. p. Alcedo tridactyla. GL.

Tu należy trzy do czterech gatunków. Mieszkaia one w Indyach wschodnich i na wyspach jm przyległych. Żywią się Rybkami drobnými. Przebywają więc ustawicznie w bliskości wód; a siedzą na gałązkach krzewiów nabrzeżnych, czatują na przepływające Rybki. Skoro którą spostrzegą, rzucaia się na nią w wodę, chwytają one dziobem, i wynoszą na brzeg dla pożarcia.

GMELIN taką dał cechę gatunkowi za przykład wymienionemu, że chociażby się tysiąc rozmaitych gatunków znalazło: wszystkie pod toż nazwisko wygodnie podciągnąć się dadzą. Pochlebnać to w prawie, ale niepożyteczna łatwość; bo zamiast nauki sprawia zabałamucenie.

Rybaczki całą zewnętrzną postacią wielce są podobne *Zimorodkom*. Lecz zastanowiwszy się nad jch nogami, widzimy w nich wskazówkę stopniowego przechodu z rzędu pierwszego do drugiego. Właśnie ten palec, którego jm u nóg niedostaie, jest palcem *przyszrodkowym*; a ten jest u jnych Łączących tylnym *przyszrodkowym*. Odjęta go Natura *Rybaczkom* (zdaie się) jedynie dla tego, ażeby go mogła przywrócić w rzędzie następującym; lecz przywrócić tak, ażeby był na przód zwróconym, od brzegu trzecim i od dwóch skrajnych oddzielonym, czyli wolnym palcem; a tem samém, ażeby okazać zřejme stopniowanie zmián w ukształceniu członków zwierzęcych.

Na temi kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Łączących.

Tablica IX. (55.)

R Z Ę D D R U G I (18.)

ZROSŁOPALCZASTE. SYNDACTYLI.

Ptáki mające nogi krótkie lub mierne, czworopalczaste z jednym palcem w tył a z trzema na przód zwróconými; dwa przednie skrajne palce zrosłe; trzeci przedni wolny; dzioby bez woskuwki przy nasadzie.

POKREWIEŃSTWA. FAMILIAE.

Dziób	{	prosty, graniasty lub płaski . . .	1. Graniastodziobe.	<i>Angulirostres.</i>
		mniéj więcéy lu- kowaty; brzegi jego	ząbkowane 2. Zębate.	<i>Denturostres.</i>
			gładkie 3. Łukodzióbc.	<i>Arcuati.</i>

UWAGI DO TABLICY IX. (55.)

Ptáki do tego rzędu należące mają nogi czworopalczaste, u których po trzy palce znajdujemy na przodzie a po jednym w tyle. Trzy przednie jch palce nie mają prawa między sobą spinaiący błony; ale natomiast są z sobą zrosłe w ten sposób, że palec *skrajny* zrosły jest z *szrednim* aż do ostatniego członka; *szredni* zaś z *przyszrodkowym* tylko po pierwszy lub po drugi członek od nasady. Są jednakże i takie rodzaje między niemi, które czyniąc przechód do zupełnie wolno palczastych czyli do *Skaczących*, mają dwa przednie skrajne palce tylko do połowy zrosłe. W tym punkcie przekonujemy się znowu, że Przyrodzenie nigdy nagłych przeko-

ków czynić nie zwykło; lecz że zawsze prawie w przemianie kształtów stopniowym przechodzi sposobem.

W rzędzie *Łażących* palce skrajne (tak przednie jak tylne) były prawie u wszystkich dłuższe niż przyszkodkowe. Przeciwnie w rzędzie *Zrostopalczystych* zobaczymy palec *szredni* czyli drugi od brzegu najdłuższym, a *przyszkodkowy* czyli trzeci najkrótszym. Pierwszy zaś czyli skrajny jest zawsze cokolwiek krótszy niż szredni.

BRISSEAU był pierwszy, który Ptaki *Zrostopalczaste* od jnych odosobnił i z nich osobny oddział utworzył. W trzynastem wydaniu dzieł LINNEUSZA znajdujemy je rozrzucone częścią w rzędzie *Picae*, częścią w rzędzie *Passeres*.

Większą część Ptaków *Zrostopalczystych* mają lot bystry. Co większa? niektóre między niemi należą nawet do liczby najlepszych latawców. Lecz z drugiey strony są między niemi i takie, które mają lot powolny. Dzioby napotykaemy u nich różne w różnych rodzajach. Ich sposób życia jest tak rozmaity, jak kształt ich dziobów. Jedne żywią się wyłącznie Owadami, drugie Rybami, inne owocami i nasionami roślin. Są między niemi i takie, które ścięw pożeraia, chociaż ścięś biorąc, nienależą do liczby Ptaków drapieżnych. O tém w miejscu swoim mówić niezaniebamy.

Tablica X. (56.)

P O K R E W I E Ń S T W O I. (7.)

GRANIASTODZIOBE. ANGULIROSTRES.

Ptaki Zrosłopalczaste mające dzioby proste, graniaste lub płaskie, z brzegami nie ząbkowanými.

		RODZAJE.	GENERA.
Dziób	czworo graniasty	długi 1. Zimorodek.	<i>Alcedo.</i>
		mierny 2. Mniszka.	<i>Monacula.</i>
	płaski prawie równoboczny 3. Płaskodziób.	<i>Todus.</i>	

UWAGI DO TABLICY X. (56.)

Ponieważ o tem pokrewieństwie nic prawie ogólnego powiedzieć nie można: przystąpimy więc wprost do uwąg nad rodzajami.

R O D Z A Y I. (24.)

Z I M O R O D E K. *A L C E D O.*

Alcyon albo Martin-Pêcheur. Fran. Eisvogel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, silny, czworo-graniasty, ostrokończysty lub małym haczykiem za-

kończony. Szczyt prosty, odznaczony. Broda lekko w górę zadartą. Szczęki prawie równe z brzegami ukośnie drobno nasiekanymi. Język krótki, płaski, mięsisty, kończysty. — Otwory nosdrzy w osadzie dzioba, blisko szczytu, wąskie. Nogi krótkie czworopalczaste. Palec skrajny zrosty z średnim aż po ostatni członek. Brzegi pazura średniego rozwarłe.

Francuzoy Naturaliści dzielą ten rodzaj na dwa następujące podrodzaje.

a. ZIMORODEK. MARTIN-PECHEUR.

Dziob ostro kończysty. Szczęki równe. n. p. Alcedo Ispida. GL.

Do tego oddziału liczymy czterdzieści gatunków, z których każda prawie część świata ma sobie właściwe. Wszystkie żyją prawie wyłącznie Rybkami drobnymi. Siedząc spokojnie na krzakach nad wodą, czatują na swą zdobycz; a spostrzegłszy Rybkę, rzucają się w wodę z szybkością strzały: schwytaną z równą szybkością wynoszą w dziobie na brzeg, i tu zabijwszy ją pożerają. Latają blisko ponad wodą z największą rącznością i zwinnością. Gnieźdzą się w norach brzegów rzek i jezior. Z przyczyny powabnego różno maścistego ubarwienia, mieszczą się w liczbie Ptaków najozdobniejszych. Wielkość ich jest różna: przechodzą bowiem stopniami od okazałości *Gołęba* aż do szupłości *Wróbla*. — Żołądek znajdujemy w nich pojedynczy, błonowy, workowaty. —

Zimorodki właściwe należą do liczby takich Ptaków, które jeszcze dotąd u pospólstwa są celem najdziwaczniejszych powieści i najnierozsądniejszych zabobonów; a których w dawniejszych książkach do sytu naczytać się można.

b. OWADOŚCIG. MARTIN-CHASSEUR.

Dziób potężny. Szczęka wierzchnia cokolwiek dłuższa, bardzo małym haczykiem zakończona.
n. p. Alcedo Gigantea. LATH.

Znamy dotąd jeden gatunek, który jest wielkości *Wrony*. Mieszka na Nowej Gwinei daleko od wód. Żywi się prawie wyłącznie Owadami. Więcej o nim nic pewnego nie wiemy.

R O D Z A Y II. (25.)

M N I S Z K A. M O N A C U L A.

Manikup. Fran.

Dziób mierny, prosty, prawie czworograniasty, szerszy niż wyższy. Szczyt wzniesiony, prosty, przy samym końcu spadzisty. Szczęka wierzchnia cokolwiek dłuższa, małym haczykiem zakończona. Brzo-gi gładkie: przy końcu wierzchniej szczęki wyciete. Broda słabo zaokrąglona. Nosdrza w osadzie dzioba piórami zastonione. Nogi przykrótkie. Palec skrajny zrósły z szrednim aż po ostatni członek.
n. p. Pipra albifrons. GL.

Wiemy o dwóch gatunkach. Obadwa żyją w Ameryce południowej. Obadwa są ptaszkami małymi. Zda się więc, iż ta ich małość była przyczyną, że je bez względu na różnicę cech w mieszano do rodzaju *Pipra*. — Obadwa mają głowy czubate. Żywią się Owadami i Robakami. Głos mają mieć przyjemny.

R O D Z A Y III (26.)

P Ł A S K O D Z I Ó B. T O D U S.

Todier. *Fran.* Plattschnabel. *Ntem.*

Dziób mierny lub dłuższy niż głowa, prosty, płaski, równo legło boczny, wazki, na końcu zaokrąglony, tępy. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzioba okrągławe. Nogi prawie mierne. Palec skrajny zrosły z szrednim więcęy niż do połowy.
n. p. *Todus viridis.* GL.

Ten rodzaj składa się z samych drobnych dość przyjemnie ubarwionych gatunków, których liczymy sześć. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowey. Żyją w lasach i w gęstych krzakach. Żywią się Owadami i Robákami. Gnieźdzą się na ziemi pod krzakami. Postać mają głupiowatą.

W trzynastém wydaniu dzieł LINNEUSZA, czytamy w tym rodzaju sześćnaście gatunków opisanych; lecz dziesięć z nich potrzeba wysunąć do jnych rodzajów; gdyż w tym dla sprzeczności cech pozostać się nie mogą. —

Tablica XI. (57.)

P O K R E W I E Ń S T W O II. (8.)

ZĘBATE. DENTIHOSTRES.

Ptaki Zrosłopalczaste, mające dzioby mniej więcej łukowate,
z brzegami mniej więcej wyraźnie ząbkowanymi.

	RODZAJE.	GENERA.
krótki; brzegi tylko przy końcu w ząb wycięte	1. Górzyk.	<i>Pipra.</i>
przedłużony z wyrostami rogo- wymi różnego kształtu . . .	2. Dzióborożec.	<i>Buceros.</i>
mierny, gładki; brzegi wyra- źnie ząbkowane	3. Zębotka.	<i>Prionites.</i>

UWAGI DO TABLICY XI. (57.)

Rodzaje t \acute{e} m pokrewieństwem obj \acute{e} te, tak sa
miedzy sob \acute{a} r \acute{o} zne, j \acute{z} zniewoleni jeste \acute{s} my do przy-
st \acute{a} pienia od razu do szczeg \acute{o} łowych uwag nad ni \acute{e} mi.

R O D Z A Y I. (27.)

G Ó R Z Y K. P I P R A.

Manakin. Fran. Ziervogel. Niem.

*Dziób krótki, nożykowato spadzisty, na końcu
ściśniony. Szczęka wierzchnia daszkowata, z koń-
cem haczykowatym. Brzegi gładkie; przy końcu*

szeki wiérzchniey wycięte. Osada dzioba położy-
stemi piórami pokryta. Nosdrza w osadzie dzioba,
okrągławe, piórami zastonione. Nogi mierne. Pa-
lec skrajny zrosły z szrednim po ostatni członek.

Francuzcy Naturalisci dzielą ten rodzaj na dwa
podrodzaie; a to z następujących przyczyn.

a. GÓRZYK. PIPRA.

Les vrais Manakins. *Fran.*

*Dziób przy nasadzie szerszy niż wyższy. Pió-
ra pod dzióbem w kształcie brody owiste. n. p. Pi-
pra Pareola. GL.*

Do tego podrodzaiu należy blisko trzydzieści
gatunków. Są to same drobne, ale powabnie ubar-
wione i tak miłym głosem obdarzone ptaszyny, że
podług świadectwa wiary godnych Pisarzów słusznie
pomiędzy náyprzyjemniey śpiwające Ptaki policzo-
ne bydź mogą. Ameryka południowa jest jch Oy-
czyzną. Lubią nadewszystko gęste bagniste krzewia
między górami. Zywią się drobnými Owadami i Ro-
bakami. Długie, pod dzióbem zwiste pióra nadają
jm szczególniejszą postać.

b. SKAŁOKUR. RUPICOLA.

Coq-de-Roche. *Fran.*

*Dziób przy nasadzie wyższy niż szerszy. U nie-
których na głowie czub grzebieniasty. n. p. Pipra
Rupicola. GL.*

Takich znamy dwa gatunki, które żyją w górach
Ameryki południowey. Zywią się owocami i nasio-
nami roślin. Są bardzo płocne i pierzchliwe. Gnie-
żdzą się w rozpadłościach skał niedostępnych, ścieląc
sobie gniazda z suchych ziół i pręcików. Samice
znoszą tylko po dwa jaja. Na piérwszy rzut oka
dziób jch podobny jest dzióbowi kurzemu.

Młode obudwóch gatunków są rude; w starszym zaś wieku przybieraia maść kwiatu Krokoszu; samce jednak peknieyszemi są niż samice. Gatunek za przykład podany jest wielkości Gołębia.

R O D Z À Y II. (28.)

D Z I O B O R O Ż E C. B U C E R O S.

Calao. Fran. Hornvogel. Niem.

Dziób wielki: t. j. gruby i przedłużony, ale czczy i słaby, łukowaty, kończysty, rogowy. Na dziobie wyrost podobnie rogowy różnego kształtu i wielkości. Brzegi szczęk u młodych gładkie; u starych nierówno w zęby poszczerbane. Otwory nosdrzy odstępione, podłużno okrągławe, na bokach dzioba, blisko osady przy wyroście. Język bardzo krótki, kończysty. Nogi mierne. Palec skrajny zrosły z szrednim po ostatni członek. n. p. Buceros Rhinoceros. GL.

Podług wykazu LETEMA (*Latham*) liczymy w tym rodzaju *dziewiętnaście* gatunków, które się znajdują częścią w Afryce, częścią w Azji południowej, a częścią na wyspach tém dwóm częściami świata przyległych. Należą do liczby Ptaków dużych; gdyż niektóre między niemi wyrównywiają w wielkości Indykowi. Są Ptakami wszystkożernymi; żywią się bowiem nasionami roślin, owocami drzew, Owadami Gadami, Płazami: łowią także szury i inne małe zwierzęta Ssące: wyjadają z gniazd pisklęta Ptaków jnnych; a w potrzebie i ściérwem niegardzą. Nie mogąc słabym swym dzióbem nic rozdrabiać, tykają pospolicie naraz całą zdobycz swoją. Są bardzo śmiałe. Krążą zwykle w bliskości myśliwych, i unoszą wyrzucone trzewia z zwierzyny. Gnieźdza się

na drzewach. Mieso mają mieć wybojne. Młodo złowione łatwo się ugłaskać dają, i czyszcą domy z Myszy i z Sczurów.

Świerzo z jáy wylęgte piskłeta *Dzióborożców* mają dziób krótki, gruby, niezgrabnie nożykowato klinowaty, bez wyrostu na szczycie, i z brzegami zupełnie gładkimi. Daley z wiekiem dziób jch powiększając się w długość, zginá się coraz bardziéy, i coraz więcey staie się kształtniejszym: na szczycie jego wyrost zaczyna powoli odrastać; a na brzegach szcęk pokazują się coraz wyraźniejsze szczerby.

Nadmiernie wielki, a w szrodku czczy i słaby dziób zbliża *Dzióborożce* do rodzaju *Tukanów*; lecz potężny wyrost z podobnéy massy jak dziób na wierzchu tegoż, który w niektórych gatunkach wyrównywa wielkości dzioba: ten mówię różno kształtny wyrost różni *Dzióborożce* od wszystkich jnych dotąd znanych Ptaków. Cechę gatunków w tym rodzaju stanowi powiększény części kształt wyrostu na dziobie.

R O D Z A Y III. (29.)

Z Ę B A T K A. P R I O N I T E S.

Momot. *Fran.* Sägeschnabel. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, rogowy, silny, zaokrąglony, łukowaty, ku końcowi zeszuplony, kończysty. Brzegi porządnie ząbkowane; przy końcu gładkie. Wąsy przy dziobie sterczące. Nosdrza w osadzie dzioba okrągławe, odstonione. Głowa suto upierzona. Język taki jak w rodzaju Tukana. Nogi mierne. Palec skrajny zrosły z szrednim po ostatni członek. n. p. Ramphastos Momota. GL.

Z pewnością wiemy o *dwóch* gatunkach, które do tego rodzaju należą. Obadwa żyją w Ameryce południowej. Żywią się Owadami i Robakami. — Wielkością ciała wyrównywiają *Sroce*; a kształtem głowy podobne są *Krasce Europejskiej*. Gnieźdzą się w norach podziemnych na brzegach rzek. Lot mają krótki, lecz dość zwinny.

Dwa szrodkowe pióra w jch ogonie zasługują na osobną uwagę. Są one o wiele dłuższe od jnych steruwerk, a na dwa cale przed końcem mają blisko dwu calową przerwę t. j. szypułkę bez chorągiewek; sam zaś koniec i reszta tych dwóch steruwerk opatrzone są (jak zwykle) chorągiewkami. — U niektórych tego wystrzyżenia na wspomnianych dwóch steruwerkach niepostrzegamy. CUVIER twierdzi, że tak wystrzyżone steruwki są dowodem późniejszego jch wieku. Gdyby się to podanie jego nie potwierdziło: rodzaj ten obejmowałby trzy gatunki, z których dwa miałyby steruwki szrodkowe wystrzygane, a jeden całe. — Na wszystkich maść rdzawo zieloną jest przemągaiącą.

Ten rodzaj jest znowu dowodem niepewności zasad dawniejszego systematu; gdyż (oprócz jednego języka) trudno domyśleć się powodów, któreby choć na pozór usprawiedliwiały pomieszczenie *Zębatek* w rodzaju *Tukanów*. Wszakże *Tukany* mają nogi do łążeńi; te zaś zrostopalczaste: *Tukany* mają dzioby bardzo wielkie; te zaś mierne. Zamilczami jne drobniejsze różnice; bo już te są dostateczne do rozróżnienia jch na pierwszy rzut oka.

Tablica XII. (58.)

POKREWIEŃSTWO III. (9.)

ŁUKODZIOBE. ARCUATI.

Ptaki Zrosłopalczaste, mające dzioby szczupłe, na dół lub w górę zagięte: brzegi szczęk gładkie: steruwki na końcach wietkie.

RODZAJE. GENERA.

D Z I O B	} na dół zgięty	{	zaokrąglony, lekko ściśniony 1. Zjawka. <i>Phoeniulus</i>
			{ czworograniasty 2. Zołna. <i>Merops</i>
			{ graniasty { trójgraniasty . 3. Szmérka. <i>Dicaeun.</i>
D	{ w górę zadarty, odwrotnie nożykowany		4. Przybysz. <i>Xenops</i>

UWAGI DO TABLICY XII. (58.)

Jle dotąd wiadomością zasięgamy, całe to pokrewieństwo składa się z samych pomnièyszych Ptaków. Wszystkie mają dzioby szczupłe, z tą jednak różnicą, że u jednych dziób zgięty jest łukowato na dół końcem; drugie zaś mają koniec dzioba w górę zadarty. Wszystkie żywią się Owadami i Robakami.

Napomknąć tu musimy, że *brodą* (gonys) nazywamy u Ptaków tę część spodnięj szczęki dzioba, która po zetknięciu się z sobą *zuchw* czyli *sunek* (gnatidia) jednostayny i nie rozdwoiony koniec spodnięj szczęki stanowi. Długość téj brody jest różna stósownie do różności rodzajów w gromadzie Ptaków: z tą często za pomocniczą ceche używac jéy będziemy.

R O D Z A Y I. (3o.)

Z J A W K A. P H O E N I C U L U S.

Dziób długi, szczypty, łukowaty, z góry i ze spodu zaokrąglony, z boków ściśniony, ostro kończysty. Szczęki równe, z brzegami gładkimi. Broda blisko dwie trzecie części spodniej szczęki zajmuje. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba, podłużne, odstonione. Głowa bez czuba. Ogon przedłużony, lub długi. Nogi prawie mierne. Goleń blisko do połowy kosmata. Palec skrajny zrosły z szrednim więcej niż do połowy. Pazury łukowate, wszystkie ściśnione. n. p. Upupa erythrorhynchus. LATH.

Znamy jch dwa gatunki. Jeden z nich żyje w południowey Azyi, a drugi w Afryce. Obadwa są ciemno czarne mieniaćo polyskuiące. Z przyczyny tak podobnego ubarwienia, zmieszano je pod jedno nazwisko; lecz oprócz nierówny wielkości mają w upstrzeniu skrzydeł i ogona tak wyraźne cechy, że je na pierwszy rzut oka rozróżnić można. Należą one dotąd między naryzadsze sztuki w zbiorach zoologicznych. Jednego z nich widziałem w gabinecie Berlińskim a drugiego w gabinecie Paryżkim. Niebędzie, mniemam, od rzeczy, gdy załącze jch opis wierzytelny.

1. *Zjawka czarnoogoniastá.**Phoeniculus unimaculatus. n.*

Cecha. Ogon długi, zaokrąglony, cały czarny. Na skrzydle plama biała.

Opis. Cały ten Ptak jest ciemno czarny, w zielone, w błękit i w fiołek mieniaćo świetnie polyskuiący, tylko lotki dłuższe mają przy nasadzie po kawałku białym: a te tworzą na złożoném skrzydle wyżey wymienioną małą plamę białą. Dziób i no-

gi są u starych pięknie żółtawo czerwone; u młodych zaś rude. Pazury czarne. Od końca dzióbka do końca ogona má blisko dwanaście cali długości; lecz z tego dziób zajmuje półtora, a ogon blisko półszosta cala. W ogonie tylko dwie szrodkowe stérówki mają na wierzchu świetny mieniący połysk; inne zaś stérówki są bez połysku czarne. Ten gatunek widziałem 1816. r. w Gabinetie Zoologicznym Berlińskim pod napisem: » *Nectarinia erythrorhynchos* (*Upupa erythrorhynchos* LATH.) e *Guinea*. » Podług tego napisu Pták ten był z Afryki.

2. *Zjawka pstrogoniasta.*

Phoeniculus notatus. n.

Cecha. *Ogon przedłużony, stopniowany, ma spódzie biało upstrzony. Na skrzydle dwie plammy białe.* —

Opis. Ten Pták jest podobnie jak przeszły ciemno czarny mieniáco świetnie połyskuiący. Na piérwszych sześciu lotkach má po dwie białe plammy, z których jedna jest przy samém osadzie a druga w szrodku lotki. Nadto każda z ósmiu skraaynych stérówek naznaczona jest przed końcem białą jaiowatą plamą: z tąd owa pstrość na spódzie ogonna. Dwie szrodkowe najdłuższe stérówki są bez plammy ciemno czarne mieniáco połyskuiące. Dziób i nogi podobne jak u przeszłego gatunku. Od końca dzioba do końca ogona ten Pták má piętnaście cali długości; lecz z tego zajmuje dziób przeszło dwa a ogon ósm cali. W jego klinowatym, z dziesięciu stérówek złożonym ogonie tak są stérówki stopniowane, że dwie szrodkowe mają po ósm, gdy tym czasem piérwsza na obu brzegach ogona má tylko trzy cale długości. Ten gatunek widziałem 1817. r. w Gabinetie Zoologicznym Paryzkim pod napisem: » *Guepier á queue etagée* (*Upupa erythrorhynchos*) d' *Asie*. »

R O D Z A Y II. (31.)

Ż O Ł N A. M E R O P S.

Guepier. *Fran.* Immenvogel albo Bienen-Fresser. *Niem.*

Dziób mierny, szupły, czworograniasty, ściśniony, słabo łukowaty, ostro kończysty. Szczyt i brzośda ostre. Brzegi gładkie. Język wazki na końcu strzępiasty. Nosdrza w osadzie dzioba, okrągłogławe, piórami położystymi pokryte. Nogi krótkie. Goleń naga. Palec skrajny zrósły z średnim po ostatni członek. n. p. Merops Apiaster. GL.

Rodzaj ten obejmuje przeszło dwanaście gatunków. Wszystkie są mieszkańcami dawniej znanych części świata. W Ameryce nie postrzeżono dotąd żadnego gatunku Żołn. W Europie znamy tylko ten jeden gatunek, który właśnie za przykład wymieniony został; a i ten jest u nas tylko przelotnym Ptakiem, który rzadko pięćdziesiąty stopień szerokości przechodzi, wyjąwszy lata najgorętsze. — Właściwą jego Ojczyzną są wyspy morza Śródziemnego, Grecyja i Ukraina. Tam wiążąc ję w powietrzu wędkę z Owadami, łowią je podobnie jak Ryby. Żołna Europejska, którą Junzille nazwał *pospolitą*, jest wielkim nieprzyjacielem Psczoł. A że *Dzięcioł zielony* lubi także przebywać w pasiekach i wyjadać Psczoły z ulów: z tąd pośpółstwo nasze nazywa mylnie tegoż Dzięcioła Żołną. Wytknięcie tak błędny zamiany nazwisk pozostawiamy sobie za obowiązek.

Wszystkie Żolny żywią się wyłącznie Owadami. Lot mają bardzo bystry i zwinny, jaskółczemu po-

dobny. Gnieźdzą się w jamach podziemnych brzegów rzek, jezior i mórz. Wszystkie ozdobione są bardzo powabnym ubarwieniem. Mięso mają wyborne. *Zołą* należą także do liczby takich Ptaków, których starodawne hayczarstwo użyło za przedmiot medorzeczney obmowy.

R O D Z A Y III. (32.).

S Z M E R K A. D I C A E U M.

Dicée. Fran.

Dziób prawie mierny, szupły, przy osadzie szerszy niż wyższy, przy końcu ściśniony, łukowaty, tróygraniasty, ostro kończysty. Szczyt ostry łukowato spadzisty. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba, wazkie. Nogi przykrótkie. Pá'ec skrajny zrosły z szrednim po ostatni członek. n. p. Certhia Cardinalis. LATH.

Liczymy do tego rodzaju przeszło pięć gatunków. Wszystkie należą do liczby najwinniejszych ale oraz najozdobniejszych Ptaków. Żyją w Azji południowey i na wyspach jey przyległych. Żywią się drobnymi Owadami i Robakami. Latając wydają skrzydłami szmer czyli słabe fruczenie: co jest skutkiem jch przykrótkich skrzydeł.

Szmerki były dotad bez żadnego ostrzeżenia wmieszane do rodzaju *Certhia*; a przecież (oprócz szupłości dzioba) nic z nim nie mają wspólnego.

R O D Z A Y IV. (33.)

P R Z Y B Y S Z. X E N O P S.

Steigschnabel. Niem.

Dziób mierny, w górę zadarty, szupty, silny, z boku mocno ściśnięty, kończysty, ze spodu tukowato nożykowaty. Szczyt już prosty, już słabo wklęsły. Broda ostrą tukowato w górę zadartą. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzioba okrągławe, odstosowane. Skrzydła mierne. Nogi mierne. Palec skrajny zrosły z szrednim więcej niż do połowy. n. p. Xenops genibarbis. Hofmg.

Ten rodzaj czyni piękny przechód do rzędu *Skaczących*. Liczymy w nim trzy gatunki; a te należą do liczby najsłabszych odkryć. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowej. Żyją w lasach. Żywią się Owadami. Mimo innego kształtu nóg łążą zręcznie po drzewach. Lęcząc w górę po drzewie podpierają się dziobem. Ten szczególniejszy zwyczaj zjednął im w języku niemieckim wyżej wymienione nazwisko rodzajowe. Wszystkie dotąd znane *Przybysze* nie przechodzą wielkością Wróbla. Na wszystkich maść brudno rdzawo czerwona jest przemagającą. —

Na tem kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Zrosłopalczastych.

Tablica XIII. (59.)

R Z Ę D T R Z E C I (19.) SKACZĄCE. AMBULATORES.

Ptaki mające nogi miernie wysokie, rzadko krótkie, z trzema palcami na przodzie a z jednym w tyle: palce wszystkie wolne; t. j. ani nie zrosłe, ani błoną nie spięte: dzioby bardzo rozmaite.

		POKREWIEŃSTWA.	FAMILIAE.	
P a s c z a	} prawie mierna; brzegi szczęk	mniejszy więcej długi, szupły	I Szupłodzióbe. <i>Tenuirostres.</i>	
		} gładkie; dziób mierny	(nożykowany lub prosty, silny	II. Dziwokrzyki. <i>Coraces.</i>
			(klinowaty, kończysty;	III. Klinodzióbe. <i>Conirostres.</i>
		} krótki, gruby, silny	IV. Wróblowate. <i>Passeres.</i>	
		} przy końcu szczęki wierzchniej w ząb wycięte	V. Wcietodzióbe. <i>Incisirostres.</i>	
		} bardzo obszerna, dziób krótki, nizki; brzegi szczęk gładkie, wgięte	VI. Pasczaste. <i>Hiantes.</i>	

UWAGI DO TABLICY XIII. (59.)

Przystępujemy teraz do rzędu, który jest największy w całej tej gromadzie. Obeymuje on przeszło półtora tysiąca gatunków rozmaitej wielkości.

Wszystkie prawie mają podobną wewnętrzną budowę ciała i podobny skład nóg. Mimo więc różnorożności kształtu dzióbów, trudno jest ściśle odznaczyć granice między ich rodzajami tém bardziej; gdyż po większej części dzioby ich przechodzą z wolna i nieznacznie z jednego kształtu w drugi. Z tego powodu przyzwoite uporządkowanie tego rzędu wymaga największej przeczności a razem i bystrości Badacza; nie dziw przeto, że w nim największej popelniono zamieszania.

Stosownie do tak wielkiej liczby tu należących gatunków, postrzegamy także między niemi bardzo rozmaity sposób życia. Żywią się bowiem ziarnem, miękkimi owocami drzew i jnych roślin, Owadami, Robakami, a nawet niektóre z nich pożerają mniejsze Ptaki i zwierzęta Ssące; lecz żadnego prawie nie masz takiego, o którym by powiedzieć można, że się wyłącznie żywi mięsem lub ziarnem. Tyle jednak z pewnością twierdzić możemy, że te gatunki żyją więcej Owadami i Robakami niż ziarnem, które mają dziób szuplejszy i słabszy; przeciwnie, że te między niemi przeznaczone są do żywienia się wyłącznie nasionami roślin, których dziób jest grubszy i silniejszy. Ich lot, ich obyczaje i ich ubarwienie, są tak rozmaite jak kształt ich dzioba. Znajdują się między niemi najsłabsze latawce, najprzyjemniejsze śpiewaki: tudzież i takie, które w całej tej gromadzie najpiękniejszym i najpowabniejszym ubarwieniem są obdarzone.

U większej ich liczby żołądek właściwy jest gruby, muskularny; a u wielu wole wyraźne. Wszystko to zostanie w dalszych uwagach przyzwoicie rozwinięte.

Tablica XIV. (60.)

P O K R E W I E Ń S T W O I. (10.) SZUPLODZIOBE. TENUIROSTRES.

Ptaki Skaczące mające dzioby szupłe, mniéj więcéy długie, z brzegami gładkiémi lub bardzo drobno nasiekanémi, bez wycinków przy końcu.

		RODZAJE.	GENERA.		
S t e r u w k i	} twardo, tęgie, ostro kończyste; dziób	{ mierny lub dłuższy niż głowa 1. Tegoster.	<i>Dendrocolaptes.</i>		
		{ krótszy niż głowa, ostrokończysty 2. Pełzacz.	<i>Certhia.</i>		
		{ tróyraniasty; język wysuwalny, rurkowaty 3. Miodojód.	<i>Nectarinia.</i>		
		} {długi	} walcowaty	{ wysuwalny 4. Kolibr.	<i>Trochilus.</i>
				{ kończysty; język { nie wysuwalny 5. Pomórnik.	<i>Tichodroma.</i>
				{ tępy; język krótki 6. Dudek.	<i>Upupa.</i>
		{ na końcach wietkie; dziób	{ ściśniony; szczeka górna dłuższą niż spodnią 7. Ozdobnik.	<i>Epimachus.</i>	
		} {mierny lub dłuższy niż głowa	{ ściśniony 8. Latawiec.	<i>Paradisea.</i>	
			{ zaokrąglony 9. Wieszczek.	<i>Fregilus.</i>	

UWAGI DO TABLICY XIV. (60.)

O Ptákach tego pokrewieństwa tyle tylko można powiedzieć w ogólności, że mają dzioby szupłe, mniéj wiecéy długie; lecz co do kształtu bardzo rozmaite. Większą jch liczba ozdobiona jest nąypowabnieyszém i nąświetnieyszém ubarwieniem. Jedne z pomiędzy nich żywią się Paiakami, drugie Owadami i Robakami. Są między niemi i takie, których pożywienie stanowi miód kwiatów.

R O D Z A Y I. (34.)

TEGOSTER. *DENDROCOLAPTES.*

Picucule albo Grimpar. *Fran.* Holzhauer. *Niem.*

Dziób różney długości, przyszczypty, ale silny czworograniasty lub ściśniony, prosty lub łukowaty. Broda dwarazy dłuższa niż sanki. Brzegi równe. Język krótki, kończysty. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrągławe, odstonione. Ogon dwanasto steruwkowy. Steruwki tegie, kończyste jak w rodzaju Dzięcioła. Nogi mierne. Palec skrajny równaiąc się szredniemu jest z nim zrosły przy nasadzie. Palec przyszrodkowy nąykrótszy. Pazury łukowate, kończyste.

Do tego rodzaju liczymy dobrze rozróżnionych jedenaście gatunków, które dawniéy poprzyczepiane były do rodzajów *Gracula*, *Oriolus*, i *Promerops*. Aże z cechami tamtych rodzajów nie miały nic wspólnego: HERRMANN utworzył dla nich ten rodzaj. To prawda, że wszystkie mają ogony z steruwerk tegich ostrokończystych złożone, że wszystkie łąą z ręcznie po drzewach, chociaż mają u nóg po trzy palce na przodzie a po jednym w tyle: nakoniec, że nawet maść ubarwienia mają podobną; bo tło jch

piór jest albo kasztanowate albo rdzawo czerwone. Z drugiey strony kształt i długość dzioba spostrzegamy między témj Ptakami tak rozmaite, że z tego rodzaju z czasem cztery osobne rodzaje potrzeba będzie utworzyć. Tymczasowo dzielimy je atoli na cztery następujące oddziały.

a. *Dziób mały co dłuższy niż głowa, prawie mierny, prosty, mocno ściśniony, klinowato kończysty.* n. p. Oriolus Picus. GL.

b. *Dziób długi, słabo łukowato nożykowaty, mocno ściśniony.* n. p. Dendrocoloptes guttatus. LICHT.

c. *Dziób przedłużony, mocno ściśniony, prosty, tylko na końcu cokolwiek łukowaty.* n. p. Nasican. VALL. promer. pl. 24.

d. *Dziób długi, czworograniasty, nożykowaty, przy nasadzie prawie szerszy niż wyższy.* n. p. Gracula cayennensis. GL.

Ptaki do tego rodzaju należące ukształceniem nóg, a nawet i maścią ubarwienia dają piękny przechód z rzędu poprzedzającego do tego. Náywiększe między niemi wielkością ciała nieprzechodzą *Droзда dużego*.

R O D Z A Y II. (35.)

P E Ł Z A C Z. C E R T H I A.

Grimpereau. Fran. Baumläufer. Niern.

Dziób krótszy niż głowa, szupły, ściśniony, łukowato nożykowaty, ostro kończysty. Nosdrza wązkie, odstonione, naboczne, w osadzie przy brzegach dzioba. Język mierny, ostro kończysty. Skrzydła mierne: w nich lotka skrajna krótsza od na-

stepney. — *Ogon klinowaty:* w nim *steruwki tegie, ostro kończyste.* n. p. *Certhia familiaris.* GL.

Właściwie liczymy w tym rodzaju tylko trzy gatunki. Z tych gatunków za przykład podany żyje w Europie. Pospólstwo nasze nazywa go *Dzieciołem szarym.* Ptak ten należąc do liczby najmniejszych Ptaków naszych, lata znacznemi stadami. — Łazi po drzewach bardzo szybko, i wybiera z kory drzew Owady i ich liszki. Jest więc ptaszkiem bardzo użytecznym w gospodarstwie lesnym. W zimie zbliża się do mieszkań ludzkich otoczonych drzewami. Łaząc po drzewie, wydaie głos cichy piskliwy. Z przyczyny szarawey maści w ubarwieniu, podobny jest Myszy na pierwszy rzut oka. Gnieździ się w dziuplach drzew. Jest bardzo mnożny.

Dawniey rodzaj *Certhia* był w systematach przytulkiem wszystkich drobniejszych szuflodzióbych Ptaków bez żadnego względu tak na długość i kształt dzioba jak na ukształcenie nóg. Dziwić się przeto nie można; gdy w dziełach *Letona* (LATHAM) rodzaj ten obemyia dziewięćdziesiąt trzy gatunki. Podług terażniejszego stanu rzeczy, ta liczba różnorodnych jstót rozebrana została na kilka osobnych rodzajów, z których jedne poznaliśmy już w rzędzie *Zrosłopalczastych*; inne zaś znajdziemy w rzędzie obecnym.

R O D Z A Y III. (36.)

M I O D O J A D. N E C T A R I N I A.

Guitguit albo Sucrier. *Fran.* Honigvogel. *Niem.*

Dziób albo mierny albo długi, szuflty, mniej więcej łukowaty, okrągławo tróygraniasty, ostro kończysty. Brzegi słabo wgięte, albo gładkie albo

bardzo drobno nasiekane. Nosdrza w osadzie dzioba wazkie. Język wysuwalny, długi, rurkowaty, na końcu strzępiasty. Skrzydła mierne: w nich lotka pierwsza krótsza od następnej. Stérunki w ognie tepe, wietkie. Nogi mierne, z goleniami nagiemi.

Gatunki tego rodzaju w mieszane były do rodzaju *Certhia*. Liczymy jch blisko pięćdziesiąt gatunków. Oprócz Europy, każda jnna część świata ma z nich sobie właściwe. Naywięcej atoli mieszka jch w Afryce, gdzie zdaie się, że Przyrodzenie zastąpiło niemi miejsce *Kolibrów*. Są to same drobne, ale tak powabnie ubarwione Ptaszki, że się jm słusznie pierwsze po *Kolibrach* miejsce należy. Samce Miodojadów przyozdobione są w czasie weselnych godów najpiękniejszymi maściami i ożywione najświetniejszym połyskiem metalicznym. Samice mniéj są ozdobne i częstokroć zupełnie niepodobne swym samcom. — Żywią się one drobnymi Owadami i miodem kwiatów. Są żeźwe i wesole; a niektóre pomiędzy niemi do ozdobnego pokrycia łączą bardzo przyjemne śpiewanie.

Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzaj na trzy następujące podrodzaje.

a. MIODOJAD. NECTARINIA.

Sucrier albo Guitguit. Fran.

Dziób mierny, słabo łukowaty. n. p. *Certhia cyanea*. GL.

Do tego podrodzaju należy z powyższej liczby przeszło dziesięć gatunków, z których większa część mieszka w Ameryce południowej i na wyspach jej przyległych.

b. SSIEKWIAT. CINNYRIS.

Souï-Manga. Fran.

Dziób długi, lub przedłużony, słabo łukowaty. n. p. *Certhia lamosa*. GL.

Tu należy z powyżey oznaczoney liczby przeszło trzydzieści gatunków. Afryka, południowa Azya i wyspy jm przyległe żywią jch náywięcéy.

c. ZGIĘTODZIÓB. VESTIARIA.

Héorotaire. Fran.

Dziób przedłużony, mocno łukowato zgięty, prawie półkolisty. n. p. Certh a coccinea. GL.

Do tego oddziału liczą tylko trzy gatunki. Gatunek za przykład wymieniony jest pięknie ponsowy. Żyje na wyspach Sandwichskich. LATHAM opisał go pod nazwiskiem *Certhia Vestiaria*.

R O D Z A Y IV. (37.)

K O L I B R. T R O C H I L U S.

Colibri. Fran. Kolibri. Niem.

Dziób dlugi lub przedłużony, szupły, prosty albo słabo łukowaty, walcowaty, przy osadzie przynieciony z szczękami niby zrostami ma kształt rurki na końcu tylko otwieralny; gdyż szczęka wierzchnią otacza spodnią. Otwory nosdrzy wązkie w osadzie dzioba. Język wysuwalny, bardzo dlugi, z dwóch szupłych rurek złożony. Skrzydła dlugie, wązkie, pałasikowate: w nich lotka pierwsza náydluższą, następne coraz krótsze. Nogi bardzo krótkie, słabe, kosmate.

Podług kształtu dzioba, Naturaliści Francuzcy dzielą ten rodzaj na dwa następujące podrodzaie.

a. K O L I B R. T R O C H I L U S.

Colibri. Fran. Kolibri. Niem.

Dziób przedłużony, łukowaty. n. p. Trochilus Mango. GL.

Takich liczymy przeszło *trzydzieści* gatunków. Niektóre z przyczyny długiego ogona mają postać okazalszą.

b. FRUCZEK. ORTHORHYNCHUS.

Oiseau-Mouche. *Fran.* Schweber. *Niem.*

Dziób długi, prosty. n. p. *Trochilus viridissimus.* GL.

Tych znamy blisko *czterdzieści* gatunków.

Podług tego wykazu liczymy w tym całym rodzaju blisko *siedmdziesiąt* gatunków. Wszystkie należą do liczby najdrobniejszych, ale oraz najzdobniejszych i najpowabniejszych Ptaków. — Do drugiego jednakże podrodzaju należą drobniejsze i świetniejsze niż do pierwszego.

Wszystkie dotąd znane *Kolibry* i *Fruczki* żyją wyłącznie w Ameryce między zwrotnikami. Są Ptakami przelotnemi. Towarzysząc słońcu, względnie do pory roku przenoszą się z niem od jednego zwrotnika do drugiego. Pożerają wprawdzie Komary, Muszki i inne drobne Owady; właściwym jednakże ich pokarmem jest miód kwiatów. — Unosząc się w powietrzu przy kwiatku wyssysają z niego słodycz za pomocą swego przedłużonego języka. Lot mają bardzo bystry i zwinny. Ich długie wazkie skrzydła, i szybkość z jaką je poruszają, są przyczyną, że latając wydają fruczenie podobne brzęczeniu Psczoł acz nierównie mocniejsze. Te Ptaszyny są żeźwe, wesole, aż do zuchwałości odważne, a w bitwach z sobą zapalczywe. Zostają prawie ustawicznie w locie. Rzadko siadają na roślinach. Żyją gromadnie. Gniazda budują sobie z najmiększego puchu roślinnego, nadają im kształt półkulisty, i zawieszają je na gałązkach drzew między gestemi liśćmi. Samica znosi po dwa białe jaja wielkości grochu cukrowego; a siedząc na przemią z samcem, wyciadyje z nich w dwanaście dni pisklęta. Dzieci te cze-

stokroć bywają zjadane od Mrówek. Stare oblane wodą za pomocą sikawki można łatwo złowić; lecz w niewoli wkrótce zdychają.

Lubo wszystkie są do podziwienia piękne: na szczególniejszą jednakże uwagę zasługują jch samce. Większą liczbą samców mają plecy i wierzchnie pokrycie skrzydeł tylko ciemno zielone, mieniająco metalicznie połyskujące; lecz na wierzchu głowy, na spodzie szyi i na piersiach postrzegamy u nich tak piękne mieniające maści, ożywione tak bystrym i świetnym połyskiem, że mu połysk najdroższych brylantowanych kamieni nie wyrówna. Wszelkie usiłowania najbieglejszych Mistrzów w sztuce malarstwa są dotąd daremne; jeszcze bowiem nikt zupełnie podobnych jm obrazów wystawić niezdolał; gdyż żadną z dotąd używanych farb malarskich i sztycharskich podobnego połysku nie wyda. Zastanowiwszy się nad temi Ptakami, zdaje się, że Przyrodzenie dla przyozdobienia jch całej siły swojej użyło, ażeby w najdrobniejszych tworach zostawić najokazalsze piętno Wszchemocności.

R O D Z A Y V. (58.)

P O M Ó R N I K. T I C H O D R O M A.

Echelette. *Fran.* Mauerklette. *Niem.*

Dziób przedłużony, cokolwiek łukowaty, bardzo szczupły, przy osadzie trójgraniasty, dalej okrągławy, ostro kończysty. Broda dwie trzecie części szczęki spodniej zajmuje. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy wązkie w osadzie blisko brzegów dzioba. Skrzydła długie, szerokie: w nich lotka pierwsza krótsza od następnej. Nogi mierne, z goleniami nagimi. Pazury długie, mocno łukowate,

szupłe. Steruwki na końcach wietkie. n. p. Certhia muraria. GL.

Dotąd znamy tylko jeden gatunek. Żyje on w południowych górach Europy. Jest wielkości *Zięby ogrodowej*, cały popielato siwy, z dużą piękną różową plamą na skrzydłach. Lot ma cichy, a przy tem tak lekki jak Motyl. Zapomocą swych długich łukowatych pazurów, łązi po ścianach najwyższych skał i murów. Najwzлюбienijszym jego pokarmem są Pałaki. Gnieździ się w dziurach skał i murów spustoszałych. Należy do liczby najpiękniejszych Ptaków w Europie.

R O D Z A Y VI. (39.)

D U D E K. U P U P A.

Huppe. *Fran.* Wiedehopf. *Niem.*

Dziób przedłużony, słabo łukowaty, szupły, przy osadzie tróyraniasty, dalej wałcowaty, na końcu tępy. Broda większe pół szczeki dolnej zajmuje. Szczeki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrągławe, odstonione. Język bardzo krótki, tróyraniasty, tępy. Skrzydła i nogi mierne. n. p. Upupa Epops. GL.

Rodzaj *Dutków* zawiera trzy gatunki. Z tych dopiero za przykład podany gości w Europie; jest bowiem Ptakiem przelotnym. Przybywa do nas na początku wiosny. — Gnieździ się w dziuplach drzew, w rozpadłościach skał lub w szparach murów spustoszałych. Żywi się Owadami, a nadewszystko Mrówkami. W jesieni ciągnie do cieplic. Jest dość powabnie upstrzony, i pięknym grzebieniastym ruchomym czubem przyozdobiony; lecz dla nieprzy-

iemny woni, którą z siebie wydaie, wzięto go za wzór plugawości; mamy bowiem przysłowie: »*Plugawy jak Dudek.*» Włochy liczą mięso jego pomiędzy przysmaczki.

R O D Z A Y VII. (40.)

O Z D O B N I K. *E P I M A C H U S.*

Epimaque. *Fran.*

Dziób mnięcy wiecę przedłużony, szczupły, mocno ściśniony, łukowaty, z wierzchu i ze spodu zaokrąglony. Szczęka wierzchnia znacznie dłuższa niż spodnia. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba piórkami drobnymi, kutnerowatymi pokryte. — Pióra wspierne z pod skrzydeł na bokach ciała wystające. Ogon różney długości.

Z pewnością wiemy o dwóch gatunkach, z których *Upupa magna*. GL. má ogon trzy razy dłuższy niż ciało, w kształcie szerokiey wstęgi zwisty. Ten sám Pták opisany jest w dziełach LATHAMA pod nazwiskiem *Upupa superba*. Długi zaś gatunek *Epimaque Promesfil*. Cuv. má ogon mierny, księżycowato wycięty. Ten jest z liczby Ptaków świeżo odkrytych. Obadwa te gatunki mieszkają na wyspach wschodnio Indyjskich; a mianowicie na Nowey Gwinei. Obadwa należą do najpiękniejszych Ptaków. Jch długie, z pod skrzydeł wystające pióra wspierne; a przy tém świetny metaliczny połysk w całym ubarwieniu czynia je zachwycającymi dla oka. Widziałem obadwa w zbiorze Zoologicznym Paryzkim.

Jedynie przez wzgląd na szczupłość dzioba, stawiamy rodzaj *Ozdobnika* w tém pokrewieństwie;

gdyż nóg jch dotąd nie znamy. Ptasznicy tamteysi wyprawiając dla handlarzów skóry ozdobniejszych Ptaków, urzynaia jm nogi, a czesto i skrzydła.

Wyiaśnić tu wypadá parę punktów.

1. *Piórami kutnerowatemi* (plumula holosericea) nazywamy te miękkie, włoskowate, krótkie, w górę podniesione, bardzo gęste piórka, któremi u niektórych Ptaków głowa cała lub w części jest pokryta, a które na pierwszy rzut oka mają podobieństwo z kutnerem aksamitu.
2. *Pióra wspierne* (ptilosis, *plumes des flanc.*), nazywamy te podskrzydłowe naboczne pióra, które wystając u niektórych Ptaków znacznie z pod skrzydeł, nadaia bokom jch ciała szczególniejszą postać. Dla tego zaś dostały nazwisko *wspiernych*, ponieważ n. p. u *Latawca Ptaka rayskiego* służą za pomoc skrzydłom w czasie lotu; gdyż rozwinięte czynią niepotrzebném częste machanie skrzydłami. Te pióra u jednych są zwyczajnego kształtu z chorągiewkami szerokiemi, u drugich zaś są one bardzo długie, *strzępiaste*.

R O D Z A Y VIII. (41.)

L A T A W I E C. P A R A D I S E A.

Oiseau-de-Paradis. Fran. Paradiesvogel. Niem.

Dziób mierny lub dłuższy niż głowa, szupły, mocno ściśniony, nozykowaty. Nosdrza i znaczna część głowy

wy piórkami kutnerowatemi pokryte. Pióra wspierne z pod skrzydeł wystające. Osobne bardzo długie, rogowe szypułki w ogonie, lub przy piórach wspieranych. Nogi mierne.

Dobrze znanych liczymy *dziesięć* gatunków, które podług jakości piór wspieranych dzielimy na dwa następujące oddziały.

a. *Pióra wspierne obfite, bardzo długie, strzępiaste.* n. p. *Paradisea apoda.* GL.

b. *Pióra wspierne zwyczajnego kształtu, w górę zagięte, miernie długie, z chorągiewkami szerokimi.* n. p. *Paradisea regia.* GL.

Wszystkie *Latawce*, które dotąd znamy, są mieszkańcami Indyy wschodnich i wysp jm przyległych mianowicie wysp Moluckich i Nowej Gwinei. Żyją gromadnie. Żywią się owocami roślin, tudzież Owadami i Robakami. Gnieźdzą się na drzewach. Są śmiałe, i naksztált Szpaków świegotliwe. Ich różno maściste, świetne ubarwienie mieści je w rzędzie náypiękniejszych Ptaków. Są Ptakami przelotnemi. — A ponieważ pewnoczasowe pielgrzymki swoje odbywają ponad morzem, w których po dwadzieścia i więcej mil morskich muszą przelatywać bez wypoczynku, czego szczególniej doświadczaią *Latawce* do pierwszego oddziału należące: Przyrodzenie więc opatrzyło jm boki ciała nadzwyczaj długimi i gęstymi piórami podskrzydłowymi, które podług upodobania rozsuwać i składać mogą. Na tych to rozwinionych piórach podskrzydłowycn, które *wspiernemi* nazywamy, opieraia w czasie lotu swe skrzydła, i zostają przez chwilę niby zawieszony w powietrzu. Te wędrówki odbywają zawsze

pod wiatr; gdyż wiatr wiejący z tyłu wkle jim pióra wspierne tak dalece, że na ziemię upadać muszą. —

Wspomniane pióra wspierne *Latawców* pierwszego oddziału stanowiąc celniejszą jch ozdobę, są oraz kosztownym przedmiotem handlu; bo majątniejsze damy Europejskie używają jch za ozdobę ubrania głowy, zatykając za pomocą dzioba całą skórę *Latawca* między włosy. — Handlarze Indyjscy przyspasabiając skóry tych Ptaków dla kupców, odrzynają od nich za świerza skrzydła i nogi. To dało powód do rozlicznych błędnych mniemań; a te zrodziły krocie niedorzecznych powieści. Między jnnemi twierdzono bardzo długo, że *Latawce* od urodzenia ani skrzydeł ani nóg nie miowią, że jedynie zapomocą swych miękkich nabocznych piór utrzymują się ciągle w powietrzu, że żyją samą rosą i wilgocią powietrza, że samice na plecach samców wysiadują i pielęgnują swe dzieci: i jeszcze więcej tém podobnych dziwacznych marzeń, na których wymienienie szkoda trwonić czasu. I owszem pragnąć potrzeba, ażeby te i tém podobne baśnie z nauk wypędzone i wiecznie w niepamięci pograżone zostały.

Sprowadzone za naszych czasów całkowite skóry *Latawców* do gabinetów Zoologicznych, mające w zupełności skrzydła i nogi podobnie jak jne Ptaki tego rzędu, okazały mylność powyższych starodawnych podań. Największe w tym rodzaju gatunki nieprzechodzą wielkością ciała *Synogarlicy*; lecz pióra wspierne czynią je okazalszemi.

R O D Z A Y IX. (42.)

W I E S C Z E K. F R E G I L U S.

Crave. Fran. Steinrabe. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, szupły, łukowaty, z wierzchu i ze spodu zaokrąglony, słabo ściśniony, ku końcowi coraz szuplejszy. Szczęki prawie równe. Nosdrza w osadzie dzioba, kutnerowatemi piórkami pokryte. Pióra wspierne żadne. Skrzydła długie. Ogon mierny, zaokrąglony. Nogi mierne, n. p. Corvus Graculus. GL.

W tym rodzaju mieści się *dwa* gatunki. Jeden z nich mieszka w Europie, a drugi w Nowey Hollandyi. Europejski má dziób i nogi żółtawo czerwone, a Nowo Hollandski czarne: z resztą obadwa mają wielkość prawie jednaką, i obadwa są całe jednostaynie ciemno czarne, mieniąco połyskujące. — To czarne jch ubarwienie było przyczyną, że je dawniéy (bez względu na szupłość dzioba) do rodzaju *Corvus* wmieszano.

Wieszczek Europejski gnieździ się w rozpadlinach niedostępnych skał. Żywi się Owadami, Robakami, tudzież miekkiemi owocami i ziarnem roślin. —

Dniem przed nadchodzącą słą, spuszczaią się pospolicie na równiny po kilka w jedney gromadzie. Ten pewno czasowy jch zwyczaj, zjednął jm nazwisko rodzajowe. Głos mają chrapliwy. Mięso dość kruche i smaczne.

Trzy ostatnie rodzaje mając nosdrza piórkami pokryte, czynią nieznaczny przechód do pokrewieństwa następującego.

Tablica XV. (61.)

POKREWIEŃSTWO II. (II.) DZIWKOKRZYKI. CORACES.

Ptaki Skaczące mające dzioby mierne, grube, silne, nożykowate lub proste, z brzegami gładkiemi: u większój. liczby nosdrza piórami pokryte.

		RODZAJE.	GENERA.
	nie zasłonięte; brzegi wywinione	1. Gwarek,	<i>Gracula.</i>
nożykowaty	wyższy niż szerszy; nosdrza piórami } zakryte; szczeka dolna {	prosta	2. Kruk. <i>Corvus.</i>
		wgięta	3. Ostrozdziób. <i>Toenia.</i>
	w pół zasłonięte	4. Kraska.	<i>Coracias.</i>
	szerszy niż wyższy; nosdrza piórami w pół zasłonięte	5. Kraskopiór,	<i>Colaris.</i>
prosty, cokolwiek	krótszy niż głowa, tępy dłuższy niż głowa, kończysty	6. Soyka.	<i>Garrulus.</i>
		7. Orzechówka.	<i>Caryocatactes.</i>

UWAGI DO TABLICY XV. (61.)

Ptaki tém pokrewieństwem objęte mają ten zwyczaj, że gdy jakie zwierze bądź żywe bądź martwe w bliskości siebie niespodziewanie spostrzegą: wsczyzną nad niém mocne chrapliwe krzyki. Ten jch zwyczaj zjednął jm nazwisko *Dziwokrzyków*. Są to zwierzęta wszystkożerne, żywią się bowiem nasionami roślin, Owadami, Robakami, ściérwem zwierząt zdechłych: pożeraią także młode ptastwo domowe i drobne zwierzęta polne. Wiele między niemi jest takich, które się w niewoli z łatwością uczą naśladować wyrazy mowy ludzkiej; a wszystkie prawie okazują szczególniejszą skłonność do kradzień i przechowywania przedmiotów błyszczących. — Wszystkie celują bystrością węchu.

R O D Z A Y I. (43.)

G W A R E K. G R A C U L A.

Mainate. Fran. Atzel. Niem.

Dziób mierny, prosto nożykowaty, silny, wysoki, ściśniony. Brzegi gładkie, u wierzchniey szczyki przy osadzie wywinione. Otwory nosdrzy na bokach w osadzie dzioba, okrągławe, niczém niezastonione. Głowa piórkami kutnerowatemi pokryta, mająca na bokach łysiny nagie, nabrzmiate, płatkami skóry w tyle zakończone. n. p. Gracula religiosa. LINN.

Znamy dotąd dwa gatunki. Obadwa są ciemno czarne, połyskuiace; różnią się tylko wielkością ciała, tudzież kształtem blizn nagich i płatków na tyle głowy. Obadwa mieszkają w Indiach wschodnich i na wyspach jni przyległych; mianowicie na wyspie Jawie. Żywią się wszelkiemi owocami miękkimi ro-

ślin, ziarnem, Owadami, Robakami; a w niewoli lubią nade wszystko mięso gotowane. Młodo złowione łatwo się ugłaskać daia. Są bardzo świegotliwe. Snadniey niż Papugi uczą się gadać, i dobitniey wymawiaią wyrazy. Pociąg do kradzieży błyszczących przedmiotów okazują w wysokim stopniu.

Ostrzędz musimy, że CUVIER utworzył zupełnie nowy rodzaj pod nazwiskiem *Gracula*; ten zaś rodzaj, o którym właśnie mówimy, nazwał *Eulabes*. Przez tę niepotrzebną zmianę nazwisk powstaie znaczne zamieszanie.— Ponieważ wszyscy celnieysi Naturaliści kładli gatunek *Religiosa* za wzór do rodzaju *Gracula*: przeto szanując większość głosów zostawiamy go przy dawnym jego nazwisku rodzajowém; o gatunkach zaś mylnie tu policzonych, na swoim miejscu mówić niezaniebamy.

R O D Z A Y II. (44.)

K R U K. C O R V U S.

Corbeau. *Fran.* Rabe. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, silny, ściśniony, prostonożykowaty. Brzegi gładkie. Nosdrza piórami szczeciastemi, położystemi zakryte. Szczeki prawie równe. Głowa cała pierzem zwyczajnem pokryta.

W niektórych dziełach liczba gatunków tego rodzaju posunioną jest aż do sześćdziesięciu; lecz ta z tąd pochodzi, ponieważ do nich wcielono takie gatunki, z których teraz kilka osobnych rodzajów zrobić musiano. — Właściwie zatem do rodzaju *Kruka* liczymy tylko *trzydzieści* gatunków; a 10 francuzcy Naturaliści dzielą na dwa następujące podrodzaje.

a. KRUK. CORVUS.

Corbeau albo Corneille. Fran. Rabe albo Krähe. Niem.

Ogon mierny, płaski, na końcu zaokrąglony.
n. p. Corvus Corax. GL.

Samą Europą żywi z tego podrodzaju pięć gatunków; a te mają ubarwienie mniej więcej czarne. W wiekach ciemnoty i zabobonu Ptaki te były w poszanowaniu religijnem: osobni do tego przeznaczeni Księża uważali ich głos i obroty lotu, i z tych wróżyli wypadki przyszłości nie tylko dla każdego Człowieka w osobności, ale nawet i dla całych Narodów. Dzięki wzrostowi oświecenia, że te niedorzeczne kalendarze szczęścia i nieszczęścia zupełnie utraciły wiarę.

b. SROKA. PICA.

Pie. Fran. Elster. Niem.

Ogon długi lub przedłużony, klinowaty lub stopniowany. n. p. Corvus Pica. GL.

Ten podrodzaj jest bogatszy w gatunki, niż przeszły; liczy on bowiem blisko dwadzieścia gatunków; lecz z tych w Europie znamy tylko jeden gatunek. Wszystkie prawie mają ubarwienie bardzo powabne.

Rodzaj *Kruka* w ogólności celuje między innymi skłonnością do kradzieży. Młodo złowione łatwo się oswoiają, i uczą się dość dobrze wymawiać wyrazy mowy ludzkiej. Każdą część świata mają sobie właściwe gatunki. W jesieni i w zimie żyją gromadnie i tułają się znacznymi stadami po kraju. Są śmiałe a razem ostrożne. Proch myśliwski wietrzą zdaleka, i uciekają. Gnieźdzą się na drzewach wysokich, w rozpadłościach skał i w dziurach wysokich spustoszałych murów. W zimie zbliżają się do mieszkań ludzkich. Żywią się ziarnem i miek-

kiemi owocami roślin, tudzież Owadami, Róbkami, Gadami, Płazami, i ściérwem zwierząt zdechłych. Pożerają także Ptaszki młode, z tąd w pisklętach ptastwa domowego wielkie czynią szkody. Słowem jak widzimy, są to Ptaki wszystkożerne. Kruki stare mają mięso twarde. Mięso młodych za specyjał jadane bywá od pospólstwa. Niektórzy Naturaliści twierdzą, że *Kruki* z wszystkich Ptaków najtrwalsze mają życie, i że najpóźniejszy dochodzą starości. —

R O D Z A Y III. (45.)

O S T R O D Z I Ó B. T O E N I A.

Toenia. Fran.

Dziób mierny, gładki, nożykowaty, ściśniony, wysoki. Szczyt dzioba w szrodku łukowato wzniesiony, ostry, ku końcowi spadzisty, podgięty. Szczęka wierzchnia dłuższa niż spodnia. Broda wgięta, ostra, zaokrąglona. Brzegi gładkie. Nosdrza piórkami kutnerowatemi pokryte. Ogon przedłużony, stopniowany. n. p. Corvus varians. LATH.

Znamy dotąd tylko jeden gatunek, który niedawno odkrytym został w Afryce. Jego sposób życia i obyczaje są nam jeszcze niewiadome.

R O D Z A Y IV. (46.)

K R A S K A. C O R A C I A S.

Rollier. Fran. Rakke. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, silny, przy osadzie wyższy niż szerszy, nożykowaty, ściśniony. Szczęka

wierzchnia dłuższa, podgięta. Brzezi gładkie, przy końcu szczyki wierzchniej płytke. Otwory nosdrzy wazkie, blisko brzegów w osadzie dzioba, piórami niezakryte. Pącz mierna. Głowa duża, suto upierzona. n. p. *Coracias garrula*. GL.

Liczymy w tym rodzaju pięć gatunków; a te rozrzucone są po różnych częściach świata. Wszystkie mają piękne ubarwienie. *Kraska Europejska* jest náyozdobniejszym Ptakiem w Europie. Żywi się ona ziarnem, żołądzia, Owadami, Robakami tudzież młodemi Gadami i Płazami. Mięso má wyborne. Jest bardzo ostrożną i pierzchliwą. Głos má chrapliwy. Należy do liczby Ptaków przelotnych. W połowie wiosny przybywa do nas parami. Gnieździ się na wierzchach drzew náywyższych. — W jesieni ciągnie do ciepła po pięć lub po sześć w jednę gromadzie.

RODZAY V. (47.)

K R A S K O P I Ó R. C O L A R I S.

Rolle. Fran.

*Dziób krótszy niż głowa, gruby, silny, nożykowato daszkowaty; przy osadzie szerszy niż wyższy, tróygraniasty; na końcu słabo ściśniony. Szczyka wierzchnia dłuższa, haczykowato podgięta. Brzezi gładkie, przy końcu szczyki wierzchniej płytke. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba wazkie, długie, ukośne, piórami położystemi w półzastonione. Pącz obszerna. Głowa duża, suto upierzona. n. p. *Coracias orientalis*. LATH.*

Ten rodzaj zawiera prawie náypiękniejsze Ptaki w tem pokrewieństwie. Na pierwszy rzut oka

maią one wiele podobieństwa z Kraskami: to więc podobieństwo było źródłem jch Polskiego nazwis a rodzajowego. Liczymy dobrze rozróżnionych *cztery* gatunki. Wszystkie są mieszkańcami wysp pod strefą gorącą; mianowicie wyspy Mindanao, Madagaskar i t. p. O jch sposobie życia nic dotąd pewnego nie wiemy.

R O D Z A Y VI. (48.)

S O Y K A. G A R R U L U S.

Geai. Fran. Heher. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, prosty, silny, prawie walcowaty, słabo z boku ściśniony, tępy. Szczęki prawie równe. Nosdrza piórami szczeciastymi, położystemi zakryte. Pącz mierna. Głowa suto upięrzona. n. p. *Corvus glandarius.* GL.

Tu należy sześć gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. Wszystkie żyją w lasach. Żywią się Owadami, Robakami, a szczególniej bukwią, żołądzia i jnnemi owocami drzew. Tułają się ustawicznie przelatując z jednego miejsca na drugie. Chęć przechowywania zbytniego pokarmu w ziemi czyni Soyki bardzo użytecznymi Ptakami w ekonomii leśnej; bo zagrzebując dziobem w ziemi żołądz, bukiew i jne tém podobne nasiona drzew: są zasiwaczami lasów. W Europie żyje tylko jeden gatunek, Ten podczas zimy zjada ptasznikom złapano w siłach Ptaki: przy czem i sam się częstokroć usidla. Zadzierniony w sidło krzyczy przeraźliwie; a gdy go kto chce wydobydź, sczypie dziobem potężnie i drapie pazurami. W stanie wolności krzyczy podobnie, gdy w lesie człowieka lub zwierze jakie spostrzeże, a krążąc około niego cie-

kawie, zwabia drugie, które z podobnym krzykiem śpieszą do miejsca, z którego pierwszy głos towarzyszeki usłyszały. W złości najeżają pióra na głowie. Młodo złowione stają się aż do zuchwałości śmiałe. Ubarwienie mają dość powabne, a mięso (mianowicie w młodości) smaczne; lecz zabijanie ich powinny być zakazane.

R O D Z Á Y VII. (49.)

ORZECHÓWKA. *CARYOCATACTES*.

Casse-Noix. *Fran.* Nussrabe albo Tannenheher. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, silny, walcowaty, ku końcowi zaszuplony, kończysty. Szczeki równe, na końcach, płytke. Brzegi gładkie. Nosdrza piórami szczeciastymi, położystemi zakryte. n. p. Corvus Caryocatactes. GL.

Znamy dotąd tylko *jeden* gatunek; a ten jest mieszkańcem Europy. Oprócz pory weselnych godów żyje pojedynczo w najgestszych lasach. Lubo ma nogi poskoczne, łązi zręcznie po drzewach. Żywi się Owadami i ich liszkami, tudzież orzechami, żołędziami, bukwią i innymi owocami drzew. Pożera także w gniazdach pisklęta Ptaków mniejszych. — Gnieździ się w dziuplach drzew. Mięso ma dość smaczne, ubarwienie niepozorne. Na pierwszy rzut oka dziób *Orzechówki* ma wiele podobieństwa z dziobem *Szpaka*; lecz u nięj jest nie równie silniejszy, a na końcu okrągły.

Tablica XVI. (62.)

P O K R E W I E Ń S T W O III. (12.)

KLINODZIOBE. CONIROSTRES.

Ptaki Skaczące mające dziób mierny lub dłuższy niż głowa, silny, mnięcy więcej prosty, klinowato kończysty: szczęki przy końcach płytke z brzegami gładkimi.

	RODZAJE.	GENERA.
Dziób {walcowato-klinowaty, na końcu {zaokrąglony . . . {spłaszczony . . . {graniasto-klinowaty; szczyt na czole zastajeć {szeroko . . . {wązko . . .	1. Kowalik.	<i>Sitta.</i>
	2. Szpak.	<i>Sturnus.</i>
	3. Ziarnojad.	<i>Cassicus.</i>
	4. Żółtaczek.	<i>Icterus.</i>

UWAGI DO TABLICY XVI. (62.)

Ponieważ o tem pokrewieństwie nic w ogólności powiedzieć nie umiemy: przystąpimy więc wprost do uwąg nad rodzajami.

R O D Z A Y I. (50.)

K O W A L I K. S I T T A.

Sittelle. *Fran.* Kleiber *albo* Baumklette. *Niem.*

Dziób mierny, przy szczytły, prosty, walcowato klinowaty, ostro kończysty. Szczyt prosty. Broda zaokrąglona, lekko w górę zadarta, dwie trzecie części szczęki zajmuje. Język krótki, na końcu ro-

gowej trójdzielny. Nosdrza piórkami szcziastými położysiami zakryte. Ogon dwanasto steruwkowy. Steruwki na końcach wietkie. n. p. *Sitta europaea*. GL.

Kowalików liczymy sześć gatunków, które są rozrzucone po różnych częściach świata. Zyią pojedynczo w lasach. Chociaż mają nogi poskoczne i pióra w ogonie wietkie: mimo to łażą bardzo zreźnie w wszelkich kierunkach po najwyższych drzewach. Zywią się Owadami i ich liszkami, które z kory drzew wybierają: należą przeto do liczby Ptaków nayszanowniejszych w ekonomii leśnéy. — Wszystkie są z rzędu Ptaków małych. *Kowalik europejski* nawet w starym wieku złowiony, daje się łatwo ugłaskać, i staje się bardzo krotofilny. — Można go żywić mięsem gotowaném, byleby to nie było zbyt słone lub korzenne. Nayszdrowszém jednakże dla niego pokarmem są leguminy, orzechy siekane i migdały słodkie. Gorzkie migdały są dla niego trucizną. W dziełach RZĄCZYNSKIEGO znaydujemy go pod nazwiskiem *Dzięciół modry*; lubo z cechami Dzieciola nic nie má wspólnego. KLUK nazwał go *Sikorożołnem*; chociaż także ani z Sikorami ani z Żołnami nie má podobieństwa.

R O D Z A Y II. (51.)

S Z P A K. S T U R N U S.

Etourneau. Fran. Staar. Niem.

Dziób mierny, prosty, walcowato klinowaty, na końcu spłaszczony, tępy. Szczęki prawie równe, na końcach płytke. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy widoczne w osadzie na bokach dzioba, wazkie, z wierzchu błoną w pół zastonione. Język mierny, chrząstkowaty, na końcu strzępiasty. n. p. *Sturnus varius*. MEY.

Rodzaj *Szpaka* należy do rzędu takich rodzajów, w których DAUDIN i GMELIN niezmiernego narobili zamieszania. Według powyższej cechy przyzwyczajenie rozróżnionych liczymy teraz *pięć* gatunków. Szpaki żyją gromadnie. Latają licznymi stadami gęsto jeden przy drugim. Żywią się najwięcej Owadami i Robakami: czynią przeto w ogrodnictwie i w leśnictwie wielką przysługę; w kraich jednakże winorodnych robią znaczne szkody w winogronach. Są bardzo świegotliwe. Mięso mają wyborne. Na początku wiosny przybywają do nas, a w jesieni odlatują do krajów cieplejszych. Maść ubarwienia aż do piątego roku tak corocznie odmieniają, że pierwszo-letnie zupełnie są nie podobne pięcioletniem. Młodo złowione łatwo się oswaiają i uczą się przyjemnie świstać, a nawet i gadać.

R O D Z A Y III. (52.)

Z I A R N O J A D. C A S S I C U S.

Cassique. *Fran.* Stirnvogel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, pospolicie jasno maścisty, niby kościany; przy osadzie gruby; ku końcowi zeszuplony, klinowaty, kończysty, ściśniony. Szczyt prosty, daleko na czoło zaściągający i tu rozszerzony, zakrąglony, nabrzmiaty; ku końcowi zeszuplony. Zuchwy grube, nagie. Brzegi gładkie, cokolwiek wgięte. Otwory nosdrzy odstonione, okrągławe w osadzie dzioba blisko brzegów. Język chłzastkowy, krótki, kończysty. n. p. Oriolus Persicus. GL.

Oprócz odmian wiekowego ubarwienia, liczymy w tym rodzaju *pięć* gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki. Żyją gromadnie latając wielkimi stadami. Żywią się najwięcej ziarnem: czynią przeto ogromne szkody w zasiwach; gdyż niektóre między niemi dorastają wielkości Wrony. —

Jch postać i jch ubarwienie są dosyć powabne. Mięso (mianowicie starych) jest twarde i mesmaczne.

R O D Z A Y IV. (53.)

Ż O Ł T A C Z E K. I C T E R U S.

Troupiale. *Fran.* Gilbvoegel. *Niem.*

Dziób mierny (rządko krótszy niż głowa), rogowy, klinowaty, ściśniony, przy osadzie gruby, ku końcowi zeszuplony, mnięj więcęj ostro kończysty, prosty lub cokolwiek zgięty. Szczyt przy osadzie płaski, ostro na czoło zachodzący; przy końcu zaokrąglony, spadzisty. Brzegi gładkie, cokolwiek wgięte. Otwory nosdrzy naboczne, okrągławe. Język na końcu trójdzielny.

U niektórych Pisarzów znajdujemy liczbę gatunków w tém rodzaju posunioną aż do czterdziestu ośmiu; właściwie zaś ledwie jch *dwadzieścia* naliczyć można. Przyczyną tego jest naprzód to, że pomiędzy Żółtaczki mieszano dawniey *Ziarnojady* i *Wilgi*; a powtóre ponieważ odmiany wiekowego ubarwienia brano za osobne gatunki. *Wilson* uczony Badacz Amerykański okazał w pięknych rycinach dzieła swojego (*), że niektóre gatunki tego rodzaju aż do piątego roku barwę swą tak corocznie odmieniałą, że łatwo za inne poczytane bydz mogą.

Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzaj na cztery następujące podrodzaje.

a. DZIERGACZ. PLOCEUS.
Tisserin. *Fran.*

Dziób mierny, prosty, ogrubny, na wiérzchu cokolwiek zaokrąglony, miernie kończysty. n. p. Loxia Philippina. GL.

(*) American Ornithology etc. by ALEXANDER WILSON. Philadelphia 1808. (in fol: 9. Vol.)

Ten oddział czyni piękny przechód z rodzaju *Ziarnojada* do rodzaju *Zóttaczka*. Gatunki do niego należące znajdziemy u dawniejszych Systematyków rozrzucone w rodzajach *Loxia*, *Gracula* i *Oriolus*. Jedne z pomiędzy nich dziergają sobie z włókien roślinnych pojedynczo u gałęzi drzew podobne gniazda jak *Miodowiody*; inne zaś zbierają się w gromady, i budują na drzewach (podobnie z włókna roślinnego) ogromne kłęby, z których każdy podzielony jest wewnątrz na tyle przegród czyli gniazd osobnych, ile par do zbudowania jego należało. —

b. ŻÓŁTACZEK. ICTERUS.
Troupiale. *Fran.*

Dziób mierny słabo łukowaty, przy końcu mocno zeszuplony, ostro kończysty. n. p. *Oriolus varius*. GL.

c. PONSUWKA. XANTHORINUS.
Carouge. *Fran.*

Dziób prosty, mierny, kończysty. n. p. *Oriolus Guyanensis*. GL.

d. DAKNIS. DACNIS.
Rit-Pit. *Fran.*

Dziób krótszy niż głowa, prosty, bardzo ostro kończysty. n. p. *Motacilla Cayana*. GL.

W ogólności wszystkie gatunki tego rodzaju żyją gromadnie, tułając się wielkimi stadami z jednego miejsca na drugie. Wytepiają w prawdzie Qwady i Robaki; ale obok tych pożerając także ziarno zbóż, czynią wielkie szkody w zasiewach; gdyż są bardzo żarłoczne. Oyczyzną większej liczby jest Ameryka i wyspy jęj przyległe. Gniezdzą się na drzewach. W budowie swych gniazd okazują podziwienią godną zręczność. Większa ich liczba należy do poczetu ozdobnych Ptaków. Wszystkie prawie mają mięso niesmaczne.

Ta.

Tablica XVII. (63.)

PÓKREWIEŃSTWO IV. (13.) WROBLOWATE. PASSERES.

Ptaki Skaczące mające dzioby krótkie lub mierne, mniej więcej grube, silne, z brzegami gładkimi.

		RODZAJE.	GENERA.
Dziób	gruby	{ przyszcupły, zaokrąglony, krótki	tępo stożkowy 1. Sikora. <i>Parus.</i>
			ostro kończysto stożkowy 2. Remiz. <i>Remiz.</i>
		{ stożkowy; podniebienie	zębem uzbroione; brzegi niedochodzące 3. Poświęrka. <i>Emberiza.</i>
			bez zęba; brzegi pokrywające się 4. Zioba. <i>Fringilla.</i>
		{ krótki	klinowaty } nosć mocno ściśniony; szczyt spadzisty 5. Wdowka. <i>Vidua.</i>
			okrągławo czworograniasty 6. Grubodziób. <i>Coccothraustes.</i>
	{ w pół haczykowaty	wypukły, niemal półkulisty 7. Gil. <i>Pyrrhula.</i>	
		ślabo ściśniony 8. Łuszcak. <i>Corythus.</i>	
	mierny	{ mocno ściśniony; szczeki krzyżujące się, kończyste 9. Krzywonos. <i>Loxia.</i>	
			daszkowaty; u szczęki dolnej płatki skórzane, nagie 10. Kurobród. <i>Glaucopis.</i>
		czworograniasty, prosty, tępy bez płatków 11. Bąkojad. <i>Buphaga.</i>	
		nożykowato klinowaty; pazur tępny prosty, długi 12. Skowronek. <i>Alauda.</i>	

UWAGI DO TABLICY XVII. (63.)

Całe to pokrewieństwo składa się z samych prawie drobnych Ptaków. Wszystkie żywią się ziarnem i Owadami. A lubo zrzadzaią wielkie szkody w zasięwach wszelkiego rodzaju; doświadczenie jednakże nauczyło nas, że większą nierównie czynią przysługę gospodarstwu wiejskiemu wytępianiem Owadów szkodliwych. W jesieni tułają się znaczni stadami przelatując z miejsca na miejsce. W locie odbywają ustawicznie tak łukowate w górę i na dół zwroty, jakgdyby po rozbiuiałey wodzie pływały. Przyczyną tak niejednostajnego jch lotu jest krótkość jch skrzydeł. Znajdziemy pomiędzy niemi powabnie ubarwione i przyjemnie śpiewające. — Mięso prawie wszystkich jest jadalne i dosyć smaczne. —

R O D Z A Y I. (54.)

S I K O R A. P A R U S.

Mesange. Fran. Meise. Niem.

Dziób krótki, rogowy, silny, przyszczupty, prosty, tepo stożkowaty. Szczęka wierzchnią przy końcu słabo spadzista. Brzezi gładkie. Nosdrza w osadzie dzioba piórkami zastonione. n. p. Parus major. LINN.

Liczymy *Sikor* blisko trzydzieści gatunków. Sama Europa ma jch ośm. Wszystkie żywią się więcej Owadami i Robákami niż nasionami roślin. Szczególniey jednakże lubią siemię konopne. Biorąc pojedynczo ziarnka tegoż pomiędzy nogi tak je kuia dziobem jak młotkiem; a tem sposobem obłupiają je z twardey łupiny. W lecie żyją w gęstych la-

sach. W zinnie zbliżają się do mieszkań ludzkich. Głos wydaia przerywano gwizdzący. Są śmiałe, ciekawe i nieostrożne. Wchodzą do każdéj szpary, do którój się tylko zmieścić mogą: dla tego téż łowią się w najprostsze potrzaski. Co większa? — Złapane i na wolność puczone w krótce znowu w téż same wchodzą łapki, skoro w nich żer dla siebie zobaczą. Złowione (nawet i stare) prędko się przyswajają; a puczone wolno na jzbę czyszczą dom z Paiaków i Pluskiew. Mimo nóg poskocznych łążą zręcznie po drzewach. Rozgniewane biiąc się z sobą gryzą się w nogi czasem aż do krwi. Jedne z nich gnieżdżą się w dziuplach drzew, drugie budują sobie tak sztuczne gniazda, iż te słusznie na podziwienie zasługują. Największe między niemi nieprzechodzą wielkości Wróbla. Mimo to, że są tak małe, są podobno nymnożnieysze między Ptakami; gdyż niektóre między niemi wysiadują na raz po ośmnaście a czasem i po dwadzieścia piskląt.

R O D Z A Y II. (55.)

R E M I Z. R E M I Z.

Remiz. albo Pendulin. Fran. Remitz albo Kottonvogel. Niem.

Dziób krótki, prosty, szupły, stożkowaty, ostro kończysty. Brzegi gładkie. Nosdrza piórkami położystemi zakryte. n. p. Parus pendulinus. GL.

Znany dotąd tylko *dwa* gatunki, z których jeden jest mieszkańcem południowych krajów Polski, a drugi przygórka Dobréj Nadziei. Obadwa żyją w bliskości wód między gęstymi krzakami. Zywią się prawie wyłącznie drobnymi Owadami i Robakami. Ná-

leżą do liczby Ptaków drobnych. Wszakże ciało jch mniejsze jest niż Kanarka. Te małe ptaszki budują sobie nadzwyczaj duże gniazda z puchu i z włókna roślinnego, które z przyczyny sztucznego urządzenia słusznie na największe podziwienie zasługują. Gniazda te zawieszają w gestych zaroślach u cienkich gałązek nad wodą: czém zabezpieczają je przeciw wszelkim nieprzyjaciółom.

W wiekach ciemnego przesądu, gdy wszystko nadzwyczajne poczytywano za cudowne, gniazdo *Remiza* stało się źródłem najniedorzeczniejszych powieści i zabobonów, które się dotąd jeszcze między pospółstwem utrzymują. Oprócz mnóstwa innych dziwacznych skutków, przypisywano temu gniazdu także cudowną siłę leczenia bólu gardła.

R O D Z A Y III. (56.)

P O Ś W I E R K A. E M B E R I Z A.

Bruant. Fran. Ammer. Niem.

Dziób krótki, stożkowato-klinowaty, ogrubny, kończysty. Brzęgi gładkie, wgięte. Szczeka wierzchnia szuplejszą niż spodnią; w szrodku do spodniej brzegami niedochodząca. Podniebienie mniej wcięty wyraźnym, klinowatym zębem uzbroione. Nosdrza w osadzie dzioba piórkami położystemi zakryte. n. p. Emberiza Miliaria. GL.

Ten rodzaj należał do liczby takich, które służyły za składy tymczasowe nowo odkrytych gatunków. Podobnie nieszczęśliwego losu doznawały także (w tem pokrewieństwie) rodzaj *Fringilla* i *Loxia*. Tkano w te trzy rodzaje wszystkie drobniejsze grubodziobe Ptaki; a mniemani ułatwiacze tej nauki tak mało cenili jch cechy, że często napotykaamy

w jch dziełach *samca* w jednym, *samicę* w drugim, a *odmiany* wiekowego ubarwienia w trzecim z tychże rodzajów, i to pod trzema (a czasem i pod więcej) osobnemi nazwiskami, jako tyleż osobnych gatunków opisane. Badacz początkujący zamiast szczeréj pomocy i gruntownego oświeceniá znajduie u nich zamitřzenie i wstřet; bo musi się błąkać w jch dziełach, jak w bezdrożnych manowcach. Jakóž w dawniejszych systematach rodzaj *Emberiza* obéymuie przeszło siedmdziesiąt gatunków, które jedynie dla tego tu policzone zostały, poniewaž były z rzędu Ptaków mniejszych. Z tak wielkiéj liczby zaledwie teraz *dwadzieścia* takich gatunków wybrać można, które się rzeczywiście z cechą teraźniejszego rodzaju *Pošwierki* zgadzaią. Z tych dziewięć znajduiemy w Europie. W czasie lata żyją one pojedynczo na polach i w lasach. Żywią się ziarném, Owadami i Robakami. W zimie cisną się stadami do stodół, i nieostrožne pádaią ofiarą ptaszników. Mięso maia tłuste i smaczne.

R O D Z Á Y IV. (57.)

Z I Ę B A. F R I N G I L L A.

Pinçon. Fran. Fink. Niem.

Dziób krótki, gruby, stożkowaty, ostro kończysty. Szczyt przy czole tępo zakończony. Brzegi wierzchniey szczęki pokrywaią dolne. Otwory nosdrzy okrągławe, w osadzie dzioba przy czole piórkami zakryte.

Rodzay ten składa się z samych drobnych Ptaków, i jest w tem pokrewieństwie náyobfitszy w gatunki; obeymuie jch bowiem przeszło *stopięćdziesiąt* z których sama Europa żywi jedenaście. Wszystkie

żyją Owadami, Robakami i ziarnem. Gdy zboża dojrzwęć zaczyna: zbierają się te Ptaki w wielkie gromady tak jednakże, że każdy gatunek osobne tworzy stado: ciągną na niwy okryte płonami, i pożerają nasiona wszelkiego rodzaju. W zimie jedne z nich cisną się u nas do stodół, drugie uchodzą do krajów cieplejszych. Jakkolwiek wielką jest klęska, którą zrzędzają w zbożu; większą jednakże jest korzyść, którą przynoszą gospodarstwu wiejskiemu pożeraniem szkodliwych Owadów. Przekonało się o tej prawdzie Państwo Pruskie z szkodą po wytępieniu u siebie Wróblów.

Wszystkie są bardzo mnożne, i mają mięso smaczne. Jedne między niemi obdarzone są przyjemnym głosem, drugie powabnym ubarwieniem. Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzaj na następujące cztery podrodzaje.

a. CZECZÓTKA. LINARIA.

Linotte. *Fran.* Hänfling. *Niem.*

Dziób doskonale stożkowaty, bardzo krótki, ostro kończysty. n. p. Fringilla Linaria. GL.

Ten oddział jest náyliczniejszy, i zawiera náypowabniéj ubarwione i náyprzyjemniéj śpiwające Ptaki. Wszystkie żywią się náywięcéj takiemi nasionami, z których olej wytłaczamy: jako to Rzepakiem, Siemieniem konopnym, Makiem i t. p. w.

b. SZCZYGIEL. CARDUELIS.

Chardonneret. *Fran.* Stieglitz. *Niem.*

Dziób doskonale stożkowaty, bardzo ostro kończysty, cokolwiek dłuższy niż w przeszłym oddziale. n. p. Frigilla Carduelis. GL.

Ten podrodzaj zawiera tylko kilka gatunków. Sposobem życia i przyjemnością głosu podobne są przeszłém.

c. ZIĘBA. FRINGILLA.

Pinçon. *Fran.* Fink. *Niem.*

Dziób stożkowaty: dłuższy, grubszy i tepszy, niż w dwóch pierwszych podrodzaiach. n. p. Fringilla coelebs. GL.

Te tylko w ostatniéy potrzebie jadaią nasiona roślin; większą zaś część roku przepędzają żywiąc się Owadami i Robakami. Śpiwają przyjemnie.

d. WRÓBEL. PYRGITA.

Moineau. *Fran.* Sperling. *Niem.*

Dziób stożkowaty, przy końcu cokolwiek wypukły. n. p. Fringilla domestica. GL.

Ten oddział zawiera náywiększych szkodników, które ani z głosu ani z ubarwienia żadnéy nie mają zalety. Są zaś Ptakami tak żérnémi, że stósownie do okoliczności żadném ziarnem niewzgardzą. Náybardziéy jednak lubią Proso, Pszenicę i Ryż.

Jakkolwiek podział tego rodzaju jest pięknym, tak do wykonania prawie niepodobnym; gdyż przechód dzioba z jednego kształtu w drugi jest bardzo nieznaczny.

R O D Z A Y V. (58.)

W D Ó W K A. V I D U A.

Veuve. *Fran.* Wittwen-Ammer albo Wittwenvogel. *Niem.*

Dziób krótki, gruby, silny, prosty, dość mocno ściśniony, klinowaty. Szczyt zaokrąglony, ostro na

czoło zastaiący, ku końcowi spadzisty. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba, blisko czoła, podłużno okrągławe, piórami zakryte. n. p. *Emberiza paradisaea*. GL.

Tu należy przeszło *dwadzieścia* gatunków. — Wszystkie są mieszkańcami strefy gorący, i znajdują się w Afryce w Ameryce i na wyspach jm przyległych tak jednakże, iż każda z tych części ziemi ma sobie właściwe gatunki. Żyją ziarnem i Owadami. Niektóre między niemi maia bardzo długie ogony; a wszystkie prawie ozdobione są powabnym ubarwieniem. —

Ten rodzaj był utworzony przez BRISSONA; lecz GMELIN i jnni niewolniczy naśladowcy LINNEUSZA rozrzucili gatunki tu należące po rodzajach *Emberiza*, *Fringilla* i *Loxia*; i to z taką nieprzezornością, o jakiej namieniło się już w uwągach przy rodzaju *Poświęrki*.

R O D Z A Y VI. (59.)

GRUBODZIOB. *COCCOTHAUSTES*.

Gros-Bec. *Fran.* Kernbeisser. *Niem.*

*Dziób krótki, bardzo gruby, silny, prawie czworograniasto ostrostępny, prosty: przy końcu słabo ściśniony, klinowato kończysty: z wierzchu i ze spodu słabo zaokrąglony. Brzegi gładkie, wgięte: wierzchnie pokrywaią spodnie. Szczyt klinem tępyim na czoło застаie. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba przy czole, piórkami zastłonię. n. p. *Loxia Coccothraustes*. GL.*

Ten rodzaj doznał tegoż samego losu, jak poprzedzający. — *Grubodzióbów* dobrze rozróżnionych liczymy blisko *pięćdziesiąt* gatunków. Każda część świata ma z nich sobie właściwe. W Europie znamy jch trzy. Żyją one ziarnem i Owadami. W jesieni zbierają się w małe gromady, i krążą po polach. Do mieszkań ludzkich rzadko się zbliżają. Śpiewają dość przyjemnie. Ubarwienie mają powabne. Mięso jch jest smaczne.

R O D Z A Y VII. (6o.)

G I L. P Y R R H U L A.

Bouvreuil. Fran. Gimpel. albo Dompfaffe. Niem.

Dziób krótki, gruby, zaokrąglony, prawie półkulisto wypukły. Szczęka wierzchnia od spodniej dłuższą, małym haczykiem zakończoną. Brzegi gładkie. Język gruby, mięsisty. Nosdrza w osadzie dzioba, przy czole, piórkami zastoniona. n. p. Loxia Pyrrhula. GL.

Gilów znamy *pięć* gatunków. Sposobem życia podobne są *Grubodzióbom*, z tą jednak różnicą, że te bardziej są żarłoczne. Dziko żyjące wabiąc się gwizdzą głośno; a zamiast śpiewania wydają głos cichy, mrukliwy. Młodo złowione i skromnie chowane, żeby się niezapasty: uczą się z pozytekku pięknie śpiewać, i stają się bardzo pieszcotliwymi. W Europie znajdziemy jeden gatunek; a ten należy do liczby pięknych Ptaków. Rzeczyński opisał go pod nazwiskiem *Popek*.

R O D Z A Y VIII. (61.)

Ł U S C Z A K. C O R Y T H U S.

Dur-Bec. Fran. Kirschenschneller. albo
Bollenbeiser. Niem.

Dziób krótki lub prawie mierny, gruby, silny, słabo ściśniony. Szczęka Wierzchnia wypukła, haczykowata, dłuższa niż spodnia. Brzegi gładkie, równe (u niektórych wierzchnie esowate): u wszystkich wierzchnie pokrywają spodnie. Szczyt zaokrąglony łukowato spadzisty. Nosdrza w osadzie dzioba, przy czole, piórkami zastonione. n. p. Loxia Eucleator. GL.

Wiemy dotąd o trzech gatunkach. Z tych za przykład wymieniony żyje w Europie. Żywi się bukwią, nasieniem sosen, jądrami pestek wiśni i t. p. w. Pestki wiśni rozłupuje on swym dziobem z taką łatwością, że słusznie dziwić się potrzeba równie siłę muszkułów szczękowych jak tęgości rogu w szczękach dzioba jego; gdyż to Ptak jest nie wielki. — Śpiewa przyjemnie. Słężacy nazywają go *Leske*; a u pogranicznego z nimi pospółstwa Polskiego zowie się *Klesk*. Górale polscy nazywają go *Grabotuskiem*. Słowem ten Ptak ma kilka nazwisk prowincjonalnych.

R O D Z A Y IX. (62.)

K R Z Y W O N O S. L O X I A.

Bec Croisé. Fran. Kreuzschnabel. Niem.

Dziób mierny, gruby, silny, mocno ściśniony. Szczęki łukowate, ostro kończyste, na końcu krzyżu-

iące się. Otwory nosdrzy okrągłe w osadzie na bokach dzioba piórkami położystemi zakryte. n. p. *Loxia curvirostra*. GL.

Rzeczywiście do tego rodzaju należących znamy tylko trzy gatunki; a te mieszkają w północnych krajach Europy, Azji i Ameryki. Są Ptakami przelotnemi. W jesieni przybývają do nas; a na początku wiosny ciągną napowrót ku północy. Przebywają w gęstych jgietkowatych lasach, i żywią się ziarnem jch szyszek. Na wierzchach drzew najwyższych budują sobie gniazda z mchu leśnego. Złowione trudne są do ugłaskania. Zamknięte w klatce psują dziobem szczeble i wydobywają się z niewoli. —

R O D Z A Y X. (63.)

K U R O B R O D. G L A U C O P I S.

Glaucope. albo Calaeas. Fran. Lappenvogel. Niem.

*Dziób mierny, gruby, wypukło daszkowaty. Szczęka wierzchnia wypukła, ku końcowi łukowato spadzista, dłuższa niż spodnia. Szczęka spodnia wgięta. Brzegi gładkie: wierzchnie pokrywają spodnie. Przy osadzie szteki spodnicy płatki skórzane, owiste, nagie, kolorowe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba wkłeste, z wierzchu błoną nagą wypukłą pokryte, z tyłu kepkami wąsów szczeciastych opatrzone. Język chrząstkowy, włoskami najeżony; na końcu szeroki, w ząbki powycinany. Golenia znacznie wysokie. n. p. *Glaucopis cinerea*. LATH. —*

Wiemy dotąd tylko o *jednym* gatunku, który mieszka na Nowey-Hollandyi. Biega prawie ustawicznie po ziemi. Na drzewa rzadko wylatuje. Żywi się równie Owadami i Robákami, jak owocami i ziarnem roślin. Mięso ma wyborne; ubarwienie niepozorne. Dwa płátky pod dziobem podobnie jak u Kury różnią go od wszystkich jnnych tego pokrewieństwa. Głos jego przyjemny podobny jest głosowi piszczalki. Kształt języka *Kurobroda* należy do liczby osobliwości; gdyż podobnego w żadnym rodzaju téy gromady dotąd nieznamy. —

R O D Z A Y XI. (64.)

B A K O J A D. B U P H A G A.

Pique-Boeuf. *Fran.* Madenhakker. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, gruby, okrągławo czworograniasty, przy końcu mocno zgrubiły, tępym czworograniastym ostrostupem zakończony. Szczęki prawie równe. Brzegi gładkie. Język chrząstkowy, kończysty. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrągławe, piórkami zakryte. n. p. Buphaga africana. BRISS. —

Tylko *jeden* gatunek należy do tego rodzaju. Mieszka on w Afryce nad rzeką Senega!. Żyje gromadnie. Żywi się Owadami. Szczególniey zaś lubi siadać na bydle, i wybierać mu z pod skóry liszki Baków i jnnych Owadów.

R O D Z A Y XII. (65.)

S K O W R O N E K. *A L A U D A.*Alouette. *Fran.* Lerche. *Niem.*

Dziób mierny lub krótszy niż głowa, ściśniony, mnięcy więcej klinowato nożykowaty. Szceki prawie równe. Brzegi równe, gładkie. Pazur palca tylnego długi, prosto pałasikowaty. n. p. Alauda Calandra. GL.

W tym rodzaju liczymy blisko *dwadzieścia* gatunków, które znajdujemy w różnych częściach świata. Wszystkie prawie mają barwę niepozorną, szarawą; ale na to miast wszystkie prawie obdarzone są wybornem mięsem; a wiele pomiędzy niemi znamy takich, które śpiewają bardzo przyjemnie unosząc się wysoko na powietrzu. Europejskie należą do Ptaków przelotnych. Zaraz w pierwszych dniach wiosny przybywają do nas, i ogłaszają zajmującym śpiewaniem powrót przyjemny pory roku. Gnieźdzą się niemal wszystkie na gołej ziemi, wygrzebowszy na jąka mały dołek przy kamieniu lub przy bryle jakiej. Żywią się Owadami, Robakami i nasionami roślin. W jesieni odlatują do krajów cieplejszych. Niektóre z pomiędzy nich nigdy na drzewach nie siadaia. — *Skowronki* są także z liczby tych zwierząt, które w starożytności służyły za przedmiot dziwacznych baśni.

Na tem kończymy uwagi nad pokrewieństwami takich *Ptaków Skaczących*, które mają u dzioba brzegi szcek gładkie, przy końcu niewycięte.

Tablica XVIII. (64.)

P O K R E W I E Ń S T W O V. (14.)

W C I Ę T O D Z I O B E . I N C I S I R O S T R E S .

Ptaki Skaczące mające dzioby rozmaite: brzegi szczęki wierzchnięj przy końcu mniej-więcej wyraźnie w ząb wycięte.

} P o s t a }	mierną; dziób	{	okrągławy, przyszcupły	Oddział A.
			wściśniony, ogrubny, mierny lub długi	Oddział B.
			krótki; użyby, krotszy niż głowa	Oddział C.
			daszkowaty, prawie mierny, szeroki	Oddział D.
			bardzo obszerna; dziób przy nasadzie bardzo szeroki	Oddział E.

UWAGI DO TABLICY XVIII. (64.)

Ponieważ to pokrewieństwo tak wiele obejmuje rodzajów, że jch na jedney zwykłej tablicy pomieścić niepodobna: zniewoleni przeto jesteśmy do rozebrania go na powyższe oddziały. Tym sposobem otrzymamy pięć mniejszych, a do użycia wygodniejszych tablic.

Większą część gatunków tego pokrewieństwa żywiąc się Owadami i Robakami należy do liczby Ptaków przelotnych. — Większą jch liczba nie má wyraźnego wola.

Tablica XIX. (65.)

POKREWIEŃSTWA 5go. ODDZIAŁ, A.

Ptaki Skaczące, Wciętodziobe, mające dzioby przyszcupłe, okrągławe.

		RODZAJE.	GENERA.
	{ nie wgięte; ogon mierny	1. Swiergotek.	<i>Anthus.</i>
	{ prosty; brzegi wgięte; ogon długi. ruchawy	2. Pliszka.	<i>Motacilla.</i>
	{ prawie walcowaty; szczyt mierny . . .	3. Płochacz.	<i>Accentor.</i>
Dziób {	{ krótszy niż głowa	{ słabo-nożykowato spadzisty . . .	4. Pokrzewka. <i>Sylvia.</i>
	{ przy osadzie szerszy niż wyższy	5. Rudzik.	<i>Saxicola.</i>
mierny {	{ prosty, walcowaty, z brzegami nasiekanymi, zakończony	{ małym haczykiem	6. Pluszka. <i>Cinclus.</i>
		{ tępym końcem . . .	7. Brzeguwka. <i>Grallina.</i>
	{ słabo-łukowato-nożykowaty, zaokrąglony, cokolwiek ściśniony.	8. Wromka.	<i>Pyrrhocorax</i>

UWAGI DO TABLICY XIX. (65.)

Oddział piérwszy pokrewieństwa *Wcietodzio-
bnych* (które CUVIER nazywa *les Dentirostres*) zawié-
rá same prawie takie Ptáki, które się żywią wyłą-
cznie Owadami i Robakami. Większa między niemi
liczba obdarzona jest od Przyrodzenia bardzo przy-
jemnem głosem; ale na to miast właśnie te, które
najprzyjemniéj śpiewają, są upośledzone w powa-
bności ubarwienia. Wszystkie dotąd znane nie ma-
ją wola wyraźnego.

R O D Z A Y I. (66.)

Ś W I E R G O T E K. *ANTHUS.*

Lula albo Farlouse. Fran. Pieper. Niem.

*Dziób prawie mierny, prosty, szupły, zaokrą-
glony, kończysty. Szczyt bardzo słabo łukowaty. —
Brzegi szczki wierzchniéj prz. końcu słabo w ząb
wycięte. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrą-
gławe, odstonione. Pazur palca tylnego długi, lekko
obtączkowaty. Ogon mierny, nieruchawy. n. p.
Anthus arboreus. Bechst.*

Z pewnością liczymy w tym ródzaiu *siedm* ga-
tunków. Wszystkie wmieszane były do ródzaiu
Skowronka bez względu na szczerbę w brzegach szcz-
ki górney jch dzioba, na kształt pazurów i na spo-
sob życia. BECHSTEIN piérwszy je odosobnił.

Swiergothi są Ptáki drobne, w ubarwieniu nie
pozorne, pospolicie szare. Zwią zwykle w gęstych la-
sach, w zaroślach, albo na łąkach otoczonych gęste-
mi krzakami. Żywią się drobnemi Owadami i Ro-
bákami. Jedne z pomiędzy nich ścielą gniazda na
gałązkach gęsto krzewistych krzaków, drugie pod
krza-

krzakami na ziemi. Wszystkie prawie mają głos przyjemny; lecz ten nie może jśdź w porównanie z głosem Skowronków. *Swiergotki* nigdy w locie nie śpiewaia; ale zawsze prawie pod czas śpiewania siedzą na wierzchołkach drzew. — Wszystkie są Ptakami przelotnemi.

R O D Z Á Y II. (67.)

P L I S Z K A. M O T A C I L L A.

Hochequeue. *albo* Lavandière. *Fran.*

Bachstelze. *Niem.*

Dziob krótszy niż głowa, szcuyły, prosty, walcowaty, kończysty. Szczęki prawie równe. Brzegi obu szczek wgięte: u wierzchniey przy końcu słabo w ząb wycięte. Nosdrza w osadzie dzioba z otworami małemi. Ogon długi, poziomy, ruchawy.

LATHAM liczy jch *pietnaście* gatunków; a te są mieszkańcami różnych części świata. Zawsze prawie żyją w bliskości wód, albo na miejscach niskich wilgotnych. Najulubieńszem jch pokarmem są Dzdzonniki. Na drzewach rzadko siadaia. Po ziemi biegaia szybko. Biegaiąc noszą ogon poziomo, czyli równolegle do poziomu; a przy káżdym zatrzymaniu się, trzesą nim pionowo do ziemi. Ten jch zwyczaj zjednął jm w niektórych językach nazwisko *Prączka*. W Wielkiey Polsce znaią je pod nazwiskiem *Trzęsogonek*. Są Ptakami przelotnemi. CUVIER dzieli je na dwa następuiające podrodzaie.

a. PASTERKA. BODYTES.

Bergeronnette. *Fran.*

Pazur u palca tylnego długi, słabo łukowato pałasikowaty. n. p. Motacilla flava. GL.

Tom II.

8

Te gnieźdza się pospolicie w trawie na łąkach. Lubią się uwiać wśród bydła na pastwiskach.

b. PLISZKA. MOTACILLA.

Lavandière. albo Hochequeue. *Fran.*

Pazur u tylnego palca łukowaty. n. p. Motacilla alba. GL.

Te gnieźdzą się najwięcej w wypruchniałych drzewach albo w dziurach starych strzech wiejskich.

Jak widzimy, te dwa rodzaje *Swięgotek* i *Pliszka* dają kształtem pazura tylnego piękny przechód z przeszłego pokrewieństwa do tego.

R O D Z A Y III. (68.)

P Ł O C H A C Z. A C C E N T O R.

Accentor. *Fran.* Flüevogel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż połowa głowy, prosty, szczupły, prawie walcowaty, ku końcowi zeszczuplony, ostrokończysty. Brzegi obu szczek wgięte: u wierzchniej szczeki przy końcu wycięte. Nosdrza w osadzie dzioba odstonione. Ogon mierny. n. p. Motacilla alpina. GL.

Jak dotąd, znamy tylko *dwa* gatunki; a te są mieszkańcami Europy. Obadwa były od Naturalistów przerzucane z jednego rodzaju do drugiego, aż wreszcie BECHSTEIN osobny dla nich rodzaj utworzył. Co gorsza? — GMELIN zbierając z pisma rozmaitych dla powiększenia ostatniego wydania dzieł LINNEUSZA: opisał wyżej wymieniony gatunek pod trzema następującymi nazwiskami: 1. *Motacilla alpina*, 2. *Sturnus moritanus*, i 3. *Sturnus collaris*.

Podobnych uchybień znajdzie się więcej w dziele jego. Przyczynę takich zamieszkań w tej nauce przypisać potrzeba naprzód zbytniej skąpości opisów, a powtórnie niedokładności cech rodzajowych w systemacie dawniejszym.

Płochacze żyją w krajach górzystych. Żywią się Owadami, Robakami i nasionami roślin. Należą do liczby Ptaków mniejszych. Gnieźdzą się w rozpadłościach skał i między kępami kamieni. Są bardzo pierzchliwe i ostrożne. Śpiewają dość przyjemnie.

R O D Z A Y IV. (6g.)

P O K R Z É W K A. S Y L V I A.

Bec-fin. Fran. Säng. Niem.

Dziób połowie głowy równający się, prosty, szupty, przy osadzie wyższy niż szerszy, przy końcu okrągławy, kończysty. Brzezi szczęk niewięte: przy końcu szczeki wierzchniej wycięte. Wąsy przy pasczy albo żadne, albo drobne. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrągławe, odstonione. Ogon mierny lub krótki.

W tym rodzaju liczymy przeszło *sto siedmdziesiąt* gatunków, z których sama Europa żywi dobrze różnionych dwadzieścia pięć. Tegocześni Badacze dzielą je na cztery następujące podrodzaie.

a. MYSIKRÓL. REGULUS.

Roitelet albo Figuier. Fran. Zaunkönig. Niem.

Dziób bardzo szupty, prosty, stożkowaty, ostro kończysty. n. p. Motacilla Regulus. GL.

Ten oddział zawiera najdrobniejsze Ptaszki z tego rodzaju, które się żywią drobnymi Muszkami i Komarami. W jesieni ciągną do krajów cieplejszych.

b. KRZCIUCZEK. TROGLODYTES.

Troglodyte. *Fran.* Zaunschnurz. *Niem.*

Dziób bardzo szczyty, ostro kończysty, słabo nożykowato łukowaty. n. p. Sylvia Troglodytes. LATH.

W tym oddziale mieszczą się także bardzo drobne Ptaszki. Gatunek za przykład wymieniony, żywiąc się Owadami i Pałkami zostaje u nas na zimę i wśród najeźszych mrozów śpiewa dość przyjemnie. Żyje najwięcej w gęstych krzewiach blisko płotów. Gnieździ się w płotach: U pospółstwa Polskiego ma bardzo wiele nazwisk, mianowicie: *Wółowe oczko, Strasz, Poptotek, Krzciuczek, Szmyrga* i t. p. w.

c. SŁOWIK. CURRUCA.

Fauvette. *Fran.* Grasmükke. *Niem.*

Dziób prosty, równy, szczyty, miernie kończysty z szczytym przy końcu nożykowato spadzistym. n. p. Sylvia Luscinia. LATH.

Do tego oddziału należą nymniej pozorne, ale natomiast najprzyjemniej śpiewające Ptaki. Wszystkie odlatują na zimę do cieplic.

W tych trzech oddziałach dziób przy nasadzie jest wyraźnie wyższy niż szerszy, nieprzygnieciony.

d. POKRZÉWKA. SYLVIA.

Rubiette. *Fran.*

Dziób przy nasadzie przygnieciony, prawie tak wysoki jak szeroki; przy końcu zaokrąglony, prosty, kończysty. n. p. Sylvia rubecula. MEX.

Ten oddział czyni kształtem dzióbá piękny przechód do rodzaju następującego. Ptáki do niego należące gnieźdzą się pospolicie w dziurach skał i murów spustoszałych. Niektóre z pomiędzy nich zostają u nas na zimę.

W ogólności wszystkie *Pokrzewki* są Ptáki drobne, z ubarwienia niepozorne, ale za to najpoważniejszym głosem obdarzone. Większą część gatunków Europejskich ciągnie na zimę do krajów cieplejszych; a z początkiem wiosny powróciwszy do nas, rozweselaia całe okolice najprzyjemniejszym śpiewaniem. Wszystkie lubią zamieszkiwać gęste krzaki i zarośla w bliskości wód lub miejsc wilgotnych. Żywią się Pałakami, Owadami drobnymi i Robakami. Wszystkie były dawniej wcielone do rodzaju *Motacilla* bez najmniejszego ostrzeżenia.

R O D Z Á Y V. (70.)

R U D Z I K. S A X I C O L A,

Traquet. *Fran.* Steinschmätzer. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, szczypty, prosty; przy nasadzie przygnieciony, szerszy niż wyższy; dalej zaokrąglony, kończysty. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wycięte. Nosdrza w osadzie dzioba odstonione, z otworami okrągławemi. Przy pasczy wąsy szczeciaste, sterzące. n. p. Motacilla Oenanthe. GL.

Ten rodzaj obéymuie dotąd znanych blisko dwadzieścia gatunków. Wszystkie należą do liczby drobnych ptaków. Ubarwienie jch jest niepozorne, lecz śpiewanie przyjemne. Żywią się wyłącznie O-

wadami i Robakami. Gnieźdzą się albo pod zwaliskami kamieni, albo w rozpadlinach skał, albo na koniec w murach spustoszałych. Od ostatnich (które zwykle *Ruderami* nazywamy) dostały nazwisko *Rudzików*.

Gatunki tu należące były także wmieszane do rodzaju *Motacilla*.

R O D Z Á Y VI. (71.)

P L U S C Z. C I N C L U S.

Cincle. albo Merle-d'eau. Fran.

Schwätzler. albo Wasser-Amsel. Niem.

Dziób mierny, nożykowato-prosty, prawie walcowaty. Szczęka wierzchnia małym haczykiem zakończoną. Brzęgi wgięte, bardzo drobno nasiekane: u wierzchniej szczęki przy końcu w ząb wycięte. Nosdrza w osadzie na boku dzioba, wklęsłe, piórkami zastonione, z wąską szparą blisko brzegów. Głowa nieznacznie w dziób przechodzi. n. p. Sturnus Cinclus. GL.

W tym rodzaju liczymy teraz trzy gatunki. Wyżej wymieniony gatunek doznał podobnego losu jak *Płochacze*. U jednych znajdziemy go w rodzaju *Turdus*, u drugich w rodzaju *Sturnus*: a przecież ani z pierwszym ani z drugim rodzajem nie ma nic wspólnego. *Pluszcze* żyją ustawicznie nad takimi wodami, które w zimie niezamarzają. Szukając żeru wchodzą tak daleko w wodę, dopóki nogami zgruntować mogą. Żywią się Rybkami

drobnými, Owadami i Robakami. Gnieźdzą się w nórach brzegów rzek lub jezior. Głos mają dość przyjemny.

R O D Z Á Y VII. (72.)

B R Z E G U W K A. G R A L L I N A.

Gralline. Fran.

Dziób mierny, prosty, gładki, walcowaty, przy końcu słabo ściśniony, tępo zakończony. Szczęki prawie równe. Brzegi słabo wgięte, bardzo drobno nasiekane: u wierzchniey szczęki przy końcu wycięte. Broda zaokrąglona większe pół szczęki zajmuie. Otwory nosdrzy w osadzie, podłużno okrągławe, z tytu błonką w pół zakryte. Wąsy przy otworze dzioba szczeciaste, położysto-sterczące. Nogi czworopalczaste. Goleń blisko dwa razy tak długa jak palec szrodkowy. Palce wolne, skrajny równa się przy szrodkowemu. Pazur tylny najwyższy. n. p. Grallina melanoleuca. VIEILLOT.

Dotąd znány dwa gatunki, które są mieszkańcami Nowéy Hollandyi. Obadwa są czysto-biało i ciemno-czarno pięknie upstrzone. Jeden przechodzi wielkością ciała *Drozda dużego*, a drugi cokolwiek jest mniejszy. Wysokie jch nogi każą się domyślać, że powinny mieć podobny sposób życia jak *Pluszcze*, z którými także nasiekane brzegi dzioba mają wspólne. Nic jednak pewnego dotąd o nich nie wiemy. Jch postać i jch ubarwienie czynią je powabnemi dla oka.

Dziwić się potrzeba: dla czego CUVIER żadnéy o nich nie uczynił wzmianki w dziele swoim (*Le*

Régne Animal). Znajdowały się bowiem przed wydaniem dzieła wymienionego obadwa w zbiorze zoologicznym Paryzkim w bardzo pięknych exemplarzach pod napisem: „*Gralline noire et blanche de la Nouvelle Hollande.*” Z tychże samych dwóch sztuk ułożyłem wierzytelnie powyższą cechę rodzajową.

R O D Z À Y VIII. (73.)

W R O N K A. P Y R R H O C O R A X.

Chocard. *Fran.* Alpenkrähe. *Niem.*

Dziób mierny, kolorowy, przyszczypty, okrągławy, słabo łukowato nożykowaty, cokolwiek ściśniony. Szczęka wierzchnią gładką, wypukłą, słabo-spadzista. Brzegi gładkie: przy końcu szczęki górnej wycięte. Nosdrza piórkami szczeciastymi, położystemi zakryte. n. p. Cervus Pyrrhocorax. GL.

Dotąd znány dwa gatunki. Wyżey wspomniany mieszka w kraich górzystych Europy. Gnieździ się w szparach najwyższych skał. Żywi się owocami i ziarnem roślin, tudzież Owadami, Robakami, Slimakami, a nawet i ściérwem. W zimie spuszcza się z gór w niziny znacznými stadami. Mięso má wyborne, głos chrapliwy i nieprzyjemny. Drugi gatunek (*Le Sicrin* VAILL. *Afr. pl.* LXXXII.) mieszka w Indyach wschodnich. Ten szczególniéy z tego względu zasługuje na uwagę, iż nad každém uchem má po trzy szcuple pręciki rogowe, które wyrównywiają długości ciała.

Tablica XX. (66.)

POKREWIEŃSTWA 5go ODDZIAŁE B.

Ptaki Skaczące, Wcietodzióbe mające dzioby mierne lub długie, mniej więcej ściśnione, nożykowate, ogrubnie.

		RODZAJE.	GENERA.	
Dziób	mierny	przy osadzie zaokrąglony, przy końcu ściśniony, daszkowato nożykowaty 1. Wilga.	<i>Oriolus.</i>	
		łukowato nożykowaty, ostro kończysty 2. Spiewak.	<i>Philedon.</i>	
		ściśniony cały	nożykowaty, na końcu tępy 3. Drózd.	<i>Turdus.</i>
		długi, prosty	nożykowato klinowaty; równe, proste 4. Mrówkołów.	<i>Myiothera.</i>
	brzezi przy osadzie		(wywinione na wierzch 5. Sczebiot.	<i>Graculaea.</i>
	nożykowato haczykowaty, silny 6. Dzierzba.		<i>Lanius.</i>	
		długi, prosty, gruby, lekko ściśniony, nagle haczykiem zakończony . . 7. Dierzbonos.	<i>Barita.</i>	

UWAGI DO TABLICY XX. (66.)

Gdy o Ptakach tego oddziału nic ogólnego powiedzieć nie można, coby niebyło powtórzeniem powyższej cechy oddziałowej; albo czegobyśmy później powtórzyć nie musieli: przystąpimy więc wprost do uwag nad rodzajami.

R O D Z A Y I. (74.)

W I L G A. O R I O L U S.

Loriot. *Fran.* Pirol. *albo* Widewall. *albo*
Pfingstvogel. *Niem.*

Dziób mierny, słabo okrągławy, przy osadzie równie wysoki jak szeroki, przy końcu cokolwiek ściśniony, prosty, daszkowato nożykowaty, kolorową błoną pokryty. Szczęka wierzchnia dłuższa niż spodnia, z szczytem ostrym, z brzegami przy końcu wyciętymi. Nosdrza odślonione na bokach w osadzie dzioba. n. p. Oriolus Galbula. LINN.

Liczymy sześć gatunków *Wilg*, które są rozrzucone po różnych częściach świata. Na wszystkich maść żółta, czarna i maiowo zielona są przemagającemi. Wszystkie odmieniają kilka razy maść ubarwieniá. Gatunek za przykład podany mieszka w Europie. Jest u nas Ptakiem przelotnym. Na wiosnę przybywa on w nasze okolice parami. Gnieździ się w lasach zawieszając swe sztuczne, workowate gniazdo u widełkowatych gałęzek na drzewach. Żywi się Owadami, Robakami i miękkimi owocami roślin, jako to: wiśniami, malinami i t. p. w. Głos jego donośny podobny jest grubemu, wesółemu, przerywanemu gwizdaniu. A że z tym głosem

najczęściej w wilią dni dzdzystych słyszeć się daie: z tąd w niektórych okolicach Polski nazywają go także *Wywilgą*. Mięso ma smaczne. Jego ubarwienie mieści go w rzedzie najpiękniejszych Ptaków Europy. Na początku jesieni ciągną po kilka w jednym stadzie do kraiów cieplejszych.

Ten rodzaj w dziele LETEMA (*Latham*) obejmuie czterdzieści ósm gatunków. Co z tąd pocho: dzi; że do niego wmieszał *Zóttaczki*, *Ziarnojady* i *Tęgostery*.

Pod wyrazem maści *przemagającej* (n. p. *maść czarna przemagająca*) rozumiemy to, że maść *czarna* większą część pokrycia zajmuie.

R O D Z A Y II. (75.)

S P I E W A K. P H I L E D O N.

Philedon. Fran.

Dziób mierny lub cokolwiek dłuższy niż głowa, ściśniony, łukowato nożykowaty, ku końcowi zeszuplony, ostro kończysty. Szczęka wierzchnia dłuższa niż spodnia, ostro bez haczyka zakończona, z szczytem ostrym. Szczęka spodnia wgięta, brzegi szczęki wierzchniej przy końcu słabo wycięte. Otwory nosdrzy podłużne, okrągławe, z błoną osady dzioba aż ku szrodkowi jego wysunione, odstosione. Piórka wypustek czoła daleko na boki dzioba sięgają. Język na końcu roztrzepany, penzellowaty. n. p. Merops carunculata. SHAW.

Do tego rodzaju należy teraz znanych przeszło *dwadzieścia* gatunków, które w dawniejszych systematach znajduiemy rozprószone po różnych rodzajach. Mianowicie w rodzajach: *Merops*, *Corvus*, *Sturnus*, *Gracula*, *Certhia* i *Turdus*. Zaiste! słu-

sznie dziwić się potrzeba, że tak charakterystyczne, i na pierwszy prawie rzut oka od wszystkich jnych różniące się Ptaki, mogły podobnego doświadczyć losu. Oprócz powyższych wyraźnych cech rodzajowych, każdy prawie gatunek má coś szczególniejszego albo w sposobie pokrycia, albo w budowie ciała. Jedne z pomiędzy nich mają mniej więcej wyraźne wyrosty na dziobie: takim jest n. p. *Merops corniculatus*. LATH. — Drugie ozdobione są pod dziobem nagimi, różnomaścistemi, skorzanemi plátkami: jak n. p. *Corvus paradoxus*. LATH. — Inne mają pewną część głowy nagą: n. p. *Certhia lunata*. VIEILL. — Na jnych nakoniec postrzegamy w pokryciu osobliwszą budowę czyli ukształcenie piór: jak to n. p. *Merops Novae Hollandiae*. GL. i t. p. w.

Niemal wszystkie *Spiéwaki* mają głos bardzo przyjemny. Są mieszkańcami różnych części świata; żaden jednakże nie należy do Europy. Żywią się one Owadami, Robákami i miękkimi owocami roślin.

R O D Z A Y III. (76.)

D R Ó Z D. T U R D U S.

Merle. albo Grive. Fran. Drossel. Niem.

Dziób mierny, prosty, ściśniony, nożykowaty, tepo kończysty. Szczyt na końcu lekko spadzisty. Brzegi szczęki wierzchniey przy końcu wycięte. Nosdrza z otworami okrągławemi w osadzie na bokach dzioba, nagie, z góry błonką ruchomą zakryte. Ogon mierny lub długi. n. p. Turdus pilaris. GL. —

W tym rodzaju mieścimy blisko *sto pięćdziesiąt* gatunków, z których w samey Europie znamy trzy-nastę. Wszystkie prawie są Ptákami tułaiącemi

się. W czasie wiosny i lata żyją parami w lasach i w zaroślach. Gnieźdzą się w gęstwinach budując gniazda na gałązkach drzew. Żywią się Owadami, Robákami i jagodami. W jesieni zbierają się w wielkie stada, a tułając się z miejsca na miejsce, objadają winne grona, kaliny, jałowce i t. p. Wszystkie mają mięso wyborne. Niektóre przyozdobione są powabnym ubarwieniem; a wiele między niemi jest takich, które śpiewają bardzo przyjemnie. Między ostatniemi *Drózd Zartownis* (*Turdus polyglottus*) mieszkający w Ameryce zasługuje na szczególniejszą uwagę: jest on prawda szary i niepozorny, ale przyjemnością głosu przechodzi nawet *Słowika rudego* tém bardziej; gdyż umie naśladować głosy wszystkich niemal Ptaków.

R O D Z À Y IV. (77.)

M R Ó W K O Ł Ó W. *MYIOTHERA.*

Fourmilier. *Fran.* Ameisenjäger. *Niem.*

Dziób mierny, nożykowato-klinowaty, prosty, jednostajnie ściśniony, tepo kończysty, przy osadzie wyższy niż szerszy z szczytem prostym. Brzegi szczęki wierzchniey proste, niewywinione, przy końcu wycięte. Wąsy przy pasczy szczeciaste sterzące. Nosdrza w osadzie dzioba z otworami okrągławemi. Ogon krótki. Nogi wysokie. n. p. Turdus Coraya. GL. —

Do tego rodzaju liczymy blisko *dwadzieścia* gatunków, które w dawniejszych dziełach rozrzucone są częścią w rodzaju *Corvus*, częścią w rodzaju *Turdus*. Każdą prawie część świata ma sobie właściwe gatunki. Wszystkie żyją pojedynczo w gęstych lasach i zaroślach. Latają bardzo mało. Biegają prawie ustawicznie po ziemi. Żywią się jago-

dami, Robákami i Owadami. Nade wszystko náybardziej lubią Mrówki. Jedne z pomiędzy nich przvozdobione są powabném ubarwieniem, drugie obdarzone przyjemnym głosem. Należą do Ptaków pomniejszych. Nogi (w stosunku do ciała) mają w tym rzedzie tak wysokie, że na piérwszy rzut oka здаją się należęć do rzedu Ptaków *Brodzących*; lecz nogi aż do kolanek piórami pokryte, i palce zupełnie wolne każą je tu zostawić.

R O D Z A Y V. (78.)

S C Z E B I O T. G R A C U L A E A.

Martin. Fran.

Dziób mierny, klinowato nożykowaty, ściśniony, prosty z szczytem ku końcowi spadzistym. Brzeżki szczeki wierzchniej przy osadzie na wierzch wywinięte, dalej proste, przy końcu wycięte. Na głowie błizny lub płatki nagie. — Nosdrza w osadzie dzioba, z otworami podłużno okrągławemi. Ogon i nogi mierne. n. p. Gracula tristis. LATH.

Ten rodzaj obejmuje przeszło *dziesięć* gatunków, które dotąd (niewiedzieć dla jakich przyczyn) błakaia się u dawniejszych Systematyków w rodzajach *Gracula*, *Paradisea*, *Sturnus*, *Turdus*, a nawet i w rodzaju *Certhia*.

Szebioty są mieszkańcami południowych krajów i wysp: żaden więc nie należy do Europy. — Wszystkie żywią się Owadami, Robákami i owocami roślin. Szczególniej zaś lubią Szarańczę i liszki Chrzaszczów, których pilnie w swiętych rolach szukają. Są bardzo żarłoczne, swięgotliwo wrzaskliwe, i śmiałe aż do zuchwałości. Młodo złowione

łatwo się ugłaskać daia; a nauczywszy się gadać, szcebiocą ustawicznie. W jesieni lataią wielkimi stadami. —

R O D Z A Y VI. (79.)

D Z I E R Z B A. L A N I U S.

Pie-Grièche. Fran. Würger. Niem.

Dziób mierny, silny, ściśniony, prosto nożykowaty, przy osadzie wyższy niż szerszy. Szczyt dzioba na czoło niezastaiący, ostry, prosty, przy końcu łukowato spadzisty, ostrym haczykiem zakończony. Brzegi szczęki wierzchniey przy końcu głęboko w ząb wyciete; u spodniey zaś na końcu ścięte. Otwory nosdrzy okrągławe na bokach w osadzie dzioba. Przy pasczy wasy szczeciaste, sterczące. n. p. Lanius Excubitor. GL.

Dzierzb liczymy blisko pięćdziesiąt gatunków. Każda prawie część ziemi ma z nich sobie właściwe. W samey Europie gości jch cztery gatunki; a te są u nas Ptakami przelotnymi. Na początku wiosny przybywają parami w nasze okolice. Gnieźdzą się na gałazkach w gęstych krzakach. Na widok zbliżającego się Człowieka lub zwierzęcia jakiego do jch gniazda, wydają głos podobny mlaskaniu. Są śmiałe, zuchwałe i natarczywe. Żadnemu Ptakowi do swych gniazd zbliżyć się nie pozwalają. Lubo należą do liczby Ptaków pomniejszych: z podziwienią godną odwagą uderzają one na Sroki i Wrony; a cisnąc się jm w locie z zajadłością pod skrzydła odpędzają je dokuczny szczypaniem daleko od posady swojej. Tém podobne napowietrzne jch walki godne są widzenia. *Dzierzby* żywią się prawie wyłącznie Owadami i Robakami. Niektórzy Badacze twierdzą, że pożeraią także Ptaki drobniejsze.

To podanie było przyczyna, że je dawniejsi Naturaliści (w brew niezgodności cech) do rzędu Ptaków *Drapieżnych* liczyli. Niektóre między niemi mają głos dość przyjemny.

R O D Z A Y VII. (80.)

D Z I E R Ż B O N O S. *B A R I T A.*

Cassican. Fran.

Dziób długi, gruby, prosty, tęp, potężny, okrągławo czworograniasty, ku końcowi coraz mocniéj ściśniony. Szczyt szeroko na czoło zastaiący, prosty, słabo spłaszczony; na końcu dzioba nagle spadzisty, ostrym haczykiem zakończony. Brzegi szczeki wierzchniéj przy końcu w ząb wycięte. Broda większe pół szczeki spodniéj zajmuje. Otwory nosdrzy podłużne blisko osady na bokach dzioba wydłubane, niczém niezastłonięte. n. p. Coracias varia. LATH.

Tu należy sześć gatunków, których większą część zamieszkuje wyspy morza Indyjskiego. Żaden nie znayduje się w Europie. Opisy jch czytamy w dziełach dawniejszych rozrzucone po rodzajach *Coracias*, *Gracula*, *Corvus*, i *Paradisea*; chociaż z cechami tych rodzajów náy mniejszego nie mają podobieństwa. Niektóre między niemi dorastają wielkości *Wrony*. Obyczaje jch mają być podobne obyčajom *Dzierzb*.

Ta-

Tablica XXI. (67.)

P O K R E W I E Ń S T W A 5g o O D D Z I A E C.

Ptaki Skaczące, Wciętodziobe mające dziób gruby, krótszy niż głowa.

9

		RODZAJE.	GENERA.
Dziób	zaokrąglony	prawie walcowaty, tępy, potężny	1. Gryzichrzaszcz. <i>Psaris.</i>
		stożkowaty, ostro kończysty; skrzydła długie	2. Sinodziób. <i>Ocypterus.</i>
		wypukło daszkowaty z szczytem łukowatym	3. Wdzięczka. <i>Bethylus.</i>
	daszkowato	krótszy niż głowa; zuchwy grube	4. Tanagra. <i>Tanagra.</i>
		klinowaty } połowie głowy równaiący	5. Wziłotozmián. <i>Euphone.</i>
		bardzo krótki troygraniasto daszkowaty	6. Krótkodziób. <i>Spizites.</i>
	wypukły, przy nasadzie przygnieciony	7. Siwopiór. <i>Grauculus.</i>	

Tom II.

UWAGI DO TABLICY XXI. (67.)

O ptákach tego oddziału tyle tylko można powiedzieć w ogólności, że prawie wszystkie nie mają wola wyraźnego.

R O D Z A Y I. (81.)

G R Y Z I C H R Z A S C Z. P S A R I S.

Becarde. Fran.

Dziób długości głowy równiający, prosty, bardzo gruby, prawie walcowaty, przy końcu cokolwiek zeszuplony i lekko ściśniony, tępy. Szczyt dzioba na czole niezastaiący, zaokrąglony, prosty, na końcu nagle spadzisty. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu słabo wycięte. Otwory nosdrzy okrągłe, duże, na bokach dzioba blisko osady wydrążone, odstonione. Głowa duża, lekko spłaszczona. Palce przednie przy nasadzie zrosłe. n. p. *Lanius Cayanus*. GL.

Znamy trzy gatunki, które dotąd mieszano do rodzaju *Lanius*. Prawie wszystkie są mieszkańcami południowej Ameryki. Obyczaje ich są nam dotąd nie wiadome. Zrosłemi przy nasadzie palcami czynią one ważny wyjątek w tym pokrewieństwie, gdyż w wszystkich innych rodzajach palce są zupełnie wolne.

RODZAY II. (82.)

SINODZIÓB. OCYPTERUS.

Langrayem. albo Piegrièche-Hirondèle. Fran.

Krähenjäger. Niem.

Dziób cokolwiek krótszy niż głowa, prawie mierny, gładki, silny, stożkowaty, na końcu lekko ściśniony, ostro kończysty. Szczyt dzioba zaokrąglony, prosty, przy końcu słabo spadzisty. Szczęka wierzchnia dłuższa niż spodnia. Brzegi szczeki wierzchniej cokolwiek wycięte. Broda dwie trzecie części szczęki dolnej zajmuje. Otwory nosdrzy na dziobie blisko osady małe, niby wydłubane, rzadkiemi, położystemi wąsami w pół zastoniowane. Ogon mierny, zaokrąglony lub słabo wycięty. Skrzydła złożone dłuższe niż ogon, lub jemu równe. n. p. Lanius leucorhynchos. GL.

W tym rodzaju liczymy pięć gatunków. Wszystkie prawie są mieszkańcami wysp morza Indyjskiego; mianowicie wysp Manilli, Timoru i t. p. Największy między niemi nieprzechodzi wielkością *Dzierzby czarnoczelnéj*. Wszystkie więc należą do liczby Ptaków pomniejszych. Mimo swą małość są one aż do zuchwałości śmiałe. Nierównie większe, do ich gniazd zbliżające się Ptaki odpędzają z największą zapalczywością. Mając skrzydła długie latają bardzo szybko i zwinnie. Żywią się wyłącznie Owadami i Robakami. Wszystkie dotąd znane mają dzioby błękitne. Ten szczególniejszy charakter różniąc je od wszystkich innych na pierwszy rzut oka, posłużył nam za źródło do ich nazwiska rodzajowego.

R O D Z A Y III. (83.)

W D Z I E C Z K A. B E T H Y L U S.

Béthyle. Fran.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, silny, gładki, daszkowato wypukły. Szczyt łukowato spadzisty. Szczęka wierzchnia dłuższa niż spodnia. Broda lekko wypukła, zaokrąglona, większe pół szczęki dolnej zajmuje. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu lekko wycięte. Otwory nosdrzy okrągłe na bokach dzioba blisko szczytu i osady, odstonione. Skrzydła mierne. Ogon długi. n. p. Lanius Leverianus. GL.

Znamy tylko jeden gatunek, który jest mieszkańcem Ameryki południowej. Jego obyczaje są nam dotąd niewiadome.

R O D Z A Y IV. (84.)

T A N A G R A. T A N A G R A.

Tangara. Fran. Spatz. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, nożykowato klinowaty, przy nasadzie prawie tak szeroki jak wysoki. Szczyt tępy, przy końcu spadzisty. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wycięte. Zuchwy szczęki spodniej przy nasadzie mniej więcej zgrubiałe. Nosdrza w osadzie dzioba z otworami okrągłymi.

Ten rodzaj obéymuie blisko *dwadzieścia* gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki. Żywią się Owadami, Robakami i nasionami roślin. Wszystkie są z liczby Ptaków drobnych. Zręczność niektórych w budowaniu gniazd zasługuje na uwagę. CUVIER dzieli je na następujące cztery podrodzaie.

a. TANAGRA. TANAGRA.

Tangara Gros-Bec. *albo* Tangara proprement dit.

Dziób silny, wypukły, z szczytem zaokrąglonym. Zuchwy szczęki spodniey przy nasadzie mało co zgrubiałe. n. p. Tanagra magna. GL.

b. TANGARZYK. CARDINALIS.

Tangara - Cardinal. *Fran.*

Dziób prawie stożkowaty z szczytem zaokrąglonym. Brzegi szczęki wierzchniey przy końcu w tępy ząb wycięte. n. p. Tanagra rubra. GL.

c. LORYIOT. LORIOTUS.

Tangara-Loriot. *Fran.*

Dziób ostro kończysty, cokolwiek zgięty. Zuchwy szczęki spodniey przy nasadzie bardzo mało zgrubiałe. n. p. Tanagra cristata. GL.

d. ZUCHWIAK. RAMPHOCELUS.

Tangara-Ramphocèle. *Fran.*

Dziób daszkowato klinowaty. Zuchwy szczęki spodniey przy nasadzie potężnie zgrubiałe. n. p. Tanagra Jacapa. GL.

R O D Z A Y V. (85.)

W Z Ł O T O Z M I A N. E U P H O N E.

Euphone. *albo* Tangara-Bouvreuil. *Fran.*

Dziób prosty, krótki, połowie długości głowy równaiący, gruby, tróygraniasty, daszkowato klinowaty: przy nasadzie szerszy niż wyższy, na bokach wgnieciony; przy końcu ściśniony. Szczyt ostry, nożykowato łukowaty. Brzegi szczęki wierzchniey

przy końcu lekko wycięte. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba. n. p. *Tanagra tricolor*. GL.

W tym rodzaju mieści się przeszło *dwadzieścia* gatunków. Wszystkie zamieszkują gorące kraje Ameryki. Żywią się Owadami, Robakami i ziarnem. Są to same drobne, ale bardzo powabnie ubarwione ptaszki. Niektóre między niemi obroczone ukośnie do słońca zmieniają całe ubarwienie w żółtość i połysk czystego złota. Takim jest n. p. *Tanagra flava*. GL.

Ta podziwienią godną zmienność maści w jch ubarwieniu posłużyła za zasadę do jch nazwiska rodzajowego. Są także między niemi i takie, które śpiewają przyjemnie.

R O D Z A Y VI. (86.)

K R O T K O D Z I Ó B. S P I Z I T E S.

Lanielle. *Fran.* Kurz-Schnabel. *Niem.*

Dziób bardzo krótki, silny, prosty, tróygraniasty. Szczyt ostry, nożykowaty, małym haczykiem zakończony. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wycięte. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba wazkie, z wierzchu błonką zakryte, piórami położystemi w pół zastonione. n. p. *Pipra punctata*. LATH.

Znamy dotąd *dwa* gatunki, które mimo różnic w budowie dzioba i nóg wmieszano do rodzaju *Pipra*. Obadwa żyją na Nowey Hollandyi. Obadwa mają postać i ubarwienie przwiemne. Należą do liczby Ptaków najmniejszych; bo ledwie wyrównywią *Sikorze modréy*. O jch obyczaiach nic jeszcze pewnego nie wiemy.

Ten rodzaj utworzył LICHTENSTEIN *Profesor Zoologii w Król. Berlińskim Uniwersytecie.*

R O D Z A Y VII. (87.)

S I W O P I O R. G R A U C A L U S.

Choucari. albo Échenilleur. Fran.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, daszkowato wypukły, w pół haczykowaty: przy nasadzie pod wąsami mniej więcej przygnieciony i prawie tak wysoki jak szeroki; dalej wzniesiony, wypukły, słabo ściśniony. Szczyt tępy, łukowato spadzisty. Szczęka wierzchnia cokolwiek dłuższa niż spodnia. Broda cokolwiek wypukła. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu słabo wycięte. Otwory nosdrzy gestemi położystemi, szczeciastemi wąsami zakryte. n. p. *Corvus papuensis*. GL.

Liczba gatunków tu należących dochodzi do dwudziestu. Są one mieszkańcami południowej Afryki, Indyy wschodnich i wysp jm przyległych. U dawniejszych Systematyków znajdujemy opisy jch częścią w rodzaju *Corvus*, a częścią w rodzaju *Muscicapa*; lecz trudno pozornego nawet upatrzeć w nich podobieństwa, któreby takie jch pomieszczenie usprawiedliwić mogło.

CUVIER utworzył z nich dwa osobne podrodzaje 1. *Craucalus*. n. p. *Corvus novæ Guineæ*. LATH. — i 2. *Ceblepyris*. n. p. *Muscicapa cana*. GL. — Widziałem sam, i opisałem szczegółowo wszystkie te Ptaki; ale mimo najściślejszego porównywania, nie mogłem dostrzedz w nich takich różnic na którychby powyższy jch podział oprzeć można.

Nazwisko tego rodzaju zastosowano do maści jch ubarwienia; gdyż gatunki dotąd znane albo są siwe albo popielate, i różnią się między sobą tylko upstrzeniem i wielkością.

Tablica XXII. (68.)

P O K R E W I E Ń S T W A 5go. O D D Z I A Ł E D.

Ptaki Skączące, Wcietodziobe mające dziób' mierny lub dłuższy niż głowa, przy nasadzie szerszy niż wyższy.

		RODZAJE.	GENERA.	
Wąsy przy pasczy	} żądne: { głowa	długie, szczeciaste, sterczące	1. Mucholówka. <i>Muscicapa.</i>	
		} mierna {	nagá	2. Łysák. <i>Gymnocephalus.</i>
			czubata	3. Strójnoczub. <i>Cephalopterus.</i>
		duża, piórami pokryta	4. Jedwabnik. <i>Ampelis.</i>	

UWĄGI DO TABLICY XXII. (68.)

Przejdźmy odrazu do uwąg nad każdym z dopiero wymienionych rodzajów.

R O D Z A Y I. (88.)

MUCHOŁÓWKA. *MUSCICAPA.*

Gobe-Mouche. *Fran.* Fliegenschnäpper. *Niem.*

Dziób mierny, silny, nizko daszkowaty, przy nasadzie szerszy niż wyższy. Sczęka wierzchnia małym haczykiem zakończona, z brzegami przy końcu wyciętami. Otwory nosdrzy okrągławe w osadzie na bokach dzioba wąsami szczeciastemi zasłonione. Wąsy przy pasczy szczeciaste, sterczące.

Ten rodzaj zawiera przeszło *sto* gatunków różnej wielkości. Każdą część świata, a nawet każdą prawie większą wyspą ma między temi sobie właściwe gatunki. W Europie znamy jch trzy. Wszystkie żyją niemal wyłącznie Owadami i Robakami, za którymi się ustawicznie uganiają. Wszystkie okazują w oczach pewien wyraz zuchwałości. Niektóre są dosyć powabnie ubarwione. CUVIER dzieli ten rodzaj na cztery następujące podrodzaje.

a. MUCHOŁÓWKA. MUSCICAPA.

Gobe-Mouche. *Fran.*

Dziób prosty, cokolwiek tylko szerszy, niż wyższy. n. p. *Muscicapa grisola.* GL.

Do tego oddziału należą wszystkie Europejskie i niektóre mniejsze zamorskie gatunki.

b. DŁAWIMUSZKA. MUSCIPETA.

Moucherole. *Fran.*

Dziób prosty, dwa razy tak szeroki jak wysoki. n. p. *Muscicapa paradisi.* GL.

Tu należą drobniejsze, ale z całego rodzaju náyozdobniejsze gatunki. Między niemi pomieścić potrzeba i te, które w dawniejszych systematach mylnie do rodzaju *Todus* policzono. Wszystkie są zamorskie (*exoticus*).

c. TYRAN. TYRANNUS.

Tyran. *Fran.*

Dziób potężny, cokolwiek szerszy niż wyższy przegieto-prosty, wyraźnie daszkowaty. n. p. *Lanius sulfuraceus.* GL.

Do tego oddziału należą gatunki okazalsze, których większą część (niewiedzieć z jakiego powodu) policzoną była do rodzajów *Lanius* i *Corvus*. — Resztę znánydujemy w rodzaju *Muscicapa*. Zdarzają

się także, że niektórych gatunków samice w jnnym, a samców w jnnym z tych trzech rodzajów napoty-
kamy opisane. Wszystkie są zamorskie. Postać
jch okazuje nawięcej wyrazu zuchwałości.

d. ZUKODŁAW. EDOLIUS.
Drongo. *Fran.*

Dziób potężny, cokolwiek szerszy niż wyższy, daszkowato nożykowaty, cały słabo łukowato zgięty.
n. p. *Lanius forficatus.* GL.

W tym oddziale mieścimy same okazałe gatunki, które tyle mają w sobie charakterystyczności, iżby z nich osobny rodzaj utworzyć można. Doznały one podobnego losu jak przeszłe; znaydujemy bowiem opisy jch rozrzucone w rodzajach *Corvus*, *Lanius*, *Muscicapa*: co gorsza? nawet i w rodzaju *Cuculus*. Prawie wszystkie żyją na wyspach Wschodnio-Indyjskich.

R O D Z A Y II. (89.)

Ł Y S A K. G Y M N O C E P H A L U S.

Gymnocephale. albo Tyran-Chauve. albo
Choucas-Chauve. *Fran.*

Dziób mierny, gruby, potężny, daszkowaty, prosty: przy osadzie przeszło dwarazy tak szeroki jak wysoki; ku końcowi zwolna ściśniony. Szczyt wzniesiony słabo nożykowato spadzisty, małym haczykiem zakończony. Brzegi szczęki wierzchniey przy końcu wycięte. Otwory nosdrzy okrągławe w osadzie dzioba. Pącz Obszerna. Głowa naga, miernej wielkości.

Tu należą dwa gatunki; a i te potrzeba na dwa osobne podrodzaje rozdzielić.

a. **ŁYSAK. GYMNOCEPHALUS.**
 Tyran Chauve. *Fran.*

Szczyt dzioba ostry. Głowa cała naga. Szyja pokryta gęsto piórami dużemi. n. p. *Gymnocephalus Capucinus.* GEOFF.

Gatunek za przykład dopiero wymieniony cały oliwkowo tabaczkowaty jest wielkości *Kawki*. Mieszka w Kaiennie. W ostatniem wydaniu dzieł LINNEUSZA znayduie się opisany pod nazwiskiem *Corvus calvus*. Trudno zgadnąć powodów takiego pomieszczenia. Kształt dzioba jego i głowa naga, która z pomiędzy gestych i dużych piór szyi podobnie jak z kaptura wygląda: rozróżniają go zaraz na pierwszy rzut oka od wszystkich dotąd znanych Ptaków. — Sposób życia jego jest jeszcze nie wiadomy.

b. **ŁYSOWRON. GYMNODERUS.**
 Gymnodère. *Fran.*

Szczyt dzioba tępy. Głowa i szyja miejscami nagie, a miejscami pokryte piórkami kutnerowatemi. n. p. *Gracula nudicollis.* SH.

Gatunek za przykład tu podany opisany jest w ostatniem wydaniu dzieł LINNEUSZA pod dwiema następującemi nazwiskami: *Corvus nudus* i *Gracula foetida*. A przecież ani z pierwszym ani z drugim rodzajem nie má cech wspólnych. Mieszka w Ameryce południowey.

R O D Z À Y III. (90.)

STROYNOCZUB. CEPHALOPTERUS.

Cephaloptère. Fran. Schopfvogel. Niem.

Dziób mierny: potężny, gruby, daszkowato nożykowaty: przy osadzie prawie tak wysoki jak szé-

roki. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu słabo w ząb wycięte. Nosdrza piórami czuba zastonione. Na głowie i na osadzie dzioba pióra geste, pionowe, wysokie, u wierzchu rozszerzone i na boki poschyłane tworzą czub wielki w kształcie wypukłej muszli, która cały dziób zastania. Boki szyi nagie. Na przodzie szyi pióra długie, szerokie, w jeden kłęb zwinione, i na kształt worka przed piersiami wiszące. n. p. *Cephalopterus ornatus*. GEOFF.

Znamy tylko jeden gatunek. Jest on wielkości *Wrony*. Mieszka w Ameryce. Jego obyczaje i sposób życia są jeszcze nie znaiome. *Stroynoczub* jest Ptakiem tak osobliwszym z kształtu czuba i z piór przed piersiami wiszących, że między dotąd znanymi Ptakami nic jemu podobnego nieznamydujemy.

R O D Z A Y IV. (gr.)

J E D W A B N I K. A M P E L I S.

Piauhou. Fran.

Dziób cokolwiek krótszy niż głowa, gruby, prosty, silny, okrągławo daszkowaty, przy osadzie prawie tak wysoki jak szeroki, lub cokolwiek szerszy. Szczyt zaokrąglony, przy końcu spadzisty. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wycięte. Pącz obszerna. Nosdrza w osadzie dzioba piórami zastonione. Głowa duża, bez czuba, suto piórami pokryta. n. p. *Muscicapa rubricollis*. GL.

Ten rodzaj składa się z czterech gatunków, które mieszkają w Ameryce. Należą one do okazalszych i powabnie ubarwionych Ptaków. Opisy jch czytamy w dziełach dawniejszych przy rodzajach *Muscicapa*, *Coracias*, i *Ampelis*. Wszystkich ulubionym pokarmem są Owady. Głos mają nie przyjemny, wrzaskliwy.

Tablica XXIII. (69.)

P O K R E W I E Ń S T W A 5go. O D D Z I A Ł E. E.

Ptaki Skaczące, Wciętodzióbe maiace dziób krótszy niż głowa,
nizki, przy nasadzie rozszerzony: pascz obszerną.

RODZAJE. GENERA.

Dziób
 { nizko daszkowaty 1. Szkarłatuwka. *Cotinga*.
 < z wierzchu i ze spodu wypukły 2. Jemiolucha. *Bombycivora*.
 < bardzo nizki i rozszerzony . 3. Włokopacz. *Procnias*,

UWAGI DO TABLICY XXIII. (69.)

O Ptakach tego oddziału tylko to można powiedzieć w ogólności, że mają pascz bardzo obszerną, i że tą czynią piękny przechód do pokrewieństwa następującego.

R O D Z A Y I. (92.)

SZKARŁATUWKA. *COTINGA*.

Cotinga. *Fran.* Schmukkvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, nizki, przy osadzie znacznie szerszy niż wyższy, daszkowaty, z szczytem słabo nożykowato spadzistym. Szczęki prawie trójkątne: wierzchnia małym haczykiem zakończona. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu

wycięte. *Pasz obszerna. Nosdrza w osadzie piórami zastonione. Głowa mierna.* n. p. *Ampelis Pompadora.* GL.

Szkarłatówki są mieszkańcami Ameryki. Żywią się Owadami, Robakami i miękkimi owocami drzew. Samce stare niemal w wszystkich gatunkach w porze parzenia się przyozdobione są ubarwieniem przepyszny. Najwyższy błękit lazuru i najpiękniejszą purpura obok najczystszej białości, są to maści w tym rodzaju najzwyczajniejsze, które ożywia świetny połysk. Samice zaś i młode jednoroczne samce bywają pospolicie niepozorne, szarawe, i nieokazują na sobie ani śladu tej piękności barwy, jaką w roku trzecim otrzymać mają. Dobrze różnionych znamy pięć gatunków. — Budowa piór w ich pokroju zasługuje na uwagę.

R O D Z Á Y II. (93.)

JEMIOLUCHA. *BOMBYCIVORA.*

Jaseur. Fran. Seidenschwanz. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, prosty: przy osadzie mocno przygnieciony, znacznie szerszy niż wyższy; przy końcu zeszuplony, z wierzchu i ze spodu słabo wypukły, zaokrąglony. Brzegi szczeki wierzchniej przy końcu słabo w ząb wycięte. Nosdrza z osadą ku szrodkowi dzioba posunięta, gestemi szczeciastymi, położystymi wąsami pokryte. Pasz obszerna. Szypułki lotek krótszych rogowemi, jasno maścistemi płatkami zakończone. n. p. *Ampelis garulus.* GL.

Tu liczymy z pewnością dwa gatunki, które mieszkają w północnych krajach Europy i Ameryki. Żyją gromadnie. Są Ptakami tułającemi się. — Bez względu na porę roku przelatują stadami z miejsca na miejsce. Objadają winne grona, owoce Ka-

liny, Jarzębiny, Jemioly, Jałowce i jagody wszelkiego gatunku. Są niezmiernie żarłoczne, świegotliwe i głupie. Łapią się w náyprostsze sidła. Złowione łatwo się oswaiają, i jedzą wszystko. Ubarwienie mają dosyć-powabne, a mięso wyborne.

R O D Z A Y III. (94.)

W I E L K O P A S C Z. P R O C N I A S.

Procnias. *Fran.* Schnapper. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, płaski, przy osadzie potężnie rozszerzony, prawie trójkątny. Szczyt przy końcu słabo spadzisty, małym ściśnionym haczykiem zakończony. Brzegi szczeki wierzchniej przy końcu wycięte. Broda krótka, zadarta, płytka. Otwory nosdrzy okrągławe, na przód zwrócone, z osadą aż ku środkowi dzioba posunione. Pascus bardzo obszerna z otworem aż popod oczy zastającym. Język bardzo krótki, szczupły, na końcu rozdwojony, kończysty. Skrzydła mierne. Nogi przykrótkie. n. p. Ampelis caruuculata. GL.

Ten rodzaj obeymuje pięć gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowej. Żywią się owocami miękkieni roślin, Owadami i Robakami. Nie wiele znajdziemy między niemi takich gatunków, któreby na sobie nie miały nic osobliwego. U jednych postrzegamy mięsiste wyrosty na głowie; u drugich widzimy pod dzióbem wiszące u podgardla wazkie, długie, nagie skorzane strzępki; na jnych zastanawia przyjemna zmiennosc maści ubarwienia. Większa część dotąd znanych będąc białe lub siwe są z pokrycia swego nie pozorne. Znajdują się między niemi i takie, które mają do tego stopnia piękne ubarwienie, że do ozdobniejszych Ptaków policzone bydz mogą.

Tablica XXIV. (70.)

P O K R E W I E Ń S T W O VI. (15.)

P A S C Z A S T E. H I A N T E S.

Ptaki Skaczące mające pascz bardzo obszerną: dziób krótki, niski; przy osadzie potężnie rozszerzony: brzegi szczek gładkie, wgięte: nogi krótkie.

R O D Z A Y. G E N U S.

Jaskółka. *Hirundo.*

UWAGI DO TABLICY XXIV. (70.)

Ponieważ to pokrewieństwo zawiera tylko jeden rodzaj: przystąpmy więc wprost do uwag rodzajowych.

R O D Z A Y I. (95.)

J A S K O Ł K A. H I R U N D O.

Hirondelle. *Fran.* Schwalbe. *Niem.*

Dziób krótki, daszkowaty, tróyraniasty: przy nasadzie mocno przygnieciony i rozszerzony: na końcu ściśniony, słabo haczykowaty. Brzegi szczek wgięte, niewycięte. Broda prosta. Pascz obszerna. Wąsy przy pasczy drobne, rzadkie. Otwory nosdrzy okrągławe w osadzie dzioba piórami zastonione.

Je-

Jezyk krótki szeroki, skrzydła długie. Nogi krótkie słabe, kosmate lub nagie, czworo palczaste. Palec tylny u niektórych dowolnie na bok zwrotny. n. p. Hirundo urbica. GL.

Jaskótek znamy przeszło trzydzieści gatunków; a te są mieszkańcami różnych części świata. Europa liczy jch trzy; i te są Ptakami przelotnymi. Przybywają one do nas w połowie wiosny; a na początku jesieni odlatują stadami do krajów cieplejszych. Z tych dwa gatunki (*Dymówka* i *Oknówka*) budują sobie gniazda z błota przyczepiając je do domów ludzkich w miejscach zabezpieczonych przed dęszem. Błoto na gniazda noszą w dziobie i w części gardła, i urabiają go z śliną swoją; a ta nadaie mu tę wiśłą tęgość, jaką po wyschnięciu okazuje w jch gniazdach. Gospodarze rządni niepozwalają im przyczepiać gniazd do domów swoich z dwóch następujących przyczyn: naprzód, że szpecą domy błotem i gnoiem swoim; a powtóre ponieważ się w jch gniazdach *Pluskwy* bardzo mnożą, które po odlocie *Jaskótek* do mieszkań ludzkich przechodzą. Powyższe dwa gatunki *Jaskótek* europejskich są dotąd u pospolstwa przedmiotem nainiedorzeczniejszych baśni i powieści. Trzeci gatunek *Jaskótek* europejskich (*Grzebielucha*) gnieździ się w norach podziemnych.

Wszystkie *Jaskółki* mają lot bardzo bystry. Na wszystkich maść czarna jest przemagająca. Zyią gromadnie latając licznymi stadami bardzo wysoko. Są śmiałe aż do zuchwałości. Z Ptakami drapieżnymi lubią się drażnić: skoro którego spostrzegą, krążą około niego z przeraźliwym krzykiem. Zyią się prawie wyłącznie drobnymi wysoko latającymi Owadami: dla tego też uganiają się za niemi ustawicznie w powietrzu. Wszystkie prawie święrgoczą dość przyiemnie. Wszystkie będąc Ptakami kochającemi wol-

ność nieograniczoną, nie pozwalają się trzymać w klatkach; bo dla niedostatku przyzwoitego ruchu i świeżych Owadów, wkrótce w nich zdychają. Wszystkie prawie okazują w lepieniu swych gniazd bardzo wiele zręczności. Gniazdo *Jaskółki Salangany* (*Hirundo esculenta*. GL.) mieszkającej w Indyach na brzegach Kochinchiny, jest bardzo kosztowne; liczą go bowiem między náywiększe przysmaczki na stołach pańskich.

To pokrewieństwo jest pięknem ogniwem między rzędami Ptaków *Skaczących* i *Przyczepnych*.

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków *Skaczących*.

Tablica XXV. (71.)

R Z Ę D C Z W Á R T Y. (20.)

PRZYCZEPNE. ADHAMANTES.

Ptaki mające nogi krótkie, czworopalczaste: palce *albo* wolne i wszystkie na przód zwrócone; *albo* cokolwiek przy nasadzie błoną spięte, a palec czwarty dowolnie zwrotny: dzioby rozmaite.

RODZAJE. GENERA.

wolne, wszystkie na przód przedłużone i. Jérzyk. *Cypselus*.
zwrócone; skrzydła

miernie . . . 2. Czepiga. *Colius*.

spięte cokolwiek przy osadzie;
palec tylny zwrotny 3. Kozodóy. *Caprimulgus*.

UWAGI DO TABLICY XXV. (71.)

Jdąc tu za przykładem sławnego *Ornitologa* BRISSONA, odważam się na utworzenie rzędu osobnego z rodzajów dopiero w tablicy wyrażonych. Oczywiście cech w uporządkowaniu ich palców u nóg zdaie się dostatecznie usprawiedliwiać krok niniejszy. Jakoż jedne z policzonych tu Ptaków mają u nóg palce wolne i wszystkie cztery stale na przód zwrócone, u drugich zaś palec czwarty umieszczony jest na przyszrodkowej stronie nogi, i może się dowolnie na przód lub na bok zwracać, nigdy jednakże zupełnie w tył przekreścić się niepozwoili. Ostatnie mają palce przy nasadzie cokolwiek błoną spięte. —

Wszystkie prawie tu policzone Ptaki okazują szczególniejszą zręczność w przyczepianiu się do ciał gładkich. Większa jch połowa ma skrzydła długie, a lot bardzo bystry. Niektóre (mimo innego ukształcenia nóg) łażą zręcznie po drzewach. Wszystkie nie mają wola wyraźnego.

R O D Z A Y I. (96.)

J É R Z Y K. C Y P S E L U S.

Martinet. *Fran.* Hakkler. *albo* Segler. *Niem.*

Dziób bardzo krótki, trójkątny, słaby: przy osadzie przynięciony, potężnie rozszerzony i tak piórami pokryty, iż ledwie koniec jego widoczny. Koniec ściśniony, haczykowaty. Brzegi szerek gładkie, słabo wgięte. Pęcz obszerna bez wąsów. — Nosdrza w osadzie piórami zakryta. Skrzydła bardzo długie. Nogi bardzo krótkie, kosmate, przyczepne. Palce wolne, wszystkie cztery na przód zwiócone. n. p. Hirundo Apus. GL.

Jérzyków liczymy z pewnością sześć gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. Europa żywi z nich dwa gatunki. Obadwa są Ptakami przelotnymi. Przybywają do nas w drugiej połowie wiosny. Gnieźdzą się w szparach skał i murów wysokich. W jesieni wracają do krajów cieplejszych. Wszystkie Jérzyki żywią się wyłącznie drobnymi wysoko latającymi Owadami. Z przyczyny bardzo krótkich nóg rzadko siadają na równy ziemi; ale ustawicznie prawie bują wysoko w powietrzu. Należą do liczby najszybszych i najszybciej latających Ptaków; gdyż jedna tylko *Fregeta* może mieć przed nimi pierwszeństwo. Wszystkie przyłączano dawniej do rodzaju *Hirundo*.

R O D Z A Y II. (97.)

C Z E P I G A. C O L I U S.

Coliou. Fran. Klammervogel. Niem.

Dziób krótki, gruby, tępy, lekko ściśniony. — Szczeka wierzchnia przy końcu wypukła, spadzista, krzyżuje się cokolwiek z spodnią. Brzegi gładkie, Pącz mierna. Nosdrza naboczne, w osadzie dzioba, piórami pokryte. Język krótki, na końcu rozdarty. Skrzydła mierne. Ogon bardzo długi, wazki. Nogi prawie miernie wysokie z goleniami nagiemi. Wszystkie cztery palce wolne, na przód zwrócone. n. p. Colius erythropus. LATH.

W ornitologii *Letema* rodzaj ten zawiera wzmiankę o siedmiu gatunkach; rzeczywiście zaś znamy jch tylko cztery. Trzy przeto nadliczone, są może tylko odmianami ubarwienia płci lub wieku. Wszystkie *Czepigi* są mieszkańcami południowych krajów Azji, Afryki i wysp jm przyległych. Żyją gromadnie. Żywią się Owadami, Robakami i owocami roślin. Koniec szczęki wierzchniej (przy zamkniętym dziobie) maia do połowy skrzyżowany z końcem szczęki spodniej. Żyją gromadnie. Gniazdzą się w gęstych krzewach. Gniazda budują blisko jedno drugiego: z tąd często kilka a czasem i kilkanaście na jednym krzaku można jch znaleźć. Latają dość szybko. Łazą zrećnie po drzewach. Wszystkie należą do liczby Ptaków drobnych; ciało bowiem największego z dotąd znanych, zaledwie wyrównywa ciału *Dzierlatki*.

CUVIER twierdzi, że *Czepigi* spiac w nocy, wiszą blisko siebie u gałęzi drzew na dół głowami; podobnie jak *Nietoperze*. To podanie będzie, podobno

potrzebować potwierdzenia; gdyż z przyczyny zbyt długich ogonów, położenie takie byłoby dla Czepig bardzo niewygodne.

R O D Z A Y III. (98.)

K O Z O D Ó Y. C A P R I M U L G U S.

Tête-Chèvre. albo Crapaud-Volant. albo Engoulevant. *Fran.* Geismelker. albo Nachtschatten. albo Schnurrer. *Niem.* Goatsucker. *Angl.* Lelek. *Rossy.* Aegothelas. *Grec.*

Dziób krótki, słaby nożykowaty: przy osadzie mocno przygnieciony, potężnie rozszerzony i tak piórami pokryty, iż tylko sam koniec widoczny. — Koniec ściśniony, wraz z brodą haczykowato podgięty. Pącz najobszerniejsza. Język długi, kończysty. Wąsy przy pączu szczeciaste, długie, sterujące. Nosdrza w osadzie piórami pokryte. Oczy duże, naboczne. Skrzydła długie. Nogi krótkie, słabe, mniej więcéy kosmate. Palce wszystkie przy osadzie cokolwiek błoną spięte. Palec tylny mały, na stronie przyszrodkowej umieszczony, dowolnie naprzód zwrotny. Pazur palca szredniego grzebykowaty. n. p. Caprimulgus europaeus. GL.

Ten rodzaj zawiera w sobie blisko dwadzieścia gatunków: które rozrzucone są po różnych częściach świata. W Europie znany tylko jeden gatunek: i ten jest u nas Ptakiem przelotnym. Wszystkie dotąd znane *Kozodoie*, mając na sobie pióra ciemniéy

i bledziéy rudo drobno nakrapiane, są sobie wielce podobne. Różnice zatem jch gatunków stanowią: wielkość ciała, długość i kształt ogona, i nakoniec obecność plam białych lub płowych w pokryciu. O tych plamach to w ogólności można powiedzieć, że samce mają zwykle plamy białe; a na tychże samych miejscach znajdziemy u samic plamy płowe. Wszystkie *Kozodoie* żyją wyłącznie Owadami; szczególniéy zaś lubią *Zuki* i *Zmierzchnice*, które żywe połykają. Zdarza się więc często, że w żołądku świeżo zabitego *Kozodoia*, żyjące jeszcze *Zuki* znaleźć można. To mają wspólne z *Ropuchami*.

Kozodoie są Ptakami nocnymi. Sypiają w dzień na drzewach przytulone do gałęzi; a będąc tak rude, jak kora drzew: trudno jch wysledzić; gdyż popolicie poczytuie się je zdaleka za sęki tychże gałęzi. Wieczorem wylatują na żer. Lot mają lekki, zwiny, i bardzo szybki. Latając wydają słaby, mrukliwy głos podobny poniekąd mruczeniu Kota w ciepłe leżącego. Mieszkają w lasach. Gnieźdzą się na gołéy ziemi pod krzakami. Niektórzy Pisarze twierdzą, że wysledzone przenoszą swe jaja w dzióbach na inne miejsce.

Ptąki tego rodzaju należą także do liczby owych, o których mnóstwo niedorzecznych baśni między pospółstwem upowszechniono. Szczególniéy zaś posądzano je nányniestuszníéy o ssanie Owiec i Kóz: o czém świadczą odwieczne jednoznaczne nazwiska, które prawie w wszystkich językach dostały. —

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Przyczepnych.

Tablica XXVI. (72.)

R Z Ę D P I Ą T Y. (21.)

D R A P I E Z N E. R A P T A T O R E S.

Ptąki mające nogi silne, chwytne: mierne lub wysokie, z jednym palcem w tył a z trzema na przód zwróconými: palce przednie albo wolne, albo po pierwszy członek przy osadzie błony spięte: u palców szpony silne, łukowate, mnięj więcej ostrokończyste: podeszwę chropowatą: dziób silny, haczysty.

POKREWIEŃSTWA. FAMILIAE.

NOBI { mierne; blona { mienne;	wielką, napuszysto upierzoną 1. Nocne.	<i>Nocturni.</i>
	piórami pokrytą . . . 2. Orlikowate.	<i>Accipitrini.</i>
	cała lub w części naga 3. Scierwożerne.	<i>Vulturini.</i>
	bardzo wysokie; palce przykrótkie 4. Długonogie.	<i>Grallatorii.</i>

UWAGI DO TABLICY XXVI. (72.)

W całej gromadzie Ptaków nie znamy dotąd takiego gatunku, któryby się żywił wyłącznie ciałami roślinnemi. Wszystkie obok ciał roślinnych pożerają mnięj więcej także i ciała zwierzęce. Wszakże żaden Pták nieprzepuści napotkanego Owada i Robąka; a wiele nawet jest takich między żywiącemi się ziarnem, które Gady, Płazy i inne drobne zwierzęta grzbietne z chciwością pożerają. Stósownie do

tego, wszystkie Ptaki można uważać za jstoty drapieżne. Z tąd wynika, że (biorąc ściśle) nazwisko tego rzędu jest tylko nazwiskiem względnem, które dla tego jedynie jest użyte, ażeby nas ostrzegęło, że Ptaki pod niego wcielone, żywią się wyłącznie ciałami zwierząt, a mianowicie zwierząt Grzbietnych. Ta wyłączność pożywienia posunioną jest u nich do tego stopnia, że náywiększy nawet głód niezdola zniewolic dziko żyjące do jedzenia ciał roślinnych. Stósownie do nabywania takiéj żywności dostały one od Przyrodzenia uposarzenie, godne bliższej uwagi naszéj. Poświęćmy jm chwilę ozasu.

Ptaki Drapieżne różnią się od wszystkich jnych haczystością dzioba i łukowatością szponów. Mają bowiem dziób albo mierny albo cokolwiek dłuższy niż głowa, potężny, ostro haczysto zakończony.

Większą jch jłość ma nogi miernie wysokie, opatrzone potężnemi muszkulami i uzbroione wielkiemi łukowatemi szponami. Lubo w tém uzbroieniu znajdziemy (względnie do rodzajów), stopniowanie wyraźne; u wszystkich atoli dzioby i nogi okazują nam na piérwszy rzut oka tę moc i siłę, jakich jm potrzeba do chwytania, trzymania i rozdzierania zdobyczy. Szpon srzedni i tylny są u nich zwykle najpotężniejsze.

U wszystkich napotykamy podeszwę palców chropowatą, i pod każdym członkiem grubym półkulistym muszkulem opatrzoną: z tąd pod każdym jch palcem znajdujemy tyle wzgórków czyli wypukłości, jle w nim członków liczą. W skrzydłach mają lotki bardzo tęgie i grube.

Kość piersiową znajdujemy w nich grubą i szeroką: oboyczyki grube i mocno rozwiedzione; a to

dlą pomieszczenia tak wielkich muszkułów, jakich potrzeba było do silnego i bystrego jch lotu.

Żołądek jest w nich prosty, workowaty, błonowy: trzewia krótkie: kiszka grubą małą, a wole u jednych mniej niż u drugich wyraźne.

Jch sposób życia oznaczony jest zewnętrzną jch budową ciała. U tych albowiem, które żerują w nocy, postrzegamy głowę wielką, napuszystą: oczy bardziej niż u jnnych Ptaków naprzód zwrócone; przeciwnie u dziennych głowa jest mierny wielkości. Tym więc sposobem Ptaki Drapieżne dzielą się na *Nocne* i *Dzienne*.

Między *Dziennymi* uważamy znowu, że te, które się żywią połowem zwierząt żywych, mają głowę i szyję pokryte przywoicie piórami; u tych zaś, które żyją ściérwem, głowa i szyja są albo zupełnie nagie, albo tylko drobnym puchem pokryte. Na koniec te, które się żywią wyłącznie Gadami i Płazami, mają nogi soszkowate, bardzo wysokie; u wszystkich zaś jnnych Drapieżnych widzimy je miernie wysokie. Podług tego, rząd Ptaków Drapieżnych podzielony został na cztery zupełnie naturalne pokrewieństwa, między którymi jedno jest nocnych, a trzy dziennych.

W całym rzędzie samice są znacznie większe i potężniejsze, a w ubarwieniu okazalsze niż samce; czem odznaczają się Drapieżne od wszystkich jnnych rzedów w téj gromadzie; bo właśnie w wszystkich jnnych rzedach Ptaków, samce trzymają pierwszeństwo przed samicami.

Tablica XXVII. (73.)

P O K R E W I E N S T W O I. (16.)

N O C N E. N O C T U R N I.

Ptaki Drapieżne mające głowę wielką miękkimi piórami gęsto pokrytą: nogi mierne: palce u nóg wolne błoną nie spięte.

RODZAJE. GENERA.

) b) s) a) c) d) e) f) g) h) i) j) k) l) m) n) o) p) q) r) s) t) u) v) w) x) y) z) A) B) C) D) E) F) G) H) I) J) K) L) M) N) O) P) Q) R) S) T) U) V) W) X) Y) Z) AA) AB) AC) AD) AE) AF) AG) AH) AI) AJ) AK) AL) AM) AN) AO) AP) AQ) AR) AS) AT) AU) AV) AW) AX) AY) AZ) BA) BB) BC) BD) BE) BF) BG) BH) BI) BJ) BK) BL) BM) BN) BO) BP) BQ) BR) BS) BT) BU) BV) BW) BX) BY) BZ) CA) CB) CC) CD) CE) CF) CG) CH) CI) CJ) CK) CL) CM) CN) CO) CP) CQ) CR) CS) CT) CU) CV) CW) CX) CY) CZ) DA) DB) DC) DD) DE) DF) DG) DH) DI) DJ) DK) DL) DM) DN) DO) DP) DQ) DR) DS) DT) DU) DV) DW) DX) DY) DZ) EA) EB) EC) ED) EE) EF) EG) EH) EI) EJ) EK) EL) EM) EN) EO) EP) EQ) ER) ES) ET) EU) EV) EW) EX) EY) EZ) FA) FB) FC) FD) FE) FF) FG) FH) FI) FJ) FK) FL) FM) FN) FO) FP) FQ) FR) FS) FT) FU) FV) FW) FX) FY) FZ) GA) GB) GC) GD) GE) GF) GG) GH) GI) GJ) GK) GL) GM) GN) GO) GP) GQ) GR) GS) GT) GU) GV) GW) GX) GY) GZ) HA) HB) HC) HD) HE) HF) HG) HH) HI) HJ) HK) HL) HM) HN) HO) HP) HQ) HR) HS) HT) HU) HV) HW) HX) HY) HZ) IA) IB) IC) ID) IE) IF) IG) IH) II) IJ) IK) IL) IM) IN) IO) IP) IQ) IR) IS) IT) IU) IV) IW) IX) IY) IZ) JA) JB) JC) JD) JE) JF) JG) JH) JI) JJ) JK) JL) JM) JN) JO) JP) JQ) JR) JS) JT) JU) JV) JW) JX) JY) JZ) KA) KB) KC) KD) KE) KF) KG) KH) KI) KJ) KK) KL) KM) KN) KO) KP) KQ) KR) KS) KT) KU) KV) KW) KX) KY) KZ) LA) LB) LC) LD) LE) LF) LG) LH) LI) LJ) LK) LL) LM) LN) LO) LP) LQ) LR) LS) LT) LU) LV) LW) LX) LY) LZ) MA) MB) MC) MD) ME) MF) MG) MH) MI) MJ) MK) ML) MM) MN) MO) MP) MQ) MR) MS) MT) MU) MV) MW) MX) MY) MZ) NA) NB) NC) ND) NE) NF) NG) NH) NI) NJ) NK) NL) NM) NN) NO) NP) NQ) NR) NS) NT) NU) NV) NW) NX) NY) NZ) OA) OB) OC) OD) OE) OF) OG) OH) OI) OJ) OK) OL) OM) ON) OO) OP) OQ) OR) OS) OT) OU) OV) OW) OX) OY) OZ) PA) PB) PC) PD) PE) PF) PG) PH) PI) PJ) PK) PL) PM) PN) PO) PP) PQ) PR) PS) PT) PU) PV) PW) PX) PY) PZ) QA) QB) QC) QD) QE) QF) QG) QH) QI) QJ
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

R O D Z A Y I. (99.)
M O R A G. C E L U R O.

Podarge. *Fran.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, potężnie silny, daszkowaty, z pomiędzy piór szpeciastych, położystych ledwie widoczny: przy osadzie bardzo rozszerzony, po bokach przygnieciony, wklęsły. Szczyt ostro wzniesiony; łukowato spadzisty, przy końcu zaokrąglony. Szczęka wierzchnia dłuższa ostro haczystą; dolna prosta z zuchwami grubemi. Broda krótka, mocna. Brzegi szczęk gładkie. Pącz bardzo obszerna bez wąsów sterczących. Nosdrza gęstemi szpeciastemi, piórami pokryte. Głowa wielka płaska. Oczy duże na bokach głowy. Skrzydła mierne. Nogi mierne, silne, czworopalczaste, z goleniami nagiemi. Palce wolne: tylny niezwrotny, w tył obrocony, silny. Szpony ściśnione, gładkie, łukowate, ostro kończyste.

Do tego rodzaju znamy tylko jeden świerzno na Nowej Hollandyi odkryty gatunek. Exemplarz jego bardzo dobrze zachowany widziałem 1817 r. w zbiorze Zoologicznym Paryzkim pod napisem „*Podarge Bulock de la Nouvelle Hollande.*” Z tegoż exemplarza ułożyłem wiernie powyższą cechę rodzajową. CUVIER uczynił o tym rodzaju w dziele swoim między przypisami (*) tak krótka i wątpliwą wzmiankę, jak gdyby go jedynie za podrodzaj *Kozodoiów* uważał. To prawda, że Ptak dopiero wymieniony ma w ubarwieniu swoim bardzo wiele podobieństwa z *Kozodoiami*; ale budową dzióbá i nóg różni się

(*) Patrz: *Le Règne Animal. Tom IV. strona 172.* — Przy tymże tomie znaydujemy na Pl. IV. fig. I. dobre wyobrażenie Ptaka tego, o którym właśnie mówimy.

od nich zupełnie. Tym sposobem stanowi on piękny przechód z poprzedzającego rzędu do tego.

Obyczaje i sposób życia *Morągów* są jeszcze niewiadome; silny jednakże jch dziób i szponami uzbrojone pálce u nóg każą się domyślać, że są Ptakami Drapieżnemi; a duże oczy i obfite wietkie pióra w całym pokryciu daia powód do wnioskowania, że muszą należeć do liczby takich, które po nocach lataią. Gatunek wyżey wymieniony większy jest niż *Sowa Lelek*.

R O D Z A Y II. (100.)

S O W A. S T R I X.

Hibou. Fran. Eule. Niem.

Dziób mierny, silny, ściśniony, ostro haczykowaty, piórami szczeciastemi tak zastoniony, że koniec jego tylko widoczny; przy osadzie woskuwką pokryty. Brzegi szerek gładkie. Pącz obszerna. Otwory nosdrzy okrągławe, na przednim brzegu woskuwki piórami zastonione. Oczy duże na przodzie głowy, kołami promienistemi piór otoczone. Głowa duża, gęstemi piórami pokryta, napuszysta. Nogi mierne, silne, mniej więcej kosmate, czworo palczaste, z trzema palcami na przodzie a z jednym w tyle. Palce wolne: przedni skrajny dowolnie na bok zwrotny. Szpony zaokrąglone, nayostrzejsze. n. p. Strix Aluco. LIN.

Liczmy blisko sześćdziesiąt gatunków w tym rodzaju. Każdą część świata ma między niemi sobie właściwe. Sama Europa żywi dobrze znanych dwanaście. CUVIER podzielił je na następujące siedm podrodzaiów:

1. *Les Ducs* (Bubo). — 2. *Les Hibous* (Otus). —
 3. *Les Scops* (Scops). — 4. *Les Chouettes* (Ulula). —
 5. *Les Efrayes* (Strix). — 6. *Les Chats-Huans* (Syr-
 nium). — 7. *Les Cheveches* (Noctua).

Tak rozdrobniony podział tego rodzaju jest niepotrzebny; bo do wykonania przyzwoitego nie podobny. Zasadza się on po większej części na wielkości i kształcie konchy uchowej, o której w krótko obszerniej mówić niezaniebamy. Koncha ta za życia Sów jest zawsze pod piórami ukryta. Po jej śmierci, gdy się zeschnie na sztukach wypchanych, staje się tem bardziej niewyraźną. A tak zawsze jest niewidoczną. Ażeby więc tę cechę uczynić tak wyraźną, ażeby się o jakości jej każdy mógł przekonać na wzorach chowanych w gabinetach: potrzeby (w brew przyrodzeniu) porobić z Sów potwory z pootwieraniami konchami uchowymi.

Nie równie stosowniejszym jest podział Sów przez MEYERA; a ten jest następujący.

a. *Sowy uszate*. (Puchacze). OHREN-EULEN.

Kępka piór dłuższych nad kazdem okiem podniesiona i w górę stercząca. Ogon przykrótki n. p. Strix Bubo. GL.

b. *Sowy nieuszate krótko ogoniaste*. KAUF.

Bez piór sterczących w górę nad oczami. Ogon krótki. n. p. Strix Nyctea. GL.

c. *Sowy nieuszate długo-ogoniaste*. LANGSCHWÄNZIGE EULEN. n. p. Strix nisoria. BECH.

Na tak widocznych cechach wsparty podział ma oraz tę zaletę, że nam okazuje stopniowy przechód do pokrewieństwa następującego; Sowy albo w niem należące do oddziału trzeciego obok dłuższych ogonów, mają także głowę w stosunku do ciała znacznie mniejszą niż te, które do dwóch pierwszych oddziałów policzone byćdź musza.

W ogólności wszystkie Sowy pokryte są bardzo gęstym i wietkłym pierzem. Latają w nocy, mianowicie gdy księżyc świeci. Pod czas dnia rzadko się pokazuje, i to tylko w dni pochmórne ale nie dżdżyste. — Pospolicie dzień spędzają one w dziuplach drzew wypruchniętych, w ciemnych zakątkach domów lub w szparach skał i murów. Obudzone jakim przedmiotem, podnoszą się na końce piórow, i czynią dziwaczne a śmieszne poruszenia. Jeżeli zaś którą wyleci przypadkiem na świat pod czas dnia pogodnego: natychmiast ją Wroble i Jaskółki dopóty z krzykiem prześladują, dopóki ję w ciemny zakątek jaki niezapędzą.

Sowy żywią się żywo złowionymi zwierzętami. Wiele między nimi gatunki czynią znaczne szkody w zwierzynie wszelkiego gatunku; mniejsze zaś zasługują na względy gospodarzów, bo czyszcą lasy z Owadów, a pola i domy z Myszy, Kretów i t. p. Mniejsze przeto Sowy powinny być wysoko cenione, i każdy dobry gospodarz powinien zabijania ich przestrzegać.

Jedne Sowy mają nogi włoskowatymi piórami aż do samych szponów gęsto pokryte; u drugich zaś tylko golenie są kosmate, a palce albo zupełnie nagie, albo tylko rzadkiemi włoskami upstrzone. — Przechód tej kosmatości ich nóg jest między gatunkami bardzo nieznaczny.

Jch wielką, napuszystą głową: jch prawie zupełnie w piórze ukryty dziób: nakoniec jch wielkie, bystre, na przód zwrócone oczy: wszystko to nadaje Socom wyraz powagi i rostopności; a te były przyczyną, że je w starożytności za Ptaki poświęcone Bogini Mądrości (*Minerwie Palladzie*) uważano. Późniéj, straciwszy poszanowanie religijne, stały się przedmiotem zabobonnych powieści, które się do-
tąd między pospółstwem utrzymują.

Budowa ucha Sowy zasługuje na szczególniejszą uwagę. W całej gromadzie Ptaków znany tylko

ten jeden rodzaj, którego gatunki okazują wyraźny ślad konchy uchowej. Jest to mniej więcej duży fałd nagiej i bardzo czułej skóry na bokach jch głowy, który otacza otwór słuchowy, a który będąc pod piórami ukryty, może się dowolnie rozsuwać i składać. Dobre wyobrażenie ucha Sowiego znajdziemy w dziele BRISSONA (*). Najlepiej wykształconą taką konchę uchową okazuje nam *Sowa uszata* (*Strix Otus*), gdy jej pióra na boku głowy odsuniemy. — Wśród tej nagiej konchy spostrzegamy obszerny otwór słuchowy. Jch wielką i prawie kulistą czaszką, która wiele ma podobieństwa z czaszką Kota, mieści w sobie duże czcze komory. Te przybyszowe komory mają związek z właściwą komorą ucha, i są wysłane błoną nerwu słuchowego. Tak więc całe to urządzenie ucha Sowiego dowodzi, że zmysł słuchu jest u nich na bardzo wysokim stopniu doskonałości. Każę się oraz domyślać, że w czasie ciemnej nocy bystrość słuchu więcej jm czyni przysługi niż oczy.

(*) *Patrz.* Ornithologie etc. par M. BRISSON. Tome I. Pl. XXXVII. fig. 3

Ta-

Tablica XXVIII. (74.)

POKREWIEŃSTWO II. (17.)

ORLIKOWATE. ACCIPITRINI.

Ptaki Drapieżne mające głowę mierną, piórami przyzwoicie pokrytą: palce u móg po pierwszy członek przy osadzie błoną spięte (rzadko wolne): woskuwkę przy nasadzie dzioba wyraźną.

RODZAJE. GENERA.

1.	nierny; łukowato wypukły	1. Sokół.	<i>Falco.</i>
2.	dłuższy niż głowa, szczecina otoczony, prosty, z końcem haczyстым	3. Gryf.	<i>Gypaetos.</i>

UWAGI DO TABLICY XXVIII. (74.)

To pokrewieństwo składa się z najsміelszych, a razem najszkodniejszych Ptaków Drapieżnych.— Wszystkie są Ptakami dziennymi. Wszystkie żywią się żywo złowionymi zwierzętami: náywiększą tylko potrzeba przymuszać je czasem do jedzenia ściernu zwierząt zdechłych. Wszystkie mają wórzok bardzo bystry. Wszystkie latają szybko i zwinnie. Krążąc wysoko w powietrzu szukają żeru; a gdy zdobycz dla siebie upatrzą: z szybkością strzały spuszczaią się na nią; a uderzywszy ją naprzód pierśmi, chwytają w szpony, i albo na miejscu rozdzieraią dziobem i pożeraią, albo też unoszą z sobą w powietrze. To gwałtowne spuszczenie się jch na

upatrzoną zdobycz staie się dla nich częstokroć zgu-
bne; gdyż ptaszniczy stawiają w polu Ptaki wypcha-
ne, w których tkwi ostry strzałkowaty żeleźc. Je-
żeli się więc który na tak zwodniczą zdobycz spu-
ści: zostaje na nięj przebity.

Trzy w powyższéj tablicy wymienione rodzaje
stanowiły w dziełach LINNEUSZA tylko jeden rodzaj
Falco. Zastanówmy się nad każdym z osobna dla
przekonania się o potrzebie tego podziału,

R O D Z A Y I. (101.)

S O K O Ł. *F A L C O*.

Faucon. *Fran.* Falk. *Niem.*

*Dziób mierny, gruby, silny, ostro haczykowa-
ty, mniej więcej ściśniony, woskuwką przy osadzie
pokryty. Szczyt szczęki wierzchniej zaraz przy gło-
wie łukowato zginać się zaczyna. Brzegi szczęki
wierzchniej albo gładkie, albo na bokach w je-
den lub w więcej zębów wycięte. Otwory nosdrzy
w woskuwce okrągławe. Wierzch głowy pospolicie
wypukły, zaokrąglony, piórami wietkami, okrągła-
wo przyciętymi pokryty. Palce u nóg po pierwszy
członek przy nasadzie błoną spięte, rzadko wolne.
Szpony ostro kończyste, lekko ściśnione.*

Do tego rodzaju liczą niektórzy Pisarze przeszło
półtorasta gatunków. Troskliwsze jednakże dostrze-
gania przekonały Badaczów, że niektóre gatunki (w tym
rodzaju) aż do dziewiątego roku corocznie barwę
swoją stopniami tak dalece odmieniają, że pier-
wszoletnie zupełnie są niepodobne dziewięcioletniem:
a przeto, że więcej naliczono gatunków, niż jch
jest w jstocie. Jeżeli zwrócimy uwagę na to, cośmy

przed dwiema laty o *Sokołach Europejskich* nawiasowym sposobem okazali (*) wnosić potrzeba, że powyższą liczbą gatunków przynajmniej o trzecią część zmniejszoną zostanie.

Sokoły są mieszkańcami wszystkich części świata, lecz tak, że każda má sobie właściwe gatunki. Sama Europa żywi dobrze rozróżnionych ośmnaście. Większa jch liczba má u nóg po dwa przednie skrajne palce po pierwszy człowiek przy osadzie błoną spiętą, a trzeci przedni wolny; rzadko zaś znajdziemy między niemi takie gatunki, u których albo wszystkie palce są zupełnie wolne, albo trzy przednie równo przy osadzie błoną spiętą.

Tego cześni Naturaliści dzielą ten rodzaj na następujące ośm podrodzaiów.

a. BŁOTNIAK. CIRCUS.

Busard. Fran. Weihe. Niem.

Brzegi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami nagie, rzadkiemi położystemi włosami upstrzone. Owróżka z piór odmiennych na bokach głowy. Golenie szcuple, nagie, wysokie. Ogon zaokrąglony. Skrzydła złożone znacznie krótsze niż ogon. n. p. Falco cyaneus. GL.

Do tego oddziału znamy w Europie dwa gatunki, które tak odmieniają barwę, że z nich mylnie pięć osobnych gatunków utworzono. Inne części świata mają także swoje tu należące gatunki. — Wspomnianą w cesze owróżka i kształtem głowy, czynią one piękny przechód z rodzaju *Sów* do rodzaju *Sokołów*. Wszystkie żyją w bliskości wód i bagien, i żywią się niemal wyłącznie drobnymi Gadami i Płazami. Z tego powodu gatunki żyjące w Egipcie były dawniej w poszanowaniu religij-

(*) Patrz: Spis Ptaków w Gabinetie Kr. Warsz. Uniwersytetu etc. przez Jarockiego. w Warszawie 1819. na Stronie 33. i t. d. Kto chce do rodzajów tę gromady mieć wskazaną większą liczbę gatunków: znaleźć ją w tymże Spisie.

ném. Ciała zdechłych zbierano i balsamowane w mumie, chowano w piramidach. W gabinecie Zoologicznym Paryzkim znajduje się mumiia z jednego *Błotniaka*, którą przywieziono z *Tebów* Egiptskich, a która podług wyrazu hieroglifów ma przeszło cztery tysiące lat.

b. KROGULEC. NISUS.

Epervier. Fran. Sperber. Niem.

Brzezi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami nagie, włosami upstrzone. Boki głowy (podobnie jak u wszystkich następnych) bez owrózki. Golenie znacznie dłuższe niż palec średni, szupłe, nagie, łuskowato pokryte. Ogon słabo zaokrąglony. Skrzydła złożone znacznie krótsze niż ogon. n. p. Falco Nisus. GL.

W Europie mieszka z tego oddziału tylko jeden gatunek; a ten żywi się ptastwem drobniejszym. Odmienianie barwy kilkakrotne w życiu jest mu wspólne z poprzedzającymi. W jnych częściach świata znajduje się więcej tu należących gatunków. Wszystkie prawie są z liczby najdrobniejszych, ale oraz najsłabszych Ptaków Drapieżnych.

c. JASTRZĄB. ASTUR.

Autour. Fran. Habicht. Niem.

Brzezi szczki wierzchnie na bokach łuskowato wycięte. Wstawy między dziobem i oczami nagie, włosami upstrzone. Golenie mierne, nagie, łuskowato pokryte. Ogon słabo zaokrąglony. Skrzydła złożone znacznie krótsze niż ogon. n. p. Falco palumbarius. GL.

Do tego oddziału ma także Europa tylko jeden gatunek, który żywiąc się Ptakami czyni w mniejszym ptastwie domowem znaczne szkody. June czę-

ści ziemi mają więcej sobie właściwych gatunków. SAVIGNY umieścił ten podrodzaj w dziele swoim pod nazwiskiem *Dædalion*.

d. RARÓG. HIEROFALCO.

Gerfault. *Fran.* Edelfalk. *Niem.*

Brzegi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami nagie, włosami upstrzone. Golenie przykrótkie, mniej niż do połowy upierzone; dalej nagie, pończoszkwato pokryte. - Palce długie. Szpony bardzo silne. Ogon klinowato zaokrąglony. — Skrzydła bardzo długie; lecz złożone krótsze niż ogon: w nich lotka druga najdłuższa. n. p. Falco islandicus. GL.

Rarógów znamy dotąd tylko jeden gatunek; a ten jest mieszkańcem Polski i krajów bardziej ku północy i ku wschodowi leżących. Częstośm odmiennianiem barwy dał powód, iż uważany w różnych porach wieku, został pod pięcioma osobnymi nazwiskami (jako pięć osobnych gatunków) opisany.

Raróg należy do liczby pomiernych Ptaków drapieżnych; lecz w stanie dzikości będąc nayodważniejszym, jest oraz nayszkodliwszym między Sokolami; gdyż psuie zwierzyne wszelkiego gatunku. Przeciwnie oswoiony należy do liczby kosztownych zdobyczy. Łączy on do swej odwagi wielką pojętność: z tą łatwo do łowów wszelkiego rodzaju ptastwa i zaięcy ułożyć się daie. Dawniej *Rarogi* były bardzo wysoko cenione, i po całej Europie rozsyłane; a dotąd jeszcze Tatarzy zabicie tego Ptaka poczytują za zbrodnię.

Ponieważ ten Ptak w wieku podeszłym staje się coraż czystoiej białym: z tą w starości nazywa się *Białozór*; w młodszym zaś wieku zowią go pospolicie *Rarogiem*. Upowszechnione w mowie naszej przysłowie („*Krzyczą jak na Raroga*„) naylepszym jest dowodem drapieżności i zuchwałości jego.

e. SOKÓŁ. FALCO.

Faucon. Fran. Falk. Niem.

Brzegi szczeki wierzchniey na bokach jednym lub dwiema kończystymi zębami uzbroione. Wstawy między oczami a dziobem nagie, włosami upstrzone. Golenie mierne, cokolwiek przy kolanku upięzione, z resztą nagie, pończoszkwato pokryte. Palce mierne. Ogon zaokrąglony. Skrzydła długie: w nich lotka druga najdłuższa. n. p. Falco peregrinus. GL.

W saméy Europie liczymy sześć gatunków, które tu należą. W jnnyoh częściach świata żyje jch nie równie więcéy. Wszystkie są podobnie śmiałe, i pojętne jak *Rarogi*; ale od nich słabsze i mnieysze. Większe z pomiędzy nich układają Myśliwi do łowów Kuropatw i jnnych tém podobnych Ptaków.

Tylko w oddziale *Raroga* i *Sokoła* znáydujemy w skrzydłach drugą lotkę najdłuższą; w wszystkich zaś jnnych oddziałach tego wielkiego rodzaju lotka czwarta jest pospolicie najdłuższą.

f. MYSZOŁÓW. BUTEO.

Buse. Fran. Bussard. Niem.

Brzegi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami i powieki nagie, włosami upstrzone. Nogi mierne, silne. Golenie albo do połowy, albo aż do palców upięzone. Skrzydła długie. Ogon równo przycięty. n. p. Falco Buteo. GL.

Rzeczywiście żyje w Europie tylko trzy gatunki z tego oddziału; lecz zmienność jch ubarwienia jest przyczyną, że jch więcéy niż dziewięć naliczono. Jakkolwiek *Myszołowy* są Ptakami dosyć okazałemi, tak dlá braku odwagi żywią się prawie wyłącznie *Kretami* i *Myszami* polnemi. Są więc z tego względu bardzo użyteczne gospodarstwu wieyskiemu, i zasługują u rolników na względy.

g. PSCZOŁOJAD. PERNIS.

Bondrée. *Fran.* Sommermauser. *Niem.*

Brzegi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami pokryte gestemi piórami. Golenie mierne, do pół upierzone. Ogon długi zaokrąglony. Skrzydła długie. n. p. Falco apirovus. GL.

Z tego oddziału znamy w Europie tylko jeden gatunek, który pomimo swéy okazałości żywi się najwięcący Owadami. Szczególniey zaś wyszukuje gniazda Trzmielów, i pożérá jch liszki wraz z miodem. Obok tych łowi także Krety, i Myszy polne i jnne drobne zwierzątka.

h. KANIA. MILVUS.

Milan. *Fran.* Milan. *Niem.*

Brzegi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem i oczami nagie, włosami upstrzone. Nogi krótkie. Golenie do połowy upierzone. Ogon długi, widlasto wycięty. Skrzydła bardzo długie. n. p. Falco Milvus. GL.

Sama Europa má jch dwa gatunki, w jnnych częściach świata znáydujemy jch więcący. Wszystkie mają lot bystry; a będąc bardzo śmiałe, czynią znaczne szkody w ptastwie domowém.

R O D Z A Y II. (102.)

O R Z E Ł. A Q U I L A.

Aigle. *Fran.* Adler. *Niem.*

Dziób mierny, silny, prosty, ostro háczysty, ściśniony, woskuwką przy osadzie opatrzony. Szczyt dzioba prosty, przy końcu nagle spadzisty. Brze-

gi szczęk gładkie. Wierzch głowy płaski, szeroko nad oczy wystający. Na głowie i na znacznej części szyi pióra gęste, tęgie, ostrojęzyczkowate. Otwory nosdrzy w woskuwce podłużno okrągławe, na przelot przebite. Nogi mierne, silne. Palce przednie przy nasadzie błoną spięte.

Zmienność maści w ubarwieniu uwiodła i tu Naturalistów, iż więcej policzyli gatunków, niż jch jest w istocie. Dobrze rozróżnionych liczymy dwadzieścia gatunków, z których w samej Europie mieści się siedm. Wszystkie były dawniej wcielone do rodzaju *Falco*. Tegocześni Naturaliści dziela je na trzy następujące podrodzaie.

a. RYBOŁÓW. PANDION.

Balbusard. *Fran.*

Dziób bardzo ostro haczysty. Szpony zaokrąglone, bardzo ostro kończyste. Goleń pod kolankiem tylko trochę upierzony, z resztą nagi, półczoszkowato pokryty. Skrzydła długie: w nich lotka druga najdłuższa.

Do tego oddziału liczyć można ośm gatunków. Z tych jedne mają głowę i szyję całą przyzwoicie piórami pokryte. n. p. *Falco Haliaetus*. GL.

U drugich boki głowy, a czasem i szyi miejscami nagie. n. p. *Falco brasiliensis*. GL.

Te wszystkie żyją pospolicie nad wodami, i żywią się powiększają części ptastwem pływającym i Rybami. Lot mają bardzo bystry.

b. ORLIK. HALIAETOS.

Aigle-Pêcheur. albo Orfraye. *Fran.*

Skrzydła mniej więcej długie: w nich lotka czwarta najdłuższa. Goleń do połowy upierzony.

Szpony pod spodem wydrążone. n. p. Falco ossifragus. GL.

c. ORZEŁ. AQUILA.

Aigle. Fran.

Skrzydła i szpony jak u Orlików. Golenie aż do palców upierzone. n. p. Falco Chrysaetos. GL.

Do dwóch ostatnich oddziałów należy największe i najpotężniejsze Ptaki drapieżne. Żywią się większemi Ptakami i mniejszemi zwierzętami Ssącami. Jedne gnieźdzą się na najwyższych drzewach, drugie na szczytach najwyższych niedostępnych skał. Wszystkie są bardzo zuchwałe, i rzadko można który do łowów usposobić. Wszystkie okazują w oczach wyraz bystrości i wysoki stopień drapieżności.

R O D Z A Y III. (103.)

G R Y F. G Y P A E T O S.

Griffon. Fran. Greif albo Geyradler. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, potężny, ściśniony, ostro haczysty. Szczyt jego od nasady przeszedł do połowy płaski, wklesty; przy końcu nagle łukowato w górę podniesiony, zaokrąglony, hakiem potężnym zakończony. Boki nasady dzioba długimi, tegiemi, szczeciastemi, położystemi włosami pokryte. Pod brodąpek duży podobnych szczecin. Nosdrza pod włosami ukryte. Głowa mała, miękkimi piórkami pokryta, nieznacznie w dziób przechodzi. — Oczy bardzo ku tyłowi i pod wierzch głowy posunięte. Otwór paszczy bardzo obszerny aż po za oczy zastaie. Skrzydła bardzo długie. Nogi przy-

krótkie aż do palców suto upierzone. Palce przednie popierwszy członek przy nasadzie błoną spięte.
n. p. *Gypaetos leucocephalus.* MEY.

Naprzód ostrzedz musimy, że nie mówimy o owych Gryfach, o których nam starodawna łatwo-wierność krocie pociesznych a razem niedorzecznych baśni zostawiła. Tamte nieistnęły nigdy na ziemi. —

Gryfy nasze są Ptakami w ścisłym znaczeniu. Znamy jch *dwa* gatunki. Obadwa są mieszkańcami pasm najwyższych gór w trzech dawniey znanych częściach świata. Gnieżdżą się na wierzchołkach niedostępnych skał. — Są one największemi w rzędzie Ptaków drapieżnych, i czynią wielkie szkody w zwierzyne wszelkiego rodzaju. Co większa? Podług świadectwa niektórych Pisarzów mają być tak śmiałe i drapieżne, że nawet dzieci ludzkie porywają. Ścierwa nieświeżego nigdy nie jadają.

Jch potężny, wygięto hączysty, długimi szcziastemi włosami otoczony dziób: jch duże, jaskrawe, blisko wierzchu głowy umieszczone oczy, i jch bardzo obszerna pascz, nadają jm postać strachem przerażającą. Wole wielkie wystaje przed pierściami u najedzonych podobnie jak u Sępów. Jch skrzydła rozsunięte mają przeszło dziesięć stóp długości: dla tego też unoszą z łatwością w powietrze zające, jagnięta, koźleta i sarny młode. W locie dopomagają jm jch długi rozsuwalny ogon. Nogi mają przykrótkie, aż do palców dużemi piórami pokryte. Szpony znacznie krótsze i tępsze niż w rodzaju Orła. SAVIGNY opisał ten rodzaj pod nazwiskiem *Phene.* —

Tablica XXIX. (75.)

P O K R E W I E Ń S T W O III. (18.)

Ś C I É R W O Ż É R N E. *V U L T U R I N I.*

Ptáki Drapieżne mające głowę mierną, nagą lub tylko drobnym puchem pokrytą, z wyrostami skórczanemi lub bez wyrostów: woskuwkę przy nasadzie dzioba wyraźną; nogi mierne: palce przednie przy osadzie błoną spięte.

R O D Z A I E. G E N E R A .

słow z szylg	}	puchem pokryte lub nagie, bez zmarszczków i nadrostów.	1. Sep. <i>Vultur.</i>
		nagie, nadrostami lub zmarszczkami opatrzone	2. Ścierwojad. <i>Cathartes.</i>

UWAGI DO TABLICY XXIX. (75.)

Ptáki tego pokrewieństwa nie mają ani tév bystrości lotu, ani tév śmiałości, ani tév wesołości i żeżwości, jakie nas zastanawiały w ptákach pokrewieństwa przeszłego. Wszystko to znáydujemy u tych przeciwnie. Ptáki *Ścierwożérne* mają skrzydła tak długie, że jch nigdy zupełnie złożyć i do ciała przytulić nie mogą: zawsze więc trzymają je od ciała odsunione i w pół opuszczone. Takie położenie złożonych skrzydeł obok smutnéy i głupiowatéy postaci nadaie jm wyráz schorzałości. Lot jch jest ciężki i opieszaly. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie ściérwem. Na żywe zwierzęta w ten czas tylko uderzają, gdy jm głód do żywego dokuczy. U najedzonych wole wielkie stércza przed piersiami.

R O D Z A Y I. (104.)

S E P. V U L T U R.

Vautour. Fran. Geyer. Niem.

Dziób mierny, mniéy więcéy gruby, silny, prosty, blisko do połowy woskuwką pokryty; na końcu ściśniony, z szczytem nagle spadzistym, haczykowaty. Otwory nosdrzy na bokach dzioba w przednim brzegu woskuwki podłużno okrągławe, na przelot nie przebite. Głowa i większą część szyi drobnym puchem pokryte, (u niektórych) z dużemi miejscami nagiemi. Nizko na szyi kołnierz z piór długich, gęstych. Goleń nagi, krótszy niż palec sredni. Szpony silne, kończyste. n. p. Vultur cinereus. GL.

Sępy zmieniając kilka razy maść ubarwienia w swém życiu, uwiodły Naturalistów, że więcéy gatunków naliczyli, niż jch jest w istocie. Dobrze rozróżnionych znamy dotąd tylko cztery gatunki. LATHAM naliczył jch *dwadzieścia pięć*; lecz to dziwić nas nie powinno; gdyż on wmieszał tu jeszcze *Gryfy* i *Ścierwojady*, i nadto większą liczbę odmian wiekowego ubarwienia (na wzór swych poprzedników) opisał jak osobne gatunki.

Oprócz pory parzenia się i pielęgnowania piskląt, resztę roku przepędzają Sępy gromadnie. Latają znacznemi stadami. Żywią się ściérwem, które wietrzą z daleka. Wórzok a jeszcze więcéy węch mają bardzo bystry. Gnieżdżą się albo na cyplach niedostępnych skał, albo na wierzchach gładkich i wysokich drzew. Gniazda jch są bardzo niedbale zbudowane z suchych gałęzi i z mchu leśnego. Między samcem a samicą nie postrzegamy zewnątrz żadnéj różnicy. Mięso nawet świeżo zabitego Sępa śmierdzi nieznośnie ściérwem, i zupełnie jest niezdatném do jedzenia. Sępy tak mają postać smutna, że ta poszła w mowie naszéj w przysłowie: „*Smutny jak Sep.*”

R O D Z A Y II. (105.)

Ś C I E R W O J A D. C A T H A R T E S.

Sarcoramphē. albo Neophron. Fran. Aasvogel. Niem.

Dziób mierny, ogrubny lub przyszczypty, na końcu wypukły, haczysty. Woskuwka (u niektórych pozmarszczana) większe pół szczęki wierzchniej pokrywa. Otwory nosdrzy podłużno okrągławe, przy samym szczycie, na przelot przebite. Język rowkowaty, na bokach ząbkowany. Głowa i początek szyi nagie, miesistemi nadrostami lub zmarszczkami opatrzone. U niektórych owróżka z piór długich na dole szyi. Goleń nagi, palcowi średniemu prawie równy. Palce przednie długie. Palec tylny przy krótki. Szpony długie, słabo łukowate, końcyste.
n. p. Vultur Gryphus. GL.

Do tego rodzaju liczą blisko *dziesięć* gatunków. Wszystkie żyją w gorących krajach Azji, Afryki, i Ameryki. Latają znacznemi stadami. Węch okazują jeszcze bystrzejszy niż Sępy. Żywią się prawie wyłącznie ściérwem. Mądre Przyrodzenie chcąc zapobiedz wsczynaniu się zarazy powietrza w krajach bliżey równika położonych, przeznaczyło (że tak powiem) Ptaki tego rodzaju do uprzątań gnijących ciał zwierzęcych. Stósownie do takiego celu wyłoskoniło w nich zmysł powonienia do najwyższego stopnia, i obdarzyło je wielką odwagą. Jakoż *Ścierwojady* ciągną gromadnie blisko za karawanami kupców i jnych pielgrzymów, i pożeraia wszystkie szczątki ciał zwierzęcych, które na miejscu jch wypoczynków zostaną.

Gatunek za przykład wymieniony, który żyje w górach Ameryki południowey, a który w tym rodzaju jest największy, znany jest powszechnie pod nazwiskiem *Kondora*. Wierne wyobrażenie jego zakładamy na *Fig. 1.*— Wielkość jego była od niektórych Pisarzów bardzo przesadzoną. Rzeczywiście zaś podług świadectwa sławnego *Humboldta* ma on wyrównywać *Gryfowi białogłowemu.*

Tablica XXX. (76.)

P O K R E W I E Ń S T W O IV. (19.)

DŁUGONOGIE. GRALLATORII.

Ptaki Drapieżne mające głowę mierną, piórami pokrytą; nogi soszkowate, bardzo wysokie; palce przykrótkie, więcéy niż po pierwszy członek przy osadzie błoną spięte; szpony przytepe.

	RODZAJE.	GENERA.
Dziób	mierny, ściśniony, haczysty	1. Zórawiosęp. <i>Gypogeryanus.</i>
	dłuższy niż głowa, daszkowaty, haczysty	2. Dwuczub. <i>Dicholophus.</i>

UWAGI DO TABLICY XXX. (76.)

Ptaki do tego pokrewieństwa policzone mają nogi bardzo wysokie; sám albowiem goleń jest u nich przeszło trzy razy tak długi jak palec sredni. W pierwszym rodzaju znáydujemy przynáymniéy nogi aż do kolanek piórami pokryte; lecz w drugim są one znacznie wysoko nad kolankami z piór obnażone. Słowem, na pierwszy rzut oka poczytuie się je raczéy za Ptaki należące do rzędu *Brodzących*: dla tego też rodzaj drugi (*Dwuczub*) był od niektórych Naturalistów między *Brodzącemi* umieszczony. Ich sposób życia stósowny do kształtu jch nóg

zbliża je do nich tém bardziej. Lecz kształt dzioba i szponów wskazują to miejsce jako najstosowniejsze dla tych dwóch rodzajów.

R O D Z A Y I. (106.)

ŻÓRAWIOSEP. *GYPOGERANUS*.

Messenger albo Secrétaire. Fran. Stelzengeier. Niem.

Dziób mierny, gruby, silny, ściśniony, haczykowany; przy osadzie woskuwką pokryty. Broda krótka, wystająca, zaokrąglona. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy podłużne, na bokach dzioba w woskuwce ukośnie położone, na przelot nie przebite. Policzki nagie. Tył głowy czubaty. Skrzydła mierne, przy zgięciu trzema kościanymi sęczkami uzbroione. Ogon klinowaty, długi: w nim dwie szrodkowe stérunki przedłużone, od jnych znacznie dłuższe. Nogi bardzo wysokie do kolanek pierzem pokryte. Goleń nagi, z pokryciem tabliczkowatym, przeszło trzy razy tak długi jak palec szredni. Palec skrajny równy przy szrodkowemu, szredni połową od nich dłuższy. Palec tylny krótki, ledwie połowie skrajnego wyrównywa. Szpony grube, przytepe. n. p. Falco serpentanius. GL.

Ten rodzaj zawiera dotąd tylko jeden gatunek, który jest mieszkańcem równin w południowych kraich Afryki. Żywi się gadami i Płazami; a szczególnie lubi pożerać węże. Jest śmiały. Ludzi się nie lęka. Lata bardzo mało; ale niemal ustawicznie biega po ziemi. Na drzewach nigdy prawie nie siada. Wyprostowany má trzy stopy wysokości. Czub na tyle głowy z piór dużych spada mu na kark w kształcie grzywy.

R O D Z A Y II. (107.)

D W U C Z U B. *D I C H O L O P H U S.*

Cariama. albo Microdactyle. Fran. Schreyvogel. Niem.

*Dziób dłuższy niż głowa, gruby, silny, okrągławo daszkowaty, prosty; na końcu haczykowaty; przy nasadzie cienką woskową pokryty. Otwory nosdrzy podłużne blisko środka dzioba, w woskuwce. Brzegi gładkie. Paszcza obszerna, aż po podoczy zastająca. Obwódki oczów nagie. Czub podwójny: jeden jest z piór wazkich, długich na osadzie dzioba na przód zwieszony; drugi na tyle głowy i na początku karku w postaci grzywy. Skrzydła mierne. Ogon prawie mierny, zaokrąglony. Nogi bardzo wysokie, znacznie nad kolankami nagie. — Stosunek palców przednich taki, jak u *Zórawioscp.* Palec tylny bardzo krótki. Szpony u wszystkich palców grube. n. p. *Palamedea cristata. GL.**

J w tym rodzaju mieści się tylko jeden gatunek; a ten znajdujemy w Ameryce południowej. Jest on blisko trzy stopy wysoki. Żywi się Gądami i Płazami podobnie jak *Zórawioscp.* Głos jego mocny Jndyczemu podobny. Mięso na smaczne. Rzadko lata. Na drzewach nigdy nie siada. Młodo złowiony łatwo się przyswaja. — Widziałem tego Ptaka w bardzo dobrym exemplarzu w zbiorze zoologicznym Paryzkim. Na tem kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Drapieżnych.

Ta-

Tablica XXXI. (77.)

RZĘD SZÓSTY (22.) GRZEBIĄCE. RASORES.

Ptaki mające nogi do grzebani: mierne lub przykrótkie, czworopalczaste, z trzema palcami na przodzie a z jednym w tyle; palce przykrótkie: przednie przy osadzie błoną spięte; palec tylny krótki, pospolicie bezwładny; pazury grube, paznogiowate lub łukowate, tępe; rzadko kończyste.

RODZAJE. GENERA.

Pazury mierne lub krótkie; dziób	} z brzegami, ogrubny	} gładkiemi nadrosty	} wyraźne, rogowe miesiste	} żadne, bli- zuy nagie	bardzo długie, słabo łukowate, zaokrąglone, tępe; ogon bardzo długi, osobliwszy 1. Dziwogon. <i>Menura.</i>
					ząbkowanemi; policzki; } piórami pokryte; tył głowy grzywiasty 2. Grzywiak. <i>Crinifer.</i>
					{ nagie; tył głowy czubaty 3. Styłuczub. <i>Opisthocomus.</i>
					{ za dziobem na czole 4. Perlica. <i>Numida.</i>
					{ na dziobie przy czole 5. Szyszkonos. <i>Crax.</i>
					{ nad nosdrzami, albo żadne 6. Czubatka. <i>Penelope.</i>
					{ nąil i pod (brodawkowate 7. Indyk. <i>Meleagris,</i>
					{ dziobem { płatkowate , 8. Kura. <i>Gallus.</i>
					{ całe policzki zajmują; ogon wązki 9. Bażant. <i>Phasianus.</i>
					{ nad : pod oczami wązkie; ogon wielki 10. Paw. <i>Pavo.</i>
					{ nad oczami w kształcie pół księżyca 11. Głuszec. <i>Tetrao.</i>
					{ żadne; ogon krótki 12. Kuropatwa. <i>Perdix.</i>
					{ za życia nabrzmiała 13. Gołąb. <i>Columba.</i>
					{ nie nabrzmiała 14. Kusak. <i>Crypturus.</i>
					{ przykrótki; zamiast palca tylnego tylko sęczek 15. Srepuwka. <i>Pterocles.</i>
{ przyszczipły					

UWAGI DO TABLICY XXXI. (77.)

Ptaki *Grzebiące* różnią się od wszystkich innych równie budową ciała, jako też i sposobem życia. Zaczniemy od uwag nad ich ciałem.

Wszystkie niemal Ptaki *Grzebiące* mają dzioby mierne, mniéj więcéy wypukłe, w pośhaczykowatej wole pod szyją duże, wystające: odwilżacz obszerny: trawieniec gruby muszkułowy, a trzewia długie.

Kość piersiową znaydujemy w nich w stosunku do ciała węższą niż w Ptakach rzędów poprzedzających. Nadto kość tu piersiowa jest u nich na bokach powycinana, z wystawą szrodkową niską, ukośnie ściętą; a oboyczyki znacznie zesczupłone. Takie ściśnienie kości piersiowych pociągnęło za sobą zmniejszenie muszkułów skrzydłowych. Aże przy tém mają skrzydła przykrótkie, zaokrąglone: ztąd też i lot *Grzebiących* jest słaby i ociężały.

Krztań *Grzebiących* jest bardzo pojedynczo ukształconą: dla tego też żaden w tym rzędzie przyjemnie śpiewać nie umie.

U wielu napotykamy w tyle u goleniá osobny, w górę zagięty, okrągławy szpon, który *ostrogą* (*calcar*) nazywamy.

Lubo Ptaki tu należące pożeraią Owady i Robaki; náyglówniejszém jednakże jch pożywieniem są nasiona roślin, których szukaiąc (mianowicie domowe) rozgrzebiują nogami śmieci i ziemię. Od tego zwyczaju dostały nazwisko rzędowe. Wszystkie lubią się grzać na słońcu, przy czém rozgrzebiują ziemię nogami, i tarzaią się w miálkach jéy prochach.

Wszystkie są bardzo mnożne, i mają mięso wyborne; a większą jch liczba należy do rzędu Pta-

ków dużych. Są między niemi i takie, które nie dbając o wolność nieograniczoną zostały od niepa miętnych czasów przyswoione, i należą do pożytecznych zwierząt domowych. Co większą? — Niektóre między niemi stanowią ważne źródło dochodów chłopka naszego.

Ptąki pięciu rzędów poprzedzających żyją przez czas weselnych godów w jednożenstwie. Samica i samiec ścielą wspólnie dla przyszłego potomstwa swego mnięć więcej sztuczne gniazdo, i oboje siedzą na przemian na zniesionych jaiach dopóty, dopóki się z nich pisklęta nie wyklują. Pisklęta w powyższych pięciu rzędach lęgną się słabe, gołe, i zupełnie ślepe z oczami zakrytými: słowem niedołeźne. Potrzebują zatem wielkię staranności i pieczołowitości swych rodziców przez znaczny przeciąg czasu. Dopiero po piątym dniu zaczynają się jm oczy otwierać; a gniazd swoich dopóty nie opuszczają, dopóki się zupełnie piórami nie pokryją. Przez cały ten czas, a nawet jeszcze i po wyleczeniu z gniazd są tak głupie, że same jeść nie umieją. W tym wiec czasie jch niedołeźności rodzice muszą je karmić, i powoli do starania się o pożywienie przyzwyczaić.

W rzędzie *Grzebiących* wszystko to znaydujemy przeciwnie. Większą część tu należących Ptaków żyje w wielożeństwie. Każdy samiec maiać po kilka samic, nie troszczy się bynámnięć ani o budowanie gniazd, ani o wysiadywanie jay, ani na koniec o pielęgowanie dzieci. Co gorszą? — Są nawet między niemi i takie, których samice zuiewolone są do ukrywania swych gniazd przed samcem; ponieważżby jm jaja powypiała. W wszystkich więc tych rodzajach samica zniostaży jaja albo na gołęj ziemi, albo w prostem na ziemi ustatnem gniaździe: sama wysiaduje swe dzieci. Pisklęta jch lęgną się pokryte gęstym puchem, z oczami otwartými, i tak silne, że

zaraz po wylęgnienu się z gniazda uciekaia, i same na tych miast żywności dla siebie szukaią. Zdarza się nawet, że się jeszcze łupina z jaja za niemi włóczy; a te już znacznie oddaliły się od gniazda swego. Od téy ogólney reguły mała tylko liczba tu policzonych rodzajów czyni wyjątek; o tych dowiemy się w szczególnych uwagach nad rodzajami.

R O D Z A Y I. (108.)

D Z I W O G O N. M E N U R A.

Lyre. albo Menure. Fran. Schweifhuhn. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, słabo wypukły, przy osadzie daszkowaty. Szczęka wierzchnia dłuższa, nożykowato spadzista, z bieżkami przy końcu wy-cietemi. Nosdrza wklesłe, błoną pokryte, z otworami podłużno okrągławemi, blisko środka dzioba. Głowa gęsto piórami pokryta. Obwódki oczów nagie: Ogon bardzo długi z szesnastu steruwek: u samca w kształcie lutni (z chorągiewkami steruwek rzadkiemi) rozwiałny; u samicy klinowaty, zwyczajny. Nogi muerne, czworopalczaste. Goleń nagi bez ostrogi. Palce przednie mniej niż po pierwszy członek błoną spięte. Palec tylny przykrótki. Pazury u wszystkich palców bardzo długie, słabo łukawate, zaokrąglone, tepe: tylny najdłuższy. n. p. Menura superba. LATH.

Do tego rodzaju wiemy tylko o jednym gatunku, który mieszka w krzemienistych okolicach na Nowey-Hollandyi. Ptak ten jest wielkości *Bażanta srebrnego*. Zasłużył on godnie na nazwisko *przepysznego* (superba); bo ogon jego nie ma sobie podobnego w całej gromadzie Ptaków. Składa się on u samca z szesnastu steruwek troistego kształtu;

a naprzód z dwánastu steruwek bardzo długich z chorągiewkami bardzo szerokiemi, rzadkiemi i tak strzępiastemi, że każdy włos jch chorągiewki má kształt osobnego wazkiego piórka: powtóre z dwóch cokolwiek krótszych, na boki słabo łukowato wywinionych z chorągiewkami gęstemi tylko po jednéj stronie: na koniec z dwóch drugim równych, esowato wygiętych, mających po jednéj stronie chorągiewkę wąską gęstą, a po drugiey chorągiewkę szeroką miejscami symetrycznie gęstszą i rzadszą, niby powystrzyganą, w poprzek różno maścisto przegowaną. Te cztery steruwki naśladowując postać lutni wydaia się w ogonie rozwinionym jak cztery wstążki na tle gazowym. W czasie pogodnym samiec wznosi ogon w górę, rozwiaá go, i obraca się tyłem do słońca. Promienie słoneczne spadają na niego przez rzadkie chorągiewki ogona podobnie jak przez zastłone gazowa.

Samica jego má ogon długi, klinowaty z piór zwyczajnego kształtu bez wszyskich tych ozdób. *Dziwogony* żywią się Owadami i Robakami, tudzież owocami i nasionami roślin. O jch sposobie życia nic więcej pewnego dotąd nie mamy.

R O D Z À Y II. (109.)

G R Z Y W I A K. C R I N I F E R.

Crinifere. Fran.

Dziób mierny, gruby, przy osadzie wyższy niż szerszy, przy głowie równo zakończony, ku końcowi ściśniony, gładki. Szczyt zaokrąglony, łukowato spadzisty. Szczęka wierzchnia mało co dłuższa od spodniey. Broda ukosnie ścieta. Brzegi szczęk załkowane. Otwory nosdrzy okrągłe na bokach blisko

szczytu dzioba wydrażone, niczem nie zastonię. Policzki piórami pokryte. Tył głowy i kark długimi wązkiemi piórami (na kształt grzywy) przystroione. Ogon długi, zaokrąglony, rozsuwalny. Nogi przykrótkie. Goleń nagi, bez ostrogi równa się palcowi szredniemu. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury mierne, ściśnione, łukowate, kończyste: przedni szredni największy. n. p. *Phasianus africanus*. LATH.

W tym rodzaju znamy tylko jeden gatunek, który mieszka w Afryce. Został on niedawno odkryty; a już kilku doznał przenosin w systematach. U jednych czytamy opis jego w rodzaju *Phasianus* (jak wyżej); u drugich w rodzaju *Columba* (*Colum. cristata* var. β . GL); jnni nakoniec wcielili go do rodzaju *Corythaix*. Widziałem tego Ptaka exemplarz bardzo dobrze zachowany w zbiorze zoologicznym Paryzkim, i śmiało zaręczyć mogę, że do żadnego z trzech dopięro wymienionych rodzajów należeć nie może. Dowodem tego jest powyższa cecha rodzajowá, którą wiernie podług tegoż exemplarza ułożyłem.

Obyczaje i sposób życia *Grzywiaka* są nam jeszcze nie znaiome.

R O D Z A Y III. (110.)

STY Ł U C Z U B. O P I S T H O C O M U S.

Hoazin. albo Sasa. Fran. Schopfhuhn. Niem.

Dziób mierny, gruby, przy osadzie bez woskuwki, przy końcu ściśniony, nożykowato klinowaty. Szczyt zaokrąglony, łukowato spadzisty. Szczęka wierzchnia dłuższa niż spodnia, w pół haczykowata. Broda ukośnie ścięta, przy zuchwach wystaiąca. Brzegi

szek od osady do połowy ząbkowane; dalej zaś ku końcowi nasiekane. Nosdrza naboczne, wklesłe, niezastonione, z otworami okrągławemi. Policzki nagie. Tył głowy grzywiasto czubaty. Ogon długi, płaski, zaokrąglony, z dziesięciu sterówek. Nogi przykrótkie, czworopalczaste. Goleń nagi bez ostrogi, krótszy niż palec szrodkowy. Palce wolne. Pazury mierne, ściśnione, łukowate, kończyste: przedni średni największy. n. p. Phasianus cristatus. GL.

Rodzaj ten ma tylko ten jeden gatunek, który za przykład wymieniony został. Mieszka on w Ameryce, a mianowicie w prowincjach Guiany i Nowej-Hiszpanii. Żywi się liśćmi, owocami i nasionami roślin; szczególniej zaś lubi ziele zwane *Obrazki* (*Arum*). Pożera także młode Gady i Płazy. Żyje w bliskości wód. Gnieździ się na drzewach: czyni więc wyjątek z ogólnej reguły w tym rzędzie. Młodo złowiony łatwo się oswaja. Głos ma przyjemny, wykrzykujący. Mięso jego jest nie jadalne; ponieważ wonieie bardzo mocno stroiem bobrowym: używa się jedynie za ponętę dla Ryb.—

Trudno zgadnąć przyczyny, dla której ten Ptak włączony był do rodzaju *Phasianus*.

R O D Z A Y IV. (III.)

P E R L I C A. N U M I D A.

Peintade. Fran. Perlhuhn. Niem.

Dziób przykrótki, ogrubny, okrągławo daszkowaty, w poł haczykowaty, przy osadzie woskuwką pokryty. Woskuwka po obu stronach dzioba płatkami zwistym zakończona. Nosdrza w woskuwce na bokach. Głowa i wierzchnia część szyi nagie. Na głowie nadrost rogowy; rzadko wierzch głowy bez nad-

rostu. Ogon krótki, na dół pochyty. Nogi mierne. Golenie nagie bez ostróg. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury grube, paznogciowate, tępe. n. p. Numida Meleagris. LINN.

Do tego rodzaju należą cztery gatunki. Niektóre z pomiędzy nich znajdują się przyswoione w wszystkich niemal częściach świata. Właściwa jednakże ich Ojczyzna jest Afryka. Wszystkie dotąd znane gatunki mają tło ubarwienie ciemne kropkaste białymi niby perłami mniej więcej gęsto upstrzone. Te kropki zjednały im nazwisko rodzajowe prawie w wszystkich językach. Mięso mają wyborne; ale ich wrzaskliwość czyni je nieznośnemi. Są bardzo mnożne. Nawet te, które od dawna żyją u nas przyswoione, przekradają się z jaiami w trawy i w krzaki, i tam na gołej ziemi wysiadują swe dzieci, które zaraz po wylęgnienu się prowadzą przed dom Pana swojego. Najulubieńszym ich pokarmem jest zboże.

R O D Z A Y V. (112.)

S Z Y S Z K O N O S. C R A X.

Hocco. albo Mitou. Fran. Höckerhuhn. Niem.

Dziób mierny, gruby, ściśniony, bez woskuwki; przy końcu okrągławo daszkowaty, w pół haczykowaty. Szczęka wierzchnia przechodzi przy czole w nadrost rogowy, duży, rozmaitego kształtu. Nosdrza w osadzie dzioba przy czole pod nadrostem. Głowa i szyja gęsto piórami pokryte. Ogon mierny, płaski, zaokrąglony, z dwanastu steruwek. Nogi mierne. Golenie nagie bez ostróg. Palce przednie przy nasadzie błoną spięte. Pazury mier-

ne, ściśnione, grube, kończyste. n. p. Crax globicera. LINN.

Tu liczymy trzy gatunki. Oyczyzną jch jest Ameryka. Należą do liczby Ptaków większych. Żyją dziko w lasach. Żywią się pączkami drzew, liśćmi, owocami i nasionami roślin. Gnieźdzą się na ziemi pod gestými krzakami. Dorosłe wlatują na drzewa. Młodo złowione łatwo się oswaiają. Mięso mają wyborne. U większey liczby pióra na głowie są kutnerowate.

RODZAJ VI. (113.)

CZUBATKA. PENELOPE.

Alector. Fran. Jaku. Niem.

Dziób mierny, ogрубny, w pół haczykowaty; przy osadzie ściśniony, wyższy niż szerszy. Szczyt przy końcu okrągławo daszkowaty, spadzisty. Nosdrza na bokach dzioba w woskuwce. Woskuwka u niektórych przechodzi nad nosdrzami w nadrost płatkowaty, sterczący. Policzki i podgardle nagie, (rzadko piórami pokryte). Na głowie czub z piór w górę sterczących, z końcami zwykle pozwiianemi. Ogon mierny albo długi, płaski, zaokrąglony, z dwanastu steruwek. Nogi mierne. Goleń nagi bez ostrogi. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury mierne, grube, ściśnione.

Oprócz bardzo licznych odmian ubarwienia, liczymy dobrze rozróżnionych pięć gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki. Sposób życia ostrzegamy u nich podobny jak w rodzaju *Szyszkonosca*. Mięso mają wyborne. Niektóre z pomiędzy nich dorastają wielkości Jandyka. — CUVIER dzieli je na dwa następujące podrodzaie.

a. CZUBATKA. PENOLOPE.

Guan. albo Jacou. Fran.

Nadrost nad nosdrzami wyraźny. n. p. Penelope cristata. LINN.

b. PARAKA. ORTALIDA.

Parqua. Fran.

Nosdrza bez nadrostu. n. p. Phasianus Parraqua. LATH.

U samców tego rodzaju na szczególniejszą uwagę zasługuje urządzenie *gardzieli* (trachea, *Luft-röhre.*); gdyż ta nie idzie prosto w piersi dla połączenia się z płucami; ale przybywszy do początku piersi skręca się na bok przy lewym oboyczku, i idzie pod skórą aż blisko końca kości piersiowej. Tu zwraca się łukowato ku prawemu bokowi, idzie napowrót pod skórą do góry, a przegiąwszy się przez prawy oboczyk, wstępuje dopiero do komory piersiowej, i łączy się z płucami. U samic gardziel przechodzi prosto do płuc nie czyniąc tych nadzwyczajnych zwrotów.

R O D Z À Y VII. (114.)

J N D Y K. M E L E A G R I S.

Dindon. Fran. Truthuhn. Niem.

Dziób przykrótki, ogrubny, okrągło daszkowaty, w pół haczykowaty z woskuwką przy osadzie. Na czole brodawka kończysta, mianowicie u samców dowolnie przedłużalna, zwista. Nosdrza naboczne w woskuwce. Głowa i początek szyi nagie, kolorowemi, wypukłemi, gąbczastemi brodawkami pokryte.

Na wolu u samców kutás duży z szecin długich. Ogon prawie mierny, szeroki, rozwiálny, z ósmnastu stérówek. Nogi mierne. Goleń nagi, u samców ostrogą tępa, uzbroiony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Palec tylny krótki. Pazury paznogciowate, grube, tępe. n. p. Meleagris Gallopavo. GL.

Známy tylko jeden gatunek *Jndyków*. Należy on teraz w Europie do Ptaków domowych. Właściwą zaś Oyczyzną jego są lasy Wirginijskie w Ameryce, gdzie go jeszcze i teraz (lubo rzádko) w stanie dzikości znáydują. Jezuici sprowadzili go do nás w' wieku szesnástym. Przez domowe chowanie stracił on wiele z piękności swoiéy. — Mianowicie z świetnego metalicznego połysku piór tylko mu ślad pozostał, i to jedynie w tych sztukach, które jeszcze zachowały maść czárna. Wielkość jego ciała, jego množliwość i smak mięsa wyborny, czynią *Jndyka* bardzo szacownym Ptakiem. To tylko szkoda, że wychowanie jego połączone jest z wielu trudnościami; pisklęta bowiem jego są bardzo delikatne, potrzebują u nás wielkich wygód i pieczołowitości; a mimo to zdychá jch w tenczas bardzo wiele, gdy jm na głowie i na szyi brodávki wyrastać zaczynają.

W stanie dzikości samica gnieździ się na gołej ziemi pod gestými krzakami. *Jndyki* żywią się liśćmi, owocami i ziarnem roślin. Na drzewach lubią siadać. Samce młode są między sobą swarliwe i bitne. Dorosłe czerwony maści niecierpia. Samiec stary (*Jndor*) w chwili wesołości wypełnia krwią koralowate brodávki na szyi, przedłuża owisty na czole wyrost, nadymá wole i całą szyję, opuszczá skrzydła, i rozwiiá w górę podniesiony ogon. W tak napuszoney postawie wydaiąc psztykaiące sapanie, i orząc końcami lotek po ziemi, przechodzi się z powagą.

Głos samic jest labiédzący; samców zaś hurgotliwo bełkocący.

R O D Z Á Y VIII. (115.)

K U R A. G A L L U S.

Coq albo Poule. Fran. Haushuhn. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, wypukło daszkowaty, w pół haczykowaty. Woskuwka przy osadzie dzioba wznosi się na czole w nadrost mięsisty, grzebykowaty; a po obu bokach szczęki spodniéy kończy się płatkim kolorowym. Policzki nagie. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba naboczne, z wierzchu łuską błonową w pół zakryte. Ogon prawie mierny, szeroki z czternastu steruwek. Nogi mierne. Goleń u samców ostrogą uzbroiony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury mierne, grube, tępe.

Ten rodzaj mieści w sobie dobrze rozróżnionych ośm gatunków, które tegocześni Naturaliści dzielą na cztery następujące podrodzaie.

a. KURA. GALLUS.

Coq. Fran.

Nad i pod dzióbem nadrosty mięsiste. Ogon szeroki, ściśniony, w górę podniesiony, lub zaden. Pazury u wszystkich palców. n. p. Phasianus Gallus. GL.

Oprócz kilkunastu odmian *Kury domowéy*, różniących się tak dalece wielkością, że słusznie za osobne gatunki mogłyby być poczytane, znamy nadto *cztery* gatunki, które żyją dziko w Indjach wschodnich i na wyspach jm przyległych.

Kury przyswoione należą do liczby náypożyteczniejszych Ptaków w gospodarstwie. Jch jaja sta-

nowią prawie najważniejsze źródło dochodów chłopka naszego. Samiec (*Kogut*) zaraz po północy zaczyna śpiewać. To śpiewanie jego, które *pianiem* nazywamy, jest tak regularne, że (mianowicie w jesieni i w zimie) służy wieśniakom zamiast zegara. To pewnoczasowe po północy jch piąnie dało powód, że *Koguty* brane są za symbol czuności, i że jch w starożytności uważano za Ptaki poświęcone *Marsowi* *Bożkowi* wojny.

b. KUROGON. L'HOUPPIFERE. Fran.

Policzki nagie jak u Kur. *Nadrosty* płatkowate tylko pod dziobem. *Czub* jak u Pawia. *Ogon* Kury. *Ostroga* u golenia potężna. *Pazury* u wszystkich palców. n. p. *Phasianus ignitus*. LATH.

Tu należy tylko jeden gatunek. Ojczyzną jego jest wyspa Jawa.

c. PAWIOCZUB. LOPHOPHORUS.

Lophophore. Fran.

Szczeka wierzchnią znacznie dłuższą niż spodnią. *Nadrosty* przy dziobie żadne. *Obwódki* oczów nagie. *Czub* jak u Pawia. *Ogon* długi, płaski, szeroki, klinowato zaokrąglony. *Ostroga* u golenia potężna. *Pazury* u wszystkich palców. n. p. *Phasianus impeyanus*. LATH.

W tym oddziale mieści się jeden gatunek, który żyje dziko w Indyach wschodnich. Jest on wielkości dużego *Koguta* domowego. Ubarwienie na nim jest bardzo ozdobne.

d. BEZSZPON. CRYPTONYX.

Cryptonyx. Fran.

Dziób bez nadrostów. *Obwódki* oczów nagie. *Ogon* mierny, płaski, szeroki, zaokrąglony. *Goleń* bez ostrogi. *Palec* tylny bez pazura.

Gdyby cechy dzioba ściśléy były opisane: oddzielił ten zasłużyłby pewnie na to, ażeby był osobnym rodzajem. Wiemy do niego o *jednym* gatunku, który jest wielkości *Gołębia Grzywacza*. Mieszka on na wyspie Malaka.

Ptaka ten daje nam nowy dowód dwuwykładności dawnéj charakterystyki rodzajów, podług której można było bez zapłonięcia się postawić samca w jednym a samicę w drugim jakim rodzaju. Wszakże w dziełach GMELINA i LATHAMA samiec gatunku tu należącego znayduje się pod nazwiskiem *Columba cristata var. **—; a samica pod napisem *Tetrao viridis*. (?) —

R O D Z A Y IX. (116.)

B A Ż A N T. P H A S I A N U S.

Faisan. Fran. Fasan. Niem.

Dziób i nosdrza jak u Kury. Czoło i podbrodek bez nadrostów płatkowatych. Policzki nagie drobnemi, gęstemi brodawkami najęzone. Ogon długi, wazki, ściśniony, ostro klinowaty, z ośmiastu stercułek złożony. Nogi mierne. Goleń nagi, pospolicie ostrogą uzbroiony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury u wszystkich palców grube, tępe.

Do tego rodzaju liczymy dobrze reżróżnionych cztery gatunki. Tegocześni Naturaliści dzieła je na dwa następujące podrodzaie.

a. BAŻANT. PHASIANUS.

Faisan. Fran.

Skrzydła, mierne, zwyczajne bez ozdób. Goleń ostrogą uzbroiony. n. p. Phasianus pictas. GL.

Tu należą z powyższéj liczby trzy gatunki, które równie są znakomite z pięknego ubarwienia, jak z mięsa wybornego. Wszystkie są od dawna w Europie przyswoione. Właściwą jednakże jch Oycyzną są południowe kraie Azyi i wyspy jéy przyległe. Wychowanie Bażantów potrzebuie u nás znaczney troskliwości. Zakładają osobne sady pod nazwiskiem *bażantarni*: w tych chowają się Bażanty przez lato na wpół dziko. Na zimę zamykają je do domów umyślnie dla nich zbudowanych, i przez czas mrozów przyzwoicie opalanych.

Bazanty są Ptaki bardzo piérzchliwe. Gniezdzą się na gołey ziemi pod gęstemi krzakami.

b. ARGUS. ARGUS.

Luen. albo l'Argus. Fran.

Skrzydła bardzo szerokie, *serduszkowato listkowate*: w nich lotki szrodkowe nadzwyczaj przedłużone i rozszerzone, ozdobnie wzdluż oczkowane. *Goleń bez ostrogi*. n. p. Phasianus Argus. GL.

Liczmy tu jeden gatunek. Oycyzną jego jest wyspa Sumatra. Wielkością ciała przechodzi on *Bażanta srebrnego*. Jest bardzo piérzchliwy i bardzo trudny do uglaskania. Już dla samego kształtu skrzydeł *Argus* powinienby stanowić rodzaj udzielny; gdyż w całej gromadzie Ptaków nieznamydzimy jm podobnych. — Skráyną jego lotka ma *jedenaste* calów dlugosci: następane są stopniami coraż dłuższe. Osmnasta (szrodkowa) lotka jest przeszło *dwadzieścia siedm* calów dluga. Dziesięć piérwsze lotki są niepozorne zwyczajnego kształtu; następane zaś nadzwyczaj szerokie i na zewnetrney chorągiewce rzędem powabnych, oczkowatych, mieniących plam przyozdobione. Liczba takich oczek na jedney lotce (stosownie do jéy dlugosci) przechodzi od dziewięciu do osmnastu. Ogon *Argusa* podobny jest ogonowi *Bażanta*, lecz rozwiialny i bardzo

długi; bo blisko cztery stóp miary reńskiéy wynoszący. Samice mają skrzydła zwyczajne bez wszelkich ozdób.

Samiec *Argus* w chwilach wesołości stojąc na gałęzi drzewa zniża swe piersi, podnosi rozwinięty ogon w górę, i rozciąga przepyszne skrzydła swoje. W takiéy postawie obracając się przodem do słońca, cieszy się jgryzyskiem świetnie mieniących i połyskujących maści ubarwienia swojego.

R O D Z A Y X. (117.)

P A W. P A V O.

Paon. *Fran.* Pfau. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, przy osadzie bez woskuwki. Szczęka wierzchnia przy końcu wypukła, w pół haczykowata. Nosdrza na bokach dzioba odstłonięta. Głowa bardzo drobnemi piórkami upstrzona. Na czole czub z piór pezelkowatych, w górę sterczących. U sarych na policzkach smugi nagie. U samca pióra nadogonowe bardzo przedłużone, liczne, na końcach pięknie oczkowate. — Sterczki właściwe miernie długie, w liczbie ośmnaście. Ogon z sterczek i z piór nadogonowych złożony, bardzo przedłużony, rozwiałny. Nogi mierne. Goleń nagi, jedną lub więcej ostrogami uzbroiony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury krótkie, grube, tepe. n. p. Pavo cristatus. GL.

Znamy trzy gatunki *Pawów*. Ojczyzną ich są południowe kraje i wyspy Azji. Samce wszystkich należą do liczby Ptaków náyozdobniejszych. Gatunek za przykład wymieniony pochodzi piérwiastkowo z wysp Japońskich. Sprowadzony podobno za czasów *Alexandra Wielkiego* do Europy; został
nie-

niemal w wszystkich jéy częściach przyswoionym. — Samiec tego gatunku jest w tym rodzaju náyokazalszym, a w całej tej gromadzie náywspanialszym Ptakiem. Świetność i mieniącość maści w piórach jego szyi i pleców jedná mu pierwsze po *Kolibrach* miejsce; ogon zaś jego przystroiony przepysznie różnomaścistemi oczkowatemi palmami czyni między nim a Kolibrami wątpliwém pierwszeństwo.

Wesoły *Paw* w dniu pogodnym roztacza swój bardzo długi i obszerny, kolisty, w górę podniesiony ogon; a zwracając się przodem w różnych kierunkach do słońca, zdaie się, że zna zachwycającą piękność swoją, i że w świetnie mieniących oczach ogona chluby swojej upatruie. Tak piękny Ptak má głos wrzaskliwy i nieprzyjemny. Samice mniey są powabne. Ich pióra nadogonowe są krótkie i bez wszelkich ozdób. Gniazda swoje ukrywaią z náywiększą troskliwością przed samcem; gdyżby jm jaja potłukł i powypiił. Samce młode zdychaią náywięcej w roku drugim; t. j. w ten czas, gdy jm świetne pióra nadogonowe wyrastać zczynaią; do wydania albowiem z siebie tylu i tak wielkich piór, potrzeba niezmierney siły wewnętrzney. Mięso *Pawów* jest smaczne.

R O D Z A Y XI. (118.)

G Ł U S Z E C. T E T R A O.

Coq-de-Bruyère. albo Tetras. Fran.
Waldhuhn. Niem.

Dziób krótszy niż głowa bez woskuwki przy osadzie, ogрубny, okrągło daszkowaty, wypukły, w pół há-Ton II.

czykowaty. Policzki piórami pokryte. Nad okiem blizna księżycowata naga, pospolicie drobnemi, gęstemi brodawkami najezona. Skrzydła mierne. — Ogon zwyczajny mierny z osmnastu stéruwek złożony. Nogi przykrótkie, całe kosmate. Golen bez szpona. Błona (przy osadzie spinającą palce) ząbkowana. Palec tylny bardzo krótki. Pazury krótkie, ściśnione, łukowate. n. p. Tetrao Urogalus. GL.

Ten rodzaj mieści w sobie blisko *dziesięć* gatunków, z których w saméy Europie znamy pięć. Wszystkie żyją dziko w lasach i na polach. Żywią się liśćmi i pączkami drzew, tudzież owocami i nasionami roślin, Owadami i Robakami. Mięso maia wyborne. Wszystkie gniezdzą się w gęstwinach pod krzakami albo zupełnie na gołéwziemi, albo na prostém z suchéy trawy usłaném gniaździe.

Gatunek za przykład podany jest z wszystkich największy. Samiec w chwilach porankowych daje słysć swój szczególniejszy, donośny krzyk, który Myśliwi *graniem* nazywają. W czasie tego grania tak się zapomina, że traci słuch i wzrok: i to jest jedyną chwilą, w której go podéyśdź i zastrzelić można; gdyż z resztą jest on Ptakiem bardzo ostrożnym i pierzchliwym.

R O D Z A Y XII. (119.)

K U R O P A T W A. P E R D I X.

Perdrix. Fran. Feldhuhn. Niem.

Dziób krótki, ogrubny, ściśniony, wypukło daszkowaty, w pół haczykowaty, bez woskuwki przy osadzie. Głowa cała piórami pokryta, u niektórych tylko powieki nagie. Skrzydła mierne. Ogon krótki. Nogi mierne. Golenie nagie, u niektórych

ostrogami lub seczkami uzbroione. Palce przednie przy osadzie błoną spiętą. Palec tylny krótki. Pazury u wszystkich palców krótkie ściśnione, kończyste. —

W tym rodzaju liczymy przeszło czterdzieści gatunków, z których w samej Europie mieści się sześć. Wszystkie żyją w polach w bliskości gęstych krzaków. Żywią się liśćmi i nasionami roślin, rzadziej Owadami i Robakami. Gnieźdzą się na gołej ziemi. Są bardzo mnożne. Pisklęta ich zaledwie się wydobyły z jaja, zaraz z gniazda uciekają, chociaż się jeszcze skorupa za nimi włości. Wszystkie mają mięso wyborne. Dawniejsi Systematycy włączali je do rodzaju *Tetrao*; tegocześni zaś dzielą je na trzy następujące podrodzaje.

a. FRANKOLIN. FRANCOLINUS.

Francolin. Fran.

Goleń samca jedną lub więcej ostrogami uzbroiony. n. p. *Tetrao Francolinus*. GL.

Takich liczymy w powyższej liczbie blisko dziesięć gatunków, które znajdujemy w różnych częściach świata. Z tych w Europie żyje tylko ten gatunek, który właśnie za przykład wymieniony został. —

b. KUROPATWA. PERDIX.

Perdrix. Fran.

Goleń Samca tym samym seczkiem uzbroiony. n. p. *Tetrao Perdix*. GL.

Tych opisują Naturaliści przeszło dziesięć gatunków. W samej Europie znamy ich cztery: mianowicie gatunek za przykład podany znajduje się niemal w wszystkich krajach, i zimuje stale w miejscu urodzenia.

C. PRZEPIÓRKA COTURNIX.

Caille. Fran.

Goleń bez ostrogi i bez szezka w obu płciach.
n. p. Tetrao Coturnix. GL.

Do tego oddziału należy blisko dwadzieścia gatunków. Z pomiędzy tych, gatunek za przykład podany żyje przez lato w wszystkich okolicach Europy; na początku zaś jesieni ciągnie do krajów cieplejszych; a że tę podróż odbywa w czasie pogodnych nocy: dał przeto powód do niedorzecznych powieści, które się dotąd między ciemnem pospółstwem utrzymują.

CUVIER oddziela od tego oddziału *Przepiórki Amerykańskie* pod napisem *Les Colins, ou les Cailles d'Amerique*. Oddział ten uważamy za zbyteczny; bo nie ma stałej zasady.

R O D Z À Y XIII. (120.)

G O Ł A B. C O L U M B A.

Pigeon. Fran. Taube. Niem.

Dziób mierny, szupły, słabo ściśniony. Szezka wierzchnia przy końcu słabo wypukła, spadzista, od spodniej mało co dłuższa. Nosdrza w osadzie dzioba w błonie za życia nabrzmiałej, wzgórki na bokach dzioba tworzącej. Skrzydła mierne. Nogi przykrótkie. Goleń bez ostrogi krótszy niż palec szredni. Palce rozsunione, bardzo mało przy osadzie błoną spięte. Palec tylny krótki. Pazury mierne, łukowate, ściśnione kończyste. n. p. Columba Palumbus. GL.

Znány dobrze rozróżnionych przeszło *sto* gatunków Gołębi. Z tych przeszło dwadzieścia przyswoionych należą do ptactwa domowego. Reszta żyje dziko w lasach. Każda część świata, a nawet każda niemal większa wyspa ma z ostatnich sobie właściwe gatunki. Wszystkie mają mięso wyborne. Żywią się owocami i nasionami roślin. Według kształtu ogona dzielimy je na dwa następujące oddziały.

a. R ó w n o - o g o n i a s t e.

Ogon mierny, równo przycięty. n. p. Columba Oenas. GL.

b. D ł u g o - o g o n i a s t e.

Ogon długi lub przedłużony, wąski, stopniowany, ostro klinowaty. n. p. Columba migratoria. GL.

Gołębie czynią ważny wyjątek w rzędzie *Grzebiących*. — Wszystkie lubią latać gromadnie; lecz żyją w jednożeństwie. Dzikie gnieźdzą się na drzewach lub w dziurach niedostępnych skał. Samiec z samicą trudnią się ustaniem gniazda. Samica znosi dwa jaja, i te wysiaduje na przemian z samcem. Piskleta lęgą się ślepe i niedożerne: rodzice muszą je przez znaczny czas karmić: czem różnią się od większej liczby *Grzebiących*.

Gołębie przyswoione, czyli domowe należą do liczby Ptaków nąymnożniejszych. Znoszą one wprawdzie podobnie jak dzikie tylko po dwa jaja; lecz wysiadywanie jay odbywaia dziewięć razy do roku. Młode po skończonych sześciu miesiącach przy mierney wygodzie już się parzą. Według obrachunku wspartego na doświadczeniach, można się z jedney pary dochować w dziewięciu latach przeszło ośmnaście tysięcy sztuk Gołębi.

R O D Z A Y XIV. (121.)

K U S A K. C R Y P T U R U S.

Tinamou. albo Ynambus. Fran. Steissvogel. Niem.

Dziób mierny lub cokolwiek dłuższy niż głowa, szupty, prosty, trochę spłaszczony, na końcu tępy, przy osadzie woskuwką opatrzoney. Szczyt szeroki, prosty, przy końcu spadzisty, począwszy od woskuwki aż do końca od boków dzioba odznaczony. Broda od zuchw odznaczona. Brzegi szczęki wierzchniej pokrywaia dolne. Pasaż obszerna. Otwory nosdrzy wklęsłe, naboczne, blisko szrodka dzioba przy brzegu woskuwki. Język bardzo krótki, trójkątny. Skrzydła krótkie, ładne. Ogon bardzo krótki, lub żaden. Nogi mierne. Goleń nagi bez ostrogi. Palce przednie bardzo mało przy osadzie błoną spięte. Palec tylny bardzo krótki, od ziemi odsuniomy. Pazury krótkie, tępe: sredni rozwiniomy. n. p. Tetrao cinereus. GL.

Jakkolwiek *Kusaki* różnią się od wszystkich Ptaków tego rzędu: mimo to wmieszane były dawniej do rodzaju *Tetrao*, z którego cechami najmniejszego nie mają podobienstwa. Liczymy jch teraz *dziewięć* gatunków. Wszystkie prawie są mieszkańcami Ameryki południowey. Żyją w lasach i w gestych zaroślach. Żywią się liśćmi, owocami i nasionami roślin. Obok tych pożeraia Owady i Robaki. W wieczór zwabiaia się donośnym głosem w gromady, i przepędzaią noc na gałęziach drzew blisko ziemi. Gnieźdza się na gołej ziemi pod gestemi krzakami. Są bardzo mnożne. Piskłeta jch zaraz po wylęgnienu się uciekaią z gniazda: same dla siebie szukaia pożywienia: są bardzo ostrożne, i za usłyszeniem jakiego szelestu, chowaią się w trawę.

Gatunki teraz znane przechodzą od okazałości *Bazanta* do wielkości *Przepiórki*. Wszystkie mają mięso wyborne.

R O D Z A Y XV. (122.)

S T E P U W K A. P T E R O C L E S.

Ganga. albo Gelinotte. Fran. Sandhuhn. Niem.

Dziób krótki, przyszczypty, prosty, lekko ściśnięty, daszkowato stożkowaty. Szczęka wierzchuá cokolwiek dłuższą. Szczyt przy końcu słabo spadzisty. Nosdrza piórami pokryte. Głowa cała piórami pokrytą, z przodu kończysta, nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła bardzo długie, pałasikowate. Ogon mierny, klinowaty: u niektórych dwie środkowe steruwki znacznie przedłużone. Nogi krótkie, aż do palców kosmate. Palce przednie zbliżone, wazką błoną przy osadzie spięte i obrąbione. Palec tylny bardzo mały, od ziemi usunięty, w kształcie seczka. Pazury krótkie. n. p. Tetrao Aloha-ta. GL.

Znamy dotad cztery gatunki. Z tych dwa mieszkaia na Ukrainie, w małej Tartaryi i dalej ku wschodowi za Dnieprem. Zdarza się czasem (lubo arcy rzadko), że się pokazują także i w krajach dalej ku zachodowi i ku północy leżących. J tak dnia 20. Sierpnia 1801. r. pokazała się para z gatunku *Tetrao arenarius* w Xięstwie Anhaltskim w okolicy miasta Köthen. Samiec został ubity, i przez NAUMANNA bardzo dobrze odrysowany i opisany (*). „Ta para » Ptaków (mówi NAUMANN) żerowała na wzgórkach

(*) *Patr:* Naturgeschichte der Land-und Wasservögel etc. von NAUMANN. Nachtrag erstes Heft. strona 41. Tabl. VII. fig. 15. tudzież: Achtes Heft. strona 442. jest sprostowanie nazwiska.

» kwokając podobnie jak Kury przy kurczętach.
 » Były bardzo śmiałe. Widziały strzelca; mimo to
 » pozwoliły blisko przystąpić do siebie. Wznosząc
 » się na powietrze klaskały skrzydłami podobnie
 » jak Gołębie. Ubity samiec miał wole napelnio-
 » ne ziarnem soczowicy, pszenicy i jęczmienia, mię-
 » dzy którymi znáydowało się kilka Owadów.”

Krótkością palca tylnego czynią *Stepuwki* bar-
 dzo piękny przechód do rzędu następującego.

Wspomnieć tu musimy, że do tego rzędu li-
 czono także pewien rodzaj Ptaków pod nazwiskiem

DRONTA. DIDUS.

Podług świadectwa niektórych Pisarzów należa-
 ło do niego trzy następujące gatunki: 1. *Didus ine-*
ptus, le Dronte. 2. *Didus solitarius*, le Solitaire
 3. *Didus nazarenus*, le Nazare, albo l'oiseau de
 Nazare. — Wszystkie miały być Ptakami bardzo
 dużemi. Wszakże náy mniejszy z nich wielkością
 ciała miał przechodzić Łabedzia. Żyły one na kil-
 ku wyspach morza wschodnio Indyjskiego; lecz że
 latać nie umiały, a miały mięso bardzo smaczne:
 ztąd przez zawłaiających tam maytków tak wytępio-
 ne zostały, że z nich nawet ślad niepozostał. A że
 ani ścisłych opisów, ani wierzytelnych obrazów tych
 Ptaków nie mamy: przeto o nich tylko nawiasową
 czynimy wzmiankę.

Tegocześni Astronomowie chcąc przynaymniéy
 zachować pamiętkę tych tak wozesnie przez nierząd
 wytępionych ptaków, ochrztili jch nazwiskiem (*der*
Einsiedlervogel) jedne Konstellacją, którą się znáy-
 duje na południowej pułkuli nieba przy końcu ogo-
 na *Weża wodnego* a pod znakiem *Wagi*. Tak
 więc *Dronty* przestawszy żyć na ziemi, nieprzestaną
 nigdy błyszczyć na niebie.

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków
 Grzebiących.

Tablica XXXII. (78.)

R Z Ę D S I Ó D M Y (23.)

B I E G A J Ą C E. C U R S O R E S.

Ptaki mające nogi biegowe: mniej więcej wysokie, rzadko krótkie, dwu lub tróypalczaste zawsze bez palca tylnego: palce przy nasadzie cokolwiek błoną spięte; pazury popolicie grube; dzioby rozmaite.

POKREWIEŃSTWA. FAMILIAR.

cały rogowy; skrzydła	lotne . . .	1. Polne. <i>Campestres.</i>
	nie lotne . . .	2. Nielatające. <i>Proceri.</i>
przy nasadzie błoną pokryty, skrzydła lotne		3. Nabrzeżne. <i>Littorales.</i>

UWAGI DO TABLICY XXXII. (78.)

Rząd Ptaków *Biegających* jest prawdziwie rzędem poszrodkowym między *Grzebiącymi* i *Brodzącymi*. Jedną bowiem część Ptaków tu należących żyje prawie wyłącznie nasionami i owocami roślin, okazuje obszernie wole i całe urządzenie żołądka podobne jak w rządzie *Grzebiących*, i mają mięso wyborne. Drugie przeciwnie tak sposobem życia jak całą budową ciała bardziej zbliżają się do Ptaków *Brodzących*. Jedne między niemi mają skrzydła za krótkie, i nie mogą latać; drugie lubo są opatrzone

skrzydłami zdadniami do latania, mają lot ciężki, i tylko w największej potrzebie wznoszą się na powietrze; mała tylko liczba uposażona jest skrzydłami długimi. U tych postrzegamy nogi krótkie, u owych mierne, u innych wysokie. Są nawet między nimi i takie, które mają nogi w stosunku do ciała najwyższe w całej tej gromadzie. Wszystkie atoli w tym się zgadzają, że nie mają palca tylnego; przednich zaś palców liczą u każdej nogi po trzy lub po dwa. U żadnego nie znajdziemy ostróg u golenia.

rami pokryte. Skrzydła długie, pałasikowate. — (Ogon mierny—?). Nogi krótkie aż do pazurów kosmate, tróypalczaste. Palce krótkie, zbliżone, błoną wystrzyżoną znacznie spięte. Pazury krótkie. n. p. Tetrao paradoxus. GL.

Wiemy dotąd tylko o *jednym* gatunku; lecz i ten nie wiele jest znany. Ma mieszkać w stepach Tatarskich. Należy jeszcze pomiędzy największe osobliwości w zbiorach zoologicznych. Lubo zwiedziłem náyznakomitsze tego rodzaju gabinety: nigdzie go jednakże nie widziałem. Za zupełną więc wiarytelnością powyższej cechy rodzajowój zareczyć niemogę; w opisaniu atoli nóg wszyscy się Naturaliści zgadzają. Obyczaje i sposób życia *Stepnika* są nam nieznaioime.

R O D Z A Y II. (124.)

P R Z E P I Ó R Z Y K. O R T Y G I S.

Turnix. *albo* Tridactile. *Fran.* Laufhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, przyszcupły, prosty, ściśniony, kończysty, daszkowaty z szczytem przy końcu spadzistym. Broda słabo ukośnie ścieta. Nosdrza błoną nagą pokryte, z otworami aż blisko szrodka dzioba. Głowa piórami pokryta. Skrzydła mierne, lotne. Ogon krótki. Nogi mierne. Golenià nagie. Palce prawie wolne. Pazury krótkie. n. p. Tetrao Gibraltarius. GL.

Znamy dotąd sześć gatunków. Z tych dwa znaydujemy w zachodnio południowych krajach Europy; reszta zaś mieszka w jnszych częściach świata, jako to: na wyspie Madagaskar, w Azji południowój i na wyspach jey przyległych. Przepiórzyki żyją na polach i w gęstych krzakach. Żywią się ziar-

nem roślin, Owadami i Robákami. Gnieźdzą się na gołej ziemi w gestym chwacie lub pod krzakami. Mięso mają jadalne.

R O D Z A Y III. (125.)

D R O P. O T I S.

Outarde. Fran. Trape. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, prosty, ściśniony, w pół klinowaty. Szczęka wierzchnia przy końcu daszkowato wypukła, spadzista. Otwory nosdrzy podługno okrągławe, na bokach blisko szczytu dzioba. — Skrzydła przykrótkie, lotne. Ogon mierny. Nogi potężne, wysokie. Palce krótkie, na bokach błoną obrabione, a przy nasadzie równo spięte. Pazury grube, krótkie, tępe. n. p. Otis tarda. GL.

W tym rodzaju liczymy przeszło ośm gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. W Europie postrzegamy z nich dwa następujące: *Otis tarda* i *Otis tetrax*. Obadwa są Ptakami przelotnymi. Przybywają do nas w połowie wiosny. Gnieźdzą się parami w równinach między zbożem na gołej ziemi. Żywią się ziarnem, liśćmi ziół, Owadami i Robákami. W jesieni zbierają się w znaczne stada i ciągną do krajów cieplejszych. Mięso młodych jest wyborne; starych zaś cokolwiek przytwarde; lecz jeżeli skruszeje przez parę dni, staje się zwierzyną wyśmienitą.

Wybrawszy się na Dropie przede dniem: można je brać za pomocą Hartów; gdyż z przyczyny krótkich skrzydeł nie mogą się wznieść od razu na powietrze.

Czasem (lubo arcy rzadko) przybywają do nas z Afryki gatunek trzeci: *Otis Houbara*. Dowodem

tego jest piękny exemplarz samca z tego gatunku, który się znajduje w zbiorze Zoologicznym Królewsko Warszawskiego Uniwersytetu, a który ubito w okolicy Wrocławia na początku Października 1800 roku. NAUMANN, BECHSTEIN i inni tegoż czasu Niemieccy Naturaliści brali z tegoż samego exemplarza wzory do dzieł swoich; dotąd albowiem niewiedziano go w Europie.

Gatunek za przykład wymieniony (*Otis tarda*) jest z wszystkich dotąd znanych największy; a z przyczyny szczególniejszego worka podjęzykowego, zasługuje na osobną uwagę. Pod językiem jego napotykaemy otwór ściągalny do worka błonowego, jakiego dotąd u żadnego innego Ptaka nieodkryto. Worek ten jest tak długi jak szyja. Przy dziobie jest on najobszerniejszy: potem zwęża się stożkowato, aż do dwóch trzecich części długości swojej: odtąd znowu zaczyna się rozszerzać i przybiera na końcu kształt podłużnej chemicznej kolbeczki. — Przeznaczenie tego osobliwszego worka jest jeszcze nieznaione; jest bowiem u dołu zaokrąglony: ma tylko jeden otwór pod językiem: nie można go więc poczytać za wole, gdyż to jest obok niego dosyć wyraźne. Niektórzy Badacze ośmielili się twierdzić: że *Dropie* noszą w tych workach wodę dla swych dzieci; inni zaś utrzymują, że ten worek podjęzykowy służy im do ułatwienia lotu, i dodają to postrzeżenie, że *Dropie* podnosząc się z ziemi otwierają dzioby dla wpuszczania powietrza do wspomnianego worka, który wypełniwszy się powietrzem czyni lżeyszym ich ciało. Obadwa te twierdzenia są prawdą tylko przypuszczeniami; ostatnie atoli prędzej się usprawiedliwić pozwoli; gdyż zbyt słabe, i ledwie widoczne muszkuły przy tym worku, użycie jego do noszenia wody okazują nie możliwem. — Nie mając jednakże postrzeżeń niewątpliwych: rozstrzygnięcie tego punktu potrzeba zostawić czasowi.

Tablica XXXIV. (8o.)

P O K R E W I E Ń S T W O II. (21.)

N I E L A T A I Ą C E. P R O C E R I.

Ptaki Biegające mające dziób cały rogowy: skrzydła bardzo krótkie, do latania nie zdadne: nogi wysokie dwu lub tróypalczaste.

RODZAJE. GENERA.

.. (tróypalcza-	} przysrodkowe najdłuższe . . .	1. Kazuar. <i>Casuarus.</i>
ac 1ste; pazury		
o \	} wszystkie prawie równe . . .	2. Rea. <i>Rhea.</i>
Z		
	dwupalczaste; palec skrajny bez pazura	3. Struś. <i>Struthio.</i>

UWAGI DO TABLICY XXXIV. (8o.)

To pokrewieństwo zawiera w sobie największe i najokazalsze jstoty w całej tej gromadzie; lecz obok jch olbrzymiey wielkości zaraz na pierwszy rzut oka krótkość skrzydeł, a w nich wietkość i małość lotek zapowiadają nam, że Ptaki tego pokrewieństwa pozbawione są korzyści jnnem Ptakom właściwey t. j. że latać nie umieją, i że (podobnie jak zwierzeta niemające skrzydeł) ciągle na ziemi zostawać muszą. O tej jch niezdolności do latania przekonujemy się jeszcze mocniej przy rozczłonkowaniu jch ciała.

Kość piersiowa, jak wiadomo, jest u Ptaków podstawą dla tych muszkułów, które służą do poruszania skrzydeł; a wysokość jej wystawy szrodkowey obok szerokości sameyże kości piersiowey, będąc miarą wielkości muszkułów skrzydłowych, są oraz oznaką mocy lotu każdego Ptaka. O tej prawdzie przekonałismy się dostatecznie na tych Ptakach.

kach, któreśmy dotąd poznali; szczególniej zaś porównyując kość piersiową Ptaków *Drapieżnych* z tąż kością u *Grzebiących*. Lecz że w wszystkich dotąd rozważanych rzędach i pokrewieństwach szrodkowa wystawa kości piersiowej była wyraźna, wszystkie też znaleźliśmy obdarzone zdolnością do latania. W tem pokrewieństwie następują nam widok zupełnie nowy. — Kość piersiową w Ptakach *Nielatających* jest płaską bez szrodkowej wystawy i naśladuje kształt słabo wypukłego pancérza: a tem samém niepodobna zwykłej kości piersiowej w Ptakach, zbliża się podobieństwem do *mostka* zwierząt *Ssących*. Stosownie do takiego ukształcenia kości piersiowej znajdujemy u nich muszkuły skrzydłowe bardzo cienkie i słabe: a przeto do dźwigania i utrzymania w powietrzu ciała tak wielkich Ptaków zupełnie nie zdolne. Do tak małych i słabych muszkuł na piersiach, łączy się niestosowna krótkość i szupłość kości w jch skrzydłach: a tak przyczyna zupełnej niemożności latania już w samém wewnętrzném jch urządzeniu jest oczywistą. Cóż dopiero, gdy do tęg dodamy jeszcze wietkość i krótkość piór w jch małych skrzydłach?

Ujmę mocy w skrzydłach wynagrodziło jm Przyrodzenie siłą w nogach. Jakoż nogi jch opatrzone są tak potężnemi muszkułami i wsparte tak dużemi kośćmi, że się aż za wielkie w stosunku do ciała wydają. Z takim uposażeniem nóg postrzegamy w nich zgodne zdolności. Wszakże niektóre między niemi gatunki biegają rączey niż najszybsze Konie. —

U wszystkich znajdujemy wole wyraźne; reszta zaś wnętrzości jest różną w różnych rodzajach. — Wszystkie szukają dla siebie pożywienia w płodach Królestwa Roślin. Wszystkie gnieźdzą się na gołej ziemi. —

R O D Z A Y I. (126.)

K A Z U A R. C A S U A R I U S.

Casoar. *Fran.* Kasoar. *Niem.*

Dziób mierny, ściśniony, prosty z szczytem słabo nożykowato spadzistym. Otwory nosdrzy okrągławe, na bokach blisko szrodka dzioba. Skrzydła náykrótsze, bez piór, u niektórych długiem i rogowem i pretami zamiast lotek opatrzone. Pióra na ciele wie-
 thie, szczeciasto strzępiaste. Nogi wysokie, potężne, tróypalczaste. Palce przy osadzie bardzo ma-
 łą spięte. Palec każdy ma cztery członki. U wszy-
 stkich pazury grube, długie, kończyste: pazur szrod-
 kowy náydluższy. n. p. Struthio Casuarius. GL.

Známy dotąd dwa gatunki Kazuarów. Jeden z pomiędzy nich mieszka w południowej Azji, drugi w Nowej Hollandyi. Azjiatycki jest czarny i ma na głowie duży wyrost rogowy w kształcie szyszaka w tył zwróconego; Nowohollandzki zaś jest rudy i bez nadrostu na głowie. Obadwa żywią się soczystymi owocami roślin, tudzież Owadami i Robakami. Zboża nie jadaia. Są bardzo mnożne. Biegaia bardzo szybko. Są prawda w tém pokrewieństwie náy-
 niższe; ale wielkością ciała trzymaia pierwsze miejsce po *Strusiu*. Jch jaja i mięso młodych maia by-
 dz bardzo smaczne. Skrzydła jch są tak małe, że jm
 nawet w biegu nic niepomagaia.

Rozczłonkuia *Kazuara* postrzegamy tę osobli-
 wość, że ma język bardzo krótki na bokach zębko-
 wany, wole duże, trawieniec muszkułowy potężny;
 a niedostaie mu *odwilżacza*. Mądre Przyrodzenie
 wskazawszy dla niego miękkie owoce roślin, na po-
 żywienie: uieło mu zaraz tę część wnętrzości, któ-
 ra służy do odwilżania twardych ziarn roślinnych
 nasion. Nadto kiszkę grubą znayduiemy w nim bar-
 dzo krótką; kanął zaś odchodowy i trzewia podobne
 jak w jnnych Ptákach.

R O D Z A Y II. (127.)

R E A. R H E A.

Touyou. albo Churi. Fran. Nandu.

albo Rhea Niem.

Dziób mierny, prosty, spłaszczony, tępy, woskową przy osadzie pokryty. Szczęka wierzchnią dłuższą niż spodnią, tępym haczykiem zakończoną. Szczyt i broda odznaczone. Otwory nosdrzy jętkowate, na bokach przy środku dzioba. Skrzydła krótkie, nie lotne, długimi wietkami piórami pokryte, bez szponów przy zgięciu. Głowa, szyja, boki ciała i nogi aż do gołeniów położystemi puchowatymi piórkami pokryte. Na plecach pióra większe strzępiaste. Kuper bez sterówek pokryty krótkimi piórkami. Nogi wysokie, potężne, tróypalczaste. Palce wolne, wszystkie pazurami tępymi, grubymi, prawie równymi zakończone. n. p. Struthio Rhea. GL.

Rodzaj *Rei* obejmuje dotąd jeden gatunek. Oyczyzną jego są południowe kraie Ameryki, a mianowicie pasmo gór Andyjskich. *Rea* żyje gromadnie po kilka samic z jednym samcem. Gnieźdzą się na gołej ziemi. Są bardzo mnożne. Żywią się liśćmi, owocami i nasionami roślin. Jch jaja i mięso młodych mają smak wyborny. Pióra z jch skrzydeł używają tylko pospółstwo Amerykańskie do ozdób ubioru swojego. Náywyższe mięczy niemi nie przechodzą szczęściu stóp miary reńskię. Młodo złowione łatwo się oswaiają. O jch wewnętrzny budowie ciała nic jeszcze stanowczego nie wiemy.

R O D Z A Y III. (128.)
S T R U Ś. S T R U T H I O.

Autruche. Fran. Strauss. Niem.

Dziób mierny, prosty, płaski, na końcu zaokrąglony, tępy. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy na dziobie podłużne. Głowa i większa część szyi nagie, rzadkiemi tylko włoskami upstrzone. Skrzydła: nie lotne, wietkiemi kędzierzawemi piórami pokryte, dwoma szponami przy zgięciu uzbroione. Na piersiach guz duży, nagi, twardy. Boki ciała i nogi całe zupełnie nagie; reszta ciała miernemi piórami pokryta. Stérówki w ogonie podobne piórom w skrzydłach. Nogi bardzo wysokie, potężne, dwu palczaste. Każdy palec má cztery członki. Na palcu przysrodkowym pazur gruby, podłużny, kopytkowaty. Palec skráyny przez pół krótszy bez pazura. n. p. Struthio Camelus. GL.

Do tego rodzaju liczymy tylko jeden gatunek; a ten jest náyogromniejszym zwierzęciem w gromadzie Ptaków. Dorosły samiec przechodzi ósm stóp wysokości, samice zawsze są niższe, i rzadko siedm stóp przenoszą. Oczywiście jego są piączyste pustynie Afryki. *Strusie* żyją w wielożenstwie znaczniemi stadlami. Żywią się liśćmi i nasionami roślin. Są bardzo mnożne. Jaja składają na gołym piasku. Samice mieszkające między zwrotnikami blisko równika siedzą na jaiach tylko w nocy, przez cały zaś dzień zostawiają je ciepłu słońca; przeciwnie te, które mieszkają zewnątrz zwrotników, muszą ciągle siedzieć na jaiach, i tylko je w czasie południa opuszczają. Samiec zawsze się bawi w bliskości gniazd samiec swoich, i broni je przeciw napadom zwierząt drapieżnych z taką zaciekłością, że się go nawet *Szalkale* boją.

Trawienie kamieni i kawałków żelaza, które przypisywano Strusiowi, należy pomiędzy niedorzeczne twierdzenia. Wszystkie Ptaki (jak wiadomo) dla ułatwienia trawienia polykają piasek tém grubszy jm są większe; a że *Strus* jest náywiększym z Ptaków: przeto on zamiast piasku polykając małe kamyki, zdarzyć się może, że połknie czasem i mały kawałek żelaza; lecz to czyni mu w żołądku podobną przystugę jak każdy jnny kamyk dopóki się nie zetrze. Jeżeli podobne użycie kamyków może się nazwać jch trawieniem: wszystkie więc Ptaki trawią kamyki; bo je wszystkie polykają.

Wole, odwilzacz i trawieniec znaydujemy w *Strusiu* podobne jak w Ptakach Grzebiących. Trzewia są w nim wielkie, kiszka grubą znaczney długości; kanał zaś odchodowy tak obszerny, że się w nim uryna podobnie jak w pęcherzu zbierać może. Z téy przyczyny jeden tylko *Strus* (między Ptakami) może osobno oddawać urynę a osobno odchód gruby.

Co *CUVIER* za osobliwość w téy gromadzie podaje, że żyła zastępująca miejsce członka płodnego u *Strusia* má być tak długą, iż ją często z kanału odchodowego wypuszcza: to bynáymniej osobliwością nazwać się nie może; gdyż podobne dowolne wypuszczanie téy żyły uważałem na wiosnę u starych *Kuczorów domowych*; a przecież te wielkościa ciała nie mogą jśdź w porównanie z *Strusiami*.

Strus uciekając rzucić za siebie piasek z znaczną siłą; bieg zaś má pewnie nayszybszy z wszystkich dotąd znanych zwierząt. W biegu trzyma się kierunku wężykowatego, i robi ustawicznie skrzydłami. Pióra z jego skrzydeł i z ogona, będąc używane do stroiów damskich, są ważnym przedmiotem handlu. Jajo *Strusia* wáży blisko trzy funty, i má być bardzo smaczne. Mięso, mianowicie młodych, jest wysoko cenione od Narodów Afrykańskich.

Tablica XXXV. (81.)

POKREWIEŃSTWO III. (22.) NABRZEZNE. LITTORALES.

Ptaki Biegające mające dziób przy nasadzie mniej więcej błoną pokryty: skrzydła lotne:
palce u nóg pospolicie nie równo spięte.

		RODZAJE.	GENERA.
	mierny, cały błoną pokryty	1. Samotnik.	<i>Arenaria.</i>
Dziób	prosty {	krótszy niż głowa, na końcu rogowy	2. Siówka. <i>Charadrius.</i>
		gruby, od spodu nożykowany	3. Klinodziób. <i>Burhinus.</i>
	przedłużony {	przyszcupły, ścisniony	4. Ostrygojad. <i>Haematopus.</i>
		szcupły, walcowaty	5. Cienkonóg. <i>Himantopus.</i>
	łukowaty {	krótszy niż głowa, kończysty	6. Ściga. <i>Tachydromus.</i>
		przedłużony, tpey	7. Łukodziób. <i>Falcinellus.</i>

UWAGI DO TABLICY XXXV. (81.)

Ptaki do tego pokrewieństwa należące, żyją prawie wyłącznie Owadami i Robakami. Z przyczyny więc szukania żywności jedne zatrzymują się na polach świeżo zoranych i na brzegach wód; drugie zaś uwiłają się jedynie przy wodach, i wchodzą w nie dopóty, dopóki bez zmaczania piór na brzuchu zgruntować mogą. Wszystkie są Ptakami wędrowno przelotnymi. Oprócz czasu, którego potrzebują na wysiedzenie jaj i na wychowanie dzieci, rzadko na jedném miejscu długo zabawiają. Wysokość nóg znánydziemy u nich bardzo różną względnie do różnych rodzajów; zobaczymy je bowiem u jednych prawie mierne, u drugich wysokie, u innych najwyższe. Długość szyi i dzioba spostrzegamy odpowiadającą wysokości nóg. Palec skrajny z średnim jest u nich pospolicie daley od nasady błoną spięty, niż średni z przysrodkowym: tak spięte palce nazywamy *palcami nierówno spiętymi*. U większej ich liczby nieznánydziemy między wewnętrznościami ani wola ani odwilżacza; trawieniec zaś jest w nich zwykle cienki woreczkowaty. Słowem, to pokrewieństwo jest pięknem ogniwem, które daie niezna-czny przechód od Ptaków żyjących na suchym lądzie do Ptaków brodzących. Dalsze uwagi lepiej rzecz tę wyjaśnia.

R O D Z A Y I. (129.)

S A M O T N I K. *A R E N A R I A.*

Sanderling. *Fran.* Sandlaufer. *albo* Sonderling. *Niem.*

Dziób mierny, błona pokryta, szupły, prosty, walcowaty, przy końcu zgrubiaty. Szczęka wierz-

chnią ostro kończystą. Otwory nosdrzy na bokach dzioba, podłużno okrągławe, (na przelot przebite?) Skrzydła mierne, lotne. Nogi mierne wysokie. Palce przy nasadzie bardzo mało błoną spięte. n. p. Arenaria Calidris. BECH.

Znamy dwa gatunki *Samotników*. Z tych za przykład podany żyje w Europie; drugi zaś w Ameryce. Europejski przepędza wiosnę i lato w Anglii i w jnnych krajach północnych; a w jesieni posuwa się coraz daléy ku południowi. GMELIN opisał go pod dwie na następującemi nazwiskami: *Tringa arenaria* i *Charadrius calidris*. *Samotniki* należą do liczby Ptaków mniejszych; nieprzechodzą bowiem wielkością *Przepiórki*. Żyją na brzegach rzek i jezior. Żywią się *Dzdzownikami*, *Piiawkami* i t. p. ILLIGER opisał ten rodzaj pod nazwiskiem *Calidris*. — Myjdziemy w tym punkcie za większą liczbą Autorów.

R O D Z A Y II. (130.)

S I E W K A. C H A R A D R I U S.

Pluvier. Fran. Regenpfeifer. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, szczypty, okrągławy, prosty, przy osadzie błoną pokryty; na końcu rogowej zgrubniały, ściśniony, klinowato zakończony. Nosdrza wklęsłe, błoną pokryte, z otworami w błonce podłużnemi. Skrzydła lotne. Nogi mierne wysokie. Palce przy osadzie nierówno błoną spięte. n. p. Charadrius Morinellus. GL.

Ten rodzaj zawiera w sobie blisko *trzydzieści* gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. W saméy Europie znamy jch *sześć*. Wszystkie są Ptakami przelotnemi. Gniezdzą się na ziemi w trawie blisko wody. Żyją w jednożeństwie.

Latają znacznemi stadami. Zatrzymują się na brzegach rzek i jezior, i na polach świeżo zoranych. Jch podziwienia godną ciekawość staie się dla nich zgubną; bo skoro się który w sidła złapie lub zastrzelony zostanie: drugie zbiegają się do niego gromadnie. Mięso *Siówek* jest smaczne. — Rodzaj *Charadrius* był dawniey przytułkiem wszystkich drobniejszych Ptaków Biegających bez żadnego względu na kształt dzioba.

R O D Z A Y III. (131.)

K L I N O D Z I Ó B. B U R H I N U S.

Oedicneme. Fran. Keilschnabel. Niem.

Dziób długi, prosty, gruby, silny: przy osadzie wyższy niż szerszy, błoną pokryty: przy końcu rogowy, ściśniony, klinowaty, od spodu nożykowaty. Szczyt rogowy przy osadzie prosty, płaski, słabo zaokrąglony; przy końcu lekko spadzisty. Broda większe pół szczeki zajmuie, przy zuchwach wystająca, daley nożykowato zadarta. Brzegi szczek ukośnie nasiekane. Nosdrza wkleste, z tytu błoną wyciągniętą pokryte, na przelot przebite, z otworami półdłużnemi blisko szrodka dzioba. Skrzydła lotne. Nogi wysokie, dłuższe niż ciało, ogrubnie. Palce przy osadzie nierówno błoną spięte. n. p. Charadrius magnirostris. LATH.

Do tego rodzaju należy tylko jeden gatunek. Oczyzną jego jest Nowa Hollandyia. Na pierwszy rzut oka dziób jego ma cokolwiek podobieństwa z dziobem *Siwka Grubonoga* (*Charadrius Oedicnemus*); lecz stósunkową długość jch dziobów rozróżnia je dostatecznie. A cóż dopiero, gdy na

jne cechy zwrócimy uwagę? Powyższą cechę rodzajową ułożyłem podług pięknego exemplarza będącego w zbiorze zoologicznym Paryzkim.

R O D Z A Y IV. (132.)

O S T R Y G O J A D. *H A E M A T O P U S.*

Pie-de-mer. *albo* Huitrier. *Fran.* Austernfischer. *Niem.*

Dziób przedłużony, przyszcypły, silny, prosty, ściśniony, klinowato zakończony, kolorową błoną pokryty. — Nosdrza w rowkach na bokach dzioba z otworami wązkiemi. Skrzydła lotne. Nogi miernie wysokie, silne. n. p. Hæmatopus ostralegus. GL.

Znamy jch trzy gatunki. Z tych jeden mieszka w Europie, drugi na Przygórku Dobréj Nadziei, trzeci w Nowej Hollandyi. Wszystkie żyją na brzegach mórz, jezior i rzek dużych. Żywią się Robakami, tudzież wyrzuconemi na brzeg drobnemi Rybkami i Mięczakami; szczególniej zaś zręcznie otwierają dziobem Ostrygi, i pożerają jch zwierzątka. Gnieźdzą się w trawie na małych, ale wysokich, wodą oblanych kępach czyli wyspach.

R O D Z A Y V. (133.)

C I E N K O N Ó G. *H I M A N T O P U S.*

Echasse. *Fran.* Stelzenläufer. *albo* Strandreuter. *Niem.*

Dziób przedłużony, szcypły, prosty, walcowaty, ostro kończysty, cały błoną pokryty. Szcyt od

osady aż do połowy rowkami odznaczony. Otwory nosdrzy wąskie w rowkach na bokach dzioba. Skrzydła lotne. Nogi szczupłe, w stosunku do ciała najdłuższe. n. p. *Charadrius Himantopus*. GL.

Wiemy tylko o jednym gatunku Cienkonogów. Jest on w Europie ptakiem przelotnym. Żyje Robakami. Gnieździ się w trawie na miejscach bagnistych. Należy do Ptaków mniejszych rzadko się u nas pokazujących. Chociaż jego nad miarę wysokie i szczupłe nogi obok szczupłego i przedłużonego dzioba nie mają w całej gromadzie Ptaków sobie podobnych: mimo to wmieszali go dawniejsi Systematycy do rodzaju *Charadrius*, z którym on najmniejszego nie ma podobieństwa.

R O D Z A Y VI. (134.)

Ś C I G A, T A C H Y D R O M U S.

Coure-vite. *Fran.* Läufer. albo Rennvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, przyszcupły, okrągławy, przy końcu łukowaty, kończysty. Otwory nosdrzy jaykowane. Skrzydła lotne. Nogi wysokie, szczupłe. Palce przy nasadzie prawie równo spięte. n. p. *Charadrius gallicus*. GL.

W tym rodzaju liczymy dobrze znanych dwa gatunki. Obadwa były dawniej wmieszane do rodzaju *Charadrius*. LATHAM odosobnił je pod nazwiskiem *Cursorius*.

Ścigi żywią się prawie wyłącznie Robakami. — Gnieźdzą się na kępach wodą lub bagnami otoczonych. Są z liczby Ptaków mniejszych.

R O D Z A Y VII. (135.)

ŁUKODZIÓB. *FALCINELLUS*.Falcinelle. *Fran.*

Dziób przedłużony, szczypty, okrągławo czworograniasty, łukowaty, tępy. Szczęki na bokach rowkami odznaczone. — Otwory nosdrzy wąskie w rowkach na bokach dzioba. Głowa cała piórami pokryta, z przodu kończysta, nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła lotne. Nogi miernie wysokie, tróypalczaste jak u wszystkich tego pokrewieństwa. Palce przy nasadzie nierówno błoną spięte. n. p. Scolopax pygmea. GL.

Do tego rodzaju znamy jeden gatunek. Jest on mieszkańcem Europy południowey. Żywi się Robakami. Gnieździ się na ziemi w trawie na miejscach bagnistych. Wielkością ciała wyrównywa Skowronkowi. Na pierwszy rzut oka má wiele podobieństwa z Kuligami. Należy do liczby Ptaków rzadkich: widziałem tylko jednego w zbiorze Paryskim, i z tego ułożyłem powyższą wierzytelną/ ceche rodzajowa.

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Biegających.

UWAGI DO TABLICY XXXVI. (82.)

Nazwisko tego rzędu wzięte jest od sposobu życia Ptaków do niego policzonych. Jedne albowiem szukając pożywienia w wodach, drugie w bagnach, brodzą po nich dopóty, dopóki im długość nóg wystarcza; czyli dopóki bez zamaczania piór na spodzie ciała zgruntować mogą.

Jedne z *Brodzących* żywią się Gadami, Płazami i Rybami, drugie Robakami, Owadami i jch liškami. Mała tylko liczba znayduie się między niemi takich które jadają nasiona roślin. Stosownie do takiej żywności, większa jch część ma trawienie cienki woreczkowaty; a nie ma ani wola, ani odwilżacza. — U wielu niedostaje także i kiszki grubey.

Jch soszkwato wysokie, czworopalczaste, znacznie nad kolankiem z piór obnażone nogi są bardzo wyraźną cechą. Skrzydła spostrzegamy u nich albo mierne albo długie. Większą część ma lot dosyć lekki, lecz rzadko szybki. Te z pomiędzy nich, które mają nogi bardzo wysokie, wyciągają je w locie za siebie; inne zaś (podobnie jak większa liczba Ptaków) skurczają je pod biczuchem. Wszystkie niemal *Brodzące* należą do Ptaków przelotnych.

Sposób gnieźdzenia się i pielęgnowania dzieci znaydziemy w tym rzędzie bardzo rozmaity; więcej jednakże poznamy takich, które się gnieźdzą na ziemi, i których dzieci zaraz po wydobyciu się z jáy same dla siebie pożywienia szukają. To wszystko wykáže się w mieyscu swoim.

Tablica XXXVII. (85.)

P O R R E W I E Ń S T W O I. (23.) MIERNODZIOBE. ALECTORIDES.

Ptaki Brodzące mające u nóg palce mierne lub przykrótkie, mniej niż do połowy błoną pię-
ta dziób mierny lub przykrótki, różnego kształtu.

		RODZAJE.	GENERA.
Dziób	daszkowato nożykowaty; głowa	{ zwyčajnémi	1. Piaskowiec. <i>Glareola.</i>
		{ pokryta piórami { kutnerowatemi	2. Wrzaskot. <i>Psophia.</i>
		{ naga, skórą grubą zmarszczkowaną pokrytą	3. Kapturnik. <i>Cereopsis.</i>
		{ od spodu nożykowato klinowaty, mierny	4. Zwrotnik. <i>Strepsilas.</i>
	prosty; przyszczupły;	{ krótszy niż głowa, przy końcu zgrubiały, klinowaty	5. Czayka. <i>Vanellus.</i>
		{ dłuższy niż głowa, walcowaty, na końcu zgrubiały	6. Biegus. <i>Tringa.</i>

UWAGI DO TABLICY XXXVII. (83.)

O Płakach tego pokrewieństwa tyle tylko można napomknąć w ogólności, że mają palce u nóg nierówno spięte: t. j. że błona między palcem *skrajnym* a *szrednim* zastaje od osady dalej niż po pierwszy członek; przeciwnie między palcem *szrednim* a *przy szrodkowym* jest ona ledwie znaczną.

R O D Z Á Y I. (136.)

P I A S K O W I E C. G L A R E O L A.

Giarole. *albo* Perdrix-de-mer. *Fran.*

Giarol. *albo* Schwalbenwader. *Niem.*

Dziób krótki, ogrubny, na końcu ściśniony, nożykowany, kończysty. Nosdrza w osadzie dzioba, z otworami podłużnymi. Pącz obszerna. Skrzydła bardzo długie. Ogon albo widlasty, albo zaokrąglony. Nogi miernie wysokie, czworopalczaste. Palce przednie prawie mierne; tylny krótki. Pazury krótkie, tukowate, kończyste. n. p. Glareola austriaca. GL.

Tu należą cztery gatunki. Wszystkie żyją Owadami i Robakami. Gnieźdzą się w trawie blisko wód i bagien. Lot mają niemal tak bystry jak Jaskółki. Szczególniey lubią się zatrzymywać na porzeżach piąszystych i na świeżych rolach. Gatunek za przykład wymieniony, jest mieszkańcem południowych krajów Europy, do nas rzadko przybywa.

R O D Z A Y II. (137.)

W R Z A S K O T. P S O P H I A.

Agami. Fran. Trompettenvogel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, ogrubny, przy końcu słabo ściśniony, nożykowato klinowaty, kończysty. Szczęka wierzchnia wypukła z szczytem spadzistym. Nosdrza w osadzie dzioba błonką zakryte, z otworami podłużno okrągławymi, na przelot przebite. Głowa i szyja pokryte wietkami kutnerowatymi piórkami. Obwódki oczów nagie. Skrzydła mierne, seczkami przy zgięciu uzbroione. Lotki ostatnie przy ciele przedłużone, strzepiaste, wietkie. Nogi bardzo wysokie. Palce przednie prawie mierne; tylny krótki, końcem ziemi dotyka. Pazury mierne, łukowate, kończyste. n. p. Psophia crepitans. GL.

Znany do tego rodzaju jeden gatunek. Oyczyzną jego jest Ameryka południowa. *Wrzaskot* dorosły ma blisko dwie stopy wysokości. Należy do liczby Ptaków ozdobnych. Lata bardzo mało. Biega bardzo szybko. Gnieździ się na ziemi pod wysokimi drzewami między gęstymi krzakami. Żywi się równie nasionami i owocami roślin jak Owadami i Robakami. Młodo złowiony łatwo się ugłaskać daie, i jak pies przywieszue się do Pana swojego. Co większa? — Niektórzy Podróżopisarze twierdzą, że tamteysi mieszkańcy wyuczają go pilnować jnne Ptástwo domowe. Głos jego mocny a razem głęboki, mający podobieństwo z głosem waltorni. zjednął mu blizkoznacne nazwiska w językach żyjących. Głos *Wrzaskota* zdaie się, że się wydobywa z głębi brzucha jego. Mięso jego má smak bardzo przyjemny.

R o-

R O D Z A Y III. (138.)

K A P T U R N I K. C E R E O P S I S.

Céréopse. *Fran.* Kappenvogel. *Niem.*

*Dziób krótszy niż głowa, gruby, wypukły. Szcza-
ka wierzchnią daszkowatą z szczytem przy końcu
spadziстым. Nosdrza w osadzie dzioba. Głowa ca-
łą skórą nagą, grubą zmarszczkowatą pokrytą. Skrzy-
dła mierne, przy zgięciu sękiem tępym uzbroione.
Ogon zaokrąglony. Nogi miernie wysokie. Palce
przednie mierne; tylny bardzo mały od ziemi usu-
niony. Pazury krótkie, kończyste. n. p. Cereopsis
Novae Hollandiae. LATH.*

Gatunek dopiero za przykład podany jest *je-
dyny* w tym rodzaju, i należy dotąd pomiędzy oso-
bliwości w zbiorach zoologicznych; żaden albowiem
(jle nam wiadomo) na stałym lądzie Europy poszczy-
cić się nim nie może. Zbiór *Leveryański* w Londy-
nie ma go pomiędzy wielą innymi rzadkiemi prze-
dmiotami.

Oczywistą *Kapturnika* jest Nowa Hollandia,
gdzie niedawno odkrytym został. O obyczajach i
sposobie życia jego nic dotąd pewnego nie wiemy.
W dziele *CUVIERA* nieznajdujemy żadnej wzmianki
o tym rodzaju.

R O D Z A Y IV. (139.)

Z W I R O T N I K. S T R E P S I L A S.

Tourme-pierre. *Fran.* Steindreher. *Niem.*

*Dziób mierny, szupły, prosty, rogowy, ku koń-
cowi coraz szuplejszy, klinowaty. Szczyt płaski, ró-
Tom II.*

wny, prosty. Broda ostra, nożykowato w górę zadarta. Nosdrza na boku dzioba z otworami wązkiemi. Skrzydła długie, sęczkami przy zgięciu uzbroione. Nogi miernie wysokie, czworopalczaste. Palce przednie wolne, prawie mierne; tylny krótki, końcem ziemi dotyka. Pazury mierne, kończyste: szredni z brzegami rozwartemi. n. p. Tringa Interpres. GL.

W tym rodzaju mieści się *dwa* gatunki. Z tych gatunek za przykład podany znajduje się w wszystkich trzech dawniey znanych częściach świata. Drugi jest mieszkańcem Ameryki. Obadwa należą do Ptaków małych. Obadwa są wędrowno przelotnemi. Żywią się Owadami i Robakami, których szukając na brzegach wód, poruszają dziobem z mieysc kamyki: od tego więc jch zwyczajui dostały swe nazwisko rodzajowe w wszystkich prawie językach. Zwrotniki biegają bardzo szybko. Gnieźdzą się na gołym piasku w bliskości wody. Mięso maia smaczne.

R O D Z A Y V. (140.)

C Z A Y K A. V A N E L L U S.

Vanneau. Fran. Kiebitz. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, prosty, szczupły: przy osadzie walcowaty, błonką pokryty; przy końcu zgrubiały, rogowy, słabo ściśniony, klinowaty. Szczyt prosty, łukowato przy końcu podniesiony, nożykowato spadzisty. Broda przy zuchwach wystająca. Otwory nosdrzy wązkie w błonce przy osadzie. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce przednie prawie mierne, lub przykrótkie, nie

równy spięty. Palec tylny bardzo mały, od ziemi usunięty. Pazury krótkie, kończyste. n. p. *Tringa Vanellus*. GL.

Liczymy w tym rodzaju dziewięć gatunków, które GMELIN rozrzucił częścią w rodzaju *Tringa*, częścią w rodzaju *Parra*. (?)

Z powyższej liczby dwa gatunki żyją w Europie; reszta rozrzuconą jest po różnych częściach świata. Czayki żywią się Owadami i Robakami. Biegają bardzo szybko. Latają lekko i zwinnie. Gnieźdzą się na miejscach bagnistych w trawie. Na widok Człowieka lub jakiego zwierzęcia w bliskości swych gniazd wszynaiają krzyk piskliwy, którym zwabione towarzyski zlatują się w gromadę, i krzycząc podobnie, krążą z wielką szybkością około podeyżranego jm przedmiotu. W jesieni zbierają się w wielkie stada i ciągną na zimę do ciepłych krajów. Mięso mają smaczne. —

JLLIGER opisał ten rodzaj pod nazwiskiem *Tringa*, a Biegusom dał jmię *Actitis*: przez co to tylko jedno zamieszanie wkrađło się do szanownego dzieła jego. —

R O D Z A Y VI. (141.)

B I E G U S. T R I N G A.

Maubèche. Fran. Strandlaufer. Niem.

Dziób mierny lub cokolwiek dłuższy niż głowa, szupły, prosty, walcowaty, błoną pokryty, słaby; przy końcu cokolwiek zgrubiały, nagle w ostry koniec przechodzi. Otwory nosdrzy wąskie, w rowku blisko głowy. Głowa mała, okrągła. (U niektórych samców policzki drobnemi brodawkami najęzone, a przód szyi i piersi dużemi piórami w kształcie tar-

czy pokryte). *Nogi miernie wysokie. Palce przednie prawie mierne, przy osadzie bardzo mało i nierówno spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyka. Pazury krótkie, kończyste.* n. p. *Tringa pugnax.* GL.

LATHAM liczy w tym rodzaju czterdzieści ośm gatunków; lecz odłączywszy od nich *Czayki, Zwrotniki i Londziki*, które razem pomieszał: zostanie się może *dwadzieścia kilka* takich, które jstotnie tu należeć powinny. Nadto do zmniejszenia opisaney przez Autorów liczby gatunków tego rodzaju przyczyni się i to nie pomału, że wiele odmian wiekowego ubarwienia za osobne gatunki poczytano i opisano (*) Wiedzieć bowiem potrzeba, że niektóre *Biegusy* odmieniaią kilka krotnie w życiu maść ubarwienia swego. Co większa? — Z gatunku za przykład podanego trudno jest dobrać dwóch sztuk, któreby miały barwę zupełnie podobną.

Biegusy żyją Owadami i Robakami. W potrzebie jadają także nasiona roślin. Gnieźdzą się w trawie na miejscach bagnistych. Latają gromadnie. — Są Ptakami przelotnemi. Mięso mają smaczne.

CUVIER dzieli ten rodzaj na trzy następujące podrodzaje: 1. *Les Maubèches.* (*Calidris*). — 2. *Les Alouettes-de-mer.* (*Pelidna*). — 3. *Les Combattans.* (*Machetes*).

Ten podział uważamy za mniéj potrzebny; bo nie ma stałych zasad.

(*) Patrz: *Spis Ptaków.*

Tablica XXXVIII. (84.)

POKREWIEŃSTWO II. (24.)

PROSTODZIÓBE. RECTIROSTRES.

Ptaki Brodzące, mające u nóg palce przednie mierne, przy osadzie nierówno spięte: rzadko wolne: dzioby przedłużone,
 ◆ szupłe, prawie proste, błoną pokryte.

	RODZALE.	GENERA.
Dziób przedłużony, na samym końcu haczykowany bardzo przedłużony, na końcu tępy	1. Londzik.	<i>Totanus.</i>
	2. Nabłotnik.	<i>Limosa.</i>
	3. Bekas.	<i>Scolopax.</i>
	4. Długodziób.	<i>Rhynchoea.</i>

UWAGI DO TABLICY XXXVIII. (84.)

Ptaki tego pokrewieństwa są z liczby tych nie-szczęśliwych jstót, w których dawnieysi Systematycy niegodziwego dopuścili się zamieszania. Ale niedziw; bo wszystkie należą do Ptaków pomniejszych. — Wszystkie żywią się wyłącznie Robakami i Owadami w bagnach mieszkającymi: dla tego też brodzą prawie ustawicznie po płytkich stojących wodach i po miejscach bagnistych. Wszystkie gnieżdżą się w trawie na miejscach otoczonych wodą lub błotem. Na drzewach rzadko który usiadá. Wszystkich mięso jest jadalne; a niektórych nawet wyborne. U wszystkich palce zakończone są krótkimi, kończystymi pazurami.

R O D Z A Y I. (142.)

L O N D Z I K. T O T A N U S.

Chevalier. Fran. Wasserläufer. Niem.

Dziób przedłużony, prosty, bardzo szupły, walcowaty, ku końcowi coraz szuplejszy. Szczęka wierzchnia dłuższa, na samym końcu słabo haczykowata, kończysta. Obiedwie szczęki na bokach blisko połowy rowkami odznaczone. Otwory nosdrzy wazkie w rowkach. Nogi wysokie, szupłe. Palce przednie przy osadzie nierówno spięte. Palec tylny krótki, od ziemi usuniony. n. p. Scolopax Totanus. GL.

O ilości gatunków, które do tego rodzaju należą, nic pewnego wyrzec nie umiemy. Są to Ptaki, w których Naturaliści największego dopuścili się zamieszania. Naprzód wmieszali je do rodzajów *Tringa* i *Scolopax*; a powtóre jeden i ten sam gatunek poopisywali pod kilkoma nazwiskami. J tak: w Europie znamy z pewnością cztery gatunki *Londzików*; a w Autorach czytamy jch opisy pod dwięcioma osobnemi nazwiskami, jako tyleż osobnych gatunków. Do takięj pomyłki przyczyniło się szczególnię częste zmienianie maści w ubarwieniu tych Ptaków. Wyiaśnienie tego winniśmy niespracowanym tegocześnie Badaczom: mianowicie MEYEROWI, BECHSTEINOWI, WOLFOWI i t. p. w.

O tych Londzikach, które żyją w jnych częściach świata, nic pewnego nie wiemy. Wszystkie mają mięso wyborne.

R O D Z A Y II. (143.)

N A B Ł O T N I K. L I M O S A.

Barge. Fran. Pfuhläufer. albo Pfuhschnepfe. Niem.

Dziób bardzo przedłużony, szczyty, prawie prosty, słabo łukowato końcem w górę podany; przy osadzie ogrubny, wyższy niż szerszy, czworograniasty; dalej coraz szuplejszy; na samym końcu cokolwiek zgrubiały, tępy. Szczyt płaski, łukowato wklęsły. Szczęki tyżeczkwato zakończone, na bokach aż do końca rowkami oznaczone: wierzchnia cokolwiek dłuższa. Otwory nosdrzy wąskie w rowkach. Przód głowy kończysty nieznacznie w dziób przechodzi. Nogi wysokie. Palce przednie, mierne przy osadzie nierówno spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyka. n. p. Scolopax Limosa. GL.

Równie i w tym rodzaju oznaczenie całkowitej liczby gatunków jest rzeczą dotąd niepodobną. To jednakże pewna, że w Europie dobrze rozróżnionych znamy trzy gatunki. Opisy jch czytamy u dawniejszych Systematyków w rodzaju *Scolopax*.

R O D Z A Y III. (144.)

B E K A S. S C O L O P A X.

Bécasse. Fran. Schnepfe. Niem.

Dziób bardzo przedłużony, zupełnie prosty szczyty, walcowaty, miękki, u nieżywych marszczący się, na końcu zgrubiały, tępy. Szczęki na bokach rowkami odznaczone: wierzchnia dłuższa, seczką u spodu zakończona. Otwory nosdrzy w rowkach, podłużne. Przód głowy kończysty nieznacznie w dziób przechodzi. Oczy duże, pod wierzchem przy tyle głowy. Skrzydła seczkami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce przednie nadmierne, pra-

wie zupełnie wolne. Palec tylny przykrótki, dobrze ziemi dotyká. n. p. Scolopax Rusticola. GL.

Liczymy w tym rodzaju *dziewięć* gatunków, z których w saméy Europie żyje dobrze znanych cztery. Wszystkie mają lot bystry i zwinny. Niektóre z pomiędzy nich zatrzymują się na drzewach. Wszystkie atoli żyją ciągle na miejscach bagnistych. Jch duże, pod wierzchem przy tyle głowy umieszczone oczy, nadaia jm wyráz głupiości. Jch sposób życia i obyczaje odpowiadają téy postaci. Mięso *Bekasów* należy do liczby náywyborniejszý zwierzyny.

R O D Z A Y IV. (145.)

D Ł U G O D Z I Ó B. R H Y N C H O E A.

Rhynchée. *Fran.* Pfuhlvogel. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, szcupty, walcowaty, prosty; przy końcu słabo łukowato na dół zgięty; na końcu zgrubiały, tępy: cały miękki, u nieżywych marszczący się. Szczęki prawie równe: wierzchnia bez sęczka na końcu. Nosdrza, głowa i oczy jak w rodzaju Bekasa. Nogi wysokie z palcami wolnemi. n. p. Scolopax capensis. GL.

Do tego rodzaju liczymy *cztery* gatunki, które GMELIN i LATHAM jako odmiany gatunku za przykład przytoczonego opisali. Tak więc uważano często-króć to za gatunek osobny, co w jstocie jest tylko odmianą ubarwienia; a przeciwnie dla naciągnięcia podług potrzeby dwuwykładnych cech dawnych rodzajów zbierano takie jstoty pod pozorem odmian gatunkowych, które rzeczywiście osobnemi są gatunkami.

Oczyzną *Długodziobów* są południowe kraie Azyi i Afryki. Sposobem życia zbliżają się náybar-
dziej do Bekasów. Kształtem dzioba czynią niezna-
czny przechód do pokrewieństwa następującego.

Tablica XXXIX. (85.)

P O K R E W I E Ń S T W O III. (25.)

Z G I E ̄ T O D Z I O B E. F A L C A T I.

Ptaki Brodzące, mające u nóg palce mierne, przy osadzie mniey niż do połowy błoną spięte: dzioby przedłużone, łukowate.

	RODZAJE.	GENERA.
Dziób {	przyszczypty; policzki	} piórami pokryte 1. Kulig. <i>Numenius.</i>
	gruby; cały przód głowy nagi . . .	3. Dławigad. <i>Tantalus.</i>

UWAGI DO TABLICY XXXIX. (85.)

W tem pokrewieństwie przystąpimy wprost do uwag nad rodzajami.

R O D Z A Y I. (146.)

K U L I G. N U M E N I U S.

Courlis. albo Courlieu. Fran. Brachvogel. Niem.

Dziób przedłużony lub bardzo długi, przyszczypty, okrągławo czworograniasty, łukowato zgięty, na końcu tępy. Szczeki na bokach rowkami oznaczone. Szczeka wierzchnia cokolwiek dłuższą. Otwory nosdrzy w rowkach wazkie, (na przelot przebite?) Głowa całą piórami pokryta, z przodu kończysta,

nieznacznie w dziób przechodzi. Nogi wysokie, czworopalczaste. Palce przednie przy osadzie nie równo błoną spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyka. n. p. Scolopax Arquata. GL.

LATHAM liczy w tym rodzaju dwanaście gatunków; ale rzeczywiście nie wiem, czy się z pomiędzy nich ośm takich wybierze, których cechy są zgodne z powyższymi cechami rodzaju; gdyż jeszcze w dziele jego panuje wielkie zamieszanie, mianowicie w rodzajach tego rzędu.

W Europie znamy trzy gatunki *Kuligów*. Wszystkie mają mięso smaczne. W przelotach lubią się zatrzymywać na świeżych rolach, na bagnach i na niskich brzegach wód. Żywią się Owadami, Robakami i Mięczakami drobnymi. Gnieźdzą się w wysokiej trawie na miejscach bagnistych.

R O D Z Á Y II. (147.)

J B I S. J B I S.

Jbis. *Fran.* Jbis. *albo* Sichler. *albo* Nimmer-satt. *Niem.*

Dziób przedłużony, przyszczypty, łukowato zgięty, czworograniasty, tępy: przy osadzie ogrubny, ku końcowi coraz szuplejszy. Szczęki równe, rowkami na bokach odznaczone. Szczyt płaski, łukowato spadzisty. Brzegi wgięte: u wierzchniej szczęki w środku drobno nasiékane. Otwory nosdrzy wązkie w rowkach. Podbrodek i policzki nagie. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi wysokie. Palce przy osadzie błoną spięte. Palec tylny mierny. Pazury krótkie, tępe. n. p. Tantalus Falcinellus. GL.

Do tego rodzaju należy przeszło *dziesięć* gatunków, które dotąd wcielano do rodzaju *Tantalus*. Z tych jedynie gatunek za przykład podany znajduje się w krajach południowych Europy; inne zaś są mieszkańcami gorących okolic Azji, Afryki i Ameryki. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie drobniejszemi Gadami i Płazami, szczególniej zaś Wężami; a że są bardzo żarłoczne: wytepliają więc bardzo wiele istot niebezpiecznych. Dla tej przyczyny *Jbisy* Afrykańskie były dawniej u Egipcyan w poszanowaniu religijném. Kapłani wychowywali je przy świątyniach z náywiększą pieczołowitością. Ciała zdechłych zbierano troskliwie, robiono z nich mumie, i chowano w pieczarach piramid. Gabinet Zoologiczny Paryzki posiada z *Jbisy białey* (*Tantalus aethiopicus*. GL.) trzy bardzo dobrze zachowane mumie, z których jedne przywieziono z Tebów Egipskich, a dwie z Memfis. Niektóre tu należące gatunki mają ubarwienie bardzo powabne. Wszystkie gnieźdzą się na ziemi w bliskości wód i wielkich bagien.

R O D Z A Y III. (148.)

D Ł A W I G À D. T A N T A L U S.

Tantale. *Fran.* Schlukker. *Niem.*

Dziób przedłużony, potężny, gruby, okrągławy, do samych oczów zastający, całe policzki osadą swoją zajmujący, lekko ściśniony: ku końcowi coraz szczuplejszy, łukowato zgięty, tępy. Szczęka wierzchnią przy osadzie okrągławo daszkowatą, daley zaokrągloną. Brzegi wgięte: u szczęki wierzchniej przy końcu wycięte; u dolney równowate, i tak ku sobie zbliżone, że szczęka dolna ma postać wą-

zkiego, głębokiego rowu. Otwory nosdrzy przy osadzie blisko szczytu dzioba, jaykowane, na przelot przebite. Język bardzo krótki. Wierzch głowy ni-
by ze skóry obdarty, rogowy, wraz z policzkami i
z podgardłem nagi. Skrzydła sęczkami uzbroione.
Nogi bardzo wysokie. Palce przednie przy osadzie
równo spięte. Palec tylny mierny. n. p. Tantalus
Loculator. GL.

Z pewnością liczymy w tym rodzaju cztery ga-
tunki. Wszystkie są mieszkańcami krajów gorących
Afryki, Ameryki i wysp jm przyległych tak atoli,
że każdą z tych części ziemi ma sobie właściwe ga-
tunki. Postać jch wyraża znaczny stopień głupio-
ści i obłąkania. Chodzą powoli. Żywią się Gada-
mi i Płazami wszelkiego rodzaju. Należą do liczby
Ptaków dużych i żarłocznych. Gnieźdzą się w wy-
sokich trawach na miejscach bagnistych.

Tablica XL. (86.)

POKREWIEŃSTWO IV. (26.) CZAPLOWATE. HERODII.

Ptaki Brodzące, mające palce u nóg mierne, przy osadzie muięj niż do połowy błonę spięte:
dzioby długie, ogrubnie, proste, klinowate.

		RODZAJE.	GENERA.
Dziób	{ przedłużony, potężny, od spodu słabo ścięty { dłuższy niż głowa, w środku { bezszpary { kończysty; policzki } { tępy, z szczytem zaokrąglonym { z szparą dużą między szczękami	1. Bocian.	<i>Ciconia.</i>
		2. Czapla.	<i>Ardea.</i>
		3. Woźniczka.	<i>Eurypyga.</i>
		4. Zoraw.	<i>Grus.</i>
		5. Klęczak.	<i>Anastomus.</i>

UWAGI DO TABLICY XL. (86.)

Ptaki *Czaplowate* należą do liczby náywiększych w tym rzedzie; a wszystkie jch rodzaje, które widzimy w dopiero odczytaney tablicy, składały w dziele LINNEUSZA jeden tylko rodzaj *Ardea*. Ten tak ogólny rodzaj znajdziemy prawda u niego podzielony na pięć oddziałów; lecz tym podziałem jeszcze bardzięj rzecz zabałamucono. Ptaki tu należące brodząc po wodach dość głębokich pożerają Gady, Płazy i Ryby. Budowa i dziwne pokręcenie gardzieli u samców większey liczby tu należących gatunków, są godne uwagi Badacza. Przystąpmy do uwag nad rodzajami zapowiedzianými dla bliższego poznanía się z niemi. —

R O D Z A Y I. (149.)

B O C I A N. C I C O N I A.

Cigogne. Fran. Storch. Niem.

Dziób przedłużony, gruby, potężny, prosty, podłużno klinowaty, ostro kończysty, z brodą nożykowato w górę zadartą. Szczyt albo zupełnie prosty, albo w szrodku cokolwiek wklesty. Nosdrza przy osadzie, blisko szczytu z otworami długimi, bardzo wąskimi. Obwódki oczów i podbrodek, (u niektórych nawet cały przód głowy) nagie. Nogi soszkowate, wysokie. Palce mierne: przednie przy osadzie równo spięte. Pazury krótkie, łepe z brzegami gładkiemi.

Ten rodzaj obeymuie blisko dwanaście gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. Tegocześni Naturaliści dzielą je na dwa następujące podrodzaje.

a. WGIĘTODZIÓB. MYCTERIA.

Jabiru. Fran.

Szczyt dzioba słabo łukowato wklęsły. Język bardzo mały, niewyraźny. n. p. *Mycteria americana.* GL.

Do tego podrodzaju należą z powyższéj liczby cztery gatunki, które znajdujemy w Azyi południowéj, w Nowéj Hollandyi i w Ameryce. Wszystkie są z liczby Ptaków wielkich. Język mają tak mały i niewyraźny, że go jm niektórzy Naturaliści zupełnie zaprzeczają.

b. BOCIAN. CICONIA.

Cigogne. Fran.

Szczyt dzioba zupełnie prosty. Język wyraźny, kończysty. n. p. *Ardea Nigra.* GL.

Tu potrzeba policzyć resztę z powyższéj liczby, której jednakże z pewnością oznaczyć nie umiemy; a to z przyczyny zbytnie oszczędnych opisów w systematach. To rzecz pewna, że sama Europa żywi jch dwa gatunki, które co lato u nas goscą. Przybywają one do nas na wiosnę, a odlatują w jesieni wielkimi stadami do krajów cieplejszych.

Bociany są Ptakami dużemi; a niektóre nawet do największych policzone być mogą. Wszystkie żywią się niemal wyłącznie Gadami i Płazami. Z tego powodu w miejscach bagnistych są wielce poważane. — Co większą? Po dziś dzień zostają one w Hollandyi pod opieką ustaw. Tę podobne opiekowanie się z *Bocianami* w niektórych krajach zrodziły o nich między pospólstwem mnóstwo rozmaitych powieści i dziwacznych przesądów. Dziś jeszcze uważają *Bociana* w wielu okolicach za Ptaka przynoszącego szczęście; a spoczynek jego na dachu, za wróżbę pomyślności. *Bociany* latają gromadnie. Żyją w jednożeństwie. Gnieźdzą się na drzewach

wysokich i na szczytach domów. Ostatniego powinni dobrzy gospodarze zabraniać; bo karmiąc pisklęta węzami żywými, wpuszczają je częstokroć do domów. Nierównie rostropnięj postępują ci, którzy jm w bliskości domów koła od wozu na drzewach pod gniazda zawdziwiają.

R O D Z A Y II. (150.)

C Z A P L A. A R D E A.

Héron. *Fran.* Reiher. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa lub długi, gruby, prosty, ściśniony, podłużno klinowaty, ostro kończysty. Szczęki równe. Na boku szczęki wierzchnięj rowek przed końcem znikający. Szczyt ku końcowi wolno spadzisty. Nosdrza blisko osady w rowku z otworami bardzo wązkiemi. Brzegi u wielu drobno nasiekane: u wierzchnięj szczęki przy końcu wycięte. Policzki nagie. Skrzydła sęczkami uzbroione. Noggi miernie wysokie. Goleń mało co dłuższy niż palec szredni. Palce nadmierne: przednie przy osadzie spięte. Pazury długie, ostro kończyste: u szredniego brzeg przyszrodkowy grzebykowany.

Mieścimy w tym rodzaju blisko ośmdziesiąt gatunków. Każdą część świata, a nawet każda niemal wyspa wielka má między niemi sobie właściwe gatunki. Wszystkie żyją w bliskości jezior i bagien. Nie tylko brodzą z ręcznie po miejscach przepaści-
stych bagnisk; ale nadto wchodzą w wody stojące do znacznej głębokości. Pożerają Gady, Płazy, a nadewszystko Ryby. Są Ptakami bardzo szkodliwými dla jezior rybnych. Jedne gniezdzą się na wysokich drzewach, drugie w miejscach bagnistych zawieszają swe gniazda na gęstey trzcinie i szasz-
wiiu.

wiu. Żołądek znajdziemy w nich błonowy workowaty, a kışkę gruba bardzo małą. — Tegocześni Naturaliści dzielą je na dwa następujące podrodzaie.

a. CZAPLA. ARDEA.

Héron. *Fran.* Reiher. *Niem.*

Szyia szczupła, z boków ściśnioná. Dziób ostro korczysty. n. p. *Ardea cinerea.* GL.

Takich znamy w samém Europie cztery gatunki, między którými *Czapla Suttańska* czyli *białaduzá* jest sławną z kosztownych piór, które má w skrzydłach przy ciele; a nie w ogonie, jak pospółstwo utrzymuie. *Czaple* z tego oddziału żywia się náywiecéy Rybami.

b. BĄK. BOTAURUS.

Butor. *albo* Bihoreau. *Fran.* Rohrdommel. *Niem.*

Szyia grubá, na przodzie dużými piórami gęsto pokryta, w tyle pospolicie naga. Dziób grubszy i tepszy niż w przeszłym oddziale. n. p. *Ardea Stellaris.* GL.

Siama Europa żywi tu należących cztery gatunki, z których mylnie sześć zrobiono. Powodem do téy pomyłki była zmienność maści ubarwienia w gatunku *Ardea ralloides*. Wszystkie *Bąki* są znakomitými z donośnego ryczącego głosu. Mianowicie samiec gatunku *Ardea Stellaris* odzywa się w wieczór i w porankach tak mocnym głosem, że go o pół mile dobrze słyszeć można. Jeszcze urządzenia *gardzieli* jego dobrze nie znamy: nie wiemy także przyczyny podziwienią godnéy mocy głosu jego.

Wszystkie Ptaki tego wielkiego rodzaju mają lot powolny, lekki, płynieniu podobny. W locie trzymają szyję wężykowato zwinioną, a nogi w tył wysunione.

R O D Z A Y III. (151.)

W O Ź N I C Z K A. E U R Y P Y G A.

Caurale. albo Paon-des-roses. Fran. Schweif-
stelze. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, ogrubny, prosty, podłużno klinowaty, ostro kończysty, ściśniony. Szczęki prawie równe. Na bokach szczęki wierzchniey rowki głębokie i szerokie, przy końcu znikające. Szczyt odznaczony, przy końcu słabo spadzisty. Otwory nosdrzy w rowkach, wazkie, na przelot przebite, z wierzchu błoną zakryte. Głowa cała piórami pokryta. Skrzydła seczkami uzbroione. Ogon miernie długi, szeroki, w górę podnosić i rozłączać się mogący. Steruwki szerokie, na końcach zaokrąglone. Nogi miernie wysokie. Goleń równa się palcowi szredniemu. Palce przednie mierne, przy osadzie spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyka. Pazury krótkie, kończyste z brzegami gładkiemi. n. p. Ardea Helias. GL.

Wiemy tylko o jednym gatunku, który jest wielkości *Kuropatwy*. Oyczyzna jego jest Guiana w Ameryce. Żyje pojedynczo na brzegach rzek. Żywi się Robakami, Owadami i Rybkami. Ten osobliwszy Ptak má ogon podobnie rozwiałny jak Jndyk. Pokrycie jego jest powabnie upstrzone.

R O D Z A Y IV. (152.)

Ź O R A W. G R U S.

Grue. Fran. Kranich. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, ogrubny, prosty, ściśniony, na końcu podłużno klinowaty. Szczęki równe.

Na bolach wierzchniej rowki szerokie, przed szrodkiem zwiakające. Szczyt przy końcu słabo zaokrąglony. Otwory nosdrzy jaykowate, na przelot przebite, w rowku blisko szrodka dzioba. Wierzch głowy albo nagi, albo czubaty. Nogi wysokie, soszkowate, Goleń przeszło dwa razy dłuższy od palca szredniego. Palce przednie mierne, przy osadzie spiete. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotykający. Pazury krótkie, tępe. n. p. Ardea Grus. GL.

Znamy pięć gatunków Zórawiów; a te są mieszkańcami różnych części świata. Za przykład podany jest mieszkańcem Europy, w której corocznie odbywają porządnie swe pielgrzymki, ciągnąc wielkimi stadami na początku wiosny od południa ku północy; a w jesieni od północy ku południowi. Głos ich jest głęboki i przenikliwy. Budowa gardzieli i kości piersiowej u samców tego gatunku zasługuje na uwagę Badacza.

Zórawie żywią się ziarnem, Robakami, Owadami i Mięczakami. Gnieźdzą się wśród gęstych krzaków na kępach otoczonych wodą lub przepaścistymi bagnami. Latają lekko i bardzo wysoko. Są bardzo ostrożne i trudne do podejścia. Młodo złowione łatwo się oswoiają i stają się bardzo pieszczotliwe.

R O D Z A Y V. (153.)

K L É S C Z À K. A N A S T O M U S.

Ilans. albo Bec-ouvert. Fran. Klaffschnabel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, gruby, ściśniony. Szczęki tylko się na końcach stykają z sobą; w szrodku zaś zostawiają między sobą dużą podłużną szparę. Końce szerek u jednych ostro kończyste, u dru-

gich tepe: na kształt kleszczy schodzące się. Brzegi u jednych gładkie, u drugich ząbkowane. Otwory nosdrzy na bokach blisko nasady dzioba. Policzki u jednych piórami pokryte, u drugich nagie. Nogi wysokie. Palce mierne: przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury kończyste z brzegami gładkimi.
n. p. *Ardea pondiceriana.* GL.

Tu należą dwa gatunki. Indyje wschodnie są obudwóch Oyczyzną. Obadwa należą do Ptaków pomiernych. Żyją nad brzegami rzek i jezior. Żywią się Rybami, Gadami i Płazami. Trudno domyśleć się przyczyny; dla której w dawnych systematach do rodzaju *Ardea* zostały policzone.

Tablica XLI. (87.)

P O K R E W I E Ń S T W O V. (27.)

D Z I W O D Z I O B E. M I R I R O S T R E S.

Ptaki Brodzące mające u nóg palce mierne, przy osadzie
mniejszy niż do połowy błonę spietę: dzioby mierne,
grube, osobliwszych kształtów.

	RODZAJE.	GENERA.
Dziób	bardzo szeroki, kształtu łodzi przewrócony	1. Łódkodziób. <i>Cancroma.</i>
	gruby, z rucliomą rogową pokrywa przy osadzie	2. Pochwodziób. <i>Chionis.</i>

UWAGI DO TABLICY XLI. (87.)

W każdym prawie rzedzie znaleźliśmy zbiór rozmaicie ukształconych dziobów: z czego mogliśmy się dostatecznie przekonać, że postać dzioba jedynie za cechę rodzajową może być użyta. Rzeczność tej uwagi potwierdza to pokrewieństwo. — Nieprzebrane w wzorach dzieł swoich Przyrodzenie, nowy widok stawia nam tu przed oczy w takiej postaci dziobów, jakich w żadnym innem pokrewieństwie niepostrzegamy. Zwróćmy na nie uwagę naszą.

R O D Z A Y I. (154.)

ŁÓDKODZIOB. C A N C R O M A.

Guillier. albo Savacou. Fran. Kahnschnabel.
albo Hohlschnabel. Niem.

Dziób kształtu łodzi do góry dnem przewrócony, daszkowaty, miernie długi, bardzo szeroki, na bokach przygnieciony, z przodu jajowato zakończony. Szczyt odznaczony, przy końcu spadzisty, małym haczykiem szczeke wierzchnią kończący. Broda bardzo krótka. Zuchwy dolne łączą się z brodą w kształcie paraboli. Otwory nosdrzy w rowkach przy szczycie dzioba, wąskie, z wierzchu błoną w pół zakryte. Pącz obszerna. Język mały. Podbrodek nagi workowato rozciągalny. Nogi wysokie. Palce nadmierne: przednie przy osadzie bardzo mało spięte. Pazury łukowate, mierne, kończyste: u szredniego brzeg przyszrodkowy grzebykowaty. n. p. Cancroma cochlearia. GL.

Dwa gatunki żyjące w Ameryce południowej składają ten rodzaj. Obadwa żyją w bliskości wód rybnych. Siedząc nad wodą na gałęziach drzew, czatują na przepływające Ryby: na spostrzeżone rzucają się szybko jak strzały: schwytane połykają. Oprócz Ryb pożerają także Gady, Płazy i Skorupiaکی. Niektórzy Naturaliści utrzymują, że niemasz tylko jeden gatunek Łódkodzioba; lecz że ten zmienia w życiu kilka razy ubarwienie swoje.

Jakkolwiek dziób tych Ptaków na pozór jest ogromny; tak na swa wielkość jest on za słaby.

R O D Z A Y II. (155.)

P O C H W O D Z I Ó B. C H I O N I S.

Vaginal. Fran. Scheidenvogel. Niem.

Dziób mierny, gruby, ściśniony, wysoki, klinowaty. Szczyt ku końcowi spadzisty. Broda w górę ścieta. Przy osadzie szczęki wierzchniej pokrywa rogowa, ruchoma, na bokach wycięta, aż do połowy długości dzioba zastaie, i w tej części szczękę wierzchnią niby pochwa otacza. Otwory nosdrzy podłużne, ukośnie położone, pochwa w części zastonione. Policzki nagie, brodawkami najeżone. Skrzydła seczkami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce mierne, błoną obrabione: przednie przy osadzie cokolwiek spiete. Pazury mierne, łukowate, pod spodem wydrążone. n. p. Vaginalis alba. GL.

Znany tylko jeden gatunek *Pochwodzioba*; a ten żyje znaczemi stadami na Nowej Zelandyi i na jnnych wyspach przyległych. Żywi się Rybami, Gadami i Płazami. Pochwę na dziobie może dowolnie podnosić i opuszczać. Ma byź wielkości dużego Gołębia. Podług twierdzenia niektórych Pisarzy, zmienia kilka razy w życiu nietylko maść piór, ale nawet nóg i dzioba. Mięso jego z przyczyny odrażającej woni jest nie jadalne.

Pochwodziób należy dotąd pomiędzy największe osobliwości w zbiorach zoologicznych Europejskich. CUVIER nie czyni o nim żadnej wzmianki w dziele swoim; ponieważ go nie miał w Gabinecie Paryzkim.

Tablica XLII. (88.)

POKREWIEŃSTWO VI. (28.) DŁUGOPALCZASTE. MACRODACTYLÍ.

Ptaki Brodzące, mające nogi miernie wysokie: palce u nóg długie lub przedłużone, błoną obrąbione, wolne, rzadko przy osadzie spięte; dzioby rozmaite.

		RODZAJE.	GENERA.		
P a z u r y	{	miernie; dziób	długi, lub tylko dłuższy niż głowa, pałasiłowaty, ścisniony 1. Wodnik.	<i>Rallus.</i>	
		{	mierny	prosto klinowaty; czoło	piórami pokryte 2. Chróścieł.
	nożykowato klinowaty, wysoki; czoło nagie, kolorowe 3. Kurka.			<i>Gallinula.</i>	
	}	}	krótszy niż głowa, w pół haczykowaty 4. Modrzyk.	<i>Porphyrio.</i>	
			krótszy niż głowa, daszkowaty 5. Skrzydłoszon.	<i>Palamedea.</i>	
			bardzo długie, proste; dziób	krótszy niż głowa, daszkowaty 6. Pastuska.	<i>Chauna.</i>
			(mierny, prosty) klinowaty 7. Długoszon.	<i>Parra.</i>	

UWAGI DO TABLICY XLII. (88.)

Większą część Ptaków do tego pokrewieństwa należących má palce u nóg bardzo długie, skórą na bokach znacznie obrąbione: już wolne, już tylko bardzo mało przy osadzie spięte. Mając tak zbudowane nogi, nie mogą prawda pływać; ale w pewnym względzie możnaby o nich powiedzieć, że umieją chodzić po wodzie. Chodzenie to odbywają szczególniejszym sposobem: zapadają wprawdzie za każdym stąpieniem głęboko nogą w wodę; ale że bardzo szybko zbiierają nogi: trudno więc dostrzedz tego jch zapadania. Słowem, patrząc się na nie, zdaie się, że te Ptaki tak wygodnie biegają po powierzchni wody jak po ziemi. Dla téy przyczyny ILLIGER nazywa je w języku niemieckim *Wassertretter*. Większa jch liczba má na ciele pierze bardzo gęste.

R O D Z A Y I. (156.)

W O D N I K. R A L L U S.

Rale. *Fran.* Ralle. *Niem.*

Dziób długi, lub tylko dłuższy niż głowa, przyszczyptý, równy, ściśniony, pałasikowato prosty, z szczytem przy końcu spadzistym. Szczeki prawie równe. Na boku szczeki wierzchniey rowek głęboki, przed końcem znikający. Nosdrza w rowkach z tytu błoną zakryte, blisko osady, z otworami jáykowatemi. Głowa cała piórami pokryta. Palce długie, wolne. Pazury mierne. n. p. Rallus aquaticus. GL.

Tu należy przeszło dziesięć gatunków. Z tych gatunek za przykład wymieniony żyje w Europie: reszta rozprószoną jest po jnych częściach świata. Wszystkie żyją na wodach stojących i na bagnach

w gęstej trzcinie i szaszywiu. Gniazda swe zawieszają sztucznie nad wodą na tychże roślinach. Żywią się Owadami, Robakami i Rybkami drobnymi. Mięso maia smaczne.

R O D Z A Y II. (157.)

C H R O Ś C I E L. C R E X.

Roi-des-cailles. *Fran.* Schnarrer. *albo*
Knarrer. *Niem.*

Dziób mierny, lub krótszy niż głowa, prosty, ściśniony, klinowato zakończony. Szczyt prosty, ostrym klinem na czoło zachodzący, na końcu ścięto spadzisty. Broda podobnie jak szczyt przycięta. Szczeki prawie równe: na boku wierzchniemy rowek głęboki, przed końcem znikający. Skrzydła sęczkiem uzbroione. Palce nie obrabione: przednie miernie długie, przy nasadzie cokolwiek spięte. Palec tylny krótki. Pazury krótkie, kończyste. n. p. Rallus Crex. GL.

Do tego rodzaju liczymy blisko *dziesięć* gatunków. Wszystkie mieszano dawniemy do rodzaju *Rallus*. Gatunek za przykład wymieniony gości co lato w całej prawie Europie. Przebywa na wilgotnych, lecz wodą nie zalanych łąkach. Gnieździ się na ziemi w trawie. Lata bardzo mało. Biega bardzo szybko. Po wodach nigdy nie brodzi. Żywi się Owadami i Robakami. W czasie pogodnych wieczorów wiosny i lata odzywa się donośnym rechającym głosem. Mięso ma smaczne; mianowicie przy końcu lata bywa bardzo tłusty. Na początku jesieni ciągnie nocami do krajów cieplejszych. Inne gatunki tego rodzaju mieszkają w jnszych częściach świata.

R O D Z A Y III. (158.)

KURKA. G A L L I N U L A.

Poule-d-au. Fran. Rohrhuhn. albo Was
serhuhn. Niem!

Dziób mierny, prosty, ściśniony, klinowato zakończony, kolorową błoną pokryty. Szczęk prosty, mniej więcej szeroko kolorową woskową, na czole zastający; przy końcu słabo spadający. Broda słabo wgore zadarta. Rowki na bokach szczęki wierzchniej od połowy znikające. Szczeka wierzchnia cokolwiek dłuższa. Nosdrza w rowkach, z otworami podłużno okrągłymi, na przelot przebite. Skrzydła seczkami uzbroione. Palce w nogi długie, wadite, obrabione. Pazury mierne, łukowate, ostro kłoczące. n. p. Fulica chloropus. GL.

W tym rodzaju mieścimy przeszło dwadzieścia gatunków, które dotąd znajdujemy w systematach rozrzucone częścią w rodzaju *Rallus*, a częścią w rodzaju *Fulica*. Europa żywi je trzy, z których dla zmienności barwy mylnie sześć zrobiono.

Wszystkie Kurki żyją ustawicznie na wodach stojących i na bagnach w trzcinie lub szaszynach. Żywią się Owadami, Robakami, Rybkami drobnymi i roślinami wodnymi, a mianowicie rzasą. Gniazda budują sobie bardzo sztucznie, i zawieszają je na trzcinie tak nad wodą, że ich przybierająca woda zalać nie może; bo je w miarę przybywania sobą w górę podnosi. Wszystkie mają mięso smaczne.

R O D Z A Y IV. (159.)

M O D R Z Y K. P O R P H Y R I O.

Talève. albo Poule-Sultane. Fran. Meerhuhn. Niem.

Dziób mierny, gruby, ściśniony, z boku widziany wysoki, błoną kolorową pokryty, nożykowato klinowaty, gładki. Szczyt zaokrąglony, łukowato spadzisty, szeroko woskuwką na czole zastaiący. Broda zaokrąglona, niemal prosta. Szczeki równe. Otwory nosdrzy na bokach blisko szczytu i osady dzioba, okrągławe, na przelot przebite. Wierzch głowy grubą, kolorową woskuwką pokryty. Palce u nóg długie, wolne, obrabione. Pazury mierne: tylny największy. n. p. Fulica Porphyrio. GL.

Znamy dotąd trzy gatunki *Modrzyków*, które dawniej mieszano do rodzaju *Fulica*. Są to nąpiękniejsze Ptaki w tém pokrewieństwie. Jch mnię więcej modre, pięknie zielone i siałkowo lazurowe maści w ubarwieniu, zjednały jm jch nazwiska rodzajowe. Oczyzna jch są wyspy pod strefą umiarkowanie ciepłą równie na południowey jak na północney półkuli ziemi. Żywią się Rybami drobnymi, Owadami, Robákami i roślinami wodnymi. Gnieźdzą się tak nad wodami jak Kurki. Maści ubarwienia swęgo zmieniają kilka razy w życiu. Mięso mają smaczne. Niektórzy naturalisci twierdzą, że *Modrzyki* tak sobie żer do dzioba nogą podają jak *Papugi*.

R O D Z A Y V. (160.)

SKRZYDŁOSZPON. P A L A M E D E A.

Kamichi. Fran. Wehrvogel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, ogrubny, w pół haczykowaty. Szczęka wierzchnia wypukła, przy koń-

cu spadzista, haczykowato zakończona. Otwory nosdrzy podłużno okrągławe blisko szrodka dzioba. Na głowie rozek prosty, szupły, walcowaty, dłuższy niż dziób, ruchomy. Skrzydła długie. Każde skrzydło przy zgięciu dwiema potężnemi szponami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce u nóg długie, prawie zupełnie wolne, obrabione. Pazury mierne, słabo łukowate, kończyste: tylny najdłuższy. n. p. *Palamedea cornuta*. GL.

Wiemy dotąd tylko o *jednym* gatunku, który żyje na bagnach Ameryki południowey. Wielkością ciała przechodzi on Gęś duża. Żywi się Owadami, Robakami, roślinami wodnemi i jch nasionami. Głos má podobny głosowi Sroki; ale nierównie mocniejszy. *Skrzydłoszpony* są Ptakami bardzo ostróżnemi. Spostrzegłszy taki przedmiot, po którym domyślają się niebezpieczeństwa, wznoszą się z krzykiem na powietrze: czém pobudzają jinne w bliskości bawiące Ptaki do wcześnéj ucieczki. Wzrok mają bardzo bystry. Żyją zawsze parami, i podług twierdzenia Podróżopisarzów śmierć jednego má za sobą pociągając wkrótce zgon drugiego. Mięso jch, lubo czarne, má bydź bardzo smaczne, i jest od tamtejszych mieszkańców wielce ulubione. O sposobie gnieźdzenia się *Skrzydłoszponów* każdy prawie Autor pisze jnaczej: nic więc o tém pewnego dotąd nie wiemy.

R O D Z A Y VI. (161.)

P A S T U S Z K A. C H A U N A.

Chaia. Fran. Hirtvogel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, ogrubny, daszkowato klinowaty. Szczeka wierzchnia daszkowato wypukła, przy końcu spadzista. Otwory nosdrzy podłużne,

na przelot przebite. Głowa i szyja gestem kutnerowatęm piérzem pokryta, z tyłu czubata. Policzki nagie. Skrzydła bardzo długie: każde dwiema lub trzema potężnemi szponami uzbroione. Ogon z czterestu steruwek. Nogi wysokie. Palce bardzo długie, cokolwiek przy nasadzie spięte. Pazury przedłużone, słabo zgięte: tylny prosty. n. p. Parra Chararia. GL.

Ten rodzaj mieści w sobie tylko jeden gatunek, który mieszka w południowey Ameryce na bagnach i jeziorach; a mianowicie w okolicach Kartagieny. Wielkością ciała wyrównywa dużemu Kogutowi; lecz z przyczyny długich nóg ma blisko dwie stopy wysokości. Maść czarna jest na nim przemagaiająca. Kolanka ma tak grube, jak gdyby były napuchłe; palce zaś tak długie, że się mu w chodzeniu plątaią.

Pastuszka chodzi powoli i poważnie. Latá szybko i zwinnie. Żyje w zgodzie z jnnemi Ptakami wodnemi. Na widok Ptaka drapieżnego zręwa się zaraz na powietrze, a biiąc go silnie swemi długiemii, szponowatemi skrzydłami, odpędza go daleko od towarzyszów swoich. Z przyczyny takich przymiótów, Amerykanie staraia się o młode *Pastuszki*, i wychowuia je między ptastwem domowem. Tak przyswoiona wyprowadza ptastwo domowe codzienęie rano na pastwisko, strzeże je troskliwie: wieczorem wraca z wszystkiemi bez szkody do domu. *Pastuszki* przyswoione a mianowicie samce lubia się pieścić z ludźmi dorosłymi: dzieci nie cierpia, i zaczępione ustawicznie się na nich srozą.

Te Ptaki maia głos mocny, czysty, ale nieprzyjemny. Żywią się Robakami, Owadami, roślinami wodnemi i jch nasionami. Między jego wnętrznosciami nie ma wola, a żołądek jest cienki błonowy.

Na szczególniejszą uwagę zasługuje jch skóra: jest ona wszędzie od ciała odstająca, powietrzem oddętą; a za dotknięciem palca wydaie szelest podobny szelestowi suchego pęcherza.

R O D Z A Y VII. (162.)

D Ł U G O S Z P O N. P A R R A.

Jacana. albo Jahana. *Fran.* Klauenspreizer. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, prosty, ściśniony, równy, klinowato zakończony. Na boku szczęki wierzchniey rowek szeroki, przed końcem znikający. Przy osadzie dzioba woskuwka mała, na czole (a u niektórych i na bokach dzioba) płatkami zakończona. Otwory nosdrzy w rowkach blisko szrodka dzioba podłużno okrągławe, na przelot przebite. Skrzydła mierne: każde jednym lub dwiema szponami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce bardzo długie, szczupłe, wolne. Pazury przedłużone, szczupłe, ściśnione, proste, kończyste: tylny najdłuższy. n. p. Parra Jacana. GL.

Tu należy blisko *dziesięć* gatunków, z których większą część mieszka w Ameryce południowey; reszta żyje w Afryce i w Azji południowey. *Długoszpony* bawią na przepaścistych bagnach i na jeziorach zarosłych ziołami. Żywią się Robakami, Owadami i Rybkami drobnymi. Należą do liczby Ptaków ozdobnie ubarwionych. Jch nadzwyczaj długie pazury u palców, różnią je od jnnych Ptaków zaraz na pierwszy rzut oka. W budowie gniazd okazują podobny przemysł jak Kurki.

Tablica LXIII. (89.)

POKREWIEŃSTWO VII. (29.)

SPIĘTOPALCZASTE. HYGROBATAE.

Ptaki Brodzące, mające nogi wysokie lub bardzo wysokie:
palce u nóg mierne lub przykrótkie, błoną do połowy
lub więcej niż do połowy spięte: dzioby rozmaite,
osobliwszych kształtów.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	}	przedłużony	{	szupły, wazki, płaski, esowato zgięty . . .	1. Szablodziób. <i>Recurvirostra.</i>	
				(scisniony, obo- sieczny . . .	2. Rudopiór. <i>Scopus.</i>	
		ogrubny	{	płaski, okrągło	3. Warzęcha. <i>Platalea.</i>	
				łopatkowaty	4. Czerwonak. <i>Phoenicopterus.</i>	
				dłuższy niż głowa, gruby, ko- lankowato zgięty		

UWAGI DO TABLICY XLIII. (89.)

Uważając rozmaite, a prawdziwie zadziwiające kształty dziobów tu należących Ptaków, przyznać potrzeba, iż słusznie należałoby się je z tego względu pomieścić w pokrewieństwie *Dziwodziobych*; lecz z drugiey strony jlość błony spiniającey palce każe z nich osobne utworzyć pokrewieństwo; a to daie náybliższy przechód do rzędu *Pływaiących*.

R O-

SZABLÓDZIOB. *RECURVIROSTRA.*

Avocette. *Fran.* Säbler. *albo* Säbelschnäbler. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, wazki, cienki, płaski, słabo esowato w górę zagięty, ku końcowi coraz szuplejszy, na końcu wietki. Na szczęce wierzchniej dwa rowki przy połowie znikające. Brzegi wewnątrz rowkowane. Nosdrza w rowku blisko osady z otworami wązkiemi. Nogi bardzo wysokie. Palce przednie mierne, błoną prawie całkiem spięte; lecz taż błona łukowato wycięta. Palec tylny wolny, mały, usuniony. Pazury krótkie. n. p. Recurvirostra Avocetta. GL.

Ten rodzaj mieści w sobie trzy gatunki, z których jeden żyje w Europie, drugi w Ameryce, a trzeci w Nowej Hollandyi. Żyją w bliskości jezior i bagien. Brodzą zręcznie, a nawet i pływają dość dobrze. Cienkim i długim dzióbem swoim wydobywają z mułu Dzdżowniki, Piiawki i liszki Owadów; gdyż te stanowią prawie wyłączne jch pożywienie. Gnieżdżą się na ziemi w wysokiej trawie. Głosu jch dotąd nieznamy. Jch dziób różni je zaraz na pierwszy rzut oka od wszystkich jnych dotąd znanych Ptaków.

R O D Z A Y II. (164.)

R U D O P I Ó R. *SCOPUS.*

Ombrette. *Fran.* Braunvogel. *Niem.*

Dziób długi, prosty, gruby, ściśniony, z wierzchu i ze spodu ostry; przy osadzie wysoki, dalej
 Tom II. 17

ku końcowi coraz niższy. Szczyt odznaczony, prosty, na końcu haczykowato zakończony. Otwary nosdrzy wąskie, długie, blisko szczytu i osady. Policzki piórami pokryte. Nogi miernie wysokie. Palce przednie mierne, dalej niż do połowy spięte: tylny krótki, na ziemi wspierający się, z przyszkodkowym cokolwiek spięty. Pazury małe, łukowate, kończy-ste. n. p. Scopus Umbretta. GL.

Do tego rodzaju należy dotąd tylko jeden gatunek. Żyje on w Afryce nad rzeką Senegal. Jednostaynie ruda maść jego pokrycia zjednała mu nazwisko rodzajowe prawie w wszystkich językach. Wielkością ciała wyrównywa on Wronie.

Lubo *Rudopiór* już dosyć dawno jest znany: mimo to cechy jego rodzaju w dziełach GMELINA i LATHAMA są niedokładne. Mianowicie zastanawia uwaga ostatniego względem błony między palcami przedniemi, jakoby ta między niemi była bardzo małą i tylko przy samém jch nasadzie wyraźną. Widziałem bardzo dobry exemplarz tego Ptaka w zbiorze zoologicznym Paryzkim: podług niego ułożyłem powyższą cechę: za ścisłość jęj zaręczam.

R O D Z A Y III. (165.)

W A R Z E C H A. P L A T A L E A.

Spatule. albo Palette. Fran. Löffler. albo

Löffelgans. Niem.

Dziób bardzo przedłużony, prosty, gruby, zupełnie płaski, ku końcowi coraz szerszy, na końcu rozszerzony, w kształcie warzechy zaokrąglony; przy osadzie cokolwiek wyższy, chropowaty. Na szczęce wierzchniej rowek do kąta brzezi odznacza. Otwo-

ry nosdrzy podłużne w rowku blisko osady. Policzki i podgardle nagie. Nogi wysokie. Palce mierne: przednie blisko do połowy spięte. Pazury krótkie, grube. n. p. Platalea Leucorodia. GL.

Ten rodzaj zawiera w sobie trzy gatunki, które są mieszkańcami różnych części świata. W Europie pokazuje się czasem gatunek za przykład wymieniony. Żywi się Gadami, Płazami, Rybami drobnymi i Robakami. Podług świadectwa LINNEUSZA *Warzęchy* gnieźdzą się na wysokich drzewach. Przez czas parzenia się i pielęgnowania dzieci są bardzo krzykliwe. Mięso mają smaczne, gęsiemu podobne.

R O D Z A Y IV. (166.)

CZERWONAK. *PHOENICOPTERUS.*

Flammant. *Fran.* Hochstelze. *albo* Flammant. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, gruby, wyższy niż szerszy, kolankowato czyli złamano zgięty. Szczęka wierzchnią szupleyszą niż spodnią, przy osadzie tróygromiastą, a po zgięciu na wierzchu płaska, z podniebieniem ostro wystającym. Brzegi (mianowicie szczęki wierzchniey) ostro karbowane. Policzki i podbródek nagie. Nogi soszkowate, bardzo wysokie. Palce przednie przykrótkie, prawie całe błoną spięte. Palec tylny bardzo mały. Pazury grube, krótkie. n. p. Phoenicopterus ruber. GL.

Dotąd znany dwa gatunki Czerwonaków. Z tych gatunek za przykład podany znajduje się w czterech dawniey znanych częściach ziemi, i w czasie upałów lata posuwa się w Europie czasem daley niż do czterdziestego stopnia szerokości jeograficzney. Do-

wodem tego jest piękny exemplarz w *Zbiorze Zoologicznym Królewsko Warszawskiego Uniwersytetu*, który zastrzelono 1811 r. w okolicy Strasburga. Gatunek drugi żyje wyłącznie w Azji południowej.

Czerwonaki rosną do trzeciego roku; a w piątym dopiero dostają náypiękniejszą ponsową barwę. Zmieniaią więc kilka razy w życiu maści ubarwienia w ten sposób: w pierwszey młodości są one niemal zupełnie białe z słabo różowemi skrzydłami: późniéy stają się blado różowe z ponsowemi skrzydłami: dalej przybierając po każdém wypierzeniu coraz czerwienwsze pióra, stają się na koniec całe ponsowe. W ostatniem ubarwieniu są one bardzo rzádkie.

Czerwonaki żywią się Robakami, Owadami, tudzież drobnemi Gadami, Płazami i Rybkami, które z głębi wód wydobywają. Niektórzy Pisarze twierdzą, że *Czerwonak* chcąc połknąć jaką zdobycz, musi dziób do góry brodą przekręcić. O kształcie jch gniazd i o sposobie wysiadywania jay czytamy wiele zadziwiających podań, które podług wszelkiego podobieństwa są zbyt przesadzone: a tém samém potrzebują potwierdzenia. Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Brodzących.

Tablica XLIV. (90.)

R Z Ę D D Z I E W I Ą T Y. (25.) P Ł Y W A I Ą C E. N A T A T O R E S.

Ptaki mające nogi krótkie (rzadko miernie wysokie) cztero lub trzy palczaste z palcami aż do pazurów spiętymi, już płatkowate, już pletwowate, już wiosłowate: dzioby rozmaite.

POKREWIEŃSTWA. FAMILIAE.

Nos {	cztero palczaste	}	płatkowate	1. Płatkonogie.	<i>Lobipedes.</i>	
			pletwowate	2. Pletwonogie.	<i>Pinnipedes.</i>	
		{	wiosłowate; brzegi dzioba	listkowato zębate	3. Listkozębne.	<i>Lamellosodontati.</i>
				gładkie	4. Wiosłonogie.	<i>Remipedes.</i>
		{	tróypalczaste; otwory nosdrzy	w rurkach sterczących na dziobie	5. Rurkonosy.	<i>Tubinares.</i>
				na dziobie bez rurek	6. Tróypalczaste.	<i>Tridactyli.</i>

UWAGI DO TABLICY XLIV. (90.)

Ptáki *Pływaiące* równie zewnetrzną jak wewnętrzną budową ciała rozróznione są dostatecznie od rzędów poprzedzaiących. — Zacznijmy od zewnetrżności, a mianowicie od nóg, jako od punktu stanowczego.

Wyiąwszy parę rodzaiów, które mają nogi miernie wysokie: w wszystkich janych rodzaiach tego wielkiego rzędu znáydziemy nogi krótkie, mniej więcéy w tył posunione. Golenia zwykle ściśnione w tyle i na przodzie ostre. Palce błoną aż do pazurów spięte. Podług jakości spięcia palców rozrózniąmy u nich nogi na następuiące:

Nogi płatkowate, są nogi czworopalczaste, mające trzy przednie palce błoną spięte, a czwarty w tyle wolny; lecz między palcami przedniemi błona powycinana jest w płatki.

Nogi pletwowate, są nogi czworopalczaste, mające wszystkie cztery palce błoną całą spięte.

Nogi wiosłowate czworopalczaste, mające trzy przednie palce błoną całą spięte, a czwarty wolny.

Nogi wiosłowate tróypalczaste mające tylko po trzy na przód zwrócone i błoną całą spięte palce.

Wszystkie te cztery gatunki nóg zastosowane są do pływania, czyli do przenoszenia się z łatwością z miejsca na miejsce po tym żywiele, na którym Ptáki tego rzędu większą część życia swego przepędzać muszą.

U większey liczby Ptaków *Pływaiących* postrzegamy szyję (w stosunku do wysokości nóg) za długą. Powód takiego jch ukształcenia łatwym jest do wyśledzenia. Ptáki tego rzędu pływaiąc po powierzchni wody, muszą w głębi jéy szukać dla siebie pożywienia; ażeby wiec tego bez ustawicznego nurzania się wygodniéy dopiąć mogły, nadmierna długość szyi była dla nich niezbędnie potrzebna.

Pierze znajdziemy na nich bardzo geste, i pewnym gatunkiem tłuszczu tak powleczone, że się jch woda nie chwytą. Nadto pod piórami właściwemi mają one na sobie puch bardzo gęsty. Takie pokrycie zabezpieczając jch ciało przeciw szkodliwem wpływom ustawicznéj wilgoci, powiększa oraz znacznie jch objęcie; a tém samém czyni je lżeyszemi i zdatnieyszemi do pływaniá po powierzchni wody.

Rozczłonkuiąc jch ciało, postrzegamy u większéj liczby przed piersiami wole duże: daléj odwilżacz obszérny, trawieniec gruby muszkułowy, kiszkę grubą dużą: co wszystko każe się domyslać, że te Ptáki muszą byđź zwierzętami wszystko żernemi. Doświadczenie potwierdza ten domysł: jakóż widzimy, że równie chętnie pożeraią nasiona roślin jak Gady, Płazy i Ryby.

Kość jch piersiowá okazuje nie mniej usposobienia do pływaniá jak jne części jch ciała. Znajdziemy ją bowiem w nich zwężoną a przedłużoną, głęboką, na bokach powycinaną, a w szrodku wysoką wystawą opatrzoną.

Jch krztań jest bardzo prosto urządzona; a gardziel u niektórych dziwnie u dołu rozszerzona: dla tego téż prawie wszystkie wydają głos wrzaskliwy i nieprzyjemny.

Większa liczba Ptaków *Pływaiących* gnieździ się na ziemi; a piskłeta tychże lęgnąc się pokryte puchem i z oczami otwartemi, zaraz po wyjściu z jaj uchodzą z gniazd, i same szukają dla siebie pożywienia; pospolicie naprzód w młodej trawie, daléj w nasionach roślin, a wreszcie w gromadach Gadów, Płazów i Ryb drobnych. — Większa jch liczba náleży do Ptaków przelotnych.

Tablica XLV. (91.)

POKREWIEŃSTWO I. (30.)

PŁATKONOGIE. LOBIPEDES.

Ptaki Pływające, mające nogi czworopalczaste, miernie wysokie, lub krótkie, płatkowate: dzioby rozmaite.

RODZAJE. GENERA.

NOBI	}	miernie wyszczyły, płaski, prosty . . . 1. Płatkonóg. <i>Phalaropus.</i>
		sokie; dziób
		(gruby, ściśniony, klinowaty 2. Łyska. <i>Fulica.</i>
		krótkie; (ogrubny, nożykowaty . . . 3. Cyranik. <i>Podoa.</i>
		dziób
		(przyszczyły, ostro kończysty 4. Nurek. <i>Colymbus.</i>

UWAGI DO 'TABLICY XLV.' (91.)

Ptaki *Płatkonogie* składają jedno z najpiękniejszych pokrewieństw w téj gromadzie, które czyni nieznaczny przechód z rzędu *Brodzących* do rzędu *Pływających* Ptaków. Pomimo jednakże oczywistości cech, Ptaki tu policzone znaydujemy w dawniejszych systematach tak rozrzucone, i częścią z *Brodzącemi* a częścią z *Pływającemi* tak pomieszane, że (ściśle biorąc) osobnych nawet nie mają dla siebie rodzajów. Czwartą prawdą w dziele LINNEUSZA rodzaje *Fulica* i *Colymbus*; ale te napelnione są u niego tak różnorodnemi gatunkami, że z nich teraz kilka osobnych rodzajów utworzyć musiano. Resztę wcielono częścią do rodzaju *Tringa*, a częścią do rodzaju *Plotus*, o którym późniéj mówić będziemy.

W zbliżeniu tych Ptaków do siebie idę przykładem BRISSONA i MEYERA, a podobne ukształcenie nóg i podobny sposób życia tych zwierząt krok ten dostatecznie usprawiedliwiaią.

R O D Z A Y I. (167.)

PLATKONOG. PHALAROPUS.

Lobipède. albo Phalarope. Fran. Franzenfüsser. albo Wassertretter. Niem.

Dziób mierny, prosty, szcuple, wazko płaski lub zaokrąglony. Szczyt rowkami odznaczony, prosty, małym haczykiem zakończony. Otwory nosdrzy w rowkach wazkie. Głowa cała piórami pokryta. Nogi miernie wysokie, czworopalczaste. Błona między palcami przedniemi w płatki powycinana.

Do tego rodzaju należą same drobne, a w ubarwieniu niepozorne ptaszki, dla tego też Naturaliści, idąc za zwykłym tonem świata, mniéy na nie zważali, i takiego między niemi dopuścili się zablamucenia, że teraz z jch skąpych i niedokładnych opisów trudno nawet odgadnąć, o którym gatunku mówią; a tém samém niepodobnem jest oznaczenie liczby dotąd znanych. W dziele LATHAMA czytamy opisy pięciu; ściśle biorący rzecz Badacze liczą jch w saméy Europie trzy gatunki.

Wszystkie Ptaki tego rodzaju żywią się Robákami i Rybkami drobnými. Brodzą i pływają dość zręcznie. Gnieźdza się w trawie na miejscach otoczonych wodą lub bagnami. CUVIER dzieli je na dwa następujące podrodzaje.

a. PŁATKONÓG. PHALAROPUS.

Phalarope. *Fran.* Franzenfüsser. *Niem.**Dziób równoległy boczny, wazki, płaski. n. p.*
Tringa fulicaria. GL.

b. ŁAPIEĆ. LOBIPES.

Lobipede. *Fran.* Wassertretter. *Niem.**. Dziób szczypty, okrągławy. n. p.* Tringa hyperborea. GL.

Te dwa oddziały mają tyle cech wyraźnych, że je potrzeba raczćy uważać za dwa osobne rodzaje.

R O D Z À Y II. (168.)

' Ł Y S K A. F U L I C A.

Foulque. albo Morelle. *Fran.* Blässe. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, gruby, ściśniony, klinowato zakończony. Szczęki prawie równe. Szczyt prosty, szeroką łysiną daleko na głowę zastaiący, przy końcu nożykowato spadzisty. Broda w górę zadartą. Na boku szczęki wićrzczenićy rowek szeroki, przy szrodku znikaiący. Otwory nosdrzy w rowkach jaykowate, na przelot przebite. Nogi mierne. Palce u nóg długie. Błona między palcami w płatki powycinana. Pazury mierne, łukowate, ostro kończyte. n. p. Fulica atra. GL.

Dobrze rozróznionych znamy cztery gatunki. Z tych gatunek za przykład podany żyje w Europie. Kilko-krotnćm zmienianiem maści ubarwienić uwiódł on Naturalistów, że z niego mylnie trzy osobne gatunki w systematach utworzono.

Łyski żyją ustawicznie na wielkich stawach i na jeziorach porośniętych trzcina, tatarakiem lub sząszywiem. Pływają i nurzają się wybornie. Na ląd rzadko wychodzą. Żywią się Owadami, Robakami, Rybkami drobnymi i roślinami wodnymi. Gnieźdza się nad wodą podobnie jak *Kurki*. Są bardzo piérzchliwe i do ugłaskania trudne. Mięso mają czarniawe, smaczne.

R O D Z A Y III. (169.)

C Y R A N I K. P O D O A.

Oiseau-de-soleil. *albo* Grébe-foulque. *Fran.*

Saumfuss. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, prosto nożykowaty. Szcyt lekko spadzisty. Broda słabo w górę zadarta. Na boku szczęki wierzchniej rowek szeroki przy końcu znikający. Otwory nosdrzy w rowku blisko środka dzioba, wąskie, na przelot przebite. Głowa całą piórami pokryta. Skrzydła mierne, sęczkami uzbroione. Ogon szeroki, płaski, mierny. Nogi krótkie, przy środku ciała. Palce długie. Błona między palcami przednimi w płatkę powycinana. Pazury mierne, łukowate, kończyste. n. p. Plotus surinamensis. GL.

Liczymy do tego rodzaju *dwa* gatunki, które pomimo náyoczywistszych różnic w całej budowie ciała wmieszano do rodzaju *Plotus*. Obadwa znajdują się na stojących wodach w Ameryce południowej. Żywią się Rybami drobnymi, Owadami i Robakami. Młodo złowione łatwo się ugłaskać dają. — Lubo Zbiór Zoologiczny Paryzki posiada

obadwa tu należące gatunki w bardzo dobrych exemplarzach: mimo to CUVIER nie czyni o tym rodzaju żadnej wzmianki w dziele swoim.

R O D Z Á Y IV. (170.)

N U R E K. C O L Y M B U S.

Grèbe. *Fran.* Lappentaucher. *albo*

Steissfuss. *Niem.*

Dziób mierny, szczyły, prosty, słabo ściśniony, klinowaty, ostro kończysty. Szczyt przy końcu słabo spadzisty. Broda cokolwiek w górę zadartą. Brzegi wgięte. Nosdrza w osadzie dzioba wklęste, na przelot przebite, z otworami wązkiemi. Skrzydła krótkie, lotne. Nogi krótkie, bardzo w tył posunione, z goleniami mocno ściśnionemi. Błona między palcami poprzecinana. Paznogie płaskie, cienkie. n. p. Colymbus cristatus. GL.

Ten rodzaj mieści w sobie przeszło *dziesięć* gatunków, z których w samej Europie żyje cztery. Wszystkie przebywają na wielkich stawach i na jeziorach zarosłych trzcina i innymi ziołami wodnymi. Gnieźdzą się w trzcinie budując sobie z niej gniazda pływające. Na ląd wychodzą bardzo rzadko; gdyż z przyczyny bardzo krótkich i ku tyłowi posunionych nóg mają chód bardzo niedołężny. Wyszędłszy na brzeg pełzają piersiami po ziemi, albo podskakują w postawie pionowej. Pożywieniem ich są Ryby drobne, Gady, Płazy i Robaki. Pierze na nich gęste i wietkie mają piękny srebrny połysk; a ten stał się powodem, że skóry niektórych *Nurków* wygarbowane przyzwoicie, bywają używane od

mających Pań naszych na wyłogi do sukien zimowych. W krajach północnych skóry jch należą do liczby pospolitych zimowych ubiorów. Mięso jch má zapach rybi, a smak przyjemny. Kameduli i Kartuzi, którym twarde zakonu ustawy niepozwalają jeść mięsa zwierząt ciepłą krew mających, jadają mięso *Nurków* nawet w największe posty; a przecież one są także z liczby takich zwierząt, które mają krew czerwoną ciepłą. — *Nurki* pływają i nurzają się wybornie. Są bardzo pierzchliwe, ostrożne i do ustrzelenia trudne. Mimo krótkość skrzydeł latają dosyć szybko. — LATHAM i MEYER opisali ten rodzaj pod nazwiskiem *Podiceps*.

Tablica XLVI. (92.)

P O K R E W I E Ń S T W O II. (31.) PLETWONOGIE. PINNIPEDES.

Ptaki Pływające, mające nogi krótkie, czworo palczaste, pletwowate: skrzydła długie: dzioby rozmaite.

RODZAJE. GENERA.

Końiec dzioba }	haczykowaty; dziób }	okrągławy {	długi; spod szyi workowaty 1. Fregata	<i>Fregata.</i>	
		mierny; podbrodek słabo workowaty 2. Komoran.	<i>Carbo.</i>		
	płaski, szeroki, przedłużony; pod dziobem torba wielka .		3. Pelikan.	<i>Pelecanus.</i>	
	dłuższy niż głowa, nożykowato klinowaty		4. Głupták.	<i>Sula.</i>	
	klinowaty; dziób }	przedłużony, prosty; szyja długa; ciało szczupłe		5. Wężówka.	<i>Plutus.</i>
		mierny, nożykowaty; szyja i ciało mierne		6. Faeton.	<i>Phaeton.</i>

UWAGI DO TABLICY XLVI. (92.)

Każdy niemal Pisarz nazywa to pokrewieństwo jnaczy. U jednych czytamy opis jego pod nazwiskiem *Podopteres*, u drugich pod napisem *Stegano-pedes*; ci nazwali je *Totipalmes*, owi *Pinnipedes*. Ostatnie nazwisko zdaie mi się najstósowniejszem; gdyż i náymniey má piętna barbaryzmu, i náywyraźniey maluje kształt jch nóg: jakoż Ptaki tego pokrewieństwa mają u nóg wszystkie cztery palce jedną całą błonę aż do pazurów spięte: z tąd nogi jch okazują wiele podobieństwa z pletwami Ryb.

Ptaki tych sześciu dopiero w tablicy odczytanych, a tak dalece między sobą różniących się rodzajów, zamykali dawnieysi systematycy w trzech rodzajach; mianowicie w rodzajach: *Pelecanus*, *Plo-tus* i *Phaeton*. O jle więc cechy rodzajowe w systematach dawniejszych były dowolnemi: nowy dowód mamy tu przed oczami.

W ogólności Ptaki *Pletwonogie* mają skrzydła bardzo długie: a przeto lot bardzo szybki i zwinny. Co większa? znajdujemy między niemi i takie, które mają skrzydła w stosunku do ciała náydluższe z wszystkich Ptaków; a następnie i lot naybystrzejszy.

U jednych sam tylko podbrodek, u drugich całe podgardle napotykaty opatrzone nagą ciągłą torbą, która jm służy do przechowania zbytniey lub dla jch piskląt przeznaczoney żywności. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie Rybami.

U wszystkich spostrzegamy język bardzo mały, żołądek pojedynczy workowato błonowy bez wola i odwilżacza, a kiszkę grubą niepozorną. W wszystkich kości są do podziwienia lekkie.

Lubo mają nogi krótkie z wszystkiemi palcami spietými: mimo to gnieźdzą się one albo na drzewach wysokich, albo na skałach niedostępnych. — Z tąd łatwo przewidzieć można, że piskłeta Ptaków *Pletwonogich* dopóty bez troskliwej opieki rodziców swoich obeysdź się nie mogą, dopóki się latać nienauczą.

R O D Z A Y I. (171.)

F R E G A T A. F R E G A T A.

Fregatte. *Fran.* Fregattvogel. *albo* Orlogschiffsvogel. *Niem.*

Dziób długi, rogowy, okrągławy, przyszczipły, prosty, haczysto zakończony, mający szczyt, boki i końce szczek odznaczone. Szczyt okrągławo płaski, w środku wkleśło wgięty, ostrym hakiem zakończony. Broda krótka, haczykowato zagięta. Policzki piórami pokryte. Podbrodek i całe prawie podgardle nagie, workowate. Otwory nosdrzy bardzo wazkie na dziobie w rowkach przy osadzie. Skrzydła w stosunku do ciała náydluzsze. Ogon przedłużony, nożyczkowato widlasty. Nogi krótkie, pletwowe. Błona między palcami głęboko wycięta. — Palec drugi náydluzszy. Pazury krótkie, łukowate. n. p. Pelecanus Aquilus. GL.

LATHAM liczy w tym rodzaju cztery gatunki; lecz pewnym jest tylko ten gatunek, który tu za przykład jest przytoczony.

Fregaty mają w stosunku do ciała náydluzsze skrzydła między Ptakami: z tąd też i lot jch jest náybystrzejszy, náyzwinniejszy i tak lekki, iż zdaie się, że one do latania żadnego natężenia sił nie

po-

potrzebują. *Jerzyki* w rzędzie Przyczepnych mają prawdą lot bardzo szybki; lecz ten nie może się równać z lotem *Fregaty*. Żeglarze widzą je prawie ustawicznie buiające po nad morzem; chociaż niekiedy o dwieście i więcej mil oddaleni są od lądów. *Fregaty* są mieszkańcami strefy gorącej. — Żywią się najwięcej Rybami latającymi, które albo same nad wodą chwytają, albo jnszem Ptakom odbierają. Gnieźdzą się na wysokich drzewach lub na skałach niedostępnych.

R O D Z A Y II. (172.)

K O M O R A N. C A R B O.

Comoran. *Fran.* Komoran. *albo* Scharbe. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, szupły, walcowaty, przy końcu słabo ściśniony, haczykowaty. Szczyt rowkiem odznaczony, równy, haczykiem zakończony. Nosdrza w rowku przy szczycie z otworami bardzo wązkiemi. Policzki i podgardle nagie. Skrzydła mierne długie. Ogon mierny, klinowato zaokrąglony. Nogi pletwowate. Błona między palcami szeroka aż do pazurów застаie. Palec skrajny najdłuższy, następne coraz krótsze. Pazury mierne, łukowate.
n. p. *Pelecanus Carbo.* GL.

Jeżeli wszystkie w dziełach opisane są rzeczywistymi gatunkami, a nie odmianami wiekowego ubarwienia, więc do tego rodzaju należy przeszło *dziesięć* gatunków, z których każda część świata má sobie właściwe. W Europie znaydujemy jch dwa. Wszystkie gnieźdzą się albo na drzewach wysokich, albo na skałach niedostępnych; lecz zawsze w bliskości morza lub wielkich rybnych jezior. Mięso starych wonieie tranem, młodych jest dosyć smaczne. Wszystkie są Ptakami ostróżnemi.

R O D Z A Y III. (173.)

P E L I K A N. P E L E C A N U S.

Pelican. *Fran.* Pelekan. *albo* Kröpfer. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, płaski, prosty, grubo, szeroki. Szczęka wierzchnia przy osadzie wypukła, lecz dalej zupełnie płaska, równoboczna, na samym końcu nagle zesczuplona, haczykiem zakończona. Sczyt rowkiem odznaczony. Szczęka spodnia szersza niż wierzchnia z zuchwami bardzo długimi. Broda bardzo krótka, w górę zadartą. Nosdrza w osadzie dzioba w rowku przy szczycie, z otworami tak wązkimi, że jch ledwie dostrzedz można. Policzki z piór obnażone. Worek pod dziobem bardzo wielki, nagi. Skrzydła długie. Nogi pletwowate. Palec drugi najdłuższy. Pazury tuskowate z brzegami gładkimi n. p. Pelecanus Onocrotalus. GL.

LATHAM naliczył w tym rodzaju trzydzieści jeden gatunków. Tak wielka jch liczba pochodzi z tąd, ponieważ on pomieszał razem bez żadnego ostrzeżenia *Fregaty*, *Komorany* i *Głuptaki*; jeżeli więc te odeymiemy, i jeżeli w pozostałych weźmiemy wzgląd na odmiany wiekowe ubarwienia: zaledwie podobno znaydziemy cztery właściwe gatunki *Pelikanów*. Z pewnością jednakże o liczbie jch nie wyrzec nie możemy; gdyż opisy jch tak są dotąd niedołężne, że w nich stanowczych cech gatunkowych znaleźć nie podobną. Atoli to rzecz niezawodną, że jeden żyje w południowych krajach Europy na wielkich rzekach i jeziorach, który na Ukrainie znany jest pod nazwiskiem *Baba*.— Ten gatunek *Pelikanów*, który swe dzieci miał karmić krwią i mięsem piersi swoich, należy do państwa jestestw uroionych.

Pelikany gniezdzą się pospolicie w trawie na kępacłi wodą otoczonych. W torbie pod dziobem jch wiszącej przynoszą one dzieciom swoim żywe Rybki wraz z wodą. Dzieci wtykają swe dzioby do jch torby i same łowią sobie w nię przyniesione Rybki. Tym sposobem karmiąc pisklęta, muszą swój wielki dziób tak na doł spuszczać, iż się zdaie, jak gdyby sobie piersi rozdzierać chciały; a to dało powód do moralney prawd, lecz bardzo mylney powieści, o której się wyżej nadmienilo.

Pelikany latają gromadnie. Chodzą powoli. Pływają wybornie. Są bardzo żarłoczne. Żyją prawie wyłącznie Rybami. Język mają bardzo mały. Gardziel znáydujemy u nich z tak niewyraźnych obrączek chrząstkowych złożoną, że ją prawie za błonową poczytać można. Mięso jch jest twarde i mocno tranem woniejące. Głos wydaia mocny, rykowi Osła podobny.

R O D Z A Y IV. (174.)

G Ł U P T A K. S U L A.

Fou. albo Boubie. Fran. Tölpel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, ogrubny, ściśniony, nożykowato klinowaty, kończysty. Szczyt rowkiem odznaczony, zaokrąglony, prosty, przy końcu ostry, nożykowato spadzisty. Szczęki prawie równe. Brzegi wgięte, ostre, drobno ukośnie nasiekane. Otworów nosdrzy widzialnych nie ma. Podbrodek i policzki nagie. Skrzydła długie, sęczkiem uzbroione. Nogi pletwowate. Palec skrajny najdłuższy. n. p. *Pelecanus Bassanus.* - GL.

Oprócz odmian ubarwienia liczymy dobrze różnionych pięć gatunków, z których za przykład

podany jest náypospolitszym na wyspach i na po-
brzeżach morza Bałtyckiego i Niemieckiego. Szcze-
gólniey na wyspie Bassa má jch bywać náywięcéy.
LINNEUSZ pisze: » W czasie párzenia się tych Ptaków
» takie mnóztwo zgromadza się jch na tę wyspę,
» że gdy siedzą na ziemi: cała jey powierchnia tak
» się bieli, jak gdyby śniegiem pokryta była; —
» gdy się wzbią na powietrze: na kształt chmury
» zaciemniaią sobą słońce; — a gdy krzyzcć zaczną:
» rozmawiający ludzie rozumieć się nie mogą. Ca-
» ła zaś ta wyspa tak jest zastana jch gniazdami, iż
» trudno postąpić mogą, ażeby na które z nich nie-
» nadeptać.” —

Głuptaki gnieżdzą się albo na skałach, albo też
prosto na ziemi blisko wód rybnych. Są bardzo
żarłoczne. Żywią się Rybami. Chińczykowie uży-
wają jednego gatunku (*Pelecanus piscator*. GL)
do łowienia Ryb: i to w ten sposób. Wywożą oni
oswoionego a głodnego *Głuptaka* na wodę rybną,
i wdziwiają mu taką obrączkę na szyję, która nie
tamując wolnego oddychania, nic mu połknąć nie
pozwala. Tak okutego puszczają wolno. *Głuptak*
naglony głodem łowi pilnie Ryby; lecz mając zam-
knięte gardło, przynosi każdą na łódź do pana
swoiego.

Prawie w wszystkich językach jedno znaczące
nazwisko tego rodzaju pochodzi z tąd, że Ptaki tu
należące dopóki są głodne, dopóty lataią bystro i
zwinnie, i okazują podziwienią godną zwrotność.
Skoro się zaś nasyciły: stają się ociężałe, przybierają
postać osepiałą, pozwalają się łatwo podeyść strzel-
cowi, i bez oporu znoszą prześladowania jnych
rybożernych Ptaków.

Mięso starych má odrážaiącą wonię tranu; mło-
dych zaś jest jadalne i dosyć smaczne. Jch jaja

maia bydź wybornego smaku. — JLLIGER nadał temu rodzajowi nazwisko *Dysporus*; my zatrzymujemy to, pod którem go BRISSON i jni: dawnieysi Badacze opisali.

R O D Z A Y V. (175.)

W E Ż O W K A. P L O T U S.

Anhinga. Fran. Schlangenvogel. Niem.

Dziób przedłużony, prosty: przy osadzie ogрубny, dalej nieznacznie coraz szupleyszy; na końcu szupły, ściśniony, ostro kończysty. Szczeki równe. Szczyt i broda proste. Brzegi przy końcu ukośnie nasiekane: naciecia na samym końcu wyraźniejsze, zadzierzyste. Otwory nosarzy małe, obrąbione. Język mały, niewyraźny. Policzki i podgardle nagie. Skrzydła miernie długie. Szyja szupłą przedłużoną. Ciało szupłe, długie, nieznacznie w szyję przechodzi. Ogon długi, płaski, słabo klinowaty, lub równo zakończony. Nogi pletwowate, krótkie. Palec skrajny náydluższy; następne coraz krótsze. Pazury potężne, szponowato łukowate, ostro kończyste. n. p. Plotus melanogaster. GL.

Z pewnością znamy tylko dwa gatunki, lecz te odmieniają kilka razy w życiu maści ubarwieniá swego. Oyczyzną jch są południowe kraie Ameryki. Zyią na wodach. Zywią się Rybami. Pływając czynią wężykowate zwrotv długą szyją swoją. Gniezdzą się na drzewach wysokich w bliskości wód rybnych. Mięso *Weżówek* jest tłuste, ale nie smaczne, bo tranem mocno wonieie.

W stosunku do nóg i do wielkości ciała, *Weżówki* maia szyję náydluższą z wszystkich Ptaków;

a cała jch postać usprawiedliwia nadane jm nazwisko rodzajowe. Wszakże jch długi, kończysty, nieznacznie z głową łączący się dziób: jch mała od szyi nieodznaczona głowa: jch nad miarę długą, zwinną, nieznacznie w tułub przechodząca szyja: jch szczupły, wysmukły, długi tułub: jch nakoniec długi, wąski, w jednej linii z ciałem będący ogon: wszystko to przypomina w nich postać *Weża*.

Gatunek za przykład podany ma od końca dzioba do końca ogona trzy stopy reńskie długości; a wielkością ciała zaledwie wyrównywa *Kacze domowej*.

R O D Z A Y VI. (176.)

F A E T O N . P H A E T O N .

*Paille-en-queue. Fran. Sonnenvogel. albo
Tropikvogel. Niem.*

Dziób prawie mierny, mało co dłuższy niż głowa, nożykowaty, ściśniony. Szczęki równe. Szczyt słabo łukowato spadzisty. Broda prosta. Koniec dzioba prosty, ostry. Brzegi ukośnie drobno nasiekane. Otwory nosdrzy wąskie w osadzie dzioba, naboczne, blisko szczytu wkleśte, z wierzchu błoną do połowy zakryte. Policzki i podgardle piórami pokryte. Skrzydła bardzo długie, sęczkami uzbroione. Ogon mierny; lecz dwie szrodkowe, wąskie sterówki są bardzo przedłużone. Nogi pletwowate. Palec drugi najdłuższy. Pazury małe, łukowate, kończyste. n. p. Phaëton aethereus. GL.

Oprócz kilku odmian ubarwienia liczymy do tego rodzaju trzy gatunki. Wszystkie żyją tak sta-

le między zwrotnikami, iż żeglarze z pewnością twierdzić mogą, że wjechali pomiędzy zwrotniki, skoro *Faetony* nad morzem spostrzegą. Przez czas parzenia się i pielęgnowania piskląt, krążą one gromadnie niedaleko brzegów wysp blisko równika położonych; jako to: około wysp Przyścielskich, Sandwichskich i t. p. Gnieżdżą się w lasach tychże wysp na ziemi w trawie. Lubią siadać na drzewach i są tak śmiałe, że się nawet rękami chwycić pozwalają. Jak tylko dzieci swoje przyzwocie odchowają, i pierzenie się odbędą: opuszczają miejsca gnieźdzenia się, i oddalają się wraz z dziećmi niekiedy na parę set mil od lądu. Lot mają bystry, lekki i zwinny. Siadają często nie tylko na masztach, ale nawet i na pokładzie okrętów przepływających. Najulubieńszém jch żérem są Ryby latające, które w powietrzu chwytają. Mięso jch jest jadalne; ale nie najsmaczniejsze. Wspomniane dwie długie stéruwki z jch ogonów, używają tamteysi wyspiarze za ozdobę żałobnych ubiorów swoich.

Tablica XLVII. (93.)

POKREWIEŃSTWO III. (32.) LISTKOZEBNE. LAMELLOSODENTATI.

Ptaki Pływające, mające nogi krótkie, (rzadko mierne) czworopalczaste, wiosłowate: dziób miękką, czułą błoną pokryty: brzegi szczęk listkowatemi ząbkami uzbroione.

RODZAJE. GENERA.

spłaszczony; policzki albo piórami pokryte, albo nagie brodawkowate . . . 1. Kaczka. *Anas.*

(nagie, pod kątem przy oku zakończone . . . 2. Łabędź. *Cygnus.*

{ gruby / wpół walcowaty; policzki

{ piórami pokryte; rzadko cała głowa naga . . . 3. Gęś. *Anser.*

{ nie równoboczno czworo graniasty, nieznacznie w głowę przechodzi . . . 4. Miękkopiór. *Eider.*

{ szczupły, okrągławy, prosty, z ząbkami kończystymi 5. Trzc. *Mergus.*

Dziób

UWAGI DO TABLICY XLVII. (93.)

Cztery pierwsze rodzaje tego pokrewieństwa stanowiły dawniej tylko jeden rodzaj *Anas*, w którym LATHAM stowadzieścia jeden gatunków opisał. To prawda, że w tych trzech rodzajach znajdziemy brzegi dzioba listkowatemi zębami uzbroione; lecz inne cechy, a nadewszystko ich wewnętrzna budowa ciała i różnice w sposobie życia, są powodem do terazniejszego ich rozłączenia.

W ogólności wszystkie Ptaki *Listkozębne*, które CUVIER *les Lamellirostres* nazywa, mają dzioby miękką, czułą, kolorową błoną pokryte. W czterech pierwszych rodzajach brzegi szczęk (jak się już powiedziało) uzbroione są ząbkami listkowatemi, w piątym zaś stożkowato ostro kończystemi. Wszystkie prawie mają wole duże, odwilżacz wyraźny, trawieniec gruby muszkułowy, a kieszkę grubą długą. Takie ich wewnętrzne uposażenie jest nie mylną wskazówką, że one należą do Ptaków żywiących się zarówno ciałami roślinnemi jak zwierzęcemi. Wszystkie gnieźdzą się na ziemi; a bardzo mało znajdziemy takich pomiędzy niemi, które czasem na drzewach siadają. Oprócz przyswojonych wszystkie prawie są Ptakami przelotnemi.

R O D Z A Y I. (177.)

K A G Z K A. *A N A S.*

Canard. *Fran.* Ente. *Niem.*

Dziób mierny lub dłuższy niż głowa, gruby, cały błoną pokryty: przy osadzie prawie tak wysoki jak szeroki, dalej ku końcowi spłaszczony, rozszerzony.

rzony, paznogciem rogowym zakończony. Szczęka wierzchnia słabo wypukła zakrywa spodnią. Brzęgi obu szczek listkowato ząbkowane. Otwory nosdrzy jaykowe blisko osady i szczytu. — Policzki albo piórami pokryte, albo nagie brodawkami poroste. U niektórych guz przy czole. Szyja cokolwiek krótsza niż ciało lub jemu równa. Grzbiet płaski. Skrzydła mierne. Nogi krótkie, ku tyłowi posunione, wiostowate. Palec tylny wolny.

Ten rodzaj obęymuie dobrze znanych i rozróżnionych przeszło *dziewięćdziesiąt* gatunków, z których w saméy Europie dziko żyjących liczą uczeni Myśliwi przeszło *dwadzieścia* gatunków. Wielkością i ubarwieniem różnią się one mniej więcej między sobą. Wszystkie są bardzo żarłoczne. Żywią się drobnými Rybami, Gadami i Płazami. W niedostatku jednakże tych, jadają zboże i rośliny wodne. Są bardzo szkodliwe stawom i jeziorom rybném; bo wytepią wiele narybku. Żyją w wielożeństwie. Samiec (*Kaczór*) nietrosczy się bynajmniej ani o stanie gniazda, ani o wysiadywanie jay. Samice gnieźdzą się w trawie na kępach otoczonych wodą. Jedna Kaczka znosi *dwadzieścia* i więcej jay, i sama je wysiadyuie. Kaczęta zaledwie się wyklują z jay: zaraz uciekają z gniazd na wodę, i same szukają dla siebie pożywienia. Mięso *Kaczek* jest wyborne, puch miękki i do pościeli używany. Niektóre jch gatunki zostały od niepamiętnych czasów przyswoione, i należą do liczby użytecznego ptastwa domowego mianowicie w takich wsiach, które leżą nad rzekami.

Liczba pácierzy kościanych w szyi *Kaczek* stosownie do gatunku przechodzi od *czternastu* do *ośmnastu*. Kość piersiową jest w nich pojedynczą zwyczajnego kształtu. Gardziel jch przechodzi prosto do płuc i kończy się jednym tylko końcem przy

płucach; u samców jednakże w niektórych gatunkach znaydujemy ją przy końcu w różnych kształtach porozszerzaną.

Dla łatwiejszego poznawania gatunków, tegocześni Naturaliści podzielili ten rodzaj na pięć oddziałów. Najważniejszą zasadą do tego podziału jest naprzód kształt palca tylnego, a powtóre mniéy więcey szeroka smuga na skrzydle złożoném, którą tworzą końce lotek krótszych, a który maść różni się od reszty ubarwienia. — Tę smugę nazywać będziemy *Zwierciadłem* (speculum). — Wyżey zapowiedziane oddziały są następujące.

a. KACZKI *bezzwierciadlne*. Les Macreuses.

Palec tylny błoną rozszerzony. Skrzydło bez zwierciadła. n. p. *Anas nigra*. GL.

b. KACZKI *szaro zwierciadlne*. Les Millouins.

Palec tylny błoną rozszerzony. Na skrzydle zwierciadło popielate lub białe. n. p. *Anas Rufina*. GL.

c. KACZKI *modro zwierciadlne*. Les Arlequins.

Palec tylny błoną rozszerzony. Na skrzydle zwierciadło ciemno fiałkowe. n. p. *Anas histriónica*. GL.

d. KACZKI *biało zwierciadlne*. Les Kasarkas.

Palec tylny szupły, błoną nie rozszerzony. Na skrzydle zwierciadło białe. n. p. *Anas rutila*. PALL.

e. KACZKI *zielono zwierciadlne*. Les Tadornes.

Palec tylny szupły, błoną nie rozszerzony. — *Na skrzydle zwierciadło zielone.* n. p. *Anas Tadorna*. GL.

W dziele CUVIERA znaydujemy bardziéy rozdroniony, ale mniéy szczęśliwy podział tego rodzaju.

R O D Z A Y II. (178.)

Ł A B E D Ź. C Y G N U S.

Cygne. Fran. Schwan. Niem.

Dziób prawie mierny, prosty, gruby, cały błoną pokryty, półwalcowaty, wszędzie równo szeroki; przy osadzie wyższy niż szerszy, u niektórych guzem na czole opatrzony. Szczęka wierzchnią szerokim tępym paznogciem zakończona, na bokach brzegów szczęki spodniej niezakrywa. Brzegi listkowato ząbkowane. Otwory nosdrzy jąjkowate prawie na środku dzioba. Policzki nagie, gładkie, błoną dziobową pod kątem przy oku kończąca się pokryte. Szyja znacznie dłuższa niż ciało. Grzbiet wypukły. Nogi krótkie, znacznie ku tyłowi posunione, bardzo szeroko wiostowate, czworopalczaste. n. p. Cygnus melanorhynchus. MEY.

Wiemy tylko o trzech gatunkach Łabędzia, z których dwa mieszka w Europie a jeden w Nowej Hollandyi. Wszystkie przebywają na jeziorach i na wielkich stawach. Żywią się wyłącznie zbożem i roślinami wodnymi. Ryb niejadają. Kaczek i jnnych rybożernych Ptaków w bliskości siebie nie ciérpią. Są przeto bardzo użyteczne właścicielom wód rybnych. Wszystkie żyją dziko, i należą do Ptaków przelotnych; te nawet, które uważamy za przyswoione, dla tego tylko nie odlatują na zimę do krajów ciepłych, bo jm w młodości skrzydła połamano.

Łabędzie żyją w jednożeństwie. Gnieźdzą się w trawie na kępach wodą otoczonych. Samiec z samicą wysiadują wspólnie swe dzieci, których potem nie odstępniemi są stróżami. Dzieci swoich bronią zapalczywie: były nawet przypadki, że w podobnej obronie biiąc dziobem i skrzydłami ludzi zabiwały. W dwóch pierwszych latach młode Europey-

skie Łabędzie są całe szare; w późniejszym zaś wieku stają się coraz czystiej białe. Nowo Hollandski jest ciemno czarny, połyskujący. Mięso młodych jest wyborne, starych zaś przytwarde. Puch jch z przyczyny lekkości i sprężystości jest wielce zachwalony na pościel. Tak bardzo przez Poetów uwielbiane śpiewanie *Łabędziów* przy jch zgonie, należy do uroionych i zupełnie baiecznych powieści.

Głos Łabędzia jest mocny, krzykliwy, głęboki, glosowi Żorawia podobny. Zgodnie z podobieństwem głosów znajdziemy w nich także podobną budowę kości piersiowej. Jakoż kość piersiowa w Łabędziu jest podwójna, czyli wewnątrz na kształt kieszeni wydrążona. Gardziel jch wchodzi w to wydrążenie kości piersiowej po prawej stronie obojczyka, a wyszedłszy na powrot po lewej, wstępuje dopiero do komory piersiowej, i tu rozdzieliwszy się na dwa ramiona, łączy się z płucami. Tak podziwienia godne urządzenie gardzieli, spostrzegamy najlepiej ukształcone w tym gatunku, który jest za przykład wymieniony. Szyja *Łabędzia* składa się z dwudziestu trzech paciery kościanych: ma zatem największą jch liczbę między dotąd znanymi zwierzętami *Grzbietnemi*.

Jeżeli z jednej strony *Łabędź* na lądzie mając chód bardzo powolny, kolibiący się, słusznie za niedołężne stworzenie może być poczytany: tak z strony drugiej, wesoło płynący po wodzie, jest náywspanialszym z Ptaków. Jego długą, wysmukłą, z wdziękiem osowato zwinioną szyją: jego poważne oko: jego w pół podniesione i z tyłu na kształt żagli w szrodku wzdęte skrzydła: jego nakoniec szybkie i na wzór okrętu ręcznie posuwanie się po powierzchni wody: wszystko to sprawia w nim widok zachwycający.

Dziki *Łabędzie* zrębiając się z wody, uderzają w nią tak gwałtownie skrzydłami, że łoskot tych uderzeń (mianowicie w wieczór) blisko o ćwierć

mili słyszeć można; a wzniosłszy się cokolwiek nad jéy powierzchni, sprawiaia każdem ruszeniem skrzydeł gruby przerażający szelest, podobny chrapliwemu psów szczekaniu.

R O D Z A Y III. (179.)

G Ę Ś. A N S E R.

Oie. Fran. Gans. Niem.

Dziób mierny albo krótszy niż głowa, gruby, prosty, cały błoną pokryty, prawie pół walcowaty, przy osadzie wyższy niż szerszy, ku końcowi coraz szupleyszy i węższy. Szczyt i broda odznaczone. Brzegi stożkowato listkowatemi ząbkami uzbroione: wierzchnie nie pokrywaią spodnich. Koniec dzioba i broda wypukłe, zaokrąglone. Otwory nosdrzy jąjkowate w szrodku dzioba. Policzki piórami pokryte, rzadko cała głowa naga. Szyja równa długości ciała. Skrzydła mierne. Nogi przy szrodku ciała, wiostowate, przykrótkie; rzadko miernie wysokie. Palec tylny bez błony. Pazury małe. n. p. Anas Anser. GL.

Gatunki tu należące mieszano dawniej do rodzaju *Anas*; lecz sposób jch życia, budowa ciała, zręczność w chodzeniu i powyższe cechy są powodem, że z nich teraz rodzaj osobny utworzyć musiano. Gęsi liczymy przeszło dwadzieścia gatunków różney wielkości. Z tych w samey Europie żyie dziko sześć, a przyswoionych dwa gatunki. Ostatnie z przyczyny pięknego pióra i puchu, tudzież z przyczyny wybornego mięsa i mnożliwości, są dla gospodarzy wiejskich wielce pożyteczne.

Gęsi dzikie ciągną co wiosna w porządnych rzędach od południa ku północy. W kraiach północnych

odbywszy parzenie się, i odchowawszy dzieci: wracają z niemi w podobnych rzędach przy szrodku jesieni do krajów cieplejszych. Zyią one w wielożeństwie. Samice same wysiadują swe jaja na kębach otoczonych wodą lub bagnami. Dzieci jch (*Gasięta*), podobnie jak w dwóch powyższych rodzajach, zaraz po wykluciu się z jay opuszczają gniazda swoje. Sczebiocą między sobą ustawicznie, i żywią się dopóty młodą trawą, dopóki w pióra nie porosną. W ogólności Gesi żywią się więcej zbożem i trawą niż Rybami lub jnnemi ciałami. Są bardzo świegotliwe, krzykliwe, ostrożne i czuyste. W pływaniu mniej są zręczne niż *Kaczki*.

R O D Z A Y IV. (180.)

M I Ę K K O P I Ó R. *E I D E R*.

Eider. Fran. Eider. albo Eiderente. albo Eidergans. albo Eidervogel. Niem.

*Dziób dłuższy niż głowa, ogrubny, nie równoboczno czworo graniasty, błoną pokryty; przy osadzie znacznie wyższy niż szerszy; ku końcowi coraz szuplejszy. Szczyt płaski, spadzisty; przy czole dwudzielny (u samców nabrzmiaty), bokami daleko na czoto zastaiący; z przodu wypukłym tęym paznogciem zakończony. Brzegi listkowato ząbkowane: wierzchnie nie zakrywaią spodnich. Otwory nosdrzy podłużne blisko osady. Czoto i policzki drobnemi gęstemi, prawie kutnerowatemi piórami pokryte, daleko na dziób klinowato wypuszczone. Przód głowy kończysty, nieznacznie w dziób przechodzi. Oczy pod samym wierzchem głowy. Skrzydła przykrótkie, lotne. Nogi krótkie, ku tyłowi posunione, wiostowate. Palec tylny znacznie błoną rozszerzony. n. p. *Anas mollissima.* GL.*

Znamy dotąd *jeden* gatunek; a ten mieszka w krajach najbardziej ku północy posuniętych, jakimi są: Norwegia, Laponia, Nowa-Zemla, Szpicberg i północne brzegi Ameryki. *Miękkopióry* żyją w jednożeństwie. Gnieźdzą się w dziurach niedostępnych skał. W tych budują sobie gniazda z ziół suchych; i wyścielają je obficie swym puchem, który z siebie obskubują. Samica zniósłszy pięć lub cztery pięknie zielonych połyskujących się jay, wysiaduje one na przemian z samcem. Dzieci jch dopóty z gniazd nie wychodzą, dopóki się zupełnie piórami nie pokryją: a zatem przez ten przeciąg czasu rodzice muszą się jm starać o pożywienie.

Miękkopióry żywią się Rybami drobnymi, Robakami, a najwięcej Mięczakami morskimi, po które się głęboko pod wodę nurzają. Niektórzy Naturaliści utrzymują, że te Ptaki są bardzo mnożne bo powtarzają kilkarazy przez lato wysiadywanie jay. Mięso mają smaczne.

Mieszkańcy tamtych przybiegunowych krajów wyszukują gniazda *Miękkopiórow* z największą pilnością, a często nawet i z niebezpieczeństwem życia swego, i wybierają z nich puch i takie jaja, w których jeszcze niema zarodków rozwiniętych. Jaja jch świeże mają smak wyborny; a puch nie má sobie równego w całej gromadzie Ptaków. — Szczególniejszemi jego zaletami są: lekkość, sprężystość i złe przewodnictwo ciepłika. Ten puch znany jest w handlu pod nazwiskiem *puchu erdredunowego* (Eiderdunen), i płaci się dosyć drogo. Podług twierdzenia niektórych Pisarzy *pięć* funtów czystego puchu tego są dostateczne do pościeli na jedne osobę. Na jeden funt potrzeba najmniej sześciu gniazd.

Miękkopióry odmieniają trzy razy maść ubarwienia, i dopiero w czwartym roku dostają barwę
sta-

stała. CUVIER pierwszy utworzył z tych Ptaków rodzaj osobny. Dawniejsi Systematycy włączali je do rodzaju *Anas*.

R O D Z A Y V. (181.)

T R A C Z. M E R G U S.

Harle. Fran. Säger. albo Tauchente. Niem.

Dziób mierny albo cokolwiek dłuższy niż głowa, szczyty, przy osadzie cokolwiek grubszy, prosty, okrągławy, błoną pokryty. Szczęka wierzchnia tępy, haczykowatym paznogciem zakończona. Brzegi długimi, ostro stożkowatymi zębami uzbroione. Otwory nosdrzy małe, jątrowate, na bokach w środku dzioba. Skrzydła lotne. Nogi krótkie, w tył usunione, wiosłowate. Palec tylny błoną rozszerzony. n. p. Mergus Merganser. GL.

Oprócz licznych odmian ubarwienia wiekowego, liczymy dobrze rozróżnionych *dziesięć* gatunków. Z tych znamy w Europie trzy, które kilka razy w życiu maść ubarwienia zmieniają. Żyją na jeziorach i na stawach wielkich. Są bardzo żarłoczne. Żywią się prawie wyłącznie Rybami drobnymi: czynią więc w narybku wielkie szkody. Gnieźdzą się na kępach otoczonych wodą, a zarosłych wysoką trawą, wikliną, sawiną lub innymi gestami krzakami. Pływają i nurzają się bardzo zrecznie. Są bardzo ostrożne i trudne do ustrzelenia. Skoro się błysło na panewce u fuzyi: szybko jak łyskawica chowają się pod wodę; a tak uchodzą przed wymierzonym do nich wystrzałem. Mięso młodych jest dosyć smaczne; starych zaś wonieie tranem.

Tablica XLVIII. (94.)

P O K R E W I E Ń S T W O IV. (33) WIOSŁONOGIE. REMIPEDES.

Ptaki Pływające, mające nogi czworopalczaste wiosłowate: dzioby twarde z brzegami gładkimi.

		RODZAJE.	GENERA.
Skrzydła	} przykrótkie, lotne; dziób mierny, prosty, ostro kończysty	1. Nur.	<i>Eudytes.</i>
		2. Nozyconos.	<i>Rhynchops.</i>
	} prosty, kończysty; szczeka spodnia	3. Rybitwa.	<i>Sterna.</i>
		4. Mewa.	<i>Larus.</i>
	} długie; dziób	5. Wydrzyk.	<i>Lestris.</i>

z szczytem przy końcu spadzistym

} ściśniony
} okrągławy

UWAGI DO TABLICY XLVIII. (94.)

To pokrewieństwo zawiera takie rodzaje Ptaków Pływających, u których dziób jest twardy, nie czuły, z brzegami szczek gładkimi. Większą jch liczba ma skrzydła długie; dla tego też niektórzy Pisarze nadali temu pokrewieństwu nazwisko *Longipennes* (Długoskrzydłne). My atoli przyymujemy dla nich takie imię, pod które wszystkie tu należące rodzaje podciągnąć się dadzą; bo wszystkie mają nogi wiosłowate, czworopalczaste. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie Rybami, Robákami i Mięczakami. Stosownie do takiego jch pożywienia, albo wcale nie znaydujemy w nich ani wola ani odwilżacza; albo też znaydujemy je bardzo małe. Trawieniec jest w nich cieńszy niż w Ptakach pokrewieństwa poprzedzającego, kiszka gruba mała, a trzewia krótkie. — Większą część z pomiędzy tych, które mają skrzydła długie, życie ciągle na morzu; a jeżeli się czasem usuwają od morza na stały ląd: czynią prawie niemylną wróżbę blizkiej nawalniczy lub znaczney słoty.

R O D Z A Y I. (182.)

N U R. E U D Y T E S.

Plongeon. *Fran.* Seetaucher. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, ogrubny, ściśniony, ostro kończysty. Szczyt słabo spadzisty. Brzegi wgięte, gładkie. Broda prosta. Szczeki prawie równe. — Nosdrza wklęsła, w osadzie dzioba, z otworami wązkiemi, na przelot przebite. Głowa cała gęsto piórami pokryta, z przodu kończysta nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła przykrótkie, lotne. Ogon krótki, z dwudziestu steruwek złożony. Nogi krótkie, bar-

dzo ku tyłowi posunione, wiosłowe, czworopalczaste. Goleń mocno ściśniony, z przodu i z tyłu ostry. Palec tylny krótki. Pazury małe, kończyście. n. p. *Colymbus glacialis*. GL.

Nurów liczymy ośm gatunków. Z tych trzy znajdują się w Europie. Wszystkie są mieszkańcami krajów blisko biegunów leżących: z tąd Europejskie rzadko się u nas pokazują; i to tylko albo w twardéj jesieni, albo w pierwszych dniach wiosny. Żyją najwięcej na morzach i na wielkich jeziorach. Żywią się Gadami, Płazami, Rybami, Mięczakami i Robakami wodnemi. Gnieźdzą się parami w trawie na kępach zatok morskich lub na jeziorach. Mimo krótkość skrzydeł latają dosyć szybko. Mięso jch lubo tranem wonieie, ma smak dość przyjemny. — Norwegowie i Lapończycy robią dla siebie z jch skór odzienia zimowe.

R O D Z A Y II. (183.)

N O Ż Y C O N O S. R H Y N C H O P S.

Béc^l en - ciseau albo Coupeur - d'eau. Fran. Verkehrtschnabel. albo Scheerenschnabel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, tęgi, rogowy, bardzo ściśniony. Szczęki przy samém osadzie trójkanciaste; dalej potężnie ściśnione, obosieczne. Szczeka wierzchnią od spodniej znacznie krótszą, ostro kończystą, z szczytem ostrym słabo spadzistym: brzegi jéy gładkie, przy osadzie rozwarte, lecz dalej tak do siebie zbliżone, że się między nie ostrą krawędź szczęki spodniej zaledwie zmieścić może. Szczeka spodnia jeszcze mocniej ściśnioną, na bokach słabo ukośnie karbowaną: brzegi jéy tylko przy osa-

dzie rozwarte, lecz dalej złączone tworzą jedną ostrą krawędź. Broda bardzo ostra przez całą prawie długość szczęki spodniej przestaje. Nosztra przy osadzie blisko brzegów wklęsłe, na przelot przebite, z otworami wązkiemi. Język bardzo krótki, wązki. Skrzydła pataśkowate, bardzo długie. Ogon nożyczkowato widelkowaty. Nogi krótkie, wiotkawe, przy szrodku ciała. Palec tylny mały. Błona między palcami przednimi cokolwiek wycięta. Pazury kończyste. n. p. *Rhynchops nigra*. GL.

Znamy tylko jeden gatunek *Nozycomssa*. Osobliwszy ten Ptak tak ma dziwnie ukształcony dziób, że się nim zaraz na pierwszy rzut oka różni od wszystkich innych dotąd znanych Ptaków. *Nozycomnos* jest wielkości dużego Gołębia. Żyje wzdłuż brzegów południowej Ameryki i na wyspach jej przyległych. Żywi się Rybami drobnymi i Robakami. W czasie burzy ucieka na ląd. Lot mabardzo bystry. Gnieździ się na gołym piasku blisko wody. Pływa zrećnie.

R O D Z I N A Y III. (184.)

R Y B I I T W A A. S S T E R N A.

Hirondelle - de-Mer. *Fran.* Meerschwalbe.
albo Seeschwalbe. *Nam.*

Dziób dłuższy niż głowa, rogowy, jednospodyny, prosty, przyszcypły, ściśniony, ku końcowi coraz szuplejszy, ostro kończysty. Szczęki prawie równe. Otwory noszry w osadzie dzioba blisko głowy wązkie, na przelot przebite. Skrzydła bardzo długie, pataśkowate, w górę wygięte. Ogon albo miżyczkowato widelkowaty, albo w pół księżyc wycięty.

Nogi wiotkawe, krótkie, słabe, przy szrotku ciała. Palec tylny mały. Błona między palcami przedniemi cokolwiek wycięta. n. p. Sterna Hirundo. GL.

W tym rodzaju liczymy teraz znanych *dwadzieścia pięć* gatunków, z których w samą Europie znayduie się pięć. Żywią się Mięczakami, Robakami, Skorupiakami a nadewszystko Rybami, które bardzo zręcznie łowić umieją. Pożeraią także ściierwa tych Ryb, które morza i jeziora pod czas burzy na ląd wyrzucają. Lot mają bardzo bystry. Krążą z piskliwym krzykiem prawie bez odpoczynku nad morzami, nad jeziorami i nad rzekami dużemi. Przed nadchozącą nawałnicą uciekają z morza na ląd. Gnieźdzą się albo na gołym piasku albo na skałach w bliskości wód rybnych. Prawie w wszystkich gatunkach młode jednoroczne są mniéj więcéj szare, i różnią się między sobą jedynie wielkością ciała i niektórymi niepozornými znakami. W tym wieku przyzwoite rozgatunkowanie jch jest bardzo trudne. W trzecim dopiero roku otrzymują barwę właściwą gatunkowi swemu. Wszystkie Rybitwy są bardzo żarłoczne. Mięso mają dość smaczne. Pierze jch niewiele jest cenione.

R O D Z A Y IV. (185.)

M E W A. L A R U S.

Goeland. albo Mauve. albo Mouette. Fran.

Mewe. albo Meve. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, silny, gładki, nożykowaty, ściśniony. Szczyt przy końcu łukowato spadzisty. Szczeki prawie równe. Broda krótka, ukośnie w górę zadarta. Nosdrza wklęsła z otworami podłużnemi na bokach przy szrodku dzioba, na prze-

lot przebite. Skrzydła długie. Ogon równo przycięty. Nogi przykrótkie, wiostowate, przy szrodku ciała. Palec tylny mały. Pazury kończyste, krótkie. n. p. Larus marinus. GL.

Oprócz licznych odmian wiekowego ubarwienia, mieścimy w tym rodzaju przyzwoicie rozróżnionych *jedenaste* gatunków, z których w samęj Europie mieszka ośm. *Mewy* żyją gromadnie na morzach i na wielkich jeziorach. Latają szybko. Pływają wybornie. Żywią się Rybami, Owadami, Mięczakami, Robákami i Skorupiákami drobnými. Na plecach *Suchogrzbietów* lubią spoczywać. Gnieźdzą się najczęściej w kraich północnych na gołym piasku lub na skałach w bliskości mórz i jezior. Młode wszystkich są bledziéy i ciemniéy szaro upstrzone, i różnią się między sobą jedynie wielkością ciała. W czwartym roku dopiéro otrzymują maści przyzwoite gatunkowi swemu. Zmienność jch ubarwienia dała powód do utworzenia w systematach wielu mylnych gatunków, które już po części wytknięte zostały (*). Jch jaja mają być smaczne; ale mięso zaledwie jadalne.

R O D Z A Y V. (186.)

W Y D R Z Y K. L E S T R I S.

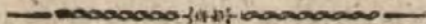
Labbe. albo Stercoraire. Fran. Raubmewe. Niem.

Dziób mierny, okrągławy, prosty, ogrubny, haczykowato zakończony. Szczęka wierzchnia dłuższą niż spodnia, aż blisko końca błonką pokryta, ma-

(*) Patrz: Spis Ptaków etc.

iącą koniec i brzegi rogowe; odznaczone; na końcu ostro haczykowata. Otwory nosdrzy wazkie, na bokach przy końcu dzioba. Skrzydła długie. Ogon klinowaty. Nogi wiosłowe, przykrótkie, czworopalczaste, przy szrodku ciała. Palec tylny krótki. Pazury łukowate, ostro kończyste. n. p. *Larus Catharactes*. GL.

Tu należy pięć gatunków, które dotąd wcielano do rodzaju *Larus*. Z pomiędzy tych dwa gatunki znajdują się na pobrzeżach Europy. Wszystkie *Wydrzyki* są niezmiernie żarłoczne. Żywią się Rybami; ale jch same nie łowią; lecz uganiaią się ustawicznie za *Mewami* i *Rybitwami*, i te zniewalają do upuszczania z dziobów jch zdobyczy. Upuszczoną chwytają chciwie w powietrzu, i pożeraią. Zdarza się często (jak twierdzą niektórzy Pisarze) że ścigana *Mewa* nie mając w dziobie Ryby, upuszcza z siebie gnóy w bojaźni. Ten chwytają także, i połykają oszukane *Wydrzyki*. Od tego przypadkowego połykania gnoiu Ptaków ściganych dostały one w języku francuzkim nazwisko *Stercoraire*. Ptaki tego rodzaju gnieżdzą się podobnie jak *Mewy*. Mięso mają niesmaczne, a pierze dotąd na nic nieużywane.

Tablica XLIX. (95.)

P O K R E W I E Ń S T W O V. (34.)

R U R K O N O S Y. T U B I N A R E S.

Ptaki Pływające, mające nogi przy szrodku ciała krótkie, wioskowate, czworo lub tróypalczaste; otwory nosdrzy w rurkach na dzióbie sterujących: skrzydła długie.

R O D Z A I E. G E N E R A.

N o b	{	czworopal-	{	złączone na szczycie dzioba 1. Petrel.	<i>Procellaria.</i>
		czaste; rur-		{	rozłączone przy szczycie . 2. Gestopiór.
	ki nosdrzy	{	przy szczycie 3. Burzyk.		<i>Haladroma.</i>
	troypalczaste; rurki nosdrzy		{	na bokach dzioba . 4. Zagłoscig.	<i>Diomedea.</i>

UWAGI DO TABLICY XLIX. (95.)

Mówimy prawda w téj tablicy, że jedne z Ptaków tu należących mają u nóg po cztery, a drugie tylko po trzy palce: ściśle atoli biorąc w wszystkich rodzajach tego pokrewieństwa znajdujemy jedynie po trzy na przód zwrócone i całą błonę spięte palce. W dwóch albowiem pierwszych rodzajach, zamiast palca tylnego, napotykamy tylko mały sęczek z pazurem; w dwóch zaś drugich niedostaie zupełnie nawet i tego śladu palca czwartego. Tak więc pokrewieństwo *Rurkonosów* stanowi piękne ogniwo, które daie nieznaczny przechód z czworopalczastych do tróypalczastych wioskowatych nóg.

U wszystkich widzimy dziób niby z kawałków pozlepiany: otwory nosdrzy w dwóch na dzióbie sterczących rurkach. Te rurki u jednych są do siebie zbliżone i na szczycie dzioba umieszczone; u drugich zaś na boki jego rozsunione. Wszystkie mają skrzydła bardzo długie. Latają szybko i zwinnie. — A że się naybardziej oddalają od brzegów na otwarte wody morza: więc przed nadchodzącą burzą szukają pospolicie schronienia na masztach przepływających okrętów. Krążenie zatem gromadne tych Ptaków około okrętów, jest niemal zawsze pewną oznaką wkrótce nastąpić mającej burzy lub nawalnicy.

R O D Z A Y I. (187.)

P E T R E L. P R O C E L L A R I A.

Pétrel. *albo* Oiseau-de-Tempête. *Fran.*

Sturmvogel. *albo* Ungewittervogel. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, prosty, okrągławy, haczykowato zakończony. U szczytu wierzchniej szczyt, koniec i brzegi odznaczone. Szczęka spodnią rowkowaną, z brodą odznaczoną, przyciętą. Rurki nosdrzy na szczycie dzioba umieszczone, w jeden na przód podstawą zwrócony i do połowy dzioba zastający stożek złączone. Skrzydła przedłużone. Nogi przy szrodku ciała cienkie, przykrótkie, wiostowate, tróypalczaste. Zamiast tylnego (czwartego) palca, sęcerek mały z pazurem. Pazury łukowate, kończyste. n. p. Procellaria pelagica. GL.

Ten rodzaj obejmuje blisko dwadzieścia gatunków różnej wielkości, z których większa część żyje na morzach północnej półkuli ziemi. *Petrele*

uwiiiaią się ponad morzem w wielkiéy odległości od lądu. Żywią się Rybami i Niegrzbietnémi zwierzetami morskimi. Przed nadchodzącą burza kraża gromadnie około pływających okrętów, a podczas burzy szukają schronienia na jch masztach i na pokładach. W czasie weselnych godów zbliżają się do lądu, i gnieźdzą się w rozpadłościach skał. — Wszystkie są bardzo śmiałe i żarłoczne. Niektóre z pomiędzy nich (mianowicie z gatunku za przykład podanego) stają się tak tłuste, że przeciągnąwszy jm knot przez ciało, całe ciało może być użyte zamiast świecy. Mięso wielu jest jadalne. — Lot jch jest szybki i lekki. Lubią latać tak blisko wody, iż здаie się, że po powierzchni jéy biegaią. Dla odpoczynku pływają czasem po morzu. Nigdy się nienurzają.

R O D Z A Y II. (188.)

G E S T O P I Ó R. *PACHYPTILA*.

Prion. Fran. Flaumtaucher. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, prosty; przy osadzie szeroki, spłaszczony; na końcu mocno ściśniony, haczykowaty. Szczyt, koniec i boki szczeki wierzchniey odznaczone. Broda krótka, ścięta. Brzegi rozdwojone: zewnętrzne gładkie, ostre; wewnętrzne listkowato ząbkowane. Rurki nosdrzowe przy czole lękowate, rozłączone, ukośnie w górę sterczące, końcami przy czole stykające się. Podgardle nie workowate. Skrzydła przedłużone. Pióra na ciele bardzo gęste, podwaiane. Nogi cokolwiek w tył posunięte, krótkie, wiostowate, tróypalczaste. Zamiast czwartego w tyle palca tylko pazur stożkowaty bez seczka. Pazury przednie łukowate, kończyste, pod spodem wydrążone. n. p. Procellaria obscura. GL.

Wiemy o czterech gatunkach *Gestopiórów*. Wszystkie prawie znajdują się na otwartych morzach południowej półkuli ziemi. Latają bardzo szybko. Pływają zręcznie. Nurzają się wybornie. W dziele LATHAMA czytamy ich opisy w rodzaju *Procellaria* pod napisem *Naribus discretis*.

Na ptakach tego rodzaju postrzegamy szczególniey ukształcone pióra. Oprócz lotek i stérówek zwyczajnego kształtu, przy każdej *dutce* w pokryciu jch ciała znajdziemy po dwie szypułki chorągiewkami przyzwoicie opatrzone; czyli (mówiąc wyraźniey) każde jch pióro składa się z dwóch osobnych, nierównych, nad sobą umieszczanych i jedną wspólną *dutką* zakończonych piór, z których większe przytwierdzone jest nad mniejszém. Tak zbudowane pióra, nazywamy piórami *podwajaniemí* (*plumae duplicatae*.)

R O D Z A Y III. (189.)

B U R Z Y K. H A L A D R O M A.

Pelécanoide. *Frąn.* Kropftaucher. *Niem.*

Dziób mierny, silny, ściśniony, prosty z końcem haczykowatym. Koniec, szczyt i boki szczęki wierzchniey odznaczone. Na bokach szczęki spodniey rowek przy brodzie znikający. Broda krótka, ścięta. (Rurki nosdrzowe rozdwojone, przy szczycie?) Podgardle workowate. Skrzydła długie. Nogi krótkie, cokolwiek w tył usunięte, wiostowate, tróypalczaste bez żadnego śladu palca tylnego. Pazury łukowate, kończyste. n. p. Procellaria Urinatrix. GL.

Wiemy dotąd tylko o jednym gatunku *Burzyka*. Jest on mieszkańcem mórz południowych; szczegól-

nię zaś w bliskości Nowej Zelandyi krążą wielkiemi stadami ponad morzem. Pływają i nurzają się wybornie. Według podania Podróżopisarzów, mogą aż do podziwienia długo wytrzymać pod wodą. Żywią się drobnymi Rybami, Mięczakami i Robakami morskimi. Głos *Burzyków* raz podobny jest rechtanu *Żab*, drugi raz kwokaniu *Kur*. Mimo tylu szczegółów, które w różnych dziełach o tych Ptakach czytamy: nie mamy jednakże dotąd ani dobrego jch rysunku, ani też prawdziwie dokładnego opisu. W zbiorach zoologicznych na stałym lądzie Europy, jeszcze się podobno nigdzie nie znajduje. Przynajmniej ja w żadnym go nie widziałem.

R O D Z A Y IV. (190.)

Ż A G Ł O Ś C I G. *D I O M E D E A*.

Albatrosse. *Fran.* Albatross. *albo* Schiffsvogel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, gruby potężny. U szczyki wierzchniej szczyt, koniec i boki odznaczone. Szczyt przy głowie i przy końcu wzniesiony; w środku wklesto wgięty. Koniec ściśniony, haczykowaty. Broda odznaczona, ściśniona, z brzegami łukowato ścietemi. Nosdrza blisko g'owy w rurkach, na bokach dzioba sterczących. Skrzydła bardzo długie. Nogi przy środku ciała, krótkie, wiostowate, tróypalczaste. Pazury tępe. n. p. Diomedea exulans. GL.

Ten rodzaj zawiera największe Ptaki w rzedzie *Pływających*. Z pewnością liczymy jch cztery gatunki; lecz te zmieniając kilka razy w życiu maść

w ubarwieniu, dały powód, że z nich w systematach dawniejszych nierównie więcej gatunków utworzono. *Zagłoscigi* żyją najwięcej na morzach południowej półkuli ziemi. Żywią się Rybami, Mięczakami i Robakami morskimi: najbardziej jednakże lubią Ryby latające. Gnieźdzą się na wyspach bagnistych wśród gęstych zarośli. Gniazda budują sobie z błota. Są bardzo mnożne, ich mięso i jaja mają smak wyborny. Latają bardzo szybko i tak lekko, iż здаie się, że nierobiąc skrzydłami płyną po powietrzu.

Gatunek za przykład podany jest największy w tym rodzaju. Ciało jego jest niemal dwa razy tak wielkie jak ciało Łabędzia. W młodości ma on ubarwienie ciemno miedziaste, później miedziasto szare, a w starości czysto białe. Towarzyszy on ustawicznie pływającym okrętom, i chciwie połyka wyrzucone z okrętu kawałki mięsa: z tąd żeglarze chwytają go często na wędę. Maytkowie francuzcy znają go pod dwiema nazwiskami albo *Vaisseau-de-Geurre* albo *Mouton-de-mer*.

Tablica L. (96.)

P O K R E W L E Ń S T W O VI. (35) TROYPALCZASTE. TRIDACTYLI.

Ptaki Pływające, mające nogi krótkie wiosłowe, tróypalczaste bez palca tylnego, dzioby
ściśnione: skrzydła krótkie, lotne.

	RODZAJE.	GENERA.	
Dziób { nizki { wysoki { { { {	nizki, mierny, ściśniony, prosto-nożykowany, kończysty	1. Nużyk.	<i>Uria.</i>
	ostro daszkowany, na bokach spłaszczony	2. Karłonur.	<i>Fratercula.</i>
	z góry i z dołu wypukły, w pół haczykowany	3. Staryk.	<i>Psittacula.</i>
	potężnie ściśniony } lancetowato-nożykowany	4. Alka.	<i>Alca.</i>
	klonowato-lancetowaty, wyższy niż dłuższy	5. Papugonur.	<i>Mormon.</i>
	nożykowany, na pozór przedłużony	6. Skocz.	<i>Chenalopez.</i>

UWAGI DO TABLICY L. (96.)

Ptáki tego pokrewieństwa mają nogi krótkie, w tył usunione, tróypalczaste, wiosłowate. Goleń u jch nóg jest szupły, jak u wszystkich poprzedzających w górę podniesiony, mniej więcéy z boków ściśniony. Jch skrzydła krótkie i wazkie za ledwie są dostarczającemi do utrzymania ciała jch w powietrzu: z tąd też i lot jch jest bardzo niedo-
 łążny. Są nawet i takie między niemi, które przy jednakiéy budowie nóg, mają w skrzydłach lotki tak krótkie, że zupełnie latać nie mogą: te czynią przechód do rzędu Bezlotnych. Wszystkie są bardzo głupie i nieostrożne. Wszystkie prawie zamieszkują morza blisko biegunu północnego. Jaja niosą w małej liczbie, i te składają albo na gołym piasku, albo na skałach bez gniazda, albo nakoniec w nórach podziemnych. Są niezmiernie żarłoczne, i stają się bardzo tłuste. Żywią się Rybami drobnými, Robakami, Skorupiakami i Mięczakami morskimi. Żołądek znajdujemy w nich dość gruby muszkułowy, a trzewia znaczney długości. Wszystkie mają kształt mniej więcéy niezgrabny, pękaty.

R O D Z A Y I. (191.)

N U Ż Y K. U R I A.

Guillemot. *Fran.* Lumme. *albo* Spitztaucher.
albo Täucherhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, ściśniony, równy, prosto-nożykowaty, kończysty. Brzegi wgięte, wierzchnie

nie zakrywają spodnie. Broda słabą w górę zadartą. Szczyt wolno spadzisty. Szczęka wierzchnia cokolwiek dłuższa. Otwory nosdrzy wąskie, w osadzie dzioba, na bokach na przelot przebite, piórkami w pół zastonione. Przód głowy kończysty, nieznacznie w dziób przechodzi. Policzki na boki dzioba kończysto zastają. Skrzydła krótkie, lotne. Nogi krótkie, tróypalczaste, ku tyłowi posunione. Pazury łukowate, kończyste. n. p. Colymbus Grylle. GL. —

Oprócz bardzo licznych odmian ubarwień, czytamy w dziele LATHAMA opisy czterech gatunków w tym rodzaju. Podczas lata żyją one przy brzegach Syberyi, Ameryki północnej i około wysp przybiegunowych. W zimie napotykamy je około wysp i nadbrzeż Włoskich, tudzież przy Ameryce pod równym stopniem szerokości jeograficznej. Z wiosną powracają na północ. Większą ich część gnieździ się na gołej ziemi. Jaja ich mają być bardzo smaczne; lecz mięso łukowate i tranem mocno woniące. Sybirczyki i Kamczadale biją je náywięcej dla skór, z których sobie robią odzienią zimowe.

Jak dawniejszą charakterystyka rodzajów była dowolną i niedokładną, dla praktycznego użyciá niedogodną, a dla początkującego Naturalisty odstrasżającą i nieufność wzbudzającą, możemy się także i tu oczywiście przekonać; gdy zwrócimy na to uwagę w dziełach GMELINA, że te ptaki (które teraz składają trzy tak od siebie różne rodzaje, jakiemi są: *Colymbus*, *Eudites* i *Uria*) zmieszane były razem, i stanowiły w wymienionem dziele jeden tylko rodzaj *Colymbus*.

R O D Z A Y II. (192.)

K A R Ł O N U R. *F R A T E R C U L A.*Papageytaucher. *albo* Plattschnäbligetaucher. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, w pół haczykowaty, ostro daszkowaty. Szczyt ściśniony, wzniesiony, ostry, karbowany, przy końcu spadzisty, słabo haczykowato zakończony. Boki szczęki wierzchniejsze spłaszczone niemal jak u Kaczki. Szczęka wierzchnia dłuższa niż spodnia. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy na bokach dzioba. Przód głowy przedłużony. Policzki między dziobem a oczami drobnymi piórkami rzadko upstrzone. Skrzydła lotne. Nogi jak w przeszłym rodzaju. n. p. Alca pygmaea. GL.

Do tego rodzaju liczymy z pewnością tylko jeden gatunek, który żyje w licznych stadach na morzu między Azyą i Ameryką, a mianowicie około wyspy *Vogel-Insel*. Jego sposób życia i przymioty są nam jeszcze nie wiadome. Ciało jego jest niezgrabne, pękate i niby nabrzmiate.

R O D Z A Y III. (193.)

S T A R Y K. *P S I T T A C U L A.*Parkittaucher. *Niem.*

Dziób właściwy krótki, mocno ściśniony, wysoki, z góry i z dołu wypukły, w pół haczykowaty. Szczęka wierzchnia dłuższa niż spodnia, małym haczykiem zakończona. Brzegi gładkie, esowate; wierzchnie pokrywają spodnie. Szczyt ostry, łukowa-

to wypukły. Broda prawie całą spodnią szczękę zajmuje, ostra, łukowato wypukła. Prząd głowy znacznie przedłużony, gęstymi piórami pokryty. Otwory nosdrzy podłużne, na bokach dzioba, ku środkowi posunięte. Skrzydła krótkie, lotne. Nogi jak w przeszłym rodzaju.

Dobrze rozróżnionych należy do tego rodzaju trzy gatunki (*Alca Psittacula*, *Alca cristalla* i *Alca tetracula*. GL.) Wszystkie mieszkają na morzach północnych. Przez dzień bawią na wodzie; wieczorem szukają schronienia w rozpadlinach skał pobliskich. Są zaś tak nieostrożne i głupie, że często poczytując płynące okręty za zwyczajne miejsce swego noclegu, siadają na pokładach i pozwalają się brać rękami. Jeszcze lepszym dowodem ich głupiości jest sposób, jakim je mają łowić Kamczadale. Przy skale, na której zwykle nocują, staie ptasznik w obszernym (umyślnie do tego sporządzonym) korzuchu, z dużemi za pomocą obrączek rozwartemi rękawami, które na końcach pozawiezywał. Staryki powracając z wody późno wieczorem na nocleg, poczytują rękawy wspomnianego korzucha za szpary w skale, i włożą w nie bez obawy. Gdy jch dość weszło: ptasznik zwiia swój korzuch, i niesie wraz z żywą zdobyczą do domu.

Staryki żywią się podobnie jak wszystkie inne Ptaki tego pokrewieństwa. Gnieźdzą się na gołej ziemi. Jaja jch mają być wyhorne, ale mięso nie smaczne. Łowią je dla skór, z których sobie tamtejsi mieszkańcy robią odzienia zimowe. Za polskie nazwisko rodzajowe zostawiám jtn to samo, pod którym je znają w Kamczatce.

R O D Z A Y IV. (194.)

A L K A. A L C A.

. Pinguin. Fran. Alk. Niem.

Dziób właściwy krótszy niż głowa, lancetowato-nożykowaty, wysoki, dłuższy niż wyższy, mocno ściśniony, mniej więcej gładki. Szczęki prawie równe. Szczyt ostry, łukowato spadzisty. Broda ostrą, ukośnie w górę zadartą, dłuższa niż zuchwy. Brzegi równe, gładkie. Otwory nosdrzy wąskie, na bokach w osadzie dzioba piórami zastonione. Przód głowy bardzo kończysty, nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła lotne. Nogi jak w rodzaju Nużyka. n. p. Alka Torda. GL.

LATHAM liczy w tym rodzaju dwanaście gatunków, lecz ta ilość jch pochodzi ztąd, że w dziele jego pięć rodzajów tego pokrewieństwa w jeden są zmieszane. Właściwie tu należących, nie wiem, czy się wybierze cztery gatunki oprócz odmian ubarwień. Sposób życia i miejsce pobytu mają wspólne z Nużykami. Tem się jednak różnią, że Alki przez dzień bawią na wodzie, wieczorem zaś udają się na pobliskie skały na spoczynek.

R O D Z A Y V. (195.)

P A P U G O N U R. M O R M O N.

Macareux. Fran. Larventaucher. Niem.

Dziób prawie mierny, rogowy, potężnie ściśniony, przy osadzie ogрубny i wyższy niż dłuższy, ostro

klinowato-lancetowaty, ściśle do głowy przystawiony. Szczęki prawie równe, na bokach ukośnie karbowane. Szczyt ostry, łukowato spadzisty, małym haczykiem zakończony. - Broda ostra, nożykowato w górę ścięta; całą długość szczęki spodniej zajmuje. Brzegi gładkie: u szczęki spodniej na końcu (dla haczyka wierzchniej) wycięte. Otwory nosdrzy wąskie, podłużne, blisko osady w samym brzegu szczęki wierzchniej umieszczone. Przód głowy nieprzedłużony, Skrzydła lotne. Nogi jak u junych tego pokrewieństwa.

Tu należących znamy dokładnie tylko dwa gatunki (*Alca arctica* i *Alca cirrhata*. GL.) Obadwa żyją Rybami, Skorupiakami i Mięczakami morskimi. Pływają i nurzają się wybornie. Mimo krótkość skrzydeł latają dość dobrze. Weselne swe gody odbywają na pobrzeżach Wielkiej Brytanii, Kamczatki i innych krajów pod podobną szerokością geograficzną położonych. W czasie tym, który przypada w miesiącu Maiu, żyją parami. Gnieźdzą się w norach podziemnych, z których dzikie Króliki wyгнаły, albo które sobie same grzebią. Grzebaniem tych nór najwięcej trudnią się samce: nad czem z taką usilnością pracują, że się przy tém nawet rękami chwytają pozwalają. Samice znoszą na gołej ziemi po jednym jaju, na którym z samcami swemi na przemian siadają. Samica tak jest do dziecka swego przywiązana, że się raczej schwytać pozwoli; a bronić przystępu do gniazda nieprzestanie. Schwytna w podobny obronie, i trzymana za skrzydła, wpada w pewien rodzaj rozpacz, i sama się dziobem aż do krwi kalęczy. Pusożona nie odlatuje; ale powraca do nory, i przystępu do dziecka na nowo bronić zaczyna. W połowie Sierpnia odlatują wszystkie stadami do krajów cieplejszych. Ten czas ich odlotu tak jest dla nich niezmiennym, że (mimo wielkie przywiązani do

dzieci) te nawet z niemi ciągną, które się spóźniły z wysiadywaniem jáy. Opuszczają więc niedorośle pisklęta swoje, które albo z głodu zdychać muszą, albo wyszedłszy z nór, stają się pastwą Sokołów i jnych zwierząt drapieżnych. Jaja jch mają smak wyborny; ale mięso wonieie tranem. Mimo ten zapach a łode bywają od północnych narodów marynowane i za przysmaczki uważane. Skory jch wyrabiają na odzież zimową.

R O D Z A Y VI. (196.)

S K O C Z. C H E N A L O P E X.

Riesenfettgans. Niem.

Dziób właściwy cokolwiek dłuższy niż głowa, mocno ściśniony, rogowy, nożykowaty; z boku widziany bardzo wysoki; z wierzchu i ze spodu ostry, na bokach obu szczek ukośnie rowkowany. Szczyt ostry, nożykowato spadzisty. Broda ostra, do góry ukośnie ścięta. Brzegi gładkie. Przy zamkniętym dziobie szczęki prawie równe. Przód głowy o tyle przedłużony, i tak ściśniony jak dziób: z tąd dziób jch zdaie się przedłużonym. Przedłużenie przodu głowy gestemi drobnemi piórkami pokryte. Otwory nosarzy wazkie w samych brzegach przedłużenia przodu głowy, przy początku dzioba właściwego, piórkami zastonione. Oczy bardzo małe. Skrzydła bardzo krótkie, nie lotne, z krótkimi, słabemi lotkami. Nogi wiostowate tróypalczaste jak w jnych rodzajach tego pokrewieństwa. n. p. Alca impennis.
LATH.

Do tego rodzaju wiemy tylko o jednym gatunku, który zamieszkuje północne morza. Rzadko po-

kazuje się na lądzie, wyiawszy porę weselnych godów. Pływa i nurzą się wybornie. Latać nie umie; gdyż jego zbyt krótkie skrzydła opatrzone bardzo krótkimi i słabymi lotkami są niedostarczające do podniesienia ciała jego na powietrze. Tym sposobem czyni on piękny przechód do rzędu następującego. Powyższą cechę ułożyłem wiernie z bardzo dobrze zachowanego exemplarza w Gabinecie Paryżkim. — Dość dobre wyobrażenie tego Ptaka (lecz pod mylnym nazwiskiem *Aptenodytes patagonica*) znajdziemy w dziele: *Naturgeschichte und Technologie etc. v. FUNKE. Sechste Auflage. Braunschweig. 1812. Tabl. VIII. fig. III.*

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Pływających.

Tablica LI. (97.)

R Z Ę D D Z I E S I Ą T Y (26.)

BEZLOTNE. IMPENNES.

Ptaki mające nogi przy samym kuprze bardzo krótkie, nastopne, czworo lub tróypalczaste: palce błoną wąską aż do pazurów spięte: skrzydła bardzo krótkie, niedołączone, w kształcie podługnych pletw, bez piór, tylko krótkimi, płaskimi szypułkami pokryte.

RODZAJE. GENERA.

Z	}	tróypalczaste; dziób mały, szczyty, ściśniony	1. Moliniak.	<i>Molinaea.</i>		
		}	}	krótszy niż wpół ha- głowa	2. Nielot.	<i>Catarractes.</i>
				czykowaty	mierny, ści- śniony	3. Bezłotek.
		czworo pal- czaste; dziób	klinowato nożykowaty, przedłużony	4. Pletwonur.	<i>Spheniscus.</i>	

UWAGI DO TABLICY LI. (97.)

Pomimo náywyraźniejsze cechy, któremi się Ptaki tu należące od wszystkich jnych Ptaków rozróżniają, stanowiły one w dawniejszych systematach tylko jeden rodzaj *Aptenodytes* w rzędzie *Ptywaiących*. Ażeby się o potrzebie utworzenia z nich osobnego rzędu przyzwoicie przekonać, zastanówmy się nad niemi.

Naprzód skrzydła *Ptaków Bezłotnych* potrzeba uważać jedynie za szcątki tychże. Są to bowiem

przysadki krótkie, spłaszczone, rozszerzone i raczćy pletwom Wieloryba niż skrzydłom Ptaka podobne. Te jch skrzydełka nie mają lotek, a zamiast piór pokryte są krótkiemi, spłaszczonemi szypułkami, które na pierwszy rzut oka mają podobieństwo z łuskami. Tak zbudowane jch skrzydła niebędąc zdadne do latania, służą jm podobnie jak pletwy do przyspieszenia pływania pod wodą. Wiedzieć albowiem potrzeba, że Ptaki tego rzędu nietylko po powierzchni wody, ale nawet i pod jęj powierzchnią z podziwienią godną szybkością pływają.

Wszystkie Ptaki, któreśmy dotąd poznali, mają u nóg golenie pionowo w górę podniesione, zeszcuplone, okrągławe lub z boków ściśnione, chodzą na samych tylko palcach. — Przeciwnie u Ptaków *Nielotnych* spostrzegamy goleń bardzo krótki, płaski, rozszerzony, poziomy i z palcami kształt stopy naśladowujący. Z tego względu rząd ten jest poniekąd tém między Ptakami, czém są Zwierzęta *Nastopne* między Ssącćmi. U jnych Ptaków goleń składa się z jedney mniey więcćy długiey kości. — Przeciwnie w goleniu *Nielotnych* znajdujemy trzy kości, które ułożone w jedney płaszczyźnie przy sobie, spoione są z sobą na obudwóch końcach.

Nogi Ptaków *Nielotnych* są bardzo krótkie i przy samym kuprze ustawione: z tąd tćż Ptaki te widziane na suchej ziemi należą do liczby najnie-doleźniejszycy jstót; gdyż albo pełzają na brzuchu podpięrając się skrzydłami i nogami, albo tćż w postawie pionowćy następując na całćy stopie, a podpięrając się swym krótkim ogonem, podskakują nie-doleźnie z mieysca na mieysce.

U jch nóg wszystkie palce są na przód zwrócone: z tych trzy dłuższe są do siebie zbliżone, i wazką błoną aż do pazurów spięte. Czwarty jch palec albo jest bardzo mały, na przyszrodkowćy

stronie stopy przytwierdzone i przytulony; albo też zupełnie go niedostaie. Liczba ostatnich jest bardzo małą.

Pierze na jch ciele jest krótkie, bardzo gęste i mocno do ciała przyciśnione; każde zaś pióro ma na końcu szypułkę spłaszczoną i rozszerzoną: z tej przyczyny pokrycie Ptaków *Bezlotnych* wydaie szczególniejszy, sobie właściwy połysk; a za dotknięciem tak jest twarde i wstecznie szorstkie, jakgdyby na nich pióra pomieszane były z łuskami cienkiemi.

Skóra na Ptakach *Bezlotnych* jest bardzo grubą i niezmiernie ciąglą. Trudniący się wypychaniem zwierząt powinni to mieć w pamięci: jnaczy każdego z tych Ptaków można kilkanaście razy zrobić większym, niż był w jstocie. Tę niezmierną ciąglność skóry mają one wspólną z *Ssącemi Ziemnowodnemi* zwierzętami.

O wewnętrznej jch budowie nic dotąd pewnego nie wiemy. Wszystkie albowiem będąc mieszkańcami mórz ku biegunowi południowemu zbliżonych, należą do liczby náywiększych osobliwości w zbiorach Zoologicznych na stałym lądzie Europy. LATHAM opisał jch jedenaście gatunków, które zawarł w jednym rodzaju *Aptenodytes*. Z tych w wielkim zbiorze Paryzkim za moiéy tam bytności (1817. r.) znaydowały się tylko z trzech gatunków exemplarze, z których każdy miał jnne cechy rodzajowe. Będąc tak rzadkie, żaden dotąd niebył uczenie rozczłonkowanym.

Wszystkie żywią się Rybami, Skorupiakami, Mięczakami i Robakami morskimi. Wszystkie większa część życia swego przepędzają częścią na wodzie częścią pod wodą. W nurzaniu się nie mają sobie równych w całej gromadzie Ptaków. Na ląd wychodzą tylko dla parzenia się i dla wysiadywania jáy.

R O D Z A Y I. (197.)

M O L I N I A K. M O L I N A E A.

Penguin. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, szupty, ściśniony, z szyćem przy końcu spadzistym. Głowa mała, ściśniona. Szyja długa. Pokrycie ciała włoskowate. Nogi tróypalczaste, nastopne, do pływaniá.
n. p. Aptenodytes chilensis. GL.

Wiemy tylko o *jednym* gatunku, który żyje na morzach w bliskości brzegów Chili. Wszedłszy na ląd chodzi w pionowój postawie; a chód jego jest nazyrczniejszy w tym rzędzie. Włoskowato strzępiaste piérze na ciele jego różni go od wszystkich jnnych rodzajów rzędu tego. Skóra jego gruba łatwo oddziela się od ciała. Mięso ma mieć smaczne. Samice znoszą po sześć lub po siedm jaj na gołym piasku.

Moliniaki pływają i nurzają się bardzo zrcznie: mimo to wiele jch podczas burzy utracá życie, i martwe zostają od fal morza na brzegi wyrzucane. Należą one do liczby wielkich osobliwości w zbiorach Zoologicznych w Europie: wyznać więc muszę, że jch nigdzie niewidziałem. Z zbyt oszczędnego opisu jego, który czytamy w Autorach, załedwie powyższa cecha rodzajowá zebrać się dała. Jakkolwiek ta jest niedokładną, tyle jednakże wyczytuemy z niój, że *Moliniaków* w żadnym z następných rodzajów przyzwoicie pomieścić nie podobná. *MOLINA* piérwszy opisał gatunek za przykład podany: na cześć przeto temu Badaczowi przerobiliśmy nazwisko jego na nazwisko tego rodzaju, tym albowiem sposobem uwieczniaią się náypiękniój jmiona Mężów sławy godnych.

R O D Z A Y II. (198.)

N I E L O T. C A T A R R A C T E S.

Gorfou. Fran. Springhans. Niem.

Dziób prawie mierny, trochę tylko krótszy niż głowa, prosty, silny, nożykowato w pół haczykowaty, niby z walcowatych kawałków poskładany, na końcu ściśniony. Szczyt zaokrąglony, gładki; przy czole kończysty; w środku wypukły; na końcu ściśniony, spadzisty, haczykiem zakończony. Bok przygnieciony z brzegami w środku zgrubiałemi i zaokrąglonemi. Między szczytem a brzegami wypustek głęboki, ostro klinowato aż blisko końca dzioba sięgający, piórami pokryty: w środku tego wypustka otwory nosdrzy okrągławe, małe. Szczytka spodnia prosta: zuchwy jej przy brodzie szerokie, a ku głowie klinowato coraz węższe. Broda łukowato zadartą, na końcu uciętą równą się połowie zuchwy. Pokrycie ciała z piór z szypułkami na końcu spłaszczonemi. Nogi czworopalczaste następne. n. p. Aptenodytes chrysocome. GL.

Z pewnością mieścimy w tym rodzaju tylko ten gatunek, który dopiero za przykład został wymieniony. Widziałem bardzo piękny jego exemplarz w zbiorze Zoologicznym Paryzkim, i z niego ułożyłem powyższą cechę rodzajową. Ten *Nielot* mieszka na morzach około Nowej Hollandyi i w bliskości wysp jej przyległych. Wśród najszybszego pływania, odskakuje on często od wody na kilka stóp wysoko. Od tego skakania ponad wodą pochodzi nazwisko rodzajowe. Wszystkie nurzają się wybornie. Párzą się w miesiącu Listopadzie; ten albowiem miesiąc na południowej półkuli ziemi od-

powiada porą roku Maiowi na północnej. Samica składa jaja swoje na gołej ziemi w dołku, który dziobem wygrzebuje. O jch użyteczności nic pewnego nie wiemy.

R O D Z A Y III. (199.)

BEZŁOTEK. *APTENODYTES*.

Manchot. *Fran.* Flossentaucher. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, prosty, ściśniony, nożykowaty. Szczęka wierzchnia jednostajna, twarda, wzdłuż niby drobno pozmarszczana. Szczyt prosty, przy końcu spadzisty, haczykowato zakończony. — Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wycięte. Broda na końcu ucięta. Otwory nosdrzy wąskie, na bokach środka dzioba. Nogi następne czworopalczaste. n. p. Aptenodytes demersa. GL.

Wiemy tylko o *jednym* gatunku, który z pewnością do tego rodzaju policzyć można. Gabinet zoologiczny Król. Warsz. Uniwersytetu posiada jego dobry exemplarz. Ten *Bezłotek* mieszka na morzach około przylądka Dobréj-Nadziei. Gnieździ się na skałach, na które wylazi z zręcznością podziwiania godną. Léżąc na skałę podpięra się skrzydłami, dziobem i nogami. Po równym lądzie skacze w bardzo śmiesznej pionowej postawie, albo też chodzi na czterech podobnie jak czworonożne zwierze: t. j. na skrzydłach i na nogach. Mięso i jaja *Bezłotków* mają mieć smak wyborny.

R O D Z A Y IV. (200.)

PLETWONUR. SPHENISCUS.

Sphénisque. Fran.

Dziób przedłużony, prosty, ściśniony; przy głowie ogrubny, daley coraż szupleyszy, klinowato nożykowaty. Szczyt od boków rowkiem odznaczony, wolno przy końcu spadzisty. Broda krótsza niż zuchwy, słabo w górę zadarta, na końcu ucięta. Zuchwy szczęki dolney ku osadzie coraż szersze i grubsze; przy osadzie owalowato zakończone, mocno nabrzmiate, miękkie, po śmierci wysychające. Czoło drobnemi gęstemi piórkami pokryte, daleko na boki szczęki wierzchniey zastaie. Otwory nosdrzy na bokach dzioba piórami wypustek czoła zastonione. Nogi nastopne, czworopalczaste. n. p. Aptenodytes patachonica. GL.

Do tego rodzaju liczymy z pewnością tylko jeden gatunek, który się znáyduie na morzach w bliżkości wysp Falklandzkich (*Falk Lands-Inseln*) przy Ameryce południowey. Jest on podobno największym Ptakiem w rzędzie *Bezlotnych*. Wyprostowany dochodzi blisko trzy stóp Reńskich wysokości, i má ważyć czterdzieści i więcey funtów. Pan BOUGAINVILLE pisze, że złapał starego, który nietylko się w krotce dał ugłaskać, ale nadto jak Pies przwiazął się do niego. Zawołany, czołgając się na brzuchu szedł do ręki. Jadał mięso, Ryby i chleb. Nie długo jednakże cieszył się BOUGAINVILLE tą zdobyczą; gdyż po niejakim czasie ów *Pletwonur* oddalony od żywiołu sobie właściwego, t. j. od morza, z tęsknoty zaczął smutnieć, schnąć i zdechł wkrótce.

Pletwonury wolno żyjące są bardzo tłuste, a szczególniey w czasie jeh pierzenia się, które przy-

padá w miesiącu Styczniu. Zyiá gromadnie. Párza się w miesiącu Październiku, Nazwisko rodzajowe *Spheniscus* wzięte jest od wyrazu greckiego $\sigma\phi$ (*klin*) dla oznaczenia klinowatości jch dzióba.

Podług powyższych wyszczególnień tylko cztery gatunki zostały w tym rzędzie przyzwoicie pomieszczone; siedm zaś z dotąd opisanych Ptaków Bezlotnych, zostawiamy w niepewności czasowi dalszemu; gdyż dotąd ani przyzwoitych opisów, ani dobrych obrazów tych Ptaków nie mamy; a na chybitrafi wyrokować o nich nie chcemy.

Rzecz dziwná, że dotąd między ciałami kopalnemi nigdzie kości Ptaków nie znaleziono. —

Na tém kończymy uwagi nasze nad gromadą Ptaków; a z nią uwagi nad Działem zwierząt takich, które mają krew czerwoną ciepłą.

Koniec Tomu Drugiego.

SPIS

S P I S ' N A Z W I S K, RZĘDÓW, POKREWIEŃSTW

RODZAIÓW

w Tomie drugim zawartych.

Confusis nominibus, omnia contundi necesse est

CAESALPINUS.

A.

		<i>Strona.</i>
Alka - - - - -	<i>Jun.</i>	Alca - - - - - <i>Lin.</i> - 307.
Ara - - - - -	<i>Kl.</i>	Ara - - - - - <i>Briss.</i> - 19.
Argus - - - - -	<i>n.</i>	Argus - - - - - <i>Tem.</i> - 191.

B.

Bażant - - - - -	<i>Rzq.</i>	Phasianus - - - - -	<i>Lin.</i>	- 190.
Bak - - - - -	<i>Rzq.</i>	Botaurus - - - - -	<i>Rzq.</i>	- 241.
Bakojad - - - - -	<i>Jun.</i>	Buphaga - - - - -	<i>Lin.</i>	- 108.
Bekas - - - - -	<i>Rzq.</i>	Scolopax - - - - -	<i>Lin.</i>	- 231.
Bezłotek - - - - -	<i>Jun.</i>	Aptenodytes - - - - -	<i>Lin.</i>	- 317.
BEZŁOTNE - - - - -		IMPENNES - - - - -		- 312.
Bezszpon - - - - -	<i>n.</i>	Cryptonyx - - - - -	<i>Tem.</i>	- 189.
BIEGZĄCE - - - - -		CURSORES - - - - -		- 201.
Biegus - - - - -	<i>Kl.</i>	Tringa - - - - -	<i>Lin.</i>	- 227.
Łlotniak - - - - -	<i>n.</i>	Circus - - - - -	<i>Bech.</i>	- 163.
Bocián - - - - -	<i>Rzq.</i>	Ciconia - - - - -	<i>Rzq.</i>	- 238.
Brodacz - - - - -	<i>Jun.</i>	Bucco - - - - -	<i>Lin.</i>	- 32.
BRODZĄCE - - - - -		GRALLATORES - - - - -		- 220.
Brzeguwka - - - - -	<i>n.</i>	Grallina - - - - -	<i>Vieil.</i>	- 119.
Burzyk - - - - -	<i>n.</i>	Haladroma - - - - -	<i>Jll.</i>	- 300.

Tom II.

21

C.

Strona

Chrapiać	n.	Pogonias	Jll.	29.
Chróściel	Rzq.	Crex	Bech.	250.
Cienkonóg	Jun.	Himantopus	Briss.	217.
Czapla	Rzq.	Ardea	Lin.	240.
Czaplowate		Herodii		237.
Czayka	Rzq.	Vanellus	Rzq.	226.
Czeczotka	Rzq.	Linaria	Rzq.	102.
Czepiga	n.	Colius	Briss.	149.
Czerwonák	Jun.	Phoenicopterus	Lin.	259.
Czubatka	n.	Penelope	Lath.	185.
Cyranik	n.	Podoga	Jll.	267.

D.

Daknis	n.	Dacnis	Cuv.	96.
Daszkonos	n.	Cromba	n.	42.
Dławigad	n.	Tantalus	Lin.	235.
Dławimuszka	n.	Muscipeta	Cuv.	137.
Długodziób	n.	Rhynchoea	Cuv.	232.
Długonogie		Grallatorii		174.
Długopalczaste		Macroductyli		248.
Długoszpón	n.	Parra	Lin.	255.
DRAPIEZNE		RAPTATORES		152.
Dronta	Kusz.	Didus	Lin.	200.
Drop	Rzq.	Otis	Lin.	205.
Drózd	Rzq.	Turdus	Lin.	124.
Drzym	n.	Tamatia	Cuv.	33.
Dudek	Rzq.	Upupa	Lin.	78.
Dwuczub	n.	Dicholophus	Jll.	176.
Dziergacz	n.	Ploceus	Cuv.	95.
Dzierżba	Rzq.	Lanius	Lin.	127.
Dzierżbonos	n.	Barita	Cuv.	128.
Dzięciół	Rzq.	Picus	Lin.	46.
Dzięciuk	n.	Picoides	Lacép.	47.
Dzióborożec	n.	Buceros	Lin.	59.
Dziwodziobe		Miriostres		245.

Dziwogon	- - - -	n.	- -	Menura	- - - -	Lath.	-	180.
Dziwokrzyki	- - - -	-	- -	Coracces	- . - -	-	-	84.

F.

Faeton	- - - -	Jun.	- -	Phaëton	- - - -	Lin.	-	278.
Frankolin	- - - -	n.	- -	Francolinus	- - - -	Tem.	-	195.
Fregata	- - - -	n.	- -	Fregata	- - - -	Briss.	-	272.
Fruceek	- - - -	n.	- -	Orthorhynchus	- - - -	Lacép.	-	76.

G.

Geś	- - - -	Rzq.	- -	Anser	- - - -	Rzq.	-	286.
Gęstopiór	- - - -	n.	- -	Pachyptila	- - - -	Jll.	-	299.
Gil	- - - -	Kl.	- -	Pyrrhula	- - - -	Briss.	-	106.
Głuptak	- - - -	n.	- -	Sula	- - - -	Briss.	-	275.
Głuszec	- - - -	Rzq.	- -	Tetrao	- - - -	Lin.	-	193.
Golab	- - - -	Rzq.	- -	Columba	- - - -	Lin.	-	196.
Górzyk	- - - -	n.	- -	Pipra	- - - -	Lin.	-	57.
Graniastodziobe	- - - -	-	- -	Angulirostres	- - - -	-	-	53.
Gryf	- - - -	n.	- -	Gypaetos	- - - -	Bech.	-	169.
Grubodziób	- - - -	Jun.	- -	Coccothraustes	- - - -	Briss.	-	104.
Gryzichrzęszcz	- - - -	n.	- -	Psaris	- - - -	Cuv.	-	130.
GRZEBIĄCE	- - - -	-	- -	RASORBS	- - - -	-	-	177.
Grzywiak	- - - -	n.	- -	Crinifer	- - - -	n.	-	181.
Gwarek	- - - -	Kub.	- -	Gracula	- - - -	Lin.	-	85.

J.

Jaskółka	- - - -	Rzq.	- -	Hirundo	- - - -	Lin.	-	144.
Jastrząb	- - - -	Rzq.	- -	Astur	- - - -	Bech.	-	164.
Jbis	- - - -	n.	- -	Ibis	- - - -	Lacép.	-	234.
Jedwabnik	- - - -	n.	- -	Ampelis	- - - -	Lin.	-	149.
Jémiołucha	- - - -	Rzq.	- -	Bombycivora	- - - -	Tem.	-	142.
Jérzyk	- - - -	Rzq.	- -	Cypselus	- - - -	Rzq.	-	148.
Jndyk	- - - -	Rzq.	- -	Meleagris	- - - -	Lin.	-	186.

K.

Kaczka	- - - -	Rzq.	- -	Anas	- - - -	Lin.	-	281.
Kakado	- - - -	n.	- -	Cacatua	- - - -	Briss.	-	19.

Kauia - - - - -	Rzq.	Milvus - - - - -	Rzq.	167.
Kapturzik - - - - -	n.	Cereopsis - - - - -	Lath.	225.
Karlonur - - - - -	n.	Fratecula - - - - -	Briss.	306.
Kazuar - - - - -	Kl.	Casuarus - - - - -	Briss.	209.
Klészczák - - - - -	n.	Anastomus - - - - -	Lacep.	243.
Klészczójád - - - - -	Jun.	Crotophaga - - - - -	Lin.	41.
Klinodziób - - - - -	n.	Burhinus - - - - -	Jll.	216.
Klinodziobe - - - - -	-	Conirostres - - - - -	-	92.
Kolibr - - - - -	Kl.	Trochilus - - - - -	Lin.	75.
Komorán - - - - -	Rzq.	Carbo - - - - -	Lacép.	273.
Kowalik - - - - -	Jun.	Sitta - - - - -	Lin.	92.
Kozodóy - - - - -	Rzq.	Caprimulgus - - - - -	Lin.	150.
Kraska - - - - -	Rza.	Coracias - - - - -	Lin.	88.
Kraskopiór - - - - -	n.	Colaris - - - - -	Cuv.	89.
Krętogłóy - - - - -	Jun.	Yunx - - - - -	Lin.	45.
Krogulec - - - - -	Rzq.	Nisus - - - - -	Gesn.	104.
Krótkodziób - - - - -	n.	Spizites - - - - -	Licht.	134.
Kruk - - - - -	Rzq.	Corvus - - - - -	Lin.	86.
Krwawoléc - - - - -	n.	Malcolia - - - - -	Vaill.	40.
Krzciuczek - - - - -	n.	Troglodytes - - - - -	Cuv.	116.
Krzywonos - - - - -	Rzq.	Loxia - - - - -	Briss.	106.
Kukułka - - - - -	Rzq.	Cuculus - - - - -	Lin.	37.
Kulig - - - - -	n.	Numenius - - - - -	Briss.	233.
Kura - - - - -	Rzq.	Gallus - - - - -	Rzq.	188.
Kurka - - - - -	Rzq.	Gallinula - - - - -	Rzq.	251.
Kurobród - - - - -	n.	Glaucoptis - - - - -	Forst.	107.
Kurogon - - - - -	n.	l'Huppifére - - - - -	Tem.	189.
Kurqatwa - - - - -	Rzq.	Perdix - - - - -	Briss.	194.
Kusák - - - - -	n.	Crypturus - - - - -	Jll.	198.

L.

Latawiec - - - - -	Jun.	Paradisea - - - - -	Linn.	80.
Listkozębne - - - - -	-	Lamellosodontati - - - - -	-	280.
Londzik - - - - -	n.	Totanus - - - - -	Bech.	230.
Loryiot - - - - -	n.	Loriotus - - - - -	Cuv.	133.

L.

		<i>Strona.</i>
Łabędź - - - - -	<i>Rzq.</i> - Cygnus - - - - -	<i>Rzq.</i> - 284.
Łapiec - - - - -	<i>n.</i> - Lobipes - - - - -	<i>Cuv.</i> - 266.
ŁAZĄCE - - - - -	- - - - - SCANSORES - - - - -	- - - - - 12.
Łódkodziób - - - - -	<i>n.</i> - Cancroma - - - - -	<i>Lin.</i> - 246.
Łukodziób - - - - -	<i>n.</i> - Falcinellus - - - - -	<i>Cuv.</i> - 219.
Łukodziobe - - - - -	- - - - - <i>Arcuati</i> - - - - -	- - - - - 62.
Łuszczyk - - - - -	<i>n.</i> - Corythus - - - - -	<i>Cuv.</i> - 106.
Łysak - - - - -	<i>n.</i> - Gymnocephalus - - - - -	<i>Geoff.</i> - 138.
Łyska - - - - -	<i>Rzq.</i> - Fulica - - - - -	<i>Lin.</i> - 266.
Łysowron - - - - -	<i>n.</i> - Gymnoderus - - - - -	<i>Geoff.</i> - 139.

M.

Mewa - - - - -	<i>Jun.</i> - Larus - - - - -	<i>Lin.</i> - 294.
<i>Micronodziobe</i> - - - - -	- - - - - <i>Alectorides</i> - - - - -	- - - - - 222.
Miękkopiór - - - - -	<i>Kun.</i> - Eider - - - - -	<i>Cuv.</i> - 287.
Miodojąd - - - - -	<i>n.</i> - Nectarinia - - - - -	<i>Jll.</i> - 73.
Miodowiód - - - - -	<i>n.</i> - Indicator - - - - -	<i>Cuv.</i> - 42.
Mniszka - - - - -	<i>n.</i> - Monacula - - - - -	<i>n.</i> - 55.
Modrzyk - - - - -	<i>n.</i> - Porphyrio - - - - -	<i>Briss.</i> - 252.
Moliniak - - - - -	<i>n.</i> - Molinaca - - - - -	<i>n.</i> - 315.
Morąg - - - - -	<i>n.</i> - Celuro - - - - -	<i>n.</i> - 156.
Mrowkołów - - - - -	<i>n.</i> - Myiothera - - - - -	<i>Jll.</i> - 125.
Muchołówka - - - - -	<i>Kl.</i> - Muscicapa - - - - -	<i>Lin.</i> - 136.
Mysikról - - - - -	<i>Rzq.</i> - Regulus - - - - -	<i>Cuv.</i> - 115.
Myszołów - - - - -	<i>Jun.</i> - Buteo - - - - -	<i>Bechl.</i> - 166.

N.

Nabłotnik - - - - -	<i>n.</i> - Limosa - - - - -	<i>Briss.</i> - 231.
<i>Nabrzeżne</i> - - - - -	- - - - - <i>Littorales</i> - - - - -	- - - - - 213.
<i>Nielataiące</i> - - - - -	- - - - - <i>Proceri</i> - - - - -	- - - - - 207.
Nielot - - - - -	<i>n.</i> - Catarractes - - - - -	<i>Briss.</i> - 316.
<i>Nocne</i> - - - - -	- - - - - <i>Nocturni</i> - - - - -	- - - - - 155.
Nożyconos - - - - -	<i>Jun.</i> - Rhynchops - - - - -	<i>Lin.</i> - 292.
Nur - - - - -	<i>n.</i> - Eudites - - - - -	<i>Jll.</i> - 291.

Nurek	Rzq.	Colymbus	Lin.	268.
Nuzyk	n.	Uria	Briss.	304.

O.

Orlik	n.	Haliaetos	Sav.	168.
Orlikowate	Accipitrini	161.
Orzechówka	Rzq.	Caryocatactes	Cuv.	91.
Orzeł	Rzq.	Aquila	Rzq.	167.
Ostrodziób	n.	Toenia	Vail.	88.
Ostrodziobe	Acutirostres	48.
Ostrygojád	Jun.	Haematopus	Lin.	217.
Owadościg	n.	le Martin-Chasseur	Cuv.	54.
Ozdobnik	n.	Epimachus	Cuv.	79.

P.

Papuga	Kl.	Psittacus	Lin.	18.
Papugonur	n.	Mormon	Jll.	308.
Papugowate	Psittacini	15.
Papuzik	n.	Psittaca	Briss.	20.
Paraka	n.	Ortalida	Merr.	186.
Pasczaste	Hiantes	144.
Pasterka	n.	Bodytes	Cuv.	113.
Pastuszka	n.	Chauna	Jll.	253.
Paw	Rzq.	Pavo	Lin.	192.
Pawiozczub	n.	Lophophorus	Tem.	189.
Pelikan	Rzq.	Pelecanus	Lin.	274.
Pełzacz	Jun.	Certhia	Lin.	72.
Perlica	n.	Numida	Lin.	183.
Petrel	Jun.	Procellaria	Lin.	298.
Piaskowiec	n.	Glareola	Briss.	223.
Pieprzójád	n.	Pteroglossus	Jll.	25.
Pieszka	n.	Pezoporus	Jll.	21.
Pilik	n.	Trogon	Lin.	28.
Pletwonogie	Pinnipedes	270.
Pletwonur	n.	Spheniscus	Briss.	318.
Pliszka	Rzq.	Motacilla	Lin.	113.

Pluszcz	<i>z.</i>	Cinclus	<i>Bech.</i>	118.
Płaskodziób	<i>n.</i>	Todus	<i>Lin.</i>	55.
Płátkonóg	<i>n.</i>	Phalaropus	<i>Briss.</i>	265.
Płátkonogie		Lobipedes		264.
Płochacz	<i>n.</i>	Accentur	<i>Bech.</i>	114.
PŁYWAJĄCE		NATATORES		261.
Pochwodziób	<i>n.</i>	Chionis	<i>Forst.</i>	247.
Pokrzówka	<i>n.</i>	Sylvia	<i>Mey.</i>	115.
Polne		Campestris		203.
Pomornik	<i>n.</i>	Tichodroma	<i>Jll.</i>	77.
Ponsuwka	<i>n.</i>	Xanthornus	<i>Briss.</i>	96.
Poświerka	<i>Jun.</i>	Emberiza	<i>Lin.</i>	100.
Prostodziobe		Rectirostres		220.
Prostoszon	<i>n.</i>	Centropus	<i>Jll.</i>	37.
Przepiórka	<i>Rzq.</i>	Coturnix	<i>Rza.</i>	106.
Przepiórzyk	<i>n.</i>	Orygys	<i>Jll.</i>	204.
Przybysz	<i>n.</i>	Xenops	<i>Hofing.</i>	67.
PRZYCZEPNE		ADHAMANTES		147.
Psczołojad	<i>Kl.</i>	Pernis	<i>Cuv.</i>	167.

R.

Raróg	<i>Rzq.</i>	Hierofalco	<i>Rzq.</i>	165.
Rea	<i>n.</i>	Rhea	<i>Briss.</i>	210.
Remiz	<i>Rzq.</i>	Remiz	<i>Cuv.</i>	99.
Rudopiór	<i>n.</i>	Scopus	<i>Briss.</i>	257.
Rudzik	<i>n.</i>	Saxicola	<i>Mey.</i>	117.
Rurkonosy		Tubinares		297.
Rybaczek	<i>n.</i>	Ceyx	<i>Lacép.</i>	49.
Rybitwa	<i>n.</i>	Sterna	<i>Lin.</i>	293.
Rybołów	<i>n.</i>	Pandion	<i>Sav.</i>	168.

S.

Samotnik	<i>n.</i>	Arenaria	<i>Mey.</i>	214.
Scierwojád	<i>n.</i>	Cathartes	<i>Jll.</i>	173.
Scierwożerne		Vulturini		171.
Sciga	<i>n.</i>	Tachydromus	<i>Jll.</i>	218.

Sęp	Rzq.	Vultur	Lin.	172.
Siewka	Jun.	Charadrius	Lin.	215
Sikora	Rzq.	Parus	Lin.	98.
Sinodziób	n.	Ocypterus	Cuv.	130.
Siwopiór	n.	Graucalus	Cuv.	135.
SKACZĄCE		AMBULATORES		68.
Skafokur	n.	Rupicola	Briss.	58.
Skocz	n.	Chenalopex	Moehr.	310.
Skowronek	Rzq.	Alauda	Lin.	109.
Skrzydłoszpón	n.	Palamedea	Lin.	252.
Słownik	Rzq.	Curruca	Bech.	116.
Sokół	Rzq.	Falco	Lin.	162.
Soyka	Rzq.	Garrulus	Cuv.	90.
Sowa	Rzq.	Strix	Lin.	157.
<i>Spiętopalczaste</i>		<i>Hygrobatae</i>		256.
Spiewak	n.	Philedon	Cuv.	125.
Sroka	Rzq.	Pica	Rzq.	87.
Ssiekwiat	n.	Cinnyris	Cuv.	74.
Stryk	n.	Psittacula	Pall.	306.
Stepnik	n.	Syrhaptus	Jll.	203.
Stepuwka	n.	Pterocles	Tem.	199.
Stroynoczub	n.	Cephalopterus	Geoff.	139.
Strus	Klu.	Struthio	Lin.	211.
<i>Strzałojęzykie</i>		<i>Sagittilingves</i>		44.
Styluczub	n.	Opisthocomus	Hofmg.	182.
Swiergotek	n.	Anthus	Bech.	112.
Swietnoczub	n.	Corythaix	Jll.	27.
Szablodziób	n.	Recurvirostra	Lin.	257.
Szczygieł	Rzq.	Carduelis	Rzq.	102.
Szkarłatuwka	n.	Cotinga	Vail.	141.
Szmerka	n.	Dicaeum	Cuv.	66.
Szpak	Rzq.	Sturnus	Lin.	93.
Szyszak	n.	Musophaga	Jsert.	26.
Szyszkonos	n.	Crax	Lin.	184.

T.

T.

Stronæ.

Tanagra	n.	Tanagra	Lin.	132.
Tangarzyk	n.	Cardinalis	Cuv.	133.
Tęgoter	n.	Dendrocolaptes	Herrm.	71.
Tracz	Jun.	Mergus	Lin.	289.
Tróypalczaste		Tridactyli		303.
Tukan	Jun.	Ramphastos	Lin.	24.
Tyran	n.	Tyrannus	Cuv.	137.

W.

Warzęcha	Kl.	Platalea	Lin.	258.
Wąsate		Barbati		31.
Wąsatek	n.	Barbaculus	n.	33.
Węzówka	n.	Plotus	Lin.	277.
Wciętodziobe		Jucisirostres		110.
Wdówka	n.	Vidua	Briss.	103.
Wdzięczka	n.	Bethylus	Cuv.	132.
Wgietodziób	n.	Mycteria	Lin.	259.
Wielkopasz	n.	Procnias	Hofmg	143.
Wieszczek	n.	Fregilus	C v.	83.
Wilga	Rzq.	Oriolus	Lin.	122.
Wiosłonogie		Remipedes		290.
Wodnik	n.	Rallus	Lin.	249.
Woźniczka	n.	Euiypyga	Jll.	242.
Wróbel	Rzq.	Pyrgita	Cuv.	103.
Wróblowate		Passeres		97.
Wronka	n.	Pyrrhocorax	Cuv.	120.
Wróżyk	n.	Vetula	n.	36.
Wrzaskot	n.	Psophia	Lin.	224.
Wydrzyk	n.	Lestris	Jll.	295.
Włotozmiann	n.	Euphone	Cuv.	133.

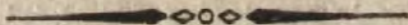
Z.

Zębate		Dentirostres		57.
Zębatka	n.	Prionites	Jll.	60.

			<i>Strona</i>
<i>Zębatodziobe</i>	<i>Serrati</i>	23.
<i>Ziętodziób</i>	<i>Vestiaria</i>	75.
<i>Ziętodzióbc</i>	<i>Falcati</i>	233.
<i>Ziarnojąd</i>	<i>Cassicus</i>	94.
<i>Zjawka</i>	<i>Phoeniculus</i>	63.
<i>Ziewacz</i>	<i>Chaeneirhynchus</i>	17.
<i>Zięba</i>	<i>Fringilla</i>	101.
<i>Zimorodek</i>	<i>Alcedo</i>	53.
<i>Złotka</i>	<i>Galbula</i>	49.
ZROŚOPALCZASTE	SYNDACTYLI	51.
<i>Zuchwiak</i>	<i>Ramphocelus</i>	133.
<i>Zwrotnik</i>	<i>Strepsilas</i>	225.
<i>Zwrotnopalczaste</i>	<i>Amphiboli</i>	35.

Z.

<i>Żagłościg</i>	<i>Diomedea</i>	301.
<i>Żłóbkodziób</i>	<i>Scythrops</i>	40.
<i>Żołna</i>	<i>Merops</i>	65.
<i>Żółtaczek</i>	<i>Icterus</i>	95.
<i>Żóraw</i>	<i>Grus</i>	242.
<i>Żórawiosep</i>	<i>Gypogeranus</i>	175.
<i>Żukodław</i>	<i>Edolius</i>	138.

INDEX NOMINUM ORDINUM, FAMILIARUM

e t

GENERUM

in secundo volumine contentorum.

		<i>A.</i>	<i>Pagina.</i>
Accentor	<i>Bech.</i>	Płochacz	114.
<i>Accipitrini</i>		Orlikowate	161.
<i>Acutirostres</i>		Ostrodziobe	48.
ADHAMANTES		PRZYCZEPNE	147.
Alauda	<i>Lin.</i>	Skowronek	109.
Alca	<i>Lin.</i>	Alka	307.
Alcedo	<i>Lin.</i>	Zimorodek	53.
<i>Alectorides</i>		Miernodziobe	222.
AMBULATORES		SKACZĄCE	68.
Ampelis	<i>Lin.</i>	Jedwabnik	140.
<i>Amphiboli</i>		Zwrotnopalczaste	35.
Anas	<i>Bin.</i>	Kaczka	281.
Anastomus	<i>Lacep.</i>	Klęszczak	243.
<i>Angulirostres</i>		Graniastodziobe	53.
Ansor	<i>Rzq.</i>	Gęś	286.
Anthus	<i>Bech.</i>	Święgotek	112.
Aptenodytes	<i>Lin.</i>	Bezlotek	317.
Aquila	<i>Rzq.</i>	Orzeł	167.
Ara	<i>Briss.</i>	Ara	19.
<i>Arcuati</i>		Łukodziobe	62.
Ardea	<i>Lin.</i>	Czapla	240.
Arenaria	<i>Mey.</i>	Samotnik	214.
Argus	<i>Tem.</i>	Argus	191.
Astur	<i>Bech.</i>	Jastrząb	164.

B.

Pagina.

Barbaculus	<i>n.</i>	Wąsatek	<i>n.</i>	33.
<i>Barbati</i>		<i>Wąsate</i>		31.
Barita	<i>Cuv.</i>	Dzierzbonos	<i>n.</i>	128.
Bethylus	<i>Cuv.</i>	Wdźięczka	<i>n.</i>	132.
Bodytes	<i>Cuv.</i>	Pasterka	<i>n.</i>	113.
Boobyvora	<i>Tem.</i>	Jemioluchá	<i>Rzq.</i>	142.
Botaurus	<i>Rzq.</i>	Bąk	<i>Rzq.</i>	241.
Bucco	<i>Lin.</i>	Brodacz	<i>Jun.</i>	32.
Buceros	<i>Lin.</i>	Dzióborezec	<i>n.</i>	59.
Buphaga	<i>Lin.</i>	Bąkojad	<i>Jun.</i>	108.
Burhinus	<i>Jll.</i>	Klinodziób	<i>n.</i>	216.
Buteo	<i>Bech.</i>	Myszotów	<i>Jun.</i>	166.

C.

Cacatua	<i>Briss.</i>	Kakado	<i>n.</i>	19.
<i>Campestres</i>		<i>Polue</i>		203.
Cancroma	<i>Lin.</i>	Łódkodziób	<i>n.</i>	246.
Caprimulgus	<i>Lin.</i>	Kozodój	<i>Rzq.</i>	150.
Carbo	<i>Lacep.</i>	Komorán	<i>Rzq.</i>	273.
Cardinalis	<i>Cuv.</i>	Tangarzyk	<i>n.</i>	133.
Carduelis	<i>Rzq.</i>	Szczygieł	<i>Rzq.</i>	102.
Caryocatactes	<i>Cuv.</i>	Orzechówka	<i>Rzq.</i>	91.
Cassicus	<i>Cuv.</i>	Ziarnojad	<i>n.</i>	94.
Casuarus	<i>Briss.</i>	Kazuar	<i>Kl.</i>	209.
Catarractes	<i>Briss.</i>	Nielot	<i>n.</i>	316.
Cathartes	<i>Jll.</i>	Scierwojad	<i>n.</i>	173.
Celuro	<i>n.</i>	Morąg	<i>n.</i>	156.
Centropus	<i>Jll.</i>	Prostoszon	<i>n.</i>	37.
Cephalopterus	<i>Geoff.</i>	Stroynoczub	<i>n.</i>	139.
Cereopsis	<i>Lath.</i>	Kapturzik	<i>n.</i>	225.
Gerthia	<i>Lin.</i>	Pełzacz	<i>Jun.</i>	72.
Ceyx	<i>Lacep.</i>	Ryhaczek	<i>n.</i>	49.
Chaeneirhynchus	<i>n.</i>	Ziłowacz	<i>n.</i>	17.
Charadrius	<i>Lin.</i>	Siewka	<i>Jun.</i>	215.
Channa	<i>Jll.</i>	Pastuszká	<i>n.</i>	253.

			<i>Pagina.</i>
Chenalopex	<i>Moehr.</i>	Skocz	<i>n.</i> 310.
Chionis	<i>Forst.</i>	Pochwodziób	<i>n.</i> 247.
Ciconia	<i>Rzq.</i>	Bocián	<i>Rzq.</i> 238.
Cinclus	<i>Bech.</i>	Pluszcz	<i>n.</i> 118.
Cinnyris	<i>Cuv.</i>	Ssiekwiat	<i>n.</i> 74.
Circus	<i>Bech.</i>	Błotniak	<i>n.</i> 163.
Coccothraustes	<i>Briss.</i>	Grubodziób	<i>Jun.</i> 104.
Colaris	<i>Cuv.</i>	Kraskopiór	<i>n.</i> 89.
Colius	<i>Briss.</i>	Czepiga	<i>n.</i> 149.
Columba	<i>Lin.</i>	Gołąb	<i>Rzq.</i> 196.
Colymbus	<i>Lin.</i>	Nurek	<i>Rzq.</i> 268.
<i>Conirostres</i>		<i>Klinodziobe</i> 92.
<i>Coraces</i>		<i>Dziwokrzyki</i> 84.
Coracias	<i>Lin.</i>	Kraska	<i>Rzq.</i> 88.
Corvus	<i>Lin.</i>	Kruk	<i>Rzq.</i> 86.
Corythaix	<i>Jll.</i>	Świetnoczub	<i>n.</i> 27.
Corythus	<i>Cuv.</i>	Łuszczał	<i>n.</i> 106.
Cotinga	<i>Vail.</i>	Szkarłatuwka	<i>n.</i> 141.
Coturnix	<i>Rzq.</i>	Przepiórka	<i>Rzq.</i> 196.
Crax	<i>Lin.</i>	Szyszkonos	<i>n.</i> 184.
Crex	<i>Bech.</i>	Chróściel	<i>Rzq.</i> 250.
Crinifer	<i>n.</i>	Grzywiak	<i>n.</i> 181.
Cromba	<i>n.</i>	Daszkonos	<i>n.</i> 42.
Crotophaga	<i>GL.</i>	Klészczojid	<i>Jun.</i> 41.
Cryptonyx	<i>Tem.</i>	Bezszpon	<i>n.</i> 189.
Crypturus	<i>Jll.</i>	Kusák	<i>n.</i> 198.
Cuculus	<i>Lin.</i>	Kukułka	<i>Rzq.</i> 37.
Curruca	<i>Bech.</i>	Śłowik	<i>Rzq.</i> 116.
CURSORES		BIEGAJĄCE 201.
Cygnus	<i>Rzq.</i>	Łabędź	<i>Rzq.</i> 284.
Cypselus	<i>Rzq.</i>	Jérzyk	<i>Rzq.</i> 148.

D.

Dacnis	<i>Cuv.</i>	Daknis	<i>n.</i> 96.
Dendrocolaptes	<i>Herrn.</i>	Tegostér	<i>n.</i> 71.
<i>Dentirostres</i>		Zębate 57.

							<i>Pagina.</i>
Dicholophus	- - -	<i>Jll.</i>	- -	Dwuczub	- - -	<i>n.</i>	176.
Dicaeum	- - -	<i>Cuv.</i>	-	Szmerka	- - -	<i>n.</i>	66.
Didus	- - -	<i>Lin.</i>	-	Dronta	- - -	<i>Kusz.</i>	200.
Diomedea	- - -	<i>Lin.</i>	-	Zagłościg	- - -	<i>n.</i>	301.

E.

Edolius	- - -	<i>Cuv.</i>	-	Zułkodław	- - -	<i>n.</i>	138.
Eider	- - -	<i>Cuv.</i>	-	Miękkopiór	- - -	<i>Kub.</i>	287.
Emberiza	- - -	<i>Lin.</i>	-	Poświérka	- - -	<i>Jun.</i>	100.
Epimachus	- - -	<i>Cuv.</i>	-	Ozdobnik	- - -	<i>"</i>	79.
Eudites	- - -	<i>Jll.</i>	-	Nur	- - -	<i>n.</i>	291.
Euphonia	- - -	<i>Cuv.</i>	-	Wzłotozmián	- - -	<i>n.</i>	133.
Eurypyga	- - -	<i>Jll.</i>	-	Woźniczka	- - -	<i>n.</i>	242.

F.

<i>Falcati</i>	- - -	-	-	<i>Zgiętoodziobe</i>	- - -	-	233.
Falcinellus	- - -	<i>Cuv.</i>	-	Łukodziób	- - -	<i>n.</i>	219.
Falco	- - -	<i>Lin.</i>	-	Sokoł	- - -	<i>Rzq.</i>	162.
Ficedula	- - -	<i>Becht.</i>	-	patrz <i>Sylvia</i>			
Fraulinus	- - -	<i>Lin.</i>	-	Frankolin	- - -	<i>n.</i>	278.
Fratercula	- - -	<i>Rzq.</i>	-	Karłonur	- - -	<i>n.</i>	167.
Fregata	- - -	<i>Briss.</i>	-	Fregata	- - -	<i>n.</i>	272.
Fregilus	- - -	<i>Cuv.</i>	-	Wieszczek	- - -	<i>n.</i>	83.
Fringilla	- - -	<i>Lin.</i>	-	Zięba	- - -	<i>Rzq.</i>	101.
Fulica	- - -	<i>Lin.</i>	-	Łyska	- - -	<i>Rzq.</i>	266.

G.

Galbula	- - -	<i>Briss</i>	-	Złotka	- - -	<i>n.</i>	49.
Gallinula	- - -	<i>Rzq.</i>	-	Kurka	- - -	<i>Rzq.</i>	251.
Gallus	- - -	<i>Rzq.</i>	-	Kura	- - -	<i>Rzq.</i>	188.
Garrulus	- - -	<i>Cuv.</i>	-	Soyka	- - -	<i>Rzq.</i>	90.
Glareola	- - -	<i>Briss.</i>	-	Piaskowiec	- - -	<i>n.</i>	223.
Glaucopis	- - -	<i>Forst.</i>	-	Kurobród	- - -	<i>n.</i>	107.
Gracula	- - -	<i>Lin.</i>	-	Gwarek	- - -	<i>Kub.</i>	85.
Graculaea	- - -	<i>n.</i>	-	Szczebiot	- - -	<i>n.</i>	126.

GRALLATORES - - - - -		BRODZĄCE - - - - -		220.
<i>Grallatorii</i> - - - - -		<i>Długonogie</i> - - - - -		174.
<i>Grallina</i> - - - - -	<i>Vieil.</i>	Brzegówka - - - - -	<i>n.</i>	119.
<i>Graucalus</i> - - - - -	<i>Cuv.</i>	Siwopiór - - - - -	<i>n.</i>	135.
<i>Grus</i> - - - - -	<i>Rzq.</i>	<i>Zóraw</i> - - - - -	<i>Rzq.</i>	242.
<i>Gymnocephalus</i> - - - - -	<i>Geoff.</i>	Łysák - - - - -	<i>n.</i>	138.
<i>Gymnoderus</i> - - - - -	<i>Geoff.</i>	Łysowron - - - - -	<i>n.</i>	139.
<i>Gypaetos</i> - - - - -	<i>Bech.</i>	Gryf - - - - -	<i>n.</i>	169.
<i>Gypoggeranus</i> - - - - -	<i>Jll.</i>	<i>Zórawiosep</i> - - - - -	<i>n.</i>	175.

H.

<i>Haladroma</i> - - - - -	<i>Jll.</i>	Burzyk - - - - -	<i>n.</i>	300.
<i>Haliaetos</i> - - - - -	<i>Sav.</i>	Orlik - - - - -	<i>n.</i>	168.
<i>Haematopus</i> - - - - -	<i>Lin.</i>	Ostrygojád - - - - -	<i>Jun.</i>	217.
<i>Herodii</i> - - - - -		<i>Czaplowate</i> - - - - -		237.
<i>Hiantes</i> - - - - -		<i>Paszczaste</i> - - - - -		144.
<i>Hierofalco</i> - - - - -	<i>Rzq.</i>	Raróg - - - - -	<i>Rza.</i>	165.
<i>Himantopus</i> - - - - -	<i>Briss.</i>	Cienkonóg - - - - -	<i>Jun.</i>	217.
<i>Hirundo</i> - - - - -	<i>Lin.</i>	Jaskółka - - - - -	<i>Rzq.</i>	144.
<i>Hygrobatae</i> - - - - -		<i>Spiętopalczaste</i> - - - - -		255.

J.

<i>Ibis</i> - - - - -	<i>Lacép.</i>	<i>Jbis</i> - - - - -	<i>n.</i>	234.
<i>Jcterus</i> - - - - -	<i>Cuv.</i>	<i>Zóltaczek</i> - - - - -	<i>Jun.</i>	95.
JMPENNES - - - - -		BEZŁOTNE - - - - -		312.
<i>Jucisirostres</i> - - - - -		<i>Wciętodziobe</i> - - - - -		110.
<i>Indicator</i> - - - - -	<i>Cuv.</i>	Miodowiod - - - - -	<i>n.</i>	42.

L.

<i>Lamellosodentati</i> - - - - -		<i>Listkozębne</i> - - - - -		280.
<i>Lanius</i> - - - - -	<i>Lin.</i>	Dzierzba - - - - -	<i>Rzq.</i>	127.
<i>Larus</i> - - - - -	<i>Lin.</i>	Mewa - - - - -	<i>Jun.</i>	294.
<i>Lestris</i> - - - - -	<i>Jll.</i>	Wydrzyk - - - - -	<i>n.</i>	295.
<i>Limosa</i> - - - - -	<i>Briss.</i>	Nabłotnik - - - - -	<i>n.</i>	231.
<i>Linaria</i> - - - - -	<i>Rzq.</i>	Czczotka - - - - -	<i>Rzq.</i>	102.
<i>Littorales</i> - - - - -		<i>Nabrzeżne</i> - - - - -		213.

<i>Lobipedes</i>		<i>Plátkonogie</i>	264.
<i>Lobipes</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Łapieć</i>	<i>n.</i> 266.
<i>Lophophorus</i>	<i>Tem.</i>	<i>Pawiozczub</i>	<i>n.</i> 189.
<i>Loriotus</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Loryiot</i>	<i>n.</i> 133.
<i>Loxia</i>	<i>Briss.</i>	<i>Krzywonos</i>	<i>Rzq.</i> 106.

M.

<i>Macroductyli</i>		<i>Długopalczaste</i>	248.
<i>Malcoha</i>	<i>Vaill.</i>	<i>Krwawoléc</i>	<i>n.</i> 40.
<i>Meleagris</i>	<i>Lin.</i>	<i>Judyk</i>	<i>Rzq.</i> 186.
<i>Menura</i>	<i>Lath.</i>	<i>Dziwogon</i>	<i>n.</i> 180.
<i>Mergus</i>	<i>Lin.</i>	<i>Tracz</i>	<i>Jun.</i> 289.
<i>Merops</i>	<i>Lin.</i>	<i>Żołna</i>	<i>Rzq.</i> 65.
<i>Milvus</i>	<i>Rzq.</i>	<i>Kania</i>	<i>Rzq.</i> 167.
<i>Mirirostres</i>		<i>Dziwodziobe</i>	245.
<i>Molinæa</i>	<i>n.</i>	<i>Moliniak</i>	<i>n.</i> 315.
<i>Monacula</i>	<i>n.</i>	<i>Mniszka</i>	<i>n.</i> 55.
<i>Mormon</i>	<i>Jk.</i>	<i>Papugonur</i>	<i>n.</i> 308.
<i>Motacilla</i>	<i>Lin.</i>	<i>Pliszka</i>	<i>Rzq.</i> 113.
<i>Muscicapa</i>	<i>Lin.</i>	<i>Muchołówka</i>	<i>Kl.</i> 136.
<i>Muscipeta</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Dławimuszka</i>	<i>n.</i> 137.
<i>Musophaga</i>	<i>Jsert.</i>	<i>Szyszak</i>	<i>n.</i> 26.
<i>Mycteria</i>	<i>Lin.</i>	<i>Wgiętodziób</i>	<i>n.</i> 239.
<i>Myiothera</i>	<i>Jll.</i>	<i>Mrówkołów</i>	<i>n.</i> 125.

N.

NATATORES		PEYWAIAÇE	261.
<i>Nectarinia</i>	<i>Jll.</i>	<i>Miodojad</i>	<i>n.</i> 73.
<i>Nisus</i>	<i>Gesn.</i>	<i>Krogulec</i>	<i>Rzq.</i> 164.
<i>Nocturni</i>		<i>Nocne</i>	151.
<i>Numenius</i>	<i>Briss.</i>	<i>Kulig</i>	<i>n.</i> 231.
<i>Numida</i>	<i>Lin.</i>	<i>Perlica</i>	<i>n.</i> 18.

O.

<i>Ocypterus</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Sinodziób</i>	<i>n.</i> 13.
<i>Opisthocomus</i>	<i>Hofing.</i>	<i>Stytuczub</i>	<i>n.</i> 11.

Ori.

			<i>Pagina.</i>
Oriolus	<i>Lin.</i>	Wilga	<i>Rzq.</i> 122.
Ortalida	<i>Merr.</i>	Paraka	<i>n.</i> 186.
Orthorhynchus	<i>Lacep.</i>	Fruczek	<i>n.</i> 76.
Ortygis	<i>Jll.</i>	Przepiórzek	<i>n.</i> 204.
Otis	<i>Lin.</i>	Drop	<i>Rzq.</i> 205.

P.

Pachyptila	<i>Jll.</i>	Gęstopiór	<i>n.</i> 299.
Palamedea	<i>Lin.</i>	Skrzydłoszpon	<i>n.</i> 252.
Pandion	<i>Sav.</i>	Rybołów	<i>n.</i> 168.
Paradisea	<i>Linn.</i>	Latawiec	<i>Jun.</i> 80.
Parra	<i>Lin.</i>	Długoszpon	<i>n.</i> 255.
Parus	<i>Lin.</i>	Sikora	<i>Rzq.</i> 98.
<i>Passeres</i>		<i>Wróblowate</i>	<i>n.</i> 97.
Pavo	<i>Linn.</i>	Faw	<i>Rzq.</i> 192.
Pelecanus	<i>Lin.</i>	Pelikan	<i>Rzq.</i> 274.
Penelope	<i>Lath.</i>	Czubatka	<i>n.</i> 185.
Perdix	<i>Briss.</i>	Kuropatwa	<i>Rzq.</i> 194.
Pernis	<i>Cuv.</i>	Pszczołojad	<i>Kl.</i> 167.
Pezoporus	<i>Jll.</i>	Pieszka	<i>n.</i> 21.
Phaethon	<i>Lin.</i>	Faeton	<i>Jun.</i> 278.
Phalaropus	<i>Briss.</i>	Płatkonóg	<i>n.</i> 265.
Phasianus	<i>Lin.</i>	Bażant	<i>Rzq.</i> 190.
Philedon	<i>Cuv.</i>	Spiewák	<i>n.</i> 123.
Phoenicopterus	<i>Lin.</i>	Czerwonák	<i>Jun.</i> 259.
Phoeniculus	<i>n.</i>	Zjawka	<i>n.</i> 65.
Pica	<i>Gesn.</i>	Sroka	<i>Rzq.</i> 87.
Picoides	<i>Lacep.</i>	Dzięciuk	<i>n.</i> 47.
Picus	<i>Lin.</i>	Dzieciół	<i>Rzq.</i> 46.
<i>Pinnipēdes</i>		<i>Płetwonogie</i>	<i>n.</i> 270.
Pipra	<i>Lin.</i>	Górzyk	<i>n.</i> 57.
Platalea	<i>Lin.</i>	Warzecha	<i>Kl.</i> 258.
Ploceus	<i>Cuv.</i>	Dziergacz	<i>n.</i> 95.
Plotus	<i>Lin.</i>	Węzówka	<i>n.</i> 277.
Podoa	<i>Jll.</i>	Cyranik	<i>n.</i> 267.

		<i>Pagina.</i>
Turdus	<i>Lin.</i>	Drózd <i>Rzq.</i> 124.
Tyrannus	<i>Cuv.</i>	Tyran <i>n.</i> 137.

U.

Upupa	<i>Lin.</i>	Dudek <i>Rzq.</i> 78.
Uria	<i>Briss.</i>	Nużyk <i>n.</i> 304.

V.

Vanellus	<i>Rzq.</i>	Czayka <i>Rzq.</i> 226.
Vestiaria	<i>Sh.</i>	Ziętodziób <i>n.</i> 75.
Vetula	<i>n.</i>	Wróżyk <i>n.</i> 36.
Vidua	<i>Briss.</i>	Wdówka <i>n.</i> 103.
Vultur	<i>Lin.</i>	Sep <i>Rzq.</i> 172.
Vulturini		Sciérwożérne 171.

X.

Xanthornus	<i>Briss.</i>	Ponsuwka <i>n.</i> 96.
Xenops	<i>Hofing.</i>	Przybysz <i>n.</i> 67.

Y.

Yunx	<i>Lin.</i>	Krętogłów <i>Jun.</i> 45.
----------------	-------------	---

W Y J A Ś N I E N I E,
Wyrazów Skróconych.

BECH.	znaczy	Bechstein.
FORST.	— —	Forster.
GESN.	— —	Gesner.
Grec.	— —	po Grecku.
HOFMG.	— —	Hoffmannsegg.
Js.	— —	Jsert.
KUSZ.	— —	Kuszański.
LATH.	— —	Latham (czytaj <i>Letem</i>).
LICHT.	— —	Lichtenstein w Muzeum zoolo: Ber- lińskim.
MEY.	— —	Meyer.
MERR.	— —	Merrem.
MOEH.	— —	Moehring.
Rossy.	— —	po Rossyysku.
SAV.	— —	Savigny.
TEM.	— —	Temminck.
VAILL.	— —	Le Vaillant.
VIEIL.	— —	Vieillot.

Reszta wyrazów skróconych wyjaśnioną już została przy
Tomie pierwszym.

OBJASNIENIE

R y c i n.

Na Fig. I. wyobrażony jest *Sciérwojád Kondór* (Cathartes Gryphus. n.) Patrz na stronie 173.

Na Fig. II. w naturalnéy wielkości głowa *Ziewacza Czárnegó* (Chaeneirhynchus aterrimus. n.). Patrz na stronie 17.

Na Fig. III. wyobrażona jest głowa *Papugi*, jako wzór do tegoż rodzaju. Patrz na stronie 18.

DO JNTROLIGATORA

Ryciny trzeba przy opracowaniu przełożyć czystym papierem; bo' by się poplamily.

BEIASHIENEE

BY A. S. W.

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

Fig. 3.

Fig. 2.

1773
e

750

Polska Akademia Nauk
Biblioteka Instytutu im. M. Nenckiego

Sygnatura **201505/2**

<http://fcj.3.pl>

